Maksim Gorki

Çocukluğum

Çeviri: Ergin Altay

MAKSİM GORKİ

ÇOCUKLUĞUM

Çeviri: ERGİN ALTAY

Detstvo, Maksim Gorki

1. basım: 2013
2. basım: Aralık 2013, İstanbul
E-kitap 1. sürüm Şubat 2014, İstanbul
Aralık 2013 tarihli 2. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Yayına hazırlayan: Sabri Gürses

Kapak tasarımı: Act creative

ISBN 9789750720888

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

MAKSİM GORKİ

ÇOCUKLUĞUM

ROMAN

Rusça aslından çeviren
Ergin Altay

Maksim Gorki'nin Can Yayınları'ndaki diğer kitabı:

Yaşanmış Hikâyeler, 1987

MAKSİM GORKİ, 1868'de Rusya'da, Nijni Novgorod'da doğdu. Babasını 5 yaşında kaybetti, annesinin yeniden evlenmesi üzerine büyükbabasının yanına gönderildi. Ancak birkaç ay okula gidebildi; sekiz yaşından itibaren çeşitli işlerde çok ağır koşullarda çalışmaya başladı. Böylece Rus işçi sınıfının yaşamını çok yakından tanıdı. Gerçek adı olan Aleksey Maksimoviç Peşkov yerine Rusçada "acı" anlamına gelen Gorki soyadını aldı. İlk öyküsü *Makar Çudra* (1892) Tiflis'te çalıştığı dönemde yayımlandı. Dergilerde yayımlanan ilk öykülerinin ardından, en iyi öykülerinden sayılan *Yirmi Altı Adam ve Bir Kız*'la (1899) birlikte ünü hızla yayıldı. İlk romanı *Foma*'yı (1899), *Üçler* (1900) izledi. *Ana* (1906) adlı romanını Rus devrimci hareketine adadı. 1902'de *Ayaktakımı Arasında* adlı ünlü oyununu yazdı. "Fırtına Kuşunun Türküsü" adlı şiiri, hem yayımlandığı derginin (*Jizn*) kapatılmasına hem de yazarın tutuklanmasına neden oldu; ancak dış ülkelerden gelen protestoların da etkisiyle Gorki salıverildi. 1905 Devrimi'nde önemli bir rol oynayan Gorki, 1906'da önce ABD'ye gitti; ardından İtalya'da yedi yıl siyasi sürgün olarak yaşadı. 1913'te ülkesine döndü, Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesine ve 1917'de Bolşeviklerin iktidara gelmesine karşı çıktı. Ancak 1919'dan sonra Lenin hükümetiyle işbirliği içine girdi. 1913-1923 yılları arasında başyapıtı sayılan *Çocukluğum*, *Ekmeğimi Kazanırken* ve *Benim Üniversitelerim*'den oluşan otobiyografik üçlemesini yayımladı. Devrim sonrası yaşadığı düş kırıklıklarından ötürü 1921-1928 yılları arasında İtalya'da kaldıktan sonra Stalin döneminde Sovyetler Birliği'ne döndü. 1934'te kurulan Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk başkanı oldu. Toplumcu gerçekçilik olarak adlandırılan edebiyat yaklaşımının ortaya atılmasına katkıda bulundu. Son dönem yapıtlarının hemen hepsinde devrim öncesi yılları ele aldı. 1936'da kuşkulu bir ölümle Moskova'da hayata veda etti.

ERGİN ALTAY, 1937 Edirne'de doğdu. İlk ve ortaokulu değişik şehirlerde okudu. 1953'te Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. 1956'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Rusça öğretmenliği yaptı. İlk çevirisi, *Akbaba* dergisinde yayımlanan bir Mihail Zoşçenko öyküsüdür. Altay, Rus edebiyatının dünyaca ünlü pek çok klasiğini dilimize kazandırdı. Bunların arasında Puşkin'den *Yüzbaşının Kızı*, Gogol'den *Ölü Canlar,* Tolstoy'dan *Diriliş,* Dostoyevski'den *Suç ve Ceza, Karamazov Kardeşler* gibi unutulmaz başyapıtlar sayılabilir.

Oğlum için

I

Yarı karanlık, daracık odada, babam pencerenin önünde, yerde yatıyordu. Üzerinde olağanüstü uzun, beyaz bir örtü vardı. Çıplak ayaklarının parmakları tuhaf bir biçimde ortadaydı, göğsünün üzerinde sakin kavuşturulmuş ellerinin parmakları da büküktü; her zaman neşeli bakan gözlerinin üzerine birer siyah madenî para sıkıca yerleştirilmişti. Sevimli yüzü karanlıktı, tuhaf görünen dişleri korkutuyordu beni.

Annem, üzerinde kırmızı bir eteklikle yarı çıplak, babamın yanına diz çökmüş, benim testere gibi kullanarak karpuz kabuklarını kesmeyi pek sevdiğim siyah tarakla onun alnına dökülmüş, uzun, yumuşak saçlarını ensesine doğru tarıyordu. Boğuk, hırıltılı bir sesle sürekli bir şeyler mırıldanıyordu. Gri gözleri şişti, eriyorlarmış gibi, iri gözyaşı damlaları dökülüyordu onlardan.

Şişman, başı kocaman, gözleri iri, burnu komik ve pörsük büyükannem elimden tutuyordu. Simsiyah, yumuşak, inanılmaz derecede ilginç bir kadındı büyükannem. Tıpkı annem gibi o da ağlıyordu. Titriyor, beni babamın yanına götürmeye çalışarak elimden çekeliyordu. Ben geri çekiyordum kendimi, onun arkasına saklanmaya çalışıyordum. Korkuyordum, tuhaf hissediyordum kendimi.

Büyüklerin ağladığını daha önce hiç görmemiştim. Sürekli konuşan büyükannemin dediklerinden bir şey anlayamıyordum:

"Hadi vedalaş babacığınla, bir daha görmeyeceksin onu, öldü o, yavrum, genç yaşta, hiç sırası değilken..."

Ben ağır hastaydım, yataktan yeni kalkmıştım. Çok iyi hatırlıyorum, ben hastayken babam sevgiyle ilgileniyordu benimle, ama sonra birden görünmez olmuştu, onun yerini tuhaf biri olan büyükannem almıştı.

"Sen nereden yürüyüp geldin?" diye sormuştum ona.

“Yukarıdan, Nijni’den,” demişti. “Hem yürüyerek değil, gemiyle geldim, suda yürünmez, biliyorsun!”

Hem komik, hem anlaşılmaz bir durumdu bu: Evin üst katında sakalları boyalı İranlılar, bodrumda ise koyun postu satan sarı benizli, yaşlı bir Kalmuk kalıyordu. Yukarıdan, merdivenin korkuluğuna ata biner gibi binip inebilir ya da düşer, paldır küldür yuvarlanabilirdin; bunu da iyi biliyordum. Suda gitmek de neyin nesiydi? İnanılacak gibi değil, üstelik komik.

“Bilmeyecek ne var bunda?”

Büyükannem, “Bilemiyorsun çünkü!” diye karşılık vermişti.

Benimle sevecen, neşeli, ağırbaşlı konuşurdu. İlk günden dost olmuştum onunla, şimdi de benimle birlikte hemen bu odadan çıkmasını istiyordum.

Anneme üzülüyordum. Onun gözyaşları, çığlıkları içimi endişeli bir duyguyla doldurmuştu. Onu ilk kez böyle görüyordum. Her zaman sertti, az konuşurdu; gözümde bir at gibi tertemiz, düzgün, büyüktü. Sağlam bir bedeni, çok güçlü elleri vardı. Ama şimdi hiç de hoş olmayan bir biçimde şiş, dağınıktı. Her zaman açık renk, büyükçe başlığının altında düzgünce toplu olan saçları şimdi çıplak omuzlarına dökülüyor, yüzüne düşüyor, örgülü yarısı da uyuyan babamın yüzüne değerek sallanıyordu. Uzun zamandır bu odada ayaktaydım, ama annem bir kez dönüp bakmamıştı bana, sürekli babamın saçlarını tarıyor, durmadan sesli sesli ağlıyor, gözyaşı döküyordu.

Kapıdan esmer yüzlü köylüler ile bir nöbetçi er bakıyordu. Öfkeyle bağırıyordu demiryolu eri:

“Hadi, çabuk toplanın!”

Pencere koyu renk bir şalla kapatılmıştı; şal yelken gibi dalgalanıyordu. Bir zamanlar babam yelkenli bir kayıkla gezdirmişti beni. Birden fırtına çıkmıştı. Gülmeye başlamıştı babam, beni dizlerinin arasına sıkıştırıp bağırmıştı:

“Bir şey yok, korkma, Alekseyciğim!”

Annem birden yerden ayağa fırladı, sonra tekrar oturdu, saçları yere değecek biçimde arkaya attı kendini. Renksiz, soluk yüzü morardı, dişlerini babam gibi göstererek garip bir sesle şöyle dedi:

“Kapıyı açın... Aleksey’i dışarı çıkarın!”

Büyükannem beni itip kapıya koştu, bağırmaya başladı:

“Canlarım benim, korkmayın, dokunmayın, Tanrı aşkına, çekilin! Kolera değil bu, lütfen, doğuruyor, canlarım!”

Karanlık köşede sandığın arkasına sinmiştim, oradan annemin ahlayıp oflayarak dişlerini gıcırdatarak yerde kıvranmasına bakıyordum. Büyükannem onun çevresinde yerlerde sürünerek yumuşak, sevinçli, şöyle diyordu:

“Baba ve Oğul adına! Dayan, Varvaracığım! Çok Kutsal Anamız, koruyucumuz yardım eder...”

Korkmaya başlamıştım. Annem ile büyükannem, babamın çevresinde ona çarparak yerlerde kıvranıyor, inliyor, çığlıklar atıyorlardı. Ama babam kıpırdamıyordu, gülüyordu sanki. Yerde uzun süre böyle devam etti. Birkaç kez annem kalkmış, gene yere atmıştı kendini. Büyükannem iri, yumuşak bir küre gibi yuvarlanarak kapıdan çıkmış, tekrar dönmüştü; sonra karanlıkta birden bir bebek ağlaması duyulmuştu.

“Sana şükürler olsun, Tanrım!” demişti büyükannem. “Bir oğlan!”

Ve mumu yakmıştı.

Köşede uykuya dalmış olmalıyım, gerisini hatırlamıyorum.

Belleğimde yer etmiş ikinci şey, yağmurlu bir günde mezarlığın ıssız bir köşesiydi. Yumuşak, yapışkan bir tümseğin üzerinde ayakta duruyor, babamın tabutunu indirdikleri çukura bakıyordum. Çukurun dibinde çok fazla su ve kurbağa vardı, bunlardan ikisi tabutun sarı kapağına çıkmıştı.

Mezarın başında ben, büyükannem, sırılsıklam olmuş nöbetçi er ve ellerinde küreklerle iki köylü vardı. Boncuk gibi tane tane yağan ılık yağmur herkesi ıslatıyordu.

Nöbetçi er geri çekilerek, “Atın toprağı,” demişti.

Büyükannem yüzünü başörtüsünün ucuyla kapayıp ağlamaya başlamıştı. Köylüler eğilmiş, aceleyle mezara, suyun içine toprak atmaya başlamışlardı. Tabutun üzerindeki kurbağalar sıçrayıp mezarın kenarına tutunuyor, kopan toprakla birlikte aşağı düşüyorlardı.

Büyükannem omzumdan tutup, “Geri çekil, Lenya,” demişti.

Onun elinden kurtulmuştum. Mezarın başından ayrılmak istemiyordum.

“Aman Tanrım,” diye haykırmıştı büyükannem.

Yakınması bana da, Tanrı'ya da değildi. Ve başı önünde, bir şey söylemeden öylece ayakta duruyordu. Mezar iyice dolmuş, toprak düzeyine gelmişti, ama o hâlâ ayakta duruyordu.

Köylüler küreklerini pat pat toprağa vuruyorlardı. Rüzgâr çıkmış, yağmuru uzaklaştırmıştı. Büyükannem elimden tutup uzak, çevresinde siyahlaşmış birçok haçın olduğu bir kiliseye götürmüştü beni.

Kilisenin avlu kapısından çıktığımızda büyükannem sormuştu bana:

"Ne o, ağlamıyorsun? Ağlasan iyi edersin!"

"Ağlamak istemiyorum," demiştim.

Büyükannem sesini alçaltıp, "Neyse, içinden gelmiyorsa, ağlama," demişti.

Bütün bunlar çok ilginçti: Çok seyrek ağlardım, hem yalnızca gücendirildiğim zamanlar; acıdan hiç ağlamazdım. Döktüğüm gözyaşlarına babam her zaman gülerdi, annem ise şöyle aykırırdı:

"Kes ağlamayı!"

Daha sonra arabamız çok çamurlu, geniş bir sokaktan, koyu kırmızı evlerin arasından geçiyorken sormuştum büyükanneme:

"Peki, kurbağalar nasıl çıkacaklar oradan?"

"Çıkmayacaklar," demişti büyükannem. "Tanrı yardımcıları olsun!"

Babam da, annem de, büyükannem de Tanrı'nın adını hiç bu kadar sık anmazlardı...

Birkaç gün sonra ben, büyükannem, annem gemide, dar bir kamaradaydık. Yeni doğan kardeşim Maksim ölmüştü, köşede masanın üzerinde, kırmızı şeritli beyaz bir kundağa sarılı, yatıyordu. Denklerin, sandıkların üzerine yerleşmiş, at gözü gibi çıkık, yuvarlak pencereden dışarı bakıyordum. Islak camın dışında bulanık, köpüklü su durmadan geriye doğru akıp gidiyordu. Kimi zaman yükselip camın üzerine geliyordu. Korkup kendimi aşağı atıyordum.

"Korkma," diyordu büyükannem.

Yumuşak elleriyle tutup kaldırıyordu beni, tekrar denklerin üzerine koyuyordu.

Suyun üzerinde gri, ıslak bir sis vardı. Uzaklarda bir yerde karanlık kara görünüyor, sonra sisin, suyun içinde kayboluyordu. Her şey sallantılıydı. Yalnızca annem, ellerini başının arkasına atmış, duvara yaslanmış, kıpırdamadan ayakta duruyordu. Yüzü karanlık, demir gibi sert, karanlıktı. Gözleri sıkıca kapalıydı. Hep susuyordu, nedense başka, bambaşka biriydi, giysisi bile yabancıydı bana.

Büyükannem alçak sesle birçok kez şöyle demişti ona:

"Varvaracığım, bir şeyler yeseydin, azıcık da olsa, ne dersin?"

Annem cevap vermiyor, kıpırdamadan, öylece duruyordu.

Büyükannem, benimle fısıldayarak annemle ise daha yüksek sesle, sakınarak ürkek ve az konuşuyordu. Annemden korkuyor gibi geliyordu bana. Anlıyordum da onu; bu büyükanneme yakınlaştırıyordu beni.

Annem beklenmedik bir biçimde yüksek sesle, öfkeli, şöyle dedi:

"İşte Saratov. Tayfa nerede?"

İşte, gene tuhaf, yabancı sözcükler: Saratov, tayfa.

Mavi giysili, iriyarı, kır saçlı biri elinde küçük bir kutuyla girdi kamaraya. Büyükannem kutuyu aldı, kardeşimin cesedini içine yerleştirdi, kapıda bekleyen adamın uzattığı ellerine doğru yürüdü, ama şişman olduğu için, kamaranın dar kapısından ancak yan dönüp çıkabilirdi, bu yüzden komik bir biçimde duralamıştı kapının önünde.

"Ah, anacığım," diye haykırdı annem.

Kardeşimin tabutunu aldı elinden ve ikisi birlikte çıkıp gittiler. Kamarada yalnız kalmıştım, mavi giysili adama bakıyordum.

Adam bana doğru eğilip, "Ne o, kardeşin öte tarafa mı gitti?" diye sordu.

"Sen kimsin?"

"Gemici."

"Peki, Saratov kim oluyor?"

"Kent. Pencereden dışarı bak, görürsün."

Pencerenin dışında kent yükselip alçalıyordu. Karanlık, ıslak bir sisle kaplıydı, somundan yeni kesilmiş kocaman bir ekmek parçasını andırıyordu.

"Peki, büyükannem nereye gitti?"

"Torununu gömmeye."

"Toprağa mı gömecekler onu?"

“Başka nereye olabilir? Elbette, toprağa.”

Gemiciye, babamı gömerlerken canlı kurbağaları nasıl toprağa gömdüklerini anlattım. Beni kucağına alıp havaya kaldırdı, göğsüne bastırdı, öptü.

“Eh be dostum,” dedi, “daha bir şey bildiğin yok senin! Kurbağalar için üzülmen gerekmez, Tanrı yardım eder onlara! Annen için üzül sen, görmüyor musun, ne kadar üzgün!”

Başımızın üzerinde uğultulu bir düdük öttü. Bunun geminin düdüğü olduğunu biliyordum artık, dolayısıyla, korkmadım. Gemici hemen yere indirdi beni, “Gitmem gerek!” deyip koşarak uzaklaştı.

Ben de arkasından koşmak istedim. Kapıdan çıktım. Karanlık, dar koridorda kimsecikler yoktu. Kapının biraz ötesinde, merdivenin bakır basamakları parlıyordu. Yukarıya bakınca, ellerinde denklerle insanlar gördüm. Herkesin gemiden inmekte olduğu açıktı, öyleyse benim de gitmem gerekiyordu.

Ama kalabalıkla birlikte geminin güvertesinde, kıyıya uzatılmış iskelenin başına geldiğimde birden herkes bağırmaya başladı bana:

“Hey, kimin çocuğusun sen? Kimin çocuğusun sen?”

“Bilmiyorum.”

Uzun süre çekelediler, tutup silkelediler, yokladılar beni. Sonunda kır saçlı gemici geldi.

“Astrahan yolcusu bu, kamaradan kaçmış...” dedi.

Yakalayıp hemen kamaraya götürdü beni, denklerin üzerine bıraktı, çıkarken parmağını sallayarak ekledi:

“Cezalandırırım seni!”

Başımın üzerinde gürültü azalmıştı. Gemi titremiyordu artık, suya batıp çıkmıyordu da. Pencerenin önünü ıslak bir duvar kapamıştı. İçerisi karanlık, boğucu olmuştu, denkler bile kabarmıştı sanki, sıkıyorlardı beni. Kamaranın içinde her şey kötüleşmişti. Bomboş gemide tek başıma, yapayalnız mı bırakacaklardı beni yoksa?

Kapıya gittim. Açılmıyordu, bakır kolunu döndürmek olanaksızdı. Süt şişesini alıp var gücümle indirdim kapının koluna. Şişe paramparça oldu, süt ayaklarıma döküldü, çizmelerimin içine aktı.

Kapıyı açamadığım için üzgün, denklerin üzerine uzanıp sessiz sessiz ağlamaya başladım.

Gözyaşları dökerek uyuyakaldım.

Uyandığımda gemi gene batıp çıkıyor, titriyor, kamaranın penceresi güneş gibi parlıyordu. Büyükannem yanımda oturuyor, saçlarını tararken yüzü asık, kendi kendine bir şeyler mırıldanıyordu. Saçları tuhaf bir biçimde, son derece gürdü, omuzlarına, göğsüne, dizlerine dökülüyor, maviye çalarak döşemeye kadar uzuyordu. Büyükannem tek eliyle döşemeden kaldırdığı saçlarını asılı tutarak seyrek dişli tahta tarağı kalın saç demetine zorlanarak sokmaya çalışırken dudaklarını büküyordu; siyah gözleri öfkeyle parlıyor, bu saç yığını arasında yüzü küçük, komik görünüyordu.

Bugün kızgın görünüyordu; ama saçlarının neden bu kadar çok olduğunu sorduğumda, bana dünkü sıcak, yumuşak sesiyle karşılık verdi:

"Besbelli, Tanrı'nın bana verdiği bir ceza bu, işin gücün yoksa tara dur! Gençliğimde saçlarımla övünürdüm, yaşlılığımda ise lanetliyorum! Hadi uyu sen! Daha çok erken, güneş yeni doğdu..."

"Artık uyumak istemiyorum!

Büyükannem hemen, "Tamam, uyuma öyleyse," diye kabul etti. "Saçını örerken bir yandan da annemin yüzükoyun uzandığı ranzayı düzeltiyordu. "Akşam nasıl kırdın sen o şişeyi? Alçak sesle söyle, annen duymasın!"

Büyükannem sözcüklerin üzerine özellikle basarak konuşuyordu, ağzından çıkan sözcükler pek güzel, parlak, canlı çiçekleri andırdıkları için de belleğimde yer ediyorlardı. Gülümsediğinde vişne gibi koyu renk gözbebekleri anlatılmaz hoş bir ışıkla parlıyor, genişliyordu; gülümsemesi sağlam, güçlü dişlerini neşeyle ortaya çıkarıyor, koyu yanaklarındaki çok sayıda kırışığa karşın, yüzünü çok daha genç, aydınlık gösteriyordu. Ucu kırmızı, delikleri geniş, buruşuk burnu yüzünün görünümünü çok bozuyordu. Gümüş oymalı siyah kutusundan enfiye çekiyordu. Dıştan her şeyiyle esmerdi, ama gözlerinin hiç sönmeyen neşeli, sıcak aydınlığıyla içi ışıl ışıldı. Omuzları hafiften kalkık, sırtı neredeyse kamburdu, çok şişmandı, ama iri bir kedi gibi rahat, canlı hareket ediyordu; o sevimli hayvan gibi yumuşaktı da...

Onu tanıyana kadar karanlığa saklanmış, uyuyor gibiydim; ama o hayatıma girmiş, beni uyandırmış, aydınlığa çıkarmış, çevremde her şeyi kopmaz bir iplikle birbirine bağlamış, rengârenk bir dantelle

sarmış ve bir anda hayat arkadaşım, yüreğime en yakın, en anlayışlı, değerli dostum oluvermişti. Onun dünyaya olan bu içten, çıkar gözetmeyen sevgisi bana hayatın zorluklarına karşı koyma gücü kazandırmıştı.

Kırk yıl önce gemiler yavaş gidiyorlardı. Nijni'ye yolculuğumuz uzun sürdü ve o güzelliklerle dolu günleri çok iyi hatırlıyorum.

Hava çok güzeldi. Sabahtan akşama kadar geminin güvertesinde büyükannemin yanında oturuyordum; masmavi gökyüzünün altında, birlikte Volga'nın ipek gibi işli, sonbaharla altın sarısına dönmüş kıyılarını seyrediyorduk. Açık kırmızı boyalı gemi, pervanesinin kanatlarını gri mavi suya uğultuyla daldırıp çıkararak, bir mavnanın yedeğinde, hiç acele etmeden, sakin, tembel, akıntıya karşı ilerliyordu. Halat tespihböceğini andırıyordu. Güneş çok yavaş, belli belirsiz süzülüyordu Volga'nın üzerinde. Manzara her saat yenileniyor, değişiyordu. Yemyeşil dağlar doğanın zengin giysisinin süsleri gibiydi; kıyıda kasabalar, köyler uzaktan yassı çörekler gibi görünüyordu; altın sarısı bir sonbahar yaprağı yüzüyordu suda.

Büyükannem güvertenin bir bu yanına, bir öteki yanına geçerken, ikide bir, "Şuraya baksana, ne güzel!" diyordu. Yüzü apaydınlıktı, gözleri sevinçle büyümüştü.

Kıyıları seyrederken sık sık yanında beni unuttuğu oluyordu. Kollarını göğsünün üzerinde kavuşturmuş, güvertenin bir yanında ayakta dikiliyor, gülümsüyor, sessiz duruyordu. Gözleri dolu dolu oluyordu. Çiçekli, koyu renk basma etekliğinden çekeliyordum.

"Ne oldu?" diye soruyordu birden kendine gelmiş gibi. "Uyumuşum, rüya görüyorum sandım."

"Neden ağlıyorsun, büyükanne?"

Gülümseyerek cevap veriyordu:

"Mutluluktan, bir de ihtiyarlıktan, canım. Yaşlandım artık, altmış yılı devirdim."

Ve enfiyesini çektikten sonra bana, iyi niyetli birtakım haydutlardan, kutsal insanlardan, çeşit çeşit hayvanlardan, uğursuz güçlerden söz etmeye başlıyordu.

Bütün bu öyküleri bana doğru eğilip gözbebekleri genişlemiş gözleriyle gözlerimin içine, beni ayağa kaldıracak gücü kalbime doldurmak istiyor gibi bakarak sakin, gizemli anlatıyordu. Şarkı söyler gibi anlatıyor, anlattıkça sözcükleri daha bir ahenkli oluyordu. Onu dinlemek anlatılamaz derecede hoştu. Dinlerken soruyordum ona:

"Sonra?"

"Sonra şöyle olmuş: Yaşlı ev cini, sobanın yanına çökmüş, oturuyormuş, ayağına kıymık batmış, bacağını sallayarak, 'Oy, farecikler, acıyor, oy, fare yavruları, çok acıyor, dayanamıyorum!' diye sızlanıyormuş."

Büyükannem bacağını kaldırmış, ayağını ellerinin arasına almış, sallıyordu. Gerçekten, çok acı çekiyormuş gibi, yüzünü komik bir biçimde buruşturmuştu.

Yakınımızda gemiciler, sakallı, güleç yüzlü köylüler ayakta duruyor, büyükannemin anlattıklarını dinliyor, gülüyorlardı. Övüyorlardı büyükannemi, yalvarıyorlardı ona:

"Hadi, nineciğim, bir tane daha anlat!"

Sonra şöyle diyorlardı:

"Hadi, gelin, yemekte bizim misafirimiz olun!"

Yemekte onu votkayla, beni kavun karpuzla ağırlıyorlardı. Gizliydi bu yaptıkları: Gemide her çeşit meyve yemeyi yasaklayan, gördüğü meyveyi alıp denize atan biri dolaşıyordu. Bekçi gibi, madenî düğmeli bir giysisi vardı, sürekli sarhoştu. İnsanlar görünmemeye çalışıyorlardı ona.

Annem güverteye çok seyrek çıkıyor, bize uzak duruyordu. Hep susuyordu annem. Kocaman, düzgün bedenini, koyu renk, demir gibi sert yüzünü, bir araya topladığı açık renk saçının örgülerinden oluşan ağır tacını (her şeyiyle güçlü, sertti) sisin içinde ya da saydam bir bulutun arkasında gibi hatırlıyorum. Büyükanneminkiler gibi öylesine iri, kül rengi gözleri bulutun, sisin içinden uzak, soğuk bakıyorlardı bana.

Bir gün pek sert, şöyle demişti annem:

"Anneciğim, herkes arkanızdan gülüyor size."

Büyükannem hiç umursamadan, karşılık vermişti:

"Canları sağ olsun! Varsın gülsünler, sağlık olsun!"

Nijni'yi gördüğümüzde büyükannemin çocuksu sevincini hatırlıyorum. Elimden çekerek güverteye çıkardı beni, haykırdı:

"Bak, bak, ne güzel! İşte sana Nijni, büyükanneciğim! Görüyor musun, ne Tanrısal bir kent! Bak, bak, kiliseler uçuyorlar sanki!"

Ve neredeyse ağlayarak yalvardı anneme:

"Varvaracığım, baksana, ne güzel, değil mi? Unuttun buraları, anlaşılan! Sevin, hadi, sevin!"

Annem acı acı gülümsüyordu.

Gemi, güzelim kentin karşısında, teknelerle dolu, yüzlerce direğin iğne gibi yükseldiği nehrin orta yerinde durunca bir sürü insanın dolu olduğu büyük bir tekne yaklaştı geminin bordasına, indirilen iskeleye ucunda kanca olan bir sopayla bağladılar gemiyi, içindekiler tek tek iskeleden gemiye çıkmaya başladı. Önde en çabuk çıkan uzun, siyah giysili, altın sarısı saçlı, sakallı, küçük burunlu, yeşil gözlü ufak tefek bir ihtiyardı.

Annem gür, yüksek bir sesle, "Babacığım!" diye haykırarak ona doğru koştu.

Yaşlı adam onun başını tutup küçük, kırmızı elleriyle yanaklarını çabucak okşadıktan sonra ince sesiyle bir çığlık attı:

"Nedir bu, aptal şey? Vay, vay! Şu işe bakın... Eh, siz ha..."

Büyükannem fırıldak gibi dönerek herkesi tek tek öpüyordu; beni elimden tutup öne çıkardı, bizi karşılamaya gelenleri bana tek tek göstererek çabuk çabuk şöyle diyordu:

"Evet, hadi bakalım! Bu dayın Mihaylo, bu da dayın Yakov... Yengen Natalya, bunlar da iki kuzenin, ikisinin de adı Saşa ile onların kız kardeş Katerina, bütün ailemiz bu işte, oldukça kalabalığız!"

Dedem sordu büyükanneme:

"Sen iyi misin, anacığım?"

Üç kez öpüştüler.

Dedem kalabalıktan kenara çekti beni, elini başıma koyarak sordu:

"Sen kim oluyorsun bakalım?"

"Kamaradan, Astrahanlı..."

Dedem, anneme döndü.

"Ne diyor bu?"

Ama annemin cevabını beklemeden çekti beni, şöyle dedi:

“Elmacıkkemiklerin, babanın elmacıkkemikleri... Hadi tekneye binelim!”

Kıyıya çıktık, hep birlikte, tepeye doğru yürümeye başladık. Solmuş, çiğnenmiş ot kaplı yüksekçe iki yamaç arasındaki yol iri kaldırım taşlarıyla döşeliydi.

Dedemle annem önden yürüyorlardı. Dedemin boyu annemin omzuna geliyordu. Küçük, çabuk adımlarla yürüyordu dedem. Annem ise ona tepeden bakıyordu, mutluluktan uçuyor gibiydi. İkisinin arkasından esmer, düz saçlı, dedem gibi zayıf dayım Mihaylo yürüyordu. Aydınlık yüzlü, kıvırcık saçlı Yakov dayım, parlak renkli giysileriyle birkaç kadın ve her biri benden büyük, altı çocuk sessiz yürüyorlardı. Ben, büyükannem ve Natalya’nın yanında yürüyordum. Soluk yüzlü, mavi gözlü Natalya, kocaman göbeğiyle zor yürüyor, ikide bir duruyor, sık sık soluyarak şöyle fısıldıyordu:

“Ay, yürüyemeyeceğim artık!”

Büyükannem söyleniyordu:

“Ne diye taktılar seni peşlerine? Ne akılsız insanlar bunlar!”

Büyüklerden de, çocuklardan da hoşlanmamıştım. Aralarında yabancı hissediyordum kendimi; büyükannem bile sanki canlılığını yitirmiş, benden uzaklaşmıştı.

Özellikle dedemden hiç hazzetmemiştim. Daha ilk anda bir düşman gibi algılamıştım onu. Ona karşı içimde değişik, tehlikeli bir merak uyanmıştı.

Sonunda tepeye vardık. Orada sağda, sokağın başında kirli kırmızı boyalı, basık çatılı, pencereleri fal taşı gibi açık gözleri andıran alçak, tek katlı bir ev vardı. Dışarıdan pek büyük gibi gelmişti bana, ama içeride loş, dar odaları hiç de öyle değildi. Limanda, gemide olduğu gibi, burada da herkes öfkeli, telaşlı dolaşıyor; çocuklar, hırsız çayırkuşlarının sürüyle kaçıştığı gibi sağa sola seğirtiyorlardı. Her yanda yabancı, kesif bir koku vardı.

Avluya attım kendimi. Avlu da kötüydü: Her yanda ıslak, geniş paçavralar asılıydı, değişik renklerde sular dolu tekneler vardı. Teknelerde de ıslak paçavralar... Köşedeki yarı yıkık, alçak yapıda, sobada odunlar yanıyor gürül gürül, sobanın üzerinde bir şey kaynıyor, fokurduyor, görünmeyen biri yüksek sesle, anlaşılmaz bir şeyler söylüyordu:

“Sandal... kırmızı boya... sülfat...”

II

Benim için yoğun, renksiz bir yaşam başlamış, korkunç bir hızla akıp gidiyordu. İyi yürekli, ama acımasız, doğrucu bir meleğin anlattığı ağır bir masal gibi hatırlıyorum o günleri. Şimdi, geçmişi düşünürken kimi zaman her şeyin gerçekten öyle mi olduğuna inanmakta güçlük çekiyorum, birçok şeyi değiştirmek, yadsımak geliyor içimden. Bu "çılgın ailenin" karanlık yaşamı öylesine aşırı sertliklerle doluydu.

Ne var ki, acıma duygusundan çok daha önemlidir gerçek; ve kendimden söz etmiyorum, sıradan Rus insanının o zamanlar yaşadığı (şimdi de aynı şeyleri yaşıyor) boğucu, dehşetli izlenimleri anlatmaya çalışıyorum.

Dedemin evi herkesin herkesle karşılıklı düşmanlığının yakıcı dumanıyla doluydu. Bu duman büyükleri zehirliyordu, çocuklar bile buna birebir katılıyorlardı. Daha sonra büyükannemin anlattıklarından öğrendiğime göre, annemin buraya gelmesinden önce erkek kardeşleri, malını mülkünü ayırması için dedeme baskı yapıyorlardı. Annemin eve bu beklenmedik dönüşü baskının daha da artmasına neden olmuş, erkek kardeşlerin mal ayrımı ısrarını güçlendirmişti. Annemin, zamanında kendisi için belirlenen, ama dedemin, onayını almadan, "kendi kafasına" göre evlendiği için vermediği drahomasını isteyeceğinden korkuyorlardı. Dayılarım bu drahomanın aralarında paylaştırılmasını istiyorlardı. Aslında uzun zamandır kendi aralarında da sert bir çekişme vardı. Kim kentte tamirhane açacak, kim Kunavino köyüne, Oka'ya gidecek konusunda sürekli tartışıyorlardı.

Gelişimizin hemen arkasından mutfakta, yemekte tartışma çıktı: Dayılarım birden ayağa fırlamış, masanın üzerinden uzanarak, dişlerini öfkeyle göstererek dedeme bağırmaya, onu köpek gibi sarsmaya başlamışlardı. Dedemin yüzü kıpkırmızı oldu, kaşığını masaya vurarak horoz gibi bağırdı:

“Ona buna dağıtacağım!”

Büyükannem yüzünü acıyla buruşturup, “Her şeyi ver onlara, babacığım,” dedi, “daha rahat edersin, ver gitsin!”

Dedem, gözleri çakmak çakmak, bağırdı:

“Sen sus, kadın!”

Öylesine küçük bir bedenden böyle gür bir sesin çıkması çok tuhaftı.

Annem masadan kalktı, hiç acele etmeden pencereye gitti, herkese sırtını döndü.

Mihaylo dayım kardeşinin yüzüne elinin tersiyle bir tokat attı birden; o da uluyarak ağabeyinin üzerine saldırdı, birlikte yere yuvarlandılar; hırıldayarak, soluyarak, küfürler ederek boğuşmaya başladılar.

Çocuklar da ağlamaya başlamışlardı, gebe Natalya umutsuzca çığlıklar atıyordu. Annem kucaklayıp bir yere götürdü onu. Neşeli yüzü çiçekbozuğu dadı Yevgenya çocukları mutfaktan çıkardı. Sandalyeler devriliyordu; geniş omuzlu çırak Çingene ata biner gibi bindi Mihaylo dayımın sırtına; siyah gözlüklü, dazlak kafalı, sakallı usta Grigori İvanoviç havluyla sakin sakin bağladı dayımın ellerini. Dayım boynunu uzatmış, seyrek, siyah sakalıyla döşemeyi süpürürken öfkeyle homurdanıyordu. Dedem ise masanın çevresinde dört dönüyor, sızlanarak bağırıyordu:

“Hey, çocuklar, durun! Evlatlarım! Kesin artık ve...”

Ben, tartışmanın daha başında korkup büyük Rus sobasının üzerine çıkmıştım; oradan dehşet içinde, büyükannemin, dayım Yakov’un kanayan yüzünü bakır leğende ıslattığı bezle silmesini izliyordum. Dayım ağlıyor, tepiniyor, büyükannem üzgün bir tavırla ona şöyle diyordu:

“Laf anlamaz insanlar, kendinize gelin!”

Dedem yırtık uzun gömleğini omuzlarına alırken bağırıyordu büyükanneme:

“Ne o, şeytan karı, hayvanlar mı doğurmuşsun sen?”

Yakov dayım mutfaktan çıktıktan sonra büyükannem bir köşeye çekildi, sarsıla sarsıla bağırmaya başladı:

“Çok kutsal anacığımız, çocuklarıma akıl ver sen!”

Dedem yan döndü ona, her şeyin darmadağın, dökülmüş olduğu masaya bakarak pek sakin şöyle dedi:

"Kadın, sen dikkat et onlara, bu gidişle Varvara'yı kaçırtacaklar bu evden..."

"Yeter, Tanrı iyiliğini versin! Çıkar o gömleği de, dikeyim..."

Ve başını iki elinin arasına alıp alnından öptü dedemi. Büyükannemin yanında pek ufak kalan dedem de alnını onun omzuna dayadı.

"Galiba paylaştırmak gerekecek, anacığım..."

"Evet, babacığım, öyle!"

Uzun uzun konuştular. Önce dostça konuşuyorlardı, ama daha sonra dedem, dövüşe hazırlanan bir horoz gibi ayağını yere vurarak büyükanneme gözdağı verircesine parmağını sallamaya, yüksek sesle söylenmeye başladı:

"Biliyorum ben seni, onları daha çok seviyorsun! Oysa senin Mihaylo'n bir Cizvit papazı... Yakov'un da farmason... Varımı yoğumu içkiye verecekler, har vurup harman savuracaklar..."

Sobanın üzerinde biraz döneyim derken ütüyü düşürdüm. Ütü sobanın üzerine çıkan merdivenin basamaklarından gürültüyle yuvarlanıp bulaşık suyu olan leğenin içine düştü. Dedem basamağa çıkıp aşağı aldı beni, ilk kez görüyormuş gibi bakmaya başladı yüzüme.

"Kim çıkardı seni oraya? Annen mi?"

"Kendim çıktım."

"Yalan söylüyorsun."

"Hayır, kendim çıktım. Korkmuştum."

Elinin içiyle alnıma hafifçe vurup bıraktı beni.

"Tıpkı babansın! Hadi yürü..."

Mutfaktan çıkabileceğime sevinmiştim.

Dedemin beni zeki, keskin bakışlı, yeşil gözleriyle izlediğini çok iyi biliyordum ve korkuyordum ondan. Bu yakıcı gözlerden her an gizlenmek istediğimi hatırlıyorum. Dedemin kötü biri olduğunu sanıyordum. Herkesle bazen alaylı, küçük düşürücü, kışkırtıcı, karşısındakini öfkelendirmek istiyor gibi konuşuyordu.

Sık sık, “Ah, siz yok musunuz!.. Vee...” dediği oluyordu”. Bu uzun “vee” ile her zaman sıkıntılı, buz gibi bir duygu doluyordu içime.

Dinlenme saatinde akşam çayı için atölyeden dedem, dayılarım ve işçiler elleri kırmızı boyalı, sülfatla yanmış, saçları bağlı, yorgun argın mutfağa geldiklerinde (hepsi mutfağın bir köşesinde siyah ikonalar gibi görünüyorlardı)... o tehlikeli saatte dedem karşıma oturuyor, öteki torunlarını kıskandırarak daha çok benimle konuşuyordu. Bana karşı son derece ağırbaşlı, ince, zekice davranıyordu. İpek işlemeli, koyu renk yeleği çok eski, basma gömleği buruşuktu, pantolonunun dizlerinde yamalar vardı; öyleyken, ceket giymiş, boyunlarına ipek atkı bağlamış oğullarından daha güzel, daha temiz giyimli görünüyordu.

Nijni’ye gelmemizden birkaç gün sonra dedem bana dualar öğretmeye başladı. Öteki çocuklar benden büyüktü; hatta, altın kaplı kuleleri evin penceresinden görünen Uspenski Kilisesi papazından okuma yazma dersi alıyorlardı.

Bana, sesi sedası çıkmayan, pek çekingen Natalya yengem ders veriyordu. Natalya çocuk yüzlü, gözlerinin içi ışıl ışıl (öyle ki, oradan başının arkasında olan her şeyi görebilirmişim gibi geliyordu bana) bir kadındı.

Gözlerine uzun uzun, gözlerimi ayırmadan, kırpmadan bakmak çok hoşuma gidiyordu. Gözlerini kısıyordu, başını çeviriyordu, alçak sesle, neredeyse fısıldayarak bana şöyle diyordu:

“Evet, söyle bakalım: ‘Göklerdeki Babamız, Adın...’”

“Bu ‘Adın’... nedir?” diye sorarsam ürkek ürkek yüzüme bakıp şöyle diyordu:

“Sorma bunu, sorman iyi değil! Benden sonra tekrarla, yeter: ‘Göklerdeki Babamız’... tamam mı?”

Canım sıkılıyordu: Sormam neden iyi değildi? Demek bu “Adın”ın gizli bir anlamı vardı. Bu yüzden hep yanlış söylüyordum onu:

“‘Adın ki’, ‘ben kendim Adın’...”

Ama eriyormuş gibi soluk yüzlü Natalya sık sık kısılan sesiyle düzeltmeye çalışıyordu beni:

“Hayır, yanlış söylüyorsun, sadece şöyle diyeceksin: ‘Adın’...”

Oysa, kendisi, dediklerinin hepsi de hiç sade değildi. Duayı hatırlamama engel oldukları için sinirlendiriyordu beni bu “Adınlar”...

Bir gün dedem sormuştu bana:

“Söyle bakalım Oleşka, bugün neler yaptın? Oynadın elbette! Alnındaki şişi görüyorum çünkü. İnsanın bir yerinin şişmesi iyi değildir! Peki, ‘Babamız’ duasını ezberledin mi?”

Yengem alçak sesle, “Ezberi kötü,” dedi.

Dedem koyu sarı kaşlarını kaldırarak gülümsedi. Neşeyle, “Öyleyse kırbaçlamak gerekir onu!” dedi.

Bana dönüp ekledi: “Baban kırbaçlıyor muydu seni?”

Onun neden söz ettiğini anlamadım, bir şey söylemedim. Benim yerime annem cevap verdi:

“Hayır, Maksim dövmezdi onu, dövmeyi bana da yasaklamıştı.”

“Neden?”

“Çocuk dövmekle terbiye olmaz,” derdi.

Dedem üzerine basarak öfkeli, mırıldandı:

“Senin, toprağı bol olsun Maksim’in aptalmış, Tanrı günahlarını affetsin!”

Onun bu dediğine gücendim. Dedem fark etti bunu.

“Ne o, dudaklarını şişirdin? Vay be...”

Altın rengi sarı saçlarını düzelttikten sonra ekledi:

“Oysa ben cumartesi günü Saşa’yı yüksüklü kırbaçlayacağım.”

“Nasıl kırbaçlamak oluyor bu?” diye sordum.

Herkes gülüştü, dedem, “Bekle, görürsün...” dedi.

Bir köşeye saklanıp düşünmeye başladım: Demek, boyaya verilecek giysilerin değişik renkli parçalarını sökecek.[1] Öyleyse kırbaçlamak, dövmek, vurmak da öyle bir şey... Atlara, köpeklere, kedilere vururlar; Astrahan’da nöbetçiler İranlıları döverlerdi. Gördüm döverlerken. Ama, burada dayılarım çocukların alnına, ensesine vurduğunda çocuklar bunu pek olağan karşılıyor, yalnızca acıyan yerlerini ovuşturuyorlar, oysa hiç kimsenin küçük çocuklara vurduğunu görmemiştim. Zaman zaman soruyordum onlara:

“Acıyor mu?”

Her zaman kahramanca cevap veriyorlardı:

“Hayır, hiç acımıyor!”

Patırtılı yüksük olayını öğrenmiştim. Akşamları çaydan yemek saatine kadar dayılarım ile usta, boyanan kumaş parçalarını dikerek birleştiriyor, üzerlerine karton etiketler iliştiriyorlardı. Bir gün dayım

Mihaylo, gözleri pek iyi görmeyen Grigori Usta'ya şaka yapmak için dokuz yaşındaki yeğenine ustanın yüksüğünü mumun alevinde kızdırmasını söyledi. Saşa, yüksüğü mumun kurumunu almak için kullanılan maşayla tutup alevin üzerinde iyice kızdırdı, hiç fark ettirmeden Grigori'nin yanına bıraktı, hemen gidip sobanın arkasına saklandı. Ama tam o anda dedem geldi, çalışmak için oturdu ve kızgın yüksüğü parmağına geçirdi.

Hatırlıyorum, gürültüye koşarak mutfağa girdiğimde dedem yanan parmaklarıyla kulağını tutuyor, komik bir biçimde zıplıyor, bağırıyordu:

"Hangi caninin işi bu?"

Mihaylo dayım masanın üzerine eğilmiş, eliyle yüksüğü öteye iterken bir yandan da üflüyordu ona. Usta sakin sakin dikmeyi sürdürüyordu. Kocaman dazlak kafasının üzerinde gölgeler dolaşıyordu. Koşarak Yakov dayım geldi, sobanın arkasına gizlenip orada sessiz sessiz gülmeye başladı. Büyükannem patates rendeliyordu.

Mihaylo dayım birden, "Saşa Yakov'un işi bu!" dedi.

Yakov dayım sobanın arkasından çıkıp, "Yalan söylüyorsun!" diye bağırdı.

Ama oğlu bir köşede ağlıyor, bağırıyordu:

"İnanma, baba. Kendi yaptırdı bunu bana!"

Dayılarım birbirine küfür etmeye başladılar. Dedem yanan parmağına rendelenmiş patates koyup sakinleşmişti. Beni de alıp bir şey söylemeden çıktı.

Herkes Mihaylo dayımın suçlu olduğunu söylüyordu. Doğal olarak, çay içerken ilk işim dedeme, onu kırbaçlayıp kırbaçlamayacağını sormak oldu.

Dedem, gözucuyla bana bakarak homurdandı:

"Gerekir."

Mihaylo dayım yumruğunu masaya indirip bağırdı anneme:

"Varvara, sustur şu eniğini, yoksa kafasını koparacağım!"

"Hele bir dokun ona..." dedi annem.

Herkes sustu.

Annem çok kısa, sözcükleriyle karşısındakini kendinden uzağa itiyormuş gibi konuşurdu. Püskürtürdü onu ve karşısındaki hemen sinerdi.

Annemden herkesin çekindiğini fark etmiştim. Dedem bile herkesle konuştuğu gibi değil, daha yumuşak, sakin konuşuyordu onunla. Bu hoşuma gidiyordu ve ben öteki çocukların karşısında övünüyordum bununla.

"Evde en güçlü benim annem!" diyordum.

İtiraz etmiyorlardı.

Ama cumartesi günü olanlar annemle ilişkimi bozdu.

Cumartesi gününden önce benim de suçlarım olmuştu.

En çok merak ettiğim, büyüklerin kumaşların rengini nasıl değiştirdiğiydi. Sarı bir kumaşı alıyor, siyah bir suya batırıyorlar, kumaş koyu mavi... "çivit rengi" oluyordu; griyi kırmızı suya batırıyorlardı, açık kırmızı... "bordo" oluyordu. Gerçekten de, anlaşılmaz bir şeydi bu...

Kendim de bir şeyi boyamayı çok istiyordum ve bu düşüncemi ağırbaşlı bir çocuk olan Saşa Yakovov'a açtım. Her zaman büyüklerin yanındaydı, herkes seviyordu onu, nasıl olursa olsun, herkese yardım etmeye hazırdı. Uslu, zeki bir çocuk olduğu için büyükler hep övüyorlardı onu; ama dedem biraz uzaktı ona ve şöyle diyordu:

"Dalkavuğun tekidir!"

Sıska, esmer, yengeç gibi patlak gözlü bir çocuktu Saşa Yakovov. Sözcükleri yutarak sakin, çabuk konuşur, her zaman, bir yere kaçıp saklanmak istiyor gibi bakınırdı. Kahverengi gözbebekleri hareketsizdi, ama heyecanlandığında gözaklarıyla birlikte titremeye başlıyordu.

Pek hoşlanmıyordum ondan. Ben daha çok, bakışları hüzünlü bir çocuk olan ağırbaşlı, pek hoş gülümseyen, sevimli annesine çok benzeyen, sakin duruşlu Saşa Mihaylov'u seviyordum. Dişleri çok çirkindi, ağzından dışarı taşmışlardı ve üstçenesinde iki sıra dişi vardı. Bu sürekli meşgul ediyordu onu; parmakları hep ağzındaydı, dişlerini sallıyor, arka sıradaki dişlerini çekip çıkarmaya çalışıyor, onlara dokunmak isteyen herkese uysalca izin veriyordu. Ama ilginç başka bir özellik göremiyordum onda. İnsan dolu evde o yapayalnızdı, gündüzleri yarı karanlık bir köşede, akşamları da pencerenin önünde oturmayı seviyordu. Onun yanında susmak çok güzeldi... Pencerenin önünde ona sokulup oturmak; Uspenski Kilisesi'nin altın kubbeleri üzerindeki, kargaların dönerek uçuştuğu, yükselip alçaldığı, ağır ağır kararmakta olan gökyüzünü siyah bir ağ gibi kapladıktan sonra havada

ansızın bir boşluk bırakarak bir yerlere kaybolduğu kızıl gökyüzünü seyrederken yanında hiç konuşmadan susmak... O anda konuşmak gelmiyordu içimden, hoş bir özlem doluyordu göğsüme.

Yakov dayımın oğlu Saşa her konuda büyükler gibi uzun uzun, ağırbaşlı konuşabiliyordu. Kumaş boyamak istediğimi öğrenince, dolaptan kullanılmayan beyaz bir masa örtüsü almamı, maviye boyamamı söyledi. Pek ciddi bir tavırla şöyle dedi:

"En kolayı beyaz bir şeyi boyamaktır."

Dolaptan geniş, ağır bir masa örtüsü aldım, koşarak avluya çıktım, ama masa örtüsünün ucunu tam "çivit boyanın" olduğu tekneye daldırmıştım ki, nereden çıktıysa, koşarak bir Çingene çocuk bitiverdi yanımda, kocaman elleriyle çekip aldı masa örtüsünü, holden ne yaptığımı izlemekte olan kuzenime seslendi:

"Çabuk, büyükanneyi çağır!"

Bana dönüp siyah saçları karmakarışık başını gözdağı verircesine sallayarak, "Bunun cezasını çekeceksin!" dedi.

Büyükannem koşarak geldi, ah vah etti, hatta bana komik bir biçimde sitem ederek ağlamaya bile başladı. Bir yandan da şöyle diyordu:

"Ah, yaramaz çocuk, bastıbacak! Anlaşılan, dayak istiyor senin canın!"

Sonra Çingene çocuğa döndü:

"Bak Vanya, sakın dedeye bir şey söyleyeyim deme! Ben gizli tutacağım bu işi, yoksa sonu kötü olur..."

Vanya ıslak ellerini renk renk boyalı önlüğüne kurulayarak, "Bana ne?" dedi. "Kimseye bir şey söylemem ben. Siz dikkat edin de Saşa gevezelik etmesin!"

Büyükannem beni eve götürürken, "Birkaç kuruş vereceğim ona, kimseye bir şey söylemez," dedi.

Cumartesi ayininden önce biri mutfağa götürdü beni. Karanlıktı mutfak, sessizdi. Hatırlıyorum, holün, odaların kapıları sıkı sıkı kapalıydı; pencerenin dışında ise sonbahar akşamının gri sisi ve yağmurun şırıltısı vardı. Büyük Rus sobasının siyah kapağının önünde geniş bir iskemlede öfkeli, yüzü şimdi bambaşka, Çingene çocuk oturuyordu. Dedem köşede, leğenin yanında ayakta duruyor, su dolu bir kovadan uzun çubuklar çıkarıyor, onları ölçüyor, ıslık çalarak

havada şöyle bir salladıktan sonra yan yana diziyordu. Büyükannem karanlıkta bir köşede dikiliyor, sesli sesli enfiye çekerek homurdanıyordu:

"Hoşuna gitti mi yaptığın... acımasız, kalpsiz çocuk..."

Saşa Yakovov mutfağın ortasında sandalyede oturuyor, yumruklarıyla gözlerini ovuşturuyor, kendi sesine hiç benzemeyen bir sesle, ihtiyar bir dilenci gibi uzatarak yalvarıyordu:

"İsa'nın hatırı için affedin beni..."

Mihaylo dayımın çocukları kardeş, kız kardeş, sandalyenin arkasında, dimdik, kıpırdamadan yanyana duruyorlardı.

Dedem uzun, ıslak bir çubuğu avucunda sıvazlayarak, "Önce kırbaçlayayım, sonra affedeceğim," dedi. "Hadi, pantolonunu indir bakalım!.."

Gayet sakindi dedem. Ve mutfağın karanlığında, isli alçak tavanın altında sessizliği dedemin sesi de, gıcırdayan iskemlede çocuğun kıpırdanıp durması da, büyükannemin ayaklarını yere sürtmesi de... hiçbir şey bozamıyordu.

Saşa ayağa kalktı, pantolonunun düğmelerini çözdü, dizlerine kadar indirdi, elleriyle tutup eğildi, ayaklarını sürterek tahta sıraya yürüdü. Onun öyle yürüdüğünü görmek hiç hoş bir şey değildi. Bacaklarım titremeye başlamıştı.

Ama onun, tahta sıranın üzerine yüzükoyun, uslu uslu yatması daha da kötü etmişti beni. Vanya geniş bir havluyla onu koltuk altlarından, boynundan sıraya bağladı, üzerine eğilip siyah elleriyle bacaklarını ayak bileklerinden tuttu.

"Leksey," diye seslendi dedem, "yaklaş!.. Kime söylüyorum?.. Bak bakalım, kırbaçlanmak nasıl oluyormuş... Bir!.."

Kolunu fazla kaldırmadan, çubuğu Saşa'nın çıplak bedenine indirdi. Bir çığlık attı Saşa.

Dedem, "Yalandan bağırma," dedi, "o kadar acıtmamıştır! Ama şimdi bu daha çok acıtacak!"

Ve çubuğu öyle bir indirdi ki, yeri o anda kıpkırmızı oldu, orada kırmızı çizgi gibi bir şişlik oluştu, Saşa uzun uzun uludu.

Dedem, kolunu düzenli kaldırıp indirirken soruyordu:

"Hoş değil mi? Sevmedin mi? Bu, yüksük için!"

Dedem kolunu her kaldırdığında, onunla birlikte göğsümde her şey kalkıyor, indirdiğinde de iniyordu...

Saşa korkunç ince, iğrenç çığlıklar atıyordu:

"Bir daha yapmayacağım... Evet, masa örtüsünü ben söyledim ona... Evet, ben söyledim..."

Dedem, Zebur okuyor gibi sakin, şöyle diyordu:

"Gammazlık temize çıkarmaz seni! Gammaza ilk çubuk... Al sana, bu masa örtüsü için!"

Büyükannem bağırarak benim yanıma koştu.

"Alekseyciğime dokunamazsın! Vermem onu sana, canavar!"

Kapıyı tekmeliyor, sesleniyordu:

"Varvara, Varvaracığım!.."

Dedem onun üzerine yürüdü, yere devirdi onu, beni elinden aldı, tahta sıraya götürüyordu. Kucağında tepiniyor, koyu sarı sakalına asılıyor, parmağını ısırıyordum. O bağırıyor, beni kollarının arasında sıkıyordu. Sonunda yüzüme bir tokat atıp sıranın üzerine bıraktı beni. Vahşi haykırışını hatırlıyorum:

"Bağla onu! Öldüreceğim yaramazı!.."

Annemin bembeyaz yüzünü, iri gözlerini hatırlıyorum. Tahta sıranın çevresinde koşup duruyor, kısık bir sesle yalvarıyordu:

"Bırak babacığım, ne olur, bırak!.. Ver onu bana..."

Bilincimi yitirene kadar kırbaçladı beni dedem. Birkaç gün hasta yattım. Kırmızı bir lambanın hiç sönmediği, tek pencereli, küçük bir odada, köşede, içi ikona dolu bir dolabın önünde geniş, çok sıcak bir yatakta durmadan sağa sola dönerek yüzükoyun yattım.

Hasta olduğum günler hayatımın en muazzam günleriydi. O günler süresince sanırım çok büyüdüm, çok önemli bir şeyi hissettim. O günlerden sonra insanlara karşı endişeli bir duyarlılık vardı içimde; sanki yüreğimin üzerindeki deriyi almışlardı; kendime de, bir başkasına da her incinmeye, her acıya çok duyarlıydım artık.

En çok, annem ile büyükannemin tartışmaları etkiliyordu beni: Daracık odada iri, esmer büyükannem, annemin üzerine yürümüş; köşeye, ikonaların yanına çekmişti onu ve homurdanmıştı:

"Neden çekip almadın çocuğu, hı?"

"Korktum."

"Oysa gücün kuvvetin yerinde! Utan, Varvara, utan! Ben yaşlı olduğum halde korkmuyorum! Utan!.."

"Bırak beni, anne, içim daralıyor..."

"Hayır, sevmiyorsun sen o çocuğu, babasız yavruna acımıyorsun!"

Annem yüksek sesle, tane tane konuşuyordu:

"Ben oldum olası babasızım!"

Daha sonra köşedeki sandığın üzerine oturup birlikte uzun uzun ağladılar. Annem şöyle dedi:

"Aleksey olmasaydı giderdim buradan, uzaklara giderdim. Bu cehennemde yaşamaya dayanamıyorum, anne! Gücüm yok buna..."

Büyükannem, "Canım benim, yavrum," diye fısıldadı.

Hatırlıyorum: Annem güçsüzdü, herkes gibi o da korkuyordu dedemden. Yaşamak istemediği bu evden ayrılmasına engel bendim. Bu çok ağırdı benim için. Kısa bir süre sonra annem gerçekten gitti evden. Bir yerlere gitti, orada kaldı.

Hemen arkasından, hiç beklenmedik bir biçimde dedem geldi yanıma, karyolamın kenarına oturdu, soğuk, buz gibi eliyle başımı okşadı.

"Selam, aslanım... Söyle bakalım, kızdın mı bana?.. Durum nasıl?.."

Bir tekme atmak istiyordum ona, ama kıpırdayacak halim yoktu. Yüzü şimdi, daha da sarı görünüyordu. Başını huzursuz bir biçimde sallıyordu, parlayan gözleri duvarda bir şey arıyordu. Cebinden keçi biçiminde bir kurabiye, iki şeker, bir elma, bir salkım siyah üzüm çıkarıp hepsini yastığa, burnumun yanına koydu.

"Bak, sana bir şeyler getirdim!"

Eğilip alnımdan öptü; sonra, kuş tırnağı gibi eğri tırnaklarında sarı boyanın daha bir belirgin göründüğü küçük, sert eliyle başımı okşadı.

"Biraz hırpaladım seni, arkadaşım. Çok kızmıştım. Parmağımı ısırıyordun, tırmalıyordun beni, ben de kızdım işte! Biraz fazla acı çektin, ama olsun varsın, geçer! Şunu unutma: Yakın akraban bir büyüğünün seni dövmesi aşağılayıcı bir şey değil, bir derstir! Başkalarının dövmesine izin verme, kendi adamının dövmesi önemli değildir! Beni dövmediler mi sanıyorsun, Alekseyciğim? Gece rüyanda göremeyeceğin dayaklar yedim ben... O kadar çok ezdiler ki beni, ne

çok ağladım... Tanrı biliyor! Peki sonuç ne oldu? Yoksul bir annenin yetim bir çocuğu olarak büyüdüm, hayatımı kazandım, bir atölyenin yöneticisiyim şimdi, emrimde insanlar var."

Kuru, biçimli bedeniyle yanıma attı kendini; yerinde, anlamlı sözcükleri peş peşe kolayca, ustalıkla sıralayarak çocukluk yıllarını anlatmaya başladı.

Yeşil gözleri alev alevdi. Sarı saçlarını yüzüme değdirerek alçak sesle anlatıyordu:

"Bak işte, şimdi sen buraya gemiyle geldin, buhar getirdi seni... Oysa benim gençliğimde Volga boyunca mavnaları biz çekerdik. Mavna suda, biz kenarda, patron yüksek bir taşın üzerinde, güneşin doğmasından gece yarılarına kadar çekerdik! Kızgın güneş ensemizi yakardı, kafamız kızgın demir gibi olurdu... İki büklüm giderdik, giderdik, kemiklerimiz takırdardı. Önümüzü göremezdik, ter gözlerimizi kapardı, içimizden ağlardık, gözyaşları dökerdik, Alekseyciğim, sesimizi çıkaramazdık! Asılarak giderken, giderken birden kopardı kayış, yüzüstü yere kapaklanırdık. Bu bile hoşumuza giderdi; çünkü gücümüz tükenirdi, hiç olmazsa biraz dinlenirdik, biraz soluk alırdık... İşte, bağışlatıcı İsa'nın dünyasında böyle bir hayatımız vardı... Volga anamızı böylece Simbirsk'den Rıbinsk'e, Saratov'dan buraya, Astrahan'dan Makaryev'e, panayıra binlerce verstlik mesafeler yürüdük! Üçüncü yılda mavna başı oldum, patron gayretli, akıllı olduğumu görmüştü!.."

Dedem anlatıyor, anlattıkça önümde bir bulut gibi büyüyor, ufak tefek, kara kuru bir ihtiyardan masalsı güçlü bir insana dönüşüyordu. Hayalimde koca, gri mavnayı akıntıya karşı tek başına götürüyordu...

Arada bir karyoladan ayağa fırlıyor, elini kolunu sallayarak bana yedekçilerin kayışlara nasıl asıldıklarını, suyu nasıl pompaladıklarını gösteriyor; bas sesiyle birtakım şarkılar söylüyor, sonra çevik bir hareketle tekrar karyolaya uzanıyor; heyecan içinde, daha gür, daha kararlı bir sesle anlatmayı sürdürüyordu:

"Sonra, Alekseyciğim, bir yaz akşamı Jiguli'de yemyeşil bir dağın dibinde molada, istirahatte ateşimizi yakıyor, lapamızı pişiriyorduk, bu arada efkârlı bir kayıkçı, insanın yüreğini sızlatan duygulu bir şarkı söylemeye başlıyordu, herkes katılıyordu şarkıya... Üşüyor gibi oluyor, titriyorduk, atın şaha kalktığı gibi, Volga da coşuyor, sanki daha hızlı

akmaya başlıyordu! Ve dertler, tasalar toz gibi dağılıp kayboluyordu. Şarkıya öylesine kendimizi bırakıyor, dalıp gidiyorduk ki, kazanda lapamız kaynıyor, bazen taşıyordu. 'İstediğin kadar eğlen, ama işini ihmal etme!' diyerek aşçının alnının orta yerine kepçeyi indirmemiz gerekiyordu..."

Birkaç kez kapıyı açıp çağırmışlardı dedemi, ama ben, "Gitme!" diye yalvarıyordum ona.

Gülümsüyordu dedem.

"Bekleyin..." diyor, kolunu sallayarak gelenleri geri çeviriyordu.

Akşama kadar anlattı ve benimle pek sevecen bir tavırla vedalaşıp gittiğinde, ben dedemin hiç de kötü, korkulacak biri olmadığını artık biliyordum. Ama beni öylesine acımasız kırbaçladığını düşündükçe de ağlayacak gibi oluyordum, unutamıyordum bunu.

Dedemin bu ziyareti herkese kapıları ardına kadar açmıştı; birileri sabahtan akşama kadar yanımda oturuyor, beni eğlendirmeye çalışıyordu. Hatırlıyorum, benim için bu her zaman eğlenceli olmuyordu. Herkesten sık büyükannem geliyordu yanıma. Benimle aynı karyolada uyuyordu bile. Ama o günlerin en parlak izlenimini Çingene bırakmıştı bende: Yapılı, geniş göğüslüydü; kıvırcık saçlı başı kocamandı. Bir akşamüzeri pek güzel giyinip geldi odama. Üzerinde altın rengi bir gömlek, pilili bir pantolon vardı. Gıcırdayan çizmeleri akordeon gibi kat kattı. Saçları parlıyordu, gür kaşlarının altından gözleri fıldır fıldırdı. Simsiyah çizgi gibi bıyığının altından bembeyaz dişleri görünüyordu. Sürekli yanan lambanın kırmızı ışığını yumuşakça yansıtan gömleği ateş gibi yanıyordu.

Kolunu dirseğine kadar sıyırıp ovuşturarak kırmızı yara izlerini gösterdi.

"Bak, şu yaralara! Daha da kötüydüler, şimdi biraz geçtiler. Düşünebiliyor musun: Dedenin çok öfkelendiğini, seni kırbaçladığını görünce bu kolumu uzattım önüne, çubuğun kırılmasını bekliyordum, ama çubuk koluma peş peşe inmeye başladı, bu arada büyükannen ya da annen alıp götürdü seni! Çubuk kırılmadı, esnekti, deden ıslatmıştı onu! Ama gene de az geldi sana çubuk, ne kadar az geldiğini görüyor musun? Küçük bir numara yaptım işte, kardeşim!.."

İpek gibi, yumuşak bir kahkaha attı, bir kez daha ovuşturdu şişmiş kolunu, gülerek ekledi:

"Sana öyle acımıştım ki, gırtlağımın kuruduğunu hissettim! Çok kötüydü! Çubuk durmadan iniyordu..."

At gibi burnundan sesli soluyup başını iki yana sallayarak durmadan anlatıyordu. Birden sade, çocuksu, yakın olmuştu bana.

Onu çok sevdiğimi söyledim; unutamayacağım içten bir cevap verdi:

"Ben de seni seviyorum, sevdiğim için o acıya katlandım! Başka birisi için yapar mıydım böyle bir şeyi? Dönüp bakmazdım bile..."

Sonra, ikide bir dönüp kapıya bakarak alçak sesle akıl vermeye başladı bana:

"Seni bir daha kırbaçlayacak olurlarsa, beni dinle, kendini kasma, bedenini serbest bırak, anlıyor musun? Kendini kasarsan daha çok acı duyarsın. Ama yumuşak olması için sen serbest bırak bedenini, pestil gibi öylece yat; hiç sıkma kendini, sadece soluk al, avazın çıktığınca bağır... bunu unutma, o zaman çok daha az acı duyarsın!"

Sordum ona:

"Bir daha kırbaçlayacak mıdır beni?"

Çingene çocuk gayet sakin, "Kırbaçlamaz olur mu!" dedi. "Elbette kırbaçlayacaktır! Sık sık yatıracaktır seni kırbaca..."

"Neden?"

"Deden öyle olmasını istediği için..."

Yeniden endişeli bir tavırla anlatmaya başladı:

"Çubuğu kaldırıp doğrudan indiriyorsa sakin, yumuşak, kıpırdamadan öylece yat; ama derini yüzmek için, indirdikten sonra çubuğu kendine doğru çekiyorsa, kıvrılarak bedenini çubuğa doğru götür, anlıyor musun beni? O zaman daha az acır!"

Siyah, şaşı gözünü kırparak ekledi:

"Bu konuda mahalle bekçisinden bile ustayımdır! Derimden istersen deri pantolon bile diktirebilirsin, o kadar serttir!"

Onun neşe okunan yüzüne bakıyor, büyükannemin anlattığı "Prens İvan", "Salak İvancık" masallarını hatırlıyordum.

1. Söz oyunu yapılıyor. Rusçada *parot* sözcüğünün başka anlamları yanında “sökmek” ve “kırbaçlamak” anlamları da vardır.

III

İyileştiğim zaman Çingene çocuğun evde özel bir yeri olduğunu öğrenmiştim: Dedem öteki çocuklara olduğu gibi sık sık ve öfkeyle bağırmıyordu ona; arkasından gözlerini kısarak başını sallayarak şöyle diyordu:

"Çok yaman bir çocuk şu Çingene, çok becerikli! Bu dediğimi unutmayın: İleride esaslı biri olacak!"

Dayılarım da iyi, dostça davranıyorlardı ona; hemen her gün kötü bir şaka düzenledikleri Grigori Usta'ya yaptıkları gibi "alaya almıyorlardı" onu. Oysa ustaya neler yapıyorlardı: Ya makasını ateşte ısıtıp veriyorlardı eline, ya sandalyesinin minderine sivri ucu yukarıya gelecek biçimde çivi yerleştiriyorlardı, gözleri pek iyi görmeyen adamcağızın önüne değişik renkte kumaş parçaları koyuyorlardı... o da hepsini bir arada dikiyor, bunun için dedemden laf işitiyordu.

Bir gün yemekten sonra mutfakta tahta sıranın üzerinde uyurken yüzüne kırmızı anilin boya sürdüler; uzun süre öyle boyalı yüzle, gülünç bir biçimde dolaştı. Kır sakalında gözü andıran kocaman, yuvarlak, mat iki leke vardı; hemen altında da hüzünlü, uzun, koyu kırmızı, dile benzeyen bir şey sarkıyordu.

Dayımlarda böyle şakaların sonu yoktu. Ama usta hepsine sesini çıkarmadan katlanıyor; önce kendi kendine hafiften mırıldanıyor, ütüye, makasa, maşaya ya da yüksüğe dokunmadan parmaklarını bol bol tükürüklüyor, elini ondan sonra uzatıyordu. Onun için bir alışkanlık olmuştu bu. Öyle ki, yemekte bile bıçağı ya da çatalı alırken parmaklarını tükürüklüyor, çocukların gülmesine neden oluyordu. Canı acıyınca ablak yüzünde kırışıklıklar oluşuyordu ve bu kırışıklıklar kaşlarını kaldırarak tuhaf bir biçimde alnına geçiyor, oradan dazlak kafasının bir yerlerinde kayboluyorlardı.

Oğullarının bu oyunlarını dedemin nasıl karşıladığını hatırlamıyorum, ama büyükannem yumruğunu sallayarak gözdağı

veriyordu onlara:

"Utanmaz, arlanmaz insanlar! Hainler!"

Gelgelelim, dayılarım Çingene çocuğun arkasından olumsuz, alaylı şeyler söylüyor, onun işini eleştiriyor, "Hırsız, tembel," diyorlardı .

Onların neden böyle konuştuklarını soruyordum büyükanneme.

Her zaman olduğu gibi seve seve, anlayabileceğim bir dille anlatıyordu bana:

"Çünkü, biliyor musun, ikisi de, kendi atölyeleri olduğunda Vanyacığımı kendine almak istiyor, işte bunun için birbirlerine karşı böyle kötülüyorlar çocuğu; işe yaramaz olduğunu söylüyorlar. Sahtekârlık, kurnazlık yapıyorlar. Vanyacığımın onlara gitmeyeceğinden, dedenin yanında kalacağından korkuyorlar. Deden de bakarsın... üçüncü atölyeyi onunla birlikte açar. Dayıların işine gelmez bu, anladın mı?"

Hafiften gülüyordu büyükannem:

"Akıllarınca kurnazlık ediyorlar, günah işliyorlar! Ancak, deden her şeyin farkında, bu yüzden, inadına kışkırtıyor dayılarını: 'Onu askere almamaları için, Vanya'ya askerliğini yaptı belgesi alacağım. Çünkü bana lazım o!' Ama dayıların buna kızıyorlar, böyle bir şeyin olmasını istemiyorlar; bunun için verilecek paraya acıyorlar... Bu belge pahalı, çünkü."

Gemide olduğu gibi büyükannemle şimdi de birbirimize çok yakındık. Her gece uyumadan önce masallar veya bir masaldan farksız kendi hayatını anlatıyordu bana. Ailenin iş hayatından, çocukların mal paylaşımından, dedemin kendisi için yeni bir ev alacağından söz ediyordu. Gülümseyerek, bu aileye yabancıymış, kendisi ailenin ikinci büyük kişisi değil, bir komşuymuş gibi konuşuyordu.

Ondan, Çingene çocuğu, bebekken ilkbaharın başlarında yağmurlu bir günde sokağa atılmış bulduklarını öğrendim. Evin önünde tahta sıranın üzerine bırakmışlar onu.

"Bir beze sarıp bırakmışlardı," diye anlatıyordu büyükannem dalgın ve gizemli bir tavırla. "Sesi zor çıkıyordu, donmak üzereydi."

"Bebekleri neden sokağa atıyorlar, büyükanne?"

"Annesinin sütü yoktur, çocuğu besleyecek bir şeyi de... Bir süre önce yeni doğmuş bir çocuğun açlıktan öldüğünü duymuştur,

korkmuş, kendi çocuğunu da getirip bizim evin önüne bırakmıştır."

Büyükannem başını kaşıdıktan sonra içini çekerek, tavana bakarak anlatmayı sürdürüyordu:

"Hep fakirlikten, Alekseyciğim... Öyle yoksul insanlar var ki, bilemezsin!.. Ayrıca, evlenmemiş bir kızın çocuk doğurması da istenmez. Ayıptır! Deden Vanyacığı polise teslim etmek istedi, ama ben vazgeçirdim onu. 'Yanımıza alalım bu çocuğu', dedim. 'Tanrı ölen çocuklarımızın yerine gönderdi bize onu'. Evet, on sekiz çocuk doğurdum ben, hepsi yaşasaydı bir sokak boyu, on sekiz evimiz olurdu! Düşünsene, on dört yaşımda kocaya verdiler beni, on beşimde de doğurdum. Ama Tanrım sevdi benim kanımı, bütün çocuklarımı yanına melek olarak aldı. Hem üzülüyorum, hem seviniyorum!"

Büyükannem yatağın kenarında, üzerinde bir gömlekle oturuyordu. Simsiyah saçları, iri bedeniyle, geçenlerde Sergaçlı, sakallı bir ormancının, avluya getirdiği dişi ayıya benziyordu. Kar beyazı göğsünün üzerinde haç çıkararak gülümsüyor, sağa sola sallanıyordu:

"Tanrım iyilerini kendine aldı, kötüleri bana bıraktı. Vanyacığı çok sevdim... zaten çocukları çok severim! Neyse, eve aldık onu, kilisede vaftiz ettirdik, şimdi de güzel güzel yaşıyor aramızda. Önce, 'Böcek' diyordum ben ona, kimi zaman böcek gibi ötüyordu çünkü. Tam bir böcek gibi de dolaşıyordu ortalarda. Sev onu, çok iyi bir çocuktur!"

Hem seviyordum Vanya'yı, hem ona hayrandım.

Dedem hafta içinde yaramazlık yapan çocukları kırbaçladıktan sonra kiliseye gittiği cumartesi günleri mutfakta anlatılmaz neşeli bir hayat başlıyordu: Çingenecik sobadan simsiyah hamamböceklerini çıkarıyor, onları yan yana bağlıyor, kâğıttan kesip yaptığı kızaklara onları koşuyor, güzelce kazınıp temizlenmiş masanın üzerinde dörtnala koşturuyordu. Hamamböceklerini ince çıralarla kırbaçlarken naralar atıyordu:

"Hadi Piskopos'un yanına çek bakalım!"

Bir hamamböceğinin sırtına küçük bir kâğıt parçası yapıştırıyor, öndeki kızakların arkasından koşturup bağırıyordu:

"Hey, çuvalı unuttunuz. Papaz arkanızdan getiriyor onu!"

Bir hamamböceğinin ayaklarını birbirine bağlıyordu; böcek kafasını öne vura vura sürünüyordu, Vanyacık el çırparak çığlıklar atıyordu:

"Zangoç meyhaneden kiliseye, akşam ayinine gidiyor!"

Emir verdiğinde, arka ayaklarının üzerinde, uzun kuyruklarını kıvırarak siyah boncuklar gibi parlak gözlerini kırpıştırarak yürümeye başlayan fare yavrularını gösteriyordu bize. Farelere karşı sevecendi, onları koynunda taşıyor, kendi ağzından şekerle besliyor, öpüyordu. Kendine büyük bir güvenle şöyle diyordu:

"Fareler akıllı, iyi yürekli canlılardır. Ev cinleri çok sever onları! Koruyucu dede, ev cini fareleri besleyen insanlara yardım eder..."

İskambil kâğıtlarıyla, paralarla çeşitli oyunlar yapıyor, çocukların hepsinden daha yüksek çığlık atabiliyordu. Ve bizlerden neredeyse hiç farkı yoktu. Bir gün çocuklarla kâğıt oynarken birkaç kez peş peşe yenilince çok üzülmüş, dudaklarını şişirip oyunu bırakmıştı. Daha sonra burnunu çekerek yakınmıştı bana:

"Biliyorum, bana karşı sözleşmişlerdi! Birbirlerine göz kırpıyor, masanın altından aralarında kartları değiştiriyorlardı. Öyle oyun olur mu? Aslında, hile yapmayı ben onlardan çok daha iyi bilirim...."

On dokuz yaşındaydı Vanya, yaşı dördümüzün toplamından fazlaydı.

Ama ben onu daha çok, cumartesi akşamlarından hatırlıyorum. Dedem ile Mihaylo dayım bir yerlere konuk gidiyorlar, kıvırcık saçları karmakarışık Yakov dayım gitarıyla mutfakta kalıyordu. Büyükannem çayın yanına çeşit çeşit yiyecekler hazırlıyor; masaya, altında pek güzel kırmızı çiçekler olan yeşil sürahiyle votka getiriyordu. Bayramlıklarını giymiş Çingenecik ortalarda topaç gibi dönüyordu. Grigori Usta koyu, parlak gözlüğüyle sessizce; hemen onun arkasından, kırmızı yüzü çiçekbozuğu, kurnaz bakışlı, sesi borudan farksız, küp gibi şişko Yevgenya Dadı geliyordu. Bazı akşamlar, saçları çok uzun Uspenskli zangoç; ayrıca, turna ya da lota balığına benzeyen, karanlık yüzlü, güvenilmez birtakım insanlar da geliyordu.

Hepsi çok çok yiyor, içiyor, derin derin soluyor, çocuklara şekerlemeler veriyor, her birine birer kadeh tatlı likör dolduruyorlardı. Coşkulu, ama tuhaf bir eğlence sürüp gidiyordu.

Yakov dayım gitarını uzun süre akort ediyordu, akordu bitirdikten sonra her zaman aynı şeyi söylüyordu:

"Hadi bakalım, şimdi başlıyorum!"

Kıvırcık saçlarını şöyle bir savurduktan sonra gitarının üzerine eğiliyor, boynunu kaz gibi uzatıyordu; yuvarlak, tasasız yüzü uykulu gibi oluyordu; canlı, hareketli bakışı yağlı bir dumanın içinde sönüyor ve elinde olmadan ayağa kalkıyor, gitarın tellerine hafifçe dokunarak duygulu bir şeyler çalmaya başlıyordu.

Kesin sessizlik isteyen bir müzik yapıyordu; müzik döşemeden, duvarlardan süzülürcesine, uzak bir yerlerden hızla akarak geliyor, yürekleri heyecanlandırarak herkese anlaşılmaz, hüzünlü, tasalı bir duygu veriyordu. Bu duygunun etkisiyle insan herkese de, kendine de acıyordu. Büyükler de çocuklaşıyorlardı, herkes düşünceli bir sessizliğin içinde eriyerek kıpırdamadan oturuyordu.

Onu en dikkatli dinleyen Saşa Mihaylov oluyordu. Ağzı açık, sürekli amcasına doğru uzanıyor, onun gitarına bakıyor, dudaklarından salyalar akıyordu. Arada kendinden öyle geçiyordu ki, sandalyeden düşüyor, elleriyle döşemeye tutunuyor, düştüğü yerden kalkmıyor, döşemeye oturup donuk gözlerini dört açıyordu.

Herkes hayranlık içinde, kıpırdamadan dinliyordu. Yalnızca semaver, gitarın sızlanışlarının duyulmasına engel olmadan, hafiften, kendi şarkısını mırıldanıyordu. Kare biçiminde iki küçük pencere sonbahar gecesinin karanlığına bakıyordu; arada bir, birileri tıklatıyordu pencerenin camlarını. İki yağ mumunun sarı, mızrak gibi sivri ışığı titreşiyordu masada.

Yakov dayım giderek geçiyordu kendinden. Dişleri sıkılı, derin uykudaymış gibi çalıyordu. Yalnızca elleri bambaşka bir yaşamın içindeydi sanki: Sağ elinin bükük parmakları ürkmüş kuşlar gibi titriyorlardı tellerin üzerinde; sol elinin parmakları ise gitarın sapında büyük bir hızla gidip geliyordu.

İçtiği zamanlar dişlerinin arasından tatsız bir ıslık gibi çıkan sesiyle hemen her zaman aynı yanık şarkıyı söylüyordu:

Bir köpek olsaydı Yakov,
Geceleri sabaha kadar ulusaydı Yakov:
Oy, sıkılıyorum ben!
Oy, hüzünlüyüm ben!
Sokaktan bir rahibe geçiyor;
Bir karga tünemiş çite.

Oy, sıkılıyor canım!
Sobanın arkasında bir ocak çekirgesi ötüyor,
Hamamböcekleri huzursuz,
Oy, canım sıkılıyor!
Bir dilenci asmış çoraplarını kurusun diye,
Başka bir dilenci çalmış çoraplarını!
Oy, çok sıkılıyor canım!
Oy, çok hüzünlüyüm!

Bu şarkıya dayanamıyordum; dayım dilencilerin şarkısını söylemeye başladığında dayanılmaz bir keder içinde hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlıyordum.

Çingenecik, parmaklarını siyah saçlarına geçirmiş, mutfağın köşesine bakarak burnundan sesli sesli soluyor, şarkıyı herkes gibi dinliyordu. Arada, hiç beklenmedik bir biçimde efkârlı, haykırıyordu:

"Ah, sesim güzel olsaydı... aman, ne şarkılar söylerdim size!"

Büyükannem içini çekerek şöyle diyordu:

"Yakovcuğum, yüreğimizi dağladığın yetti artık! Hadi, Vanyacığım, kalk sen de biraz dans et ..."

Yakov ile Çingenecik her zaman yapmıyorlardı büyükannemin dediğini; ama dayım kimi zaman bir an için avucunu tellerin üzerine bastırıp yumruğunu sıkarak yere görünmeyen, ses çıkarmayan bir şey atmış gibi yapıyor, bağırıyordu:

"Hüzünlenmek yetti artık! Hadi, Vanyacığım, kalk!"

Çingenecik üstünü başını düzeltip sarı gömleğini aşağı çekip çivilerin üzerinde yürüyormuş gibi dikkatlice yürüyerek çıkıyordu ortaya. Esmer yanakları o anda kıpkırmızı oluyordu; dudaklarında mahcup bir gülümseme, şöyle diyordu:

"Hareketli bir şey çalın, Yakov Vasiliç!

Gitar coşuyordu, topuklar yere vuruyor, masanın üzerinde, raflarda tabaklar şıngırdamaya başlıyordu; mutfağın orta yerinde de Çingenecik, kollarını kanat gibi iki yana açıp bacaklarını gözle görünemeyecek kadar çabuk hareket ettirerek gerçek bir alıcı kuş gibi oynuyor, çömeliyor, kırlangıç gibi birden sıçrıyor, altın rengi ipek gömleğiyle dönerek her yanı aydınlığa boğuyor, ipek titreyerek dökülerek sanki yanıyor ve süzülüyordu.

Durmadan, dinlenmeden, kendinde değilmiş gibi dans ediyordu Çingenecik. Sanki o anda biri kapıyı açacak olsa, öylece dans ederek sokağa çıkacak, kentte bilinmeyen bir yerlere oynayarak gidecekti...

Yakov dayım ayaklarını yere vurarak haykırıyordu:

"Yandan kes!"

Ve ıslık çalıyor, heyecanla bağırarak komik şarkılar söylüyordu:

Ah, ah! Pabuçlarıma acımasam,
Karıdan da, çocuklardan da kaçardım!

Masadakiler de coşuyordu, bir yerleri yanıyormuş gibi, arada bir onlar da bağırıyor, çığlıklar atıyorlardı. Sakallı usta elini çıplak kafasında dolaştırıyor, bir şeyler homurdanıyordu. Böyle bir akşam, bana doğru eğilmiş, doğrudan kulağıma, yetişkin biriymişim gibi, şöyle fısıldamıştı:

"Aleksey Maksimiç, şu anda baban burada olsaydı, bir ateş de o yakardı! Mutlu, iyi bir adammış! Hatırlıyor musun sen babanı?"

"Hayır."

"Öyle mi? Büyükannenin eline geçseydi, görürdü gününü!"

Sonra ayağa kalktı. Uzun boyuyla, kutsal bir ikonayı andıran bitkin bedeniyle büyükannenin önünde eğildi, olağanüstü kalın sesiyle yalvarmaya başladı:

"Akulina İvanovna, lütfet, şöyle bir dönüver! Bir zamanlar Maksim Savvateyev'le döndüğünüz gibi! Mutlu et bizi!"

Büyükannem gülerek ezile büzüle karşılık verdi:

"Sen ne diyorsun, Grigori İvaniç Efendi. Dans etmek kim, ben kimim! Herkesi güldüremem kendime..."

Ama herkes yalvarmaya başladı ona ve genç gibi ayağa fırladı birden, eteğini düzeltti, doğruldu, ağır başını geriye attı, haykırarak şöyle bir dolandı mutfağın içinde.

"Güleyim demeyin ha! Sağlığınıza! Hadi, Yakovcuğum, tıngırdat tellerini!"

Dayım birden silkindi, doğruldu, gözlerini kıstı, ağırdan ağırdan çalmaya başladı. Çingenecik bir an durdu, birden sıçrayıp çömelip bacaklarını öne atarak büyükannemin çevresinde dönmeye başladı. Büyükannem ise kollarını yana açtı, kaşlarını kaldırdı, siyah gözleriyle

uzaklara bir yerlere bakarak havada sessizce süzülüyor gibi oynamaya başladı.

Onu böyle oynarken görünce gülmek geldi içimden, sesli gülümsedim. Grigori Usta tehdit eder gibi salladı bana parmağını, büyüklerin hepsi ayıplar gibi baktı benden yana.

“Yeter artık, Vanyacığım,” dedi usta gülümseyerek. Çingenecik sesini çıkarmadan kenara çekildi, kapının eşiğine oturdu; bu arada Dadı Yevgenya boynunu yana yatırıp hoş, alçak bir sesle şarkı söylemeye başladı:

Cumartesiye kadar, bütün hafta,
Dantel ördü kız,
Çalışmaktan yorgun düştü,
Derman kalmadı kollarında!

Büyükannem dans etmiyor, sanki bir şeyler anlatıyordu. İşte, bir an düşündükten sonra sallanarak elinin altından çevresine bakarak sakin sakin yürümeye başladı. İri bedeni kararsızca yalpalıyor, ayakları yere dikkatli basıyordu. Bir şeyden korkmuş gibi ansızın durdu, yüzünde kaslar çekildi, kaşları çatıldı ve o anda tatlı, hoş bir gülümseme aydınlattı yüzünü. Birine yol veriyormuş gibi yanındakini koluyla itip kenara çekildi; başını önüne eğdi, sesleri dinleyerek daha da neşeli gülümseyerek öyle kaldı. Sonra birden hareketlendi, hızla dönmeye başladı. Sanki daha bir büyümüş, boyu uzamıştı. Artık kimse gözünü ayıramıyordu ondan... O anda öylesine güzelleşmiş, sevimli olmuş, bir mucizeyle gençliğine dönmüştü!

Bu arada Dadı Yevgenya boru gibi uğulduyordu:

Pazar günü ayinden sonra
Gece yarısına kadar dans ettim.
Sokaktan eve en son dönen ben oldum,
Yazık, çabuk bitti eğlence!

Dans ettikten sonra semaverin yanındaki yerine oturdu büyükannem. Herkes övüyordu onu, o ise saçlarını düzeltirken şöyle diyordu:

"Kesin artık! Siz nasıl dans edilir, görmemişsiniz daha! Bizim Balahna'da bir kız vardı, ama kimin nesiydi, adı neydi, hatırlamıyorum, onun dansını seyrederken sevincinden ağlayanlar bile olurdu! Bazen onu öyle seyrederken kendini bayramda sanırdın... O anda başka bir şey istemezdi canın! Kıskanırdım o günahkârı!"

"Dans edenler dünyanın en birinci insanlarıdır!" dedi Dadı Yevgenya kalın sesiyle ve Davud'u anlatan bir şarkı söylemeye başladı, o arada Yakov dayım Çingeneciğe sarılıp şöyle dedi:

"Lokantalarda, meyhanelerde dans etmelisin sen, insanların başını döndürürsün!.."

"Ben sesim güzel olsun istiyorum," diye yakındı Çingenecik! "Tanrı bana güzel ses vermiş olsaydı on yıl şarkı söyledikten sonra rahip olmaya bile razı olurdum!"

Herkes votka içiyordu, en çok da Grigori... Büyükannem onun bardağını peş peşe doldururken, uyarıyordu onu:

"Dikkat et, Grigoriciğim, iyice kör olacak gözlerin!"

Grigori kendinden pek emin, karşılık veriyordu:

"Doldurmana bak sen! Gözlerim lazım değil bana artık, göreceğim kadarını gördüm..."

İçiyor, sarhoş olmuyordu, ama daha konuşkan kesiliyor, hep bana babamdan söz ediyordu:

"Yürekli adammış, dostum, Maksim Savvateiç..."

Büyükannem içini çekerek onaylıyordu:

"Evet, çocuğum..."

Her şey son derece ilginçti, sürekli heyecan içindeydim ve olanlardan sakin, bitmeyen bir hüzün doluyordu yüreğime. Herkesin içinde hüzün ile sevinç neredeyse birbirinden ayrılmadan bir aradaydı; yakalanamayan, anlaşılamayan bir çabuklukla birbirinin yerine geçiyorlardı.

Bir akşam Yakov dayım iyice sarhoş değilken, kıvırcık saçlarına, hafiften kırlaşmış seyrek bıyıklarına, burnuna, sarkık dudağına asılarak üzerindeki gömleği yırtıp parçalamaya başladı. Gözyaşları dökerek haykırıyordu:

"Nedir bu böyle, nedir? Neden?"

Yanaklarını, alnını tokatlıyor, göğsünü yumrukluyor, hüngür hüngür ağlıyordu:

“Aşağılık, rezil, namussuz herif!”

Grigori bağırıyordu:

“Çok doğru! Haklısın!..”

Biraz içkili olan büyükannem ellerinden tutmuş, oğlunu sakinleştirmeye çalışıyordu:

“Yeter, Yakovcuğum, Tanrı verir cezasını!”

İçtiği zamanlar çok daha hoş oluyordu büyükannem: Siyah gözleri gülümsüyor, herkesin ruhunu ışığıyla ısıtıyordu. Mendiliyle al al olmuş yüzünü yelpazeleyerek, tatlı sesiyle şöyle diyordu:

“Tanrım, Tanrım! Her şey ne güzel! Evet, bakın, ne güzel her şey!”

Onun yüreğinin haykırışıydı bu, hayatının parolası...”

Hiçbir şeyi umursamayan dayımın gözyaşları, haykırışları çok şaşırtmıştı beni. Onun neden ağladığını, küfürler ettiğini, kendini hırpaladığını sordum büyükanneme.

Büyükannem her zamankinin tersine, isteksizce cevap verdi:

“Her şeyi bilmen gerekmiyor! Daha erken senin için. Hele büyü biraz, ondan sonra öğrenirsin...”

Onun bu cevabı daha da büyük bir merak uyandırdı bende. Atölyeye gidip Vanya’ya sordum, o da bir şey söylemek istemedi, yandan ustaya şöyle bir bakıp pek sakin gülümsedi, beni atölyeden iterek çıkarmaya çalışırken haykırdı:

“Bırak bu işleri, çık dışarı! Yoksa kazana atar, boyarım seni!”

Usta, üzerinde üç kazanın olduğu geniş, alçak sobanın önünde ayakta duruyor, kazanları elindeki uzun, siyah kepçeyle karıştırıyor, kepçeyi kaldırıp renkli damlaların nasıl aktığına bakıyordu. Ateş, ustanın, papaz cüppesi gibi alacalı bulacalı önlüğünde yansıyarak gürül gürül yanıyordu. Boyalı su fokur fokur kaynıyordu kazanlarda, keskin buhar, yoğun bir bulut olarak kapıdan çıkıyor, kuru avluya yayılıyordu.

Usta, gözlüklerinin arkasından bulanık, kırmızı gözleriyle baktı bana, kaba bir tavırla Vanya’ya seslendi:

“Odun getir! Görmüyor musun, bitti odun!”

Çingenecik koşarak avluya çıkınca Grigori teknenin kenarına oturdu, işaret edip beni yanına çağırdı:

“Gel buraya!”

Kucağına oturttu beni; sıcak, yumuşak sakalını yanağıma sürterek unutamayacağım bir şey söyledi bana:

“Dayın öldüresiye dövdü karısını, şimdi de vicdanı sızlıyor, acı çekiyor... anladın mı? Her şeyi bilmelisin, dikkat et, yoksa iyi olmaz senin için!”

Böyle derken Grigori de büyükannem gibi sakin, ama sertti, gözlüklerinin arkasından her şeyi görüyordu sanki.

Hiç acele etmeden, şöyle anlatıyordu:

“Nasıl dövmüş dersin? Kadıncağızla yatmış, uyuyacak, yorganı zavallının başına çekmiş, bastırmış, vurmaya başlamış. Ne için? Kendi de bilmiyor...”

Usta, kucağında odunlarla dönüp ellerini ısıtmak için ateşin önünde çömelen Vanya’ya bakmadan bana akıl vermeyi sürdürüyordu:

“Belki de karısı ondan güzel olduğu, karısını kıskandığı için dövüyordu. Kaşirinler güzeli sevmezler, kardeş, kıskanırlar, kabul de edemezler, yok ederler onu! İstersen, babanı nasıl ortadan kaldırdıklarını sor büyükannene. Büyükannen açık açık anlatır sana her şeyi, yalanı sevmez, çünkü, kabullenemez. Şarap içse, enfiye çekse de, çok iyi bir kadındır. Ne mutlu ona! Kıymetini bil büyükannenin...”

Sonra itti beni, avluya çıkıyordum. Üzgündüm, korkuyordum. Holde Vanya yetişti arkamdan, başımdan tuttu, hafifçe fısıldadı:

“Dayından korkma, o iyi biri; dosdoğru gözlerinin içine bak, bundan hoşlanır.”

Her şey çok tuhaftı, heyecanlandırıyordu beni. Başka türlü bir hayat görmemiştim; ama bulanık olarak hatırlıyordum, annemle babam böyle yaşamıyorlardı: Birbirleriyle daha değişik konuşuyorlardı, başka türlü bir neşeleri vardı, hep yan yana yürüyor, yan yana oturuyorlardı. Akşamları çoğu zaman pencerenin önünde oturup uzun uzun gülüşüyor, yüksek sesle şarkılar söylüyorlardı. İnsanlar sokakta toplanıyor, onlara bakıyorlardı. Sokakta herkes dönüp onlara bakıyordu. Burada insanların yukarıya kalkık yüzleri komik bir biçimde, yemekten sonra masanın üzerinde kalan kirli tabakları hatırlatıyordu bana. Herkes çok az gülüyordu burada, her zaman da anlaşılmaz oluyordu gülüşleri. Nedense, sık sık birbirlerine bağırıyor, birbirlerini tehdit ediyorlardı, köşelerde gizli gizli fısıldaşıyorlardı. Çocuklar sessizdi, ortalarda pek görünmüyorlardı; sanki, yağmurun yere yapıştırdığı toz gibi, eziktiler. Evde kendimi yabancı hissediyordum. Bu hayat bedenime onlarca iğne batırıyor gibi, her

şeyiyle heyecanlandırıyordu beni, olayları gergin bir dikkatle izlemeye zorluyordu.

Vanya ile dostluğum gün geçtikçe güçleniyordu. Büyükannem güneşin doğmasından gece geç vakte kadar ev işleriyle uğraşıyordu; bense neredeyse bütün gün Çingeneciğin çevresinde dolaşıp duruyordum. Dedem beni kırbaçladığı zamanlar gene kolunu araya uzatıyor, ertesi gün de şişmiş kolunu gösteriyordu bana, üzgün olduğunu söylüyordu:

"Hiç gereği yoktu! Böylece sen daha az acı duyuyorsun ama... bir de benim koluma bak! Bir daha yapmayacağım, o zaman görürsün!"

Ama bir dahaki seferde gene çekiyordu aynı gereksiz acıyı.

"Hani bir daha yapmayacaktın?"

"Yapmayacaktım, ama gene de soktum işte... Sanki farkına varmadan oldu..."

Kısa bir süre sonra Çingenecik'le ilgili, benim ona karşı ilgimi de, sevgimi de daha çok artıran yeni bir şey öğrendim.

Çingenecik, her cuma, dizlerine kadar uzanan gocuğunu giyip başına ağır şapkasını geçiriyor, yeşil kuşağını beline sıkı sıkı sarıyor; büyükannemin sevgili atı, şekeri çok seven yaramaz doru atı Şarap'ı büyük kızağa koşup pazara bir şeyler almaya gidiyordu. Bazen uzun süre dönmüyordu. Evde herkes onu merak ediyor, pencerelerde, buz tutmuş camı soluğuyla eritip dışarı bakıyor, onun gelmesini bekliyordu.

"Hâlâ gelmedi mi?"

"Hayır!"

En çok büyükannem heyecanlanıyordu. Dayılarıma, dedeme şöyle diyordu:

"Ah, ah, çocuğu da atımı da öldüreceksiniz! Hiç utanma yok mudur sizde! Suratsızlar! Pazara gönderecek başka birini bulamadınız mı? Tanrı belanızı versin!"

Dedem homurdanıyordu:

"Tamam, tamam. Bir daha göndermeyiz..."

Kimi zaman Çingenecik eve ancak akşamüzeri dönüyordu. Dayılarım, dedem koşarak avluya çıkıyorlardı. Onların arkasından büyükannem enfiye çekerek nedense her zaman, hantal, dişi bir ayı gibi koşup soluğu avluda alıyordu. Çocuklar koşup geliyorlardı,

domuz yavrusu, kuş, balık, her çeşidinden parça parça et yüklü kızağın neşeyle boşaltılması başlıyordu.

Dedem keskin bakışlarıyla yüke şöyle bir bakıp, "Sana söylenen her şeyi aldın mı?" diye soruyordu.

İvan, kızaktan atlarken, ısınmak için yalnızca başparmağı olan eldivenli ellerini ovuşturarak pek neşeli, cevap veriyordu:

"Her şey tamam."

Dedem sert bir tavırla, "Eldivenleri öyle ovuşturma, para verildi onlara," diyordu. "Para arttı mı?"

"Hayır."

Dedem kızağın çevresini ağır adımlarla şöyle bir dolandıktan sonra sesini yükseltmeden, "Gene bir sürü şey almışsın," diyordu. "Sakın, para vermeden bir şey almış olmayasın? Bundan hoşlanmam ben."

Ve yüzünü buruşturup hemen gidiyordu.

Dayılarım neşeyle atılıyorlardı kızağa, bir kuşu, balığı, kaz ciğerini, inek ayağını, kocaman bir parça eti havaya kaldırıp ıslık çalıyor, neşeyle bağırıp çağırıyorlardı:

"Eh, doğrusu iyi iş başarmışsın!"

Özellikle Mihaylo dayım çok seviniyordu: Kızağın çevresinde zıp zıp zıplıyordu. Fıldır fıldır gözlerini kısarak büyük bir hazla dudaklarını şapırdatarak ağaçkakan gagası gibi burnuyla her şeyi kokluyordu. Babası gibi o da sıska, ama biraz daha uzun boylu, yıllanmış bir kütük gibi simsiyahtı.

Üşümüş ellerini yenlerinin içine çekmiş, soruyordu Çingene'ye:

"Babam ne kadar para vermişti sana?"

"Beş ruble."

"Ama burada on beş rublelik şey var. Peki sen ne kadar para harcadın?"

"Dört ruble on kapik."

"Demek, şu anda doksan kapik var cebinde. Görüyor musun, Yakov, para nasıl birikiyor?"

Soğukta yalnız bir gömlekle duran Yakov dayım gözlerini kırpıştırarak mavi, soğuk gökyüzüne bakıp sessizce gülüyor. "Vanyacığım," diyordu tembel tembel, "birer kemik atarsın bize artık..."

Büyükannem atı çözüyordu.

"Ne oluyor, çocuklar? diye sesleniyordu. Kemik de nereden çıktı? Taşımak işinize gelmiyor galiba? Hadi bakalım, gevezeliği bırakın!"

Besili, kocaman Şarap gür yelesini savurarak beyaz dişleriyle büyükannenin omzundan ipek atkısını çekeliyor, neşeli gözleriyle onun yüzüne bakıyor, başını silkeleyerek kirpiklerindeki kırağıyı döküyor, sakin, kişniyordu.

"Ekmek mi istiyorsun?"

Büyükannem atın dişleri arasına bol bol tuzlanmış kocaman bir parça ekmek sıkıştırıyordu, önlüğünü ağzının altında bir torba gibi tutup atın ekmeği yiyişini pek dalgın, izliyordu.

Çingenecik de, genç at gibi oynaşarak sokuluyordu büyükannenin yanına.

"Büyükanneciğim, çok iyi bir at bu, çok da akıllı..."

Büyükanne ayağını yere vurarak bağırıyordu ona:

"Çekil şuradan, kuyruk sallayıp durma bana! Çok iyi biliyorsun ki, bugün sevmiyorum seni."

Büyükannem bana, Çingeneciğin pazarda satın aldığından çok, çaldığını söylüyordu. Canı sıkkın, şöyle diyordu:

"Deden bir beşlik veriyor ona, üç rublesiyle bir şeyler alıyor, on rublelik de çalıyor. Çalmadan edemiyor, edepsiz! Bir kez deneyecek oldu, kimse bir şey söylemedi ona, evde güldü herkes, başarısı için övdüler onu, o gün bugündür hırsızlığı adet edindi. Deden gençliğinde çok yoksulluk çektiği için yaşlılığında açgözlü oldu... Para onun için öz çocuklarından da kıymetli, bedavaya bayılıyor! Mihaylo ile Yakov'a gelince..."

Elini sallayıp bir an susuyordu büyükannem, sonra kapağı açık enfiye tabakasına bakarken homurdanarak sürdürüyordu konuşmasını:

"Evet, Alekseyciğim, zor bir durum bu... Ama onları kör bir köylü alıştırdı buna, şimdi çıkabilirsen çık bakalım işin içinden! Bir gün yakalayacaklar Vanyacığımı, öldüresiye dövecekler..."

Bir an sustuktan sonra ekliyordu:

"Eh! Bizde kural çoktur, ama doğru olanı yoktur..."

Ertesi gün, bir daha hırsızlık yapmaması için yalvarmaya başlıyordum Çingeneciğe.

"Yoksa çok fena dövecekler seni..."

“Yakalanmam, kaçarım,” diyordu gülümseyerek. “Hızlı bir at gibi çeviğimdir!” Ama hemen üzgün, asıyordu yüzünü. “Evet, biliyorum, hırsızlık kötü ve tehlikelidir. Can sıkıntısından çalıyorum. Hem, para da bende kalmıyor, dayıların bir hafta içinde hepsini parça parça alıyorlar benden. Paraya acıdığım yok benim, varsın alsınlar! Karnım tok ya...” Birden elimi tutup hafifçe sallıyordu:

“Çok zayıfsın, ellerin incecik, ama kemiklerin sağlam, büyüyünce çok güçlü biri olacaksın. Bak ne diyeceğim sana: Gitar çalmayı öğren, söyle Yakov dayına, sana öğretsin! Henüz küçüksün, ama önemli değil! Küçüksün ve canın sıkkın. Dedeni sevmiyor musun sen?”

“Bilmiyorum.”

“Ben Kaşirinlerin içinde büyükanneden başka hiç kimseyi sevmiyorum, Şeytan görsün suratlarını!”

“Ya beni?”

“Sen Kaşirinlerden değilsin; Peşkovlardansın sen, başka bir kan, başka bir ailedir Peşkovlar.”

Birden sıkı sıkı sarılıyordu bana, neredeyse havaya kaldırıyordu.

“Ah, sesim güzel olsaydı, ah Tanrım! Şarkılarımla yakardım insanları... Hadi, kardeşim, çalışalım artık...”

Yere bırakıyordu beni, ağzına bir avuç küçük çivi alıp büyük, dört köşe bir tahtanın üzerine siyah bir havluyu gererek çivilemeye koyuluyordu.

Kısa bir süre sonra öldü Çingenecik.

Bu şöyle oldu: Avlu kapısının yanında duvara dayalı, haç biçiminde budaklı, kalın bir meşe kütüğü vardı. Uzun zamandır oradaydı. Eve geldiğim ilk günlerde dikkatimi çekmişti. Kütük o zamanlar taze ve sarıydı, ama sonbahar yağmurlarının altında simsiyah olmuştu. Acı bir koku yayılıyordu ondan ve dar, çamurlu avluda bütünüyle gereksizdi.

Yakov dayım, karısının mezarının üzerine koymak için satın almıştı onu, ölüm yıldönümümde haçı sırtında mezara götüreceğini ant içmişti.

Kışın başlarında bir cumartesi geldi o gün. Dondurucu soğuk, rüzgârlı bir gündü, çatılardan karlar dökülüyordu. Herkes avluya çıkmıştı. Dedem ile büyükannem dua etmek için önden, bazı

hatalarım yüzünden beni evde bırakıp üç torunuyla birlikte mezarlığa gitmişlerdi.

Dayılarım, ikisinin üzerlerinde de siyah gocukları, haçı kaldırıp yanlardan altına girip tuttular; Grigori ile yabancı biri daha, ağır kütüğü Çingeneciğin geniş omuzlarına koydular. Çingenecik şöyle bir yalpaladı, bacaklarını iki yana açtı.

"Götüremeyecek misin?" diye sordu Grigori.

"Bilmiyorum. Sanki biraz ağır..."

Mihaylo dayım sinirle bağırdı:

"Kapıyı aç, Şeytan!"

Yakov dayım ise şöyle dedi:

"Utan Vanya, utan, biz seninkinden daha ağırını taşıyoruz!"

Grigori avlu kapısını açarken Vanya'yı sertçe uyardı:

"Dikkat et, bir yerini incitme! Tanrı yolunuzu açık etsin!"

Sokağa çıktıklarında bağırdı Mihaylo dayım:

"Salak herif!"

Avluda olanlar, haçı götürmelerine sevinmiş gibi gülümsemeye, yüksek sesle konuşmaya başlamışlardı.

Grigori İvanoviç elimden tutup beni atölyeye götürürken öyle diyordu:

"Bakarsın, bugün kırbaçlamaz seni deden, yumuşak bakıyor çünkü..."

Atölyede, boyaya hazırlanmış yün yığınının üzerine oturttu beni, özenerek omuzlarıma kadar her yanımı yünle sardı, kazanlardan çıkmakta olan buharı koklayarak dalgın, şöyle dedi:

"Otuz yedi yıldır tanıyorum dedeni, Vanyacığım, ilk zamanki işleri gördüm, şimdikileri de görüyorum. Eskiden iki dost gibiydik, bu işe birlikte başladık, her şeyi birlikte düşündük. Kafası çalışıyor senin dedenin! Görüyorsun, o patron oldu, ben beceremedim. Ne var ki, Tanrı bizlerden çok daha zekidir: O yalnızca gülümser, ama en zeki insan aptal gibi gözlerini kırpıştırır. Neye ne dendiğini, sen neyin ne için yapıldığını anlayamıyorsun, oysa her şeyi anlaman gerekir. Yetimlik zordur. Baban Maksim Savvateiç akıllı adamdı, her şeyi anlıyordu, deden de bunun için sevmiyordu onu, akıllı olduğunu kabullenemiyordu..."

Sobada kırmızılı, altın renkli ateşin oynayışına, kazanlardan yükselen süt rengi buharın, yosun tutmuş aralarından gökyüzünün mavi şeritlerle göründüğü eğri tavanda açık gri kırağı damlacıkları oluşturmasına bakarken bu iyi niyetli sözcükleri dinlemek hoşuma gidiyordu. Rüzgâr biraz dinmişti. Bir yerlerde güneş çıkmıştı. Bütün avlu sanki cam tozuyla kaplıydı. Sokaktan, geçen kızakların gıcırtıları geliyordu. Evlerin bacalarından mavimsi dumanlar yükseliyordu, karların üzerinde açık gölgeler, gene bir şeyler anlatarak dolaşıyordu.

Uzun boylu, zayıflıktan kemikleri çıkmış, sakallı, şapkasız, iyi niyetli bir büyücü gibi büyük kulaklı Grigori, kaynayan boya kazanını karıştırırken bana akıl vermeyi sürdürüyordu:

"Herkesin gözlerinin içine bak; sana bir köpek saldırdığında onun da gözlerinin içine bak, hemen duracaktır..."

Kalın gözlüğü burnunun üzerine ağırlık yaptığı için burnunun ucu morarmıştı, büyükanneminkini andırıyordu.

Birden kulak kesilip, "Ne oluyor?" dedi. Ayağıyla sobanın kapağını kapayıp koşarak avluya çıktı. Ben de arkasından koştum.

Çingenecik mutfağın ortasında yerde sırtüstü yatıyordu. Pencereden giren geniş iki ışıktan biri başıyla göğsüne, biri bacaklarına vuruyordu. Alnı tuhaf bir biçimde aydınlıktı; kaşları kalkıktı; şaşı gözleri kıpırdamadan, simsiyah tavana bakıyordu; kararmış dudakları pembe kabarcıklar çıkararak titriyordu; dudaklarının kenarından yanaklarına, ensesine, döşemeye kan sızıyordu, döşemede birikiyordu kan... Bacakları gevşek bir biçimde yayılmıştı. Şalvarının ıslak olduğu da belliydi, döşemenin tahtalarına yapışmıştı çünkü. Döşeme kumla güzelce temizlenmişti. Güneş gibi parlıyordu. Döşemede akan kan ışık şeridini geçmiş, kıpkırmızı, kapı eşiğine doğru ilerliyordu.

Çingenecik hareketsizdi; yalnızca, iki yanına uzanmış ellerinin parmakları kıpırdıyor, döşemeye değiyor, boyalı tırnakları güneş ışığında parlıyordu.

Dadı Yevgenya onun yanında yere diz çökmüştü, eline bir mum tutuşturmaya çalışıyordu. Vanya tutamıyordu mumu, düşüyordu mum, kana batıyordu. Dadı kaldırıyordu mumu, eteğine siliyor; tekrar, Vanya'nın titreyen parmaklarının arasına sıkıştırmaya çalışıyordu. Mutfakta fısıltılar dolaşıyordu... Fısıltılar sanki rüzgâr gibi

savurdu beni, eşikten dışarı atacak oldu, ama kapının kenarına tutundum.

Yakov dayım titreyerek başını sağa sola çevirerek kupkuru bir sesle şöyle diyordu:

“Ayağı takıldı...”

Bitkin, üzgündü Yakov dayım, gözleri bulanık bakıyor, sık sık seğiriyordu.

“Birden düştü, haçın altında kaldı, sırtını ezdi. Biz de yaralanabilirdik, neyse ki tam zamanında bıraktık haçı.”

Grigori boğuk bir sesle, “Ezilmesine siz neden oldunuz,” dedi.

“Öyle şey olur mu?..”

“Evet, siz!”

Kan hâlâ akıyordu. Eşiğin yanında bir kan gölü oluşmuştu ve göl sanki giderek koyulaşıyor, büyüyordu. Çingenecik uykudaymış gibi inliyor, sanki eriyor, döşemenin içine giriyor gibi, giderek daha yassılaşıyordu.

Yakov dayım, “Babamı getirmesi için Mihaylo, kiliseye atlı adam yolladı,” dedi. “Ben de bir arabaya koyduğum gibi hemen buraya getirdim onu... Neyse ki, ben haçın altında kalmadım, yoksa çok kötü olurdu...”

Dadı mumu tekrar koydu Çingeneciğin eline, gözyaşları dökerek avucunu kapadı.

Grigori yüksek, kaba bir sesle şöyle dedi:

“Başının altına bir şey koy, kadın!”

“Tamam.”

“Şapkasını da çıkar!”

Dadı, Vanya’nın başından şapkasını aldı. Ensesi yere geldi. Başı dönünce kan daha çok akmaya başladı. Ama şimdi ağzının bir yanından akıyordu. Korkunç uzun sürdü kanın böyle akması. Önce, Çingenecik bir süre dinlendikten sonra kalkacak, döşemeye oturup yere tükürdükten sonra şöyle diyecek sanıyordum:

“Vay be...”

Çünkü pazar günleri yemekten sonra uyandığında hep böyle diyordu. Ama şimdi kalkmıyor, eriyor gibi, giderek küçülüyordu. Güneş vurmuyordu ona artık, ışık şeritleri kısalmıştı, yalnızca pencerelerin kenarına düşüyordu. Çingenecik iyice kararmıştı,

parmaklarını da kıpırdatmıyordu, dudaklarında köpükler de kaybolmuştu. Başının tepesinin arkasında, kulaklarının yanında üç mum yanıyor, altın rengi ışıklarını savurarak Çingeneciğin simsiyah, karışık saçlarını ışıtıyor, esmer yanaklarında sarı tavşancıklar gibi titreşerek dolaşıyor, sivri burnunun ucuna, pembe dudaklarına düşüyordu.

Dadı yere diz çökmüş, ağlıyor, mırıldanıyordu:

"Güvercinim benim, şahinim, kimsesiz yavrum..."

Korkunç dakikalardı, çok soğuktu. Masanın altına girip saklanmıştım. Sonra rakun kürküyle dedem, yakası kuyruklu mantosuyla büyükannem, Mihaylo dayım, çocuklar, tanımadığım birçok kişi daha daldı mutfağa.

Dedem kürkünü çıkarıp yere atarak bağırmaya başladı:

"Serseriler! Nasıl kıydınız bu yaman çocuğa! Beş yıl sonra değer biçilemez bir adam olacaktı!.."

Yerlerde, Vanya'yı görmeme engel olan giysiler vardı. Masanın altından çıkınca tam dedemin ayaklarının dibinde buldum kendimi. Dedem beni tutup kenara atarken küçük, kırmızı yumruğunu havada savurarak dayılarıma tehditler savuruyordu:

"Hayvanlar!"

Sonra tutunarak bir iskemleye oturdu; kuru kuru soluyarak gıcırtılı bir sesle, "Bilirim ben sizi," diye devam etti. "Sizi rahatsız ediyordu... Ah, Vanyacığım... Aptal çocuğum benim! Ne yaptın öyle? Hı? Sana soruyorum, Ne yaptın? Her şeyi berbat ettin! Bu son yıllar Tanrım hiç sevmiyor bizi, öyle değil mi anacığım? Hı?"

Büyükannem yere oturmuş, Vanya'nın yüzünü, başını, göğsünü okşuyordu; üzerine eğilip gözlerine bakıyor, ellerini tutuyor, okşuyor, mumları deviriyordu. Sonra, yepyeni, siyah mantosuyla, yüzü gözü kapkara, zorlanarak ayağa kalktı, tuhaf bir biçimde fal taşı gibi açtı gözlerini, mırıldandı:

"Boşaltın burayı, lanetliler!"

Dedemin dışında herkes çıktı mutfaktan.

Çingeneciği sade, hatırlanmayacak bir biçimde toprağa verdiler.

IV

Kalın bir yorgana sıkı sıkı sarınmış, geniş bir karyolada yatıyordum. Yere diz çökmüş büyükannemin, bir eli kalbinin üzerinde, ötekiyle arada bir ağır ağır haç çıkararak dua edişini dinliyordum.

Dışarıda sert bir soğuk vardı; ayın yeşilimsi ışığı pencerenin dantel gibi buz tutmuş camlarından süzülerek içeri doluyor, büyükannemin kocaman burunlu, sevimli yüzüne vuruyor, siyah gözlerini fosforlu bir ateşle yakıyordu. İpek başörtüsü saçlarını örttükten sonra siyah, dövme demir bir giysi gibi parlayarak omuzlarından aşağı dökülüyor, yere kadar uzanıyordu.

Büyükannem duasını bitirdikten sonra başörtüsünü sessizce çıkarıyor, özenle katlayıp köşedeki sandığın üzerine koyuyor, yanıma geliyor, ama ben derin uykudaymışım gibi yapıyorum.

Mırıldanıyor büyükannem:

"Biliyorum, numara yapıyorsun, sahtekâr! Uyumuyorsun, değil mi? Evet, uyumuyorsun, şeytan şey! Hadi, ver bana şu yorganı!"

Büyük bir hazla gülümsememi tutamıyorum; o zaman yükseltiyor sesini büyükannem:

"Aaa! İhtiyar büyükannesiyle nasıl dalga geçiyor, görüyor musunuz!"

Yorganı ucundan yakalıyor, büyük bir ustalıkla öyle hızlı asılıyor ki, bir an yatakta havalanıyorum. Birkaç kez döndükten sonra yumuşak yatağa düşüyorum, büyükannem kahkahalarla gülüyor.

"Ne oldu, yaramaz çocuk? Olacağı buydu işte!"

Ama kimi zaman duası çok uzun sürüyordu, gerçekten uykuya dalıyordum, onun yattığını duymuyordum bile.

Genelde üzüntülü, kavgalı, tartışmalı günlerin gecelerinde uzun süre dua ediyordu büyükannem. O zaman dualarını dinlemek çok hoş oluyordu. Büyükannem evde olan biten her şeyi Tanrı'ya ayrıntılarıyla

anlatıyordu. Kocaman bedeniyle diz çökmüş, sapasağlam bir tepe gibi dimdik duruyor, önce pek anlaşılamayan bir şeyler fısıldıyor, sonra kalın, gür sesiyle devam ediyordu:

"Sen de biliyorsun, Tanrım, herkes kendini düşünür, büyük oğlum Mihaylo'nun kentte kalması gerekiyor, nehrin karşısına geçmeyi kendine yakıştıramıyor... Orası yeni, bilinmeyen bir yer. Öyle olsa bile ne çıkar bundan... Babamız da Yakov'u daha çok seviyor. İnsanın çocukları arasında ayırım yapması yakışır mı? İnatçı ihtiyar... Biraz akıllandırsan şu ihtiyarı sen, Tanrım..."

Parlak, iri gözleriyle koyu ikonalara bakarak öneride bulunuyordu Tanrısı'na:

"Çocuklarına nasıl davranması gerektiğini öğrenmesi için iyi bir rüya gönder ona, Tanrım!"

Haç çıkarıyor, yere secde ediyor, geniş alnını döşemeye koyuyor, sonra tekrar doğruluyor, konuşmasını ikna edici bir sesle sürdürüyordu:

"Varvara'ya karşı birazcık yumuşak olsaydın! Sana karşı başkalarından daha büyük ne gibi bir günah işledi? Genç, sağlıklı bir kadın acılar içinde yaşıyor. Hem unutma ki, Tanrım, Grigori'nin gözleri gittikçe bozuluyor. Bu gidişle adamcağız sonunda kör olacak, körler için zordur hayat! Grigori kulun bütün hayatını dede için harcadı, bakalım şimdi yardım edecek mi ona dede... Ah Tanrım, ah..."

Pek uysal, derin bir uykuya dalmış, öyle donup kalmış gibi başı önünde, kollarını sarkıtmış, uzun süre susuyordu.

Neden sonra hatırlayıp kaşlarını kaldırıyordu. "Başka ne vardı? Bütün Ortodoksları koru; beni, bu günahkâr kulunu affet... Biliyorsun: Bilerek değil, aptallığımdan günah işliyorum."

Ve derinden bir göğüs geçirdikten sonra yumuşak, hoşnut bir sesle ekliyordu:

"Her şeyi biliyorsun sen, Tanrım, her şeyi..."

Büyükannemin ona öylesine yakın Tanrısı'yla konuşmasından çok hoşlanıyordum. Sık sık yalvarıyordum ona:

"Tanrı'yı anlatsana bana büyükanne!"

Gözlerini kapayıp kesinlikle oturarak sözcükleri tuhaf bir biçimde uzatarak pek sakin, pek ciddi, anlatıyordu. Arada bir hafifçe doğrulup

tekrar oturuyor, kocaman başına başörtüsünü örtüyor, ben uyuyuncaya kadar anlatıyor, anlatıyordu:

"Tanrı, Cennet çayırının ortasında, bir tepede, yemyeşil ıhlamur ağaçlarının altında yakut taşından tahtında oturuyor. Bu ıhlamurlar yıl boyu çiçek açarlar. Cennet'te kış da, sonbahar da yoktur, çiçekler hiç solmaz, Tanrı'nın kullarını mutlu etmek için devamlı açarlar. Melekleri ise yağan kar taneleri ya da oğul vermiş arılar gibi durmadan dönerler Tanrı'nın çevresinde. Beyaz güvercinler gibi gökyüzünden yere iner, sonra tekrar gökyüzüne yükselerek bizimle, insanlarla ilgili bilgi verirler Tanrı'ya. Orada senin de, benim de, dedenin de, herkesin bir meleği vardır; Tanrı kulları arasında ayrım yapmaz. Şimdi senin meleğin gidip şöyle diyecektir Tanrı'ya: 'Aleksey dedesine dilini çıkardı!' Tanrı kararını verecektir: 'Öyleyse, ihtiyar dedesi kırbaçlasın onu!' Her şeye, herkesin nasıl cezalandırılacağına ya da sevindirileceğine o karar verir. Tanrı'nın her şeyi iyidir, melekler neşelenirler, kanatlarını çırparlar, durmadan şarkı söylerler ona: 'Şükürler olsun sana, Tanrım, şükürler olsun!' Sevgili Tanrımız da onlara yalnızca gülümser... İstedikleri şey olmaktadır!"

Büyükannem kendi de gülümsüyordu, başını sallıyordu.

"Peki, büyükanne, sen gördün mü bütün bunları?"

Dalgın, cevap veriyordu büyükannem:

"Görmedim, ama öyle olduğunu biliyorum!"

Tanrı'dan, Cennet'ten, meleklerden bahsederken sanki küçülüyor, pek munis oluyordu büyükannem, yüzü gençleşiyor, dolu dolu gözlerinde sıcak bir ışık oluyordu. Gür, atlas gibi saç örgülerini tutup boynuma doluyor, kıpırdamadan, onun bitmek tükenmek bilmeyen, hiçbir zaman beni sıkmayan masallarını dinliyordum.

"İnsanoğlu Tanrı'yı göremez, o anda gözleri kör olur; yalnızca azizler gözleri açık olarak, bakabilirler ona. Ama melek gördüğüm oldu. Yüreğin temiz olduğunda melekler görünürler sana. Bir sabah ayininden sonra kilisede kalmıştım, ayakta duruyordum; baktım, sunakta duman gibi şeffaf iki şey var, arkalarında her şey görünüyordu, ışık gibi parlaktılar, yerlere kadar uzanan dantel gibi, tülbent gibi kanatları vardı. Mihrabın çevresinde dolanıyorlar, yaşlı Peder İlya'ya yardım ediyorlardı: Peder bitkin kollarını kaldırarak Tanrı'ya dua ediyor, onlar kaldıramadığı kollarını dirseklerinden tutup yukarıda

tutuyorlardı. Çok yaşlıydı Peder İlya, gözleri de çok az görüyordu. Yürürken her şeye çarpıyordu. O sabahtan birkaç gün sonra da öldü. Ben onları öyle görünce sevincimden göklere uçtum, yüreğim sızlıyor, gözyaşlarım yanaklarımdan süzülüyordu. Ah, ne mutluydum o anda! Ah, Alekseyciğim, güvercinim benim, çok iyidir Tanrım, yeryüzünde de, gökyüzünde de onun her şeyi çok iyidir..."

"Yani bizim evde de mi?"

Büyükannem haç çıkarıp cevap verdi:

"Büyük Tanrı'ma şükürler olsun... Her şeyimiz iyidir!"

Onun bu dediği şaşırttı beni: Evde her şeyin iyi olduğunu söylemek çok zordu çünkü. Oysa bana evde hayat giderek daha zorlaşıyor gibi geliyordu. Bir gün Mihaylo dayımın odasının önünden geçerken Natalya yengemin beyazlar içinde, kollarını göğsünün üzerinde kavuşturmuş, alçak sesle, ama tuhaf bir biçimde bağırarak odanın içinde dört döndüğünü görmüştüm:

"Tanrım, kurtar beni bu evden, bir yerlere götür..."

Onun Tanrı'ya bu yakarışını anlıyordum, Grigori şöyle homurdandığında onu da anlıyordum:

"Kör olacağım, sokağa atacaklar beni, o zaman çok daha iyi olacak..."

Onun bir an önce kör olmasını, onu evden kovmalarını istiyordum, birlikte giderdik. Söylemiştim ona bunu; gülümsemişti usta, bana şöyle cevap vermişti:

"Tamam, gideriz! Ben de kentte herkese, senin atölye sahibi Vasiliy Kaşirin'in kızından torunu olduğunu anlatırım! Çok etkileyici olacaktır..."

Birçok kez görmüştüm: Natalya yengemin gözlerinin altı mosmordu, sarı yüzünde dudakları şişmişti.

Çok kez sormuştum büyükanneme:

"Dayım dövüyor mu onu?"

İçini çekerek şöyle demişti büyükannem:

"Gizliden dövüyor, alçak! Deden dövmemesini söylüyor, ama o dinlemiyor, geceleri dövüyor. Çok zalimdir... Natalya da aptalın teki..."

Heyecana kapılıp anlatıyordu büyükannem:

"Ama gene de şimdi, eskiden olduğu kadar dövmüyor! Dişlerine, kulaklarına vuruyor, bir dakika boyunca saçlarına asılıyor, oysa eskiden

saatlerce döverdi! Bir keresinde deden yortudan bir gün önce sabah ayininden akşama kadar dövmüştü beni. Yoruluyor, durup dinlendikten sonra tekrar başlıyordu... Kırbaçla, eline ne geçerse, vuruyordu...”

“Neden?”

“Hatırlamıyorum. Bir başka gün de öldüresiye dövdü beni, tam beş gün yemek vermedi. Az kaldı, açlıktan ölecektim... Bir başka zaman da...”

Büyükannemin anlattıkları şaşırtıyordu beni: Dedemden iki kat iriydi büyükannem, dedemin gücüyle onu alt etmesi inanılacak gibi değildi.

“Senden kuvvetli mi yoksa?”

“Değil, üstelik ihtiyar. Ama kocam! Tanrı'ya karşı benden sorumlu, bana da katlanmam emredilmiş...”

Büyükannemin ikonaların üzerindeki tozları silişini, örtülerini temizleyişini görmek hem ilginç, hem hoştu. İkonalar incili, gümüşlü süslemeleriyle, renkli taşlardan taçlarıyla pek değerliydi. Bir ikonayı dikkatle eline alıyor, gülümseyerek ona bakıyor, sevgiyle şöyle diyordu:

“Ne güzel bir yüz bu!..”

Haç çıkararak öpüyordu ikonayı.

“Aman ne çok tozlanmış, islenmiş...” diyordu. “Aman velinimetimiz, iyiliksever, Kutsal Anamız bizim! Baksana, Aleksey, güvercinim benim, ne zarif bir resim, yumuşacık... Her şeyi yerli yerinde. On İki Yortu var bunda, orta yerinde de çok iyi yürekli kutsal Fedorovskaya Anamız... Bu da, ‘Ağlama Anam, tabut başında’ ikonası...”

Kimi zaman onun ikonalarla, kuzinimin, sesi soluğu pek çıkmayan Katerina'nın bebekleriyle oynadığı gibi oynadığını düşünüyordum.

Çoğu zaman, tek tek veya bir arada cinler gördüğü olmuş.

“Büyük Yortu'da bir gece Rudolf'un evinin önünden geçiyordum. Mehtaplı, güzel bir geceydi, birden baktım: Çatıda bacanın yanında kocaman, simsiyah tüylü bir tanesi boynuzlu kafasını bacaya sokmuş, burnundan sesli sesli soluk alarak kokluyor... Bir yandan koklarken bir yandan da kuyruğunu sallıyor, çatıya vuruyor... Ona doğru haç çıkararak şöyle dedim: ‘Umarım parçalar seni!’ O anda sessiz bir çığlık attı, çatıdan paldır küldür aşağıya, avluya yuvarlandı, parçalandı!

Besbelli, o gece Rudolflar etli, sütlü bir şey pişiriyorlardı, o da gelmiş, büyük bir iştahla kokluyordu..."

Gülüyordum, cinin çatıdan paldır küldür nasıl yuvarlandığını getiriyordum gözümün önüne. Büyükannem de gülüyordu, şöyle diyordu:

"Cinler tıpkı küçük çocuklar gibi oyunu, yaramazlık etmeyi çok severler! Bak işte, bir gün banyoyu temizliyordum, vakit gece yarısını geçmişti; taş banyo sobasının kapağı birden ardına kadar açıldı, hamamböceği gibi küçük küçük, kırmızılı, yeşilli, siyahlı bir sürüsü dışarı döküldü. Dışarı çıkacağım, adımımı atabileceğim yer yok. Cinlerin arasında kalmıştım, banyonun her yerinde onlar vardı, kıpırdayamıyordum, ayaklarımın altında dolaşıyorlardı, sarmışlardı beni! Hepsi kedi yavruları gibi tüylü, yumuşak, sıcaktı; yalnız, arka ayaklarının üzerinde yürüyorlardı. Oldukları yerde dönüyor, hoplayıp zıplıyor, fare dişlerini, yeşil gözlerini gösteriyor, boynuzlarını oynatıyor, küçük kafalarını kaldırıyor, domuz kuyruğu gibi kuyruklarını sallıyorlardı... Aman Tanrım! O anda kendimden geçmişim! Kendime geldiğimde mum sönmek üzereydi, leğenin suyu soğumuş, temizlediğim yerler tekrar pislenmişti. Tanrı cezanızı versin, e mi, diye beddua ettim."

Gözlerimi kapayıp banyo sobasının açılan kapağından tüylü, renk renk yaratıkların sürüyle nasıl dışarı döküldüğünü, daracık banyoyu nasıl doldurduğunu, mumu üfleyip nasıl söndürdüklerini, kırmızı dillerini nasıl dışarı çıkardıklarını görür gibi oluyordum. Hem komikti bu, hem dehşet verici. Büyükannem başını sallayarak bir dakika kadar sessiz duruyor, sonra tekrar heyecanla anlatmaya başlıyordu:

"Çok gördüm o Tanrı'nın belalarını... Gene fırtınalı bir kış gecesiydi. Dyukov Vadisi'nden geçiyordum. Hatırlıyorsundur Dyukov Vadisi'ni. Hani anlatmıştım sana, Yakov dayın ile Mihaylo dayın buzda bir deliğe itip boğmak istemişlerdi babanı. İşte, oradan geçiyordum. Tam aşağıya doğru iniyordum ki, vadiden bir ıslık sesi, bir haykırış geldi! Baktım, kara yağız üç atın koşulu olduğu kızağım hızlandı. Kırmızı kalpaklı iriyarı bir cin sürücü yerinde dimdik oturuyor, atları kamçılıyor... Oradan kızakla aşağı yol yoktu, oysa, kızak havuza doğru, bir kar bulutu içinde uçarcasına iniyordu. Kızakta bir sürü cin daha vardı. Islık çalıyor, naralar atıyor, kalpaklarını sallıyorlardı. Kara yağız

atlar koşulu yedi kızak daha, itfaiye kızakları gibi hep birlikte aşağıya doğru iniyorduk. Her kızakta analarının babalarının lanetlediği insanlar vardı. Cinler böyle insanları çok severler, onlarla birlikte gezer, eğlenir, geceleri kendi bayramlarına götürürler onları. Böylece ben de bir cin düğününü görmüş oldum..."

Büyükannemin anlattıklarına inanmamak olanaksızdı: Öylesine sade, inanarak anlatıyordu.

Ama Meryem Ana'nın yeryüzü acılarının üzerinde dolaşmasını, haydut "Prens"e İncil'i ayaklar altına almamasını, Rus insanını soymamasını nasihat etmesini anlatan masalı özellikle çok güzel anlatıyordu. Aziz Aleksey'le, savaşçı İvan'ı anlatan masalı da; bilge Vasilisa'nın, köy papazı Kozla'nın hikâyelerini de; Vali Marfa'nın, köylü kadın Usto'nun, haydut atamanların, Mısırlı günahkâr Maria'nın, bir eşkıyanın üzgün annesinin başından geçenleri de aynı güzellikte anlatıyordu. Sayılamayacak kadar çok masal, hikâye, şiir biliyordu.

İnsanlardan, dedemden, Şeytanlardan, her türlü kötü ruhtan korkmadığı kadar siyah hamamböceğinden korkuyor, onlardan elinden geldiğince uzak duruyordu. Bazen gece fısıldayarak uyandırıyordu beni:

"Alekseyciğim, yavrucuğum, bir hamamböceği dolaşıyor şurada, İsa aşkına ayağınla ez onu!"

Uykulu uykulu, mumu yakıyordum, karyoladan inip düşman hamamböceğini aramaya başlıyordum, ama hemen bulamıyordum onu, bazen hiç bulamıyordum.

"Burada hamamböceği yok," diyordum.

Ama büyükannem, yorganı başına çekmiş, neredeyse yalvarıyordu bana:

"Hayır, var! Ne olur, iyi ara, yalvarıyorum, iyi ara! Orada, biliyorum..."

Hiç yanılmıyordu. Karyoladan uzakta bir yerlerde buluyordum hamamböceğini.

"Öldürdün mü? Neyse, Tanrı'ya şükür! Teşekkür ederim..."

Ve başından yorganı çekip rahatlamış gibi derin bir soluk alıyor, gülümsüyordu.

Böceği bulamamışsam uyuyamıyordu. Gecenin ölüm sessizliğinde en küçük bir hışırtı olunca zangır zangır titremeye başladığını hissediyordum. Soluğunu tutup fısıldadığını işitiyordum:

"Şu anda kapının eşiğinin yanındaydı... Sandığın altına girdi..."

"Hamamböceklerinden neden korkuyorsun, büyükanne?"

Mantıklı cevap veriyordu:

"Ne işe yaradıklarını bilmiyorum... Siyah siyah dolaşıp duruyorlar ortalarda. Tanrı her canlıya bir görev vermiş: Tespihböceği evde rutubetin olduğunu gösterir; tahtakurusu varsa, duvarlar temiz değil demektir; bit sağlıksız insana gelir... Hepsi tamam! Ama bu hayvanın içinde nasıl bir güç vardır, görevi nedir, bilen yok!"

Bir gün yere diz çökmüş, Tanrı'yla sinirli sinirli sohbet ederken, dedem kapıyı açıp odaya girdi, kısık bir sesle şöyle dedi:

"Aman, anacığım, Tanrı cezamızı verdi... Yanıyoruz!"

Büyükannem ayağa fırlayarak haykırdı:

"Ne diyorsun sen!"

Ve karanlıkta ikisi birlikte büyük odaya koştular.

Büyükannem sert, kararlı bir sesle emrediyordu:

"Yevgenya, ikonaları topla! Natalya, çocukları giydir!"

Bu arada dedem sessiz sessiz uluyordu:

"Uuu..."

Ben mutfağa koştum, avluya açılan pencere altın gibi parlıyordu. Yerlerde akan, kayan sarı lekeler vardı; yalınayak Yakov dayım, çizmelerini giymeye çalışırken, tabanları yanıyormuş gibi zıplayarak bağırıyordu:

"Mihaylo'nun işi bu, o yakıp kaçtı!"

Büyükannem onu kapıya doğru iterek, "Hoşt, köpek!" dedi, öyle bir itti ki, az kaldı kapıdan dışarı yuvarlanacaktı dayım.

Buz tutmuş camdan, atölyenin çatısının yanmakta olduğu görünüyordu, açık kapısından alevler dönerek dışarı taşıyordu. Alevlerin kırmızı renkleri sakin gecede dumansız yükseliyordu; ancak çok yukarılarda, gümüş rengi Samanyolu'nun görünmesine engel olmayan koyu bir duman vardı. Kar koyu kırmızı parlıyor; binaların duvarları yangına, alevlerin atölye duvarında eğri, kırmızı, geniş yarıklar açarak neşeyle oynaştığı avlunun kızgın bölgesine yöneliyor gibi titriyor, sallanıyorlardı. Alevler atölyenin çatısının kuru tahtalarını

sarıyor, kil çamurdan yapılma ince baca kırmızı, altın rengi lavlar arasında dimdik duruyor, tütüyordu. Çıtırtı sesi, ipeksi bir hışırtı gibi çarpıyordu camlara. Yangın giderek büyüyordu. Alevlerin aydınlattığı atölye kiliselerde ikona dolabı gibi ışıl ışıldı, her şeyi acımasızca kendine çekiyordu.

Ben başıma ağır bir gocuk almış, ayaklarıma, kimin bilmiyorum, çizmelerini geçirmiş, taşlığa çıkmıştım. Ateşin parlak oyununu seyrediyordum. Dedemin, Grigori'nin, dayımın kulakları sağır eden haykırışları, yangının çıtırtıları şaşırtmıştı beni. Büyükannemin yaptıkları ise dehşete düşürmüştü: Başına boş bir çuval geçirip bedenine bir un çuvalını sarmış, doğrudan ateşe koşmuş, şöyle bağırarak alevlerin arasına dalmıştı:

"Sülfat, aptallar, sülfat! Patlayacak sülfat..."

Dedem bağırıyordu:

"Grigori, tut onu! Ah, düştü..."

Ama bu arada büyükannem iki büklüm, öne uzattığı ellerinde kova kadar bir sülfat yağı şişesiyle, dumanlar tüterek, başını sallayarak çıkmıştı atölyenin kapısından. Hırıldayarak öksürerek bağırıyordu:

"Babacığım, atı dışarı çıkar! Üstümdekini çıkarın... Yanıyorum, görüyorsunuz!..."

Grigori, tutuşmuş çuvalı çıkarıp aldı büyükannemin omuzlarından. Koştu, büyük bir telaşla atölyenin kapısından içeri kürek kürek kar atmaya başladı. Dayım onun yanında elinde baltayla bir şeyler yapıyordu; dedem büyükannemin çevresinde, ona kar atarak dört dönüyordu. Büyükannem şişeyi bir kar tümseğinin içine soktuktan sonra avlu kapısına koştu, kapıyı açtı, kapıdan girenlere, öne eğilerek şöyle diyordu:

"Ambarımızı kurtarın, komşular, yardım edin! Yangın ambarımıza, samanlığımıza sıçrayacak, her şeyimiz yanıp kül olacak, sizinkilere de atlayacak! Çatıyı kaldırın, samanı bahçeye indirin! Grigori, sen yukarı çık, aşağıda ne yapıyorsun! Yakov, telaşlanma, komşulara balta ver! Komşular, birlikte çalışın, Tanrı yardımcınız olsun!"

Benim için yangını olduğu kadar, büyükannemi izlemek de ilginçti. Sanki sürekli ona vuran ateşin ışığı içinde simsiyah, avluda bir o yana, bir bu yana koşturup duruyor, her yere yetişiyor, her şeyi görüyordu.

Şarap, onu tutmaya çalışan dedemi sarsarak, şaha kalkıp çıktı avluya. Ateşin ışığı vurunca iri gözleri kıpkırmızı parladı. Huysuzlandı, ön ayaklarını gerdi. Dedem yularını bırakıp geri çekildi, bağırdı:

"Anacığım, dikkat et!"

Büyükannem şaha kalkan atın önünde durdu, haç çıkardı. At acıklı acıklı kişnedi, alevlere bakarak büyükanneme doğru eğildi.

Büyükannem atın boynunu okşarken yularını tutup kalın sesiyle, "Korkma!" dedi. "Seni bu ateşin içinde bırakır mıyım sandın! Ah benim fareciğim..."

Büyükannemin üç katı irilikte farecik, onun arkasından pek uysal, avlu kapısına doğru soluyarak yürürken dönüp dönüp onun kırmızı yüzüne bakıyordu.

Dadı Yevgenya sarıp sarmaladığı, hüngür hüngür ağlayan çocukları avluya çıkardı. Bağırıyordu:

"Vasiliy Vasiliç, Aleksey hiçbir yerde yok..."

Dedem kolunu sallayarak karşılık verdi ona.

"İçeri götür çocukları, içeri götür!"

Dadı beni de götürmemesi için hemen taşlık merdiveninin altına saklanmıştım.

Bu arada atölyenin çatısı aşağı indirilmişti. Yukarıda yalnızca, dumanlar içinde gökyüzüne doğru dimdik yükselen parlak korlu, ince kirişler kalmıştı. Binanın içinde yeşil, mavi, kırmızı alevler uğuldayarak, çatırdayarak dönüyordu; tutuşmuş saman balyaları yukarıdan avluya, insanların üzerine düşüyordu, onlar da yanan balyaların üzerine küreklerle kar atıyorlardı. İçeride, alevlerin arasında kazanlar fokur fokur kaynıyordu, avluya yoğun buhar ve duman bulutları yükseliyordu, gözleri yakan tuhaf kokular yayılıyordu. Merdivenin altından çıkınca büyükannem gördü beni.

"Uzaklaş buradan!" diye bağırdı. "Ezileceksin, git buradan..."

Başında armalı bakır şapka olan bir atlı dörtnala girdi avluya. Kıratın ağzı köpük köpüktü. Adam elindeki kırbacı havaya kaldırarak gözdağı verircesine haykırdı:

"Dağılın!"

Çanlar neşeyle, telaşla çalıyordu, bayram vardı sanki. Büyükannem taşlığa doğru itiyordu beni:

"Kime söylüyorum ben? Çabuk git buradan!"

O anda onun sözünü dinlememek olmazdı. Mutfağa gittim, tekrar pencerenin camına yapıştım. Ama kalabalığın arasından ateşi göremiyordum. Kışlık siyah şapkaların, kasketlerin arasında yalnızca bakır miğferler parlıyordu.

Kısa zamanda bastırdılar ateşi, suyla söndürdüler, üzerini örttüler. Polis kalabalığı dağıttı, büyükannem mutfağa girdi.

"Kimdir oradaki? Gene sen mi? Uyuyamadın mı? Korktun mu? Korkma, her şey bitti artık..."

Yanıma oturdu, başını iki yana sallayarak bir süre sustu. Sakin gecenin, karanlığın tekrar geri gelmesi çok güzeldi. Ama yangına üzülüyordum.

Dedem geldi, kapının eşiğinde durup sordu:

"Anacığım?"

"Efendim?"

"Bir yerlerin yandı mı?"

"Önemli değil."

Dedem kükürtlü bir kibrit yaktı. Kibritin mavi alevi, kokarca yüzüne benzeyen, kurumdan simsiyah olmuş yüzünü aydınlattı. Mumu yakıp masanın üzerine bıraktı, hiç acele etmeden gelip büyükannemin yanına oturdu.

Kendisi de kurumdan simsiyah olmuş, duman kokan büyükannem, "Yıkansan iyi edersin," dedi.

Dedem içini çekti.

"Tanrım merhametlidir," dedi, "yardım eder bize. Bir yol gösterir..."

Ve büyükannemin omzunu okşatıp dişlerini göstererek ekledi:

"Hemen, en kısa zamanda yardım edecektir!.."

Büyükannem de gülümsedi, bir şey söylemek istiyordu, ama dedem kaşlarını çattı.

"Grigori'den hesap sormalıyız! Onun ihmalinden oldu bu. Çok yoruldu adamcağız, bitkin düştü! Taşlıkta oturuyor, ağlıyor aptal... Yanına gitsen iyi edersin..."

Büyükannem kalktı, elini kaldırıp parmaklarına üfleyerek gitti.

Dedem, bana bakmadan, alçak sesle sordu:

"Başından sonuna kadar gördün mü yangını? Büyükannenin ne yaptığını, gördün, değil mi? İyidir kocakarı... Sağlamdır hani... Evet!

Eh! Ve de...”

Öne eğildi, uzun süre sustu, sonra ayağa kalktı, mumun kurumunu parmağıyla alırken tekrar sordu:

“Korktun mu?”

“Hayır.”

“Korkacak bir şey yoktu zaten.”

Canı sıkkın bir tavırla gömleğini çıkardı, köşedeki lavaboya gitti, orada, karanlıkta ayağını yere vurup yüksek söylenmeye başladı:

“Aptallıktan başka bir şey değildir yangın çıkarmak! Yangın çıkaranı kentin meydanında kırbaçlayacaksın! Yangın çıkaran insan beyinsizin tekidir, hırsızdan farksızdır! Böyle yapsalar, bak bakalım bir daha yangın çıkaran olur mu!.. Hadi sen de git yat artık. Ne diye oturuyorsun?”

Çıktım mutfaktan. Ama uyuyamadım: Yatağa girer girmez, insan çığlığına benzemeyen korkunç bir çığlık duydum ve fırladım yataktan; tekrar mutfağa koştum. Dedem mutfağın ortasında çıplak, elinde mumla ayakta duruyordu. Mumun alevi titriyordu, dedem olduğu yerde ayaklarını döşemeye sürtüyor, homurdanıyordu:

“Anacığım, Yakov, neler oluyor?”

Sobanın üzerine atlayıp köşeye sindim. Yangında olduğu gibi, gene bir telaş başlamıştı evin içinde; tavanda, duvarlarda gergin, sürekli bir uğultu yankılanıyordu. Dedem, dayım afallamış gibi koşturuyorlardı, onları mutfaktan çıkarmaya çalışırken büyükannem çığlıklar atıyordu. Grigori, odunları büyük bir gürültüyle sobaya tıkıyor, dökme güğümlere su dolduruyor, başını sallayarak mutfağın içinde Astrahan devesi gibi dolaşıyordu...

Büyükannem emir veriyordu ona:

“Önce sobayı yak sen!”

Grigori çıra almak için koştu, karanlıkta ayağıma takılınca öfkeyle haykırdı:

“Kim var burada? Öf, korktum... Sen de olur olmaz yerde karşıma çıkıyorsun...”

“Ne oldu?” diye sordum.

Grigori sobanın üzerinden aşağı atlayıp gayet sakin, “Natalya Yengen doğuruyor,” dedi.

Annemin doğum yaparken öyle çığlıklar atmadığını hatırladım.

Grigori, güğümleri ateşe koyduktan sonra sobanın üstüne, yanıma geldi, kilden yapılmış piposunu cebinden çıkardı, bana gösterdi.

"Gözlerim için pipo içmeye başladım!" dedi. "Büyükanne tavsiye etti: 'İç, bence gözlerine iyi gelecek,' diyor."

Sobanın kenarından bacaklarını sarkıtıp oturmuş; aşağı, mumun alevine bakıyordu. Yüzü, kulakları isten simsiyahtı, gömleği yandan yırtıktı, çemberler gibi geniş kaburgalarını görüyordum. Gözlüğünün bir camı kırılmış, neredeyse yarısı çerçevede yoktu ve o aradan, bir yara gibi ıslak, kırmızı gözü görünüyordu. Piposunu yaprak tütünle doldururken, doğum yapmakta olan yengemin çığlıklarına kulak veriyor, onun sarhoş kocasından söz ediyor, karışık bir şeyler mırıldanıyordu:

"Gene yanan büyükanne oldu. Bu durumda ne yapacak? Dönüp yengene bakan olmadı! Biliyor musun, korkusundan, daha yangının başında sancılanmıştı... Doğurmak işte böyle zor bir şeydir, bir de kadınlara saygı duymazlar! Şunu unutma: Kadınlara saygı duymak gerekir, yani annelere..."

Kargaşa, kapıların çarparak kapanmaları, Mihaylo dayımın sarhoş naraları arasında uykuya dalıyor, birden uyanıyordum. Tuhaf sözcükler duyuyordum:

"Çarın kapılarını açmak gerekir..."

"Kandil yağıyla rom verin kadıncağıza, yarım bardak yağ, yarım bardak rom ve bir kaşık kurum..."

Mihaylo dayım ısrarla yalvarıyordu:

"Bırakın, göreyim onu..."

Bacaklarını iki yana açmış, döşemede oturuyordu. Avuç içlerini döşemeye pat pat vurarak önüne tükürüyordu.

Omuzum çok ısınmıştı, aşağıya indim, dayımın yanından geçerken bacağımdan yakalayıp çekti beni. Düştüm, başımı vurdum.

"Aptal," dedim ona.

Birden ayağa fırladı, tekrar yakaladı beni, sarsarak böğürdü:

"Sobaya çarparım seni..."

Kendime geldiğimde, büyük odada, ikonaların altında, dedemin kucağındaydım. Tavana bakarak kucağında sallıyordu beni, alçak sesle şöyle diyordu:

"Kimseye bağışlatamayız kendimizi..."

Onun başının üstünde, odanın ortasında masada parlak bir mum yanıyordu; pencereden ise sisli bir kış sabahı bakıyordu.

Üzerime eğilerek sordu dedem:

“Acıyor mu?”

Her yanım sızlıyordu. Başım ıslaktı, bedenim külçe gibiydi, ama bundan söz etmek istemiyordu canım, çevremde her şey öylesine garipti: Odada hemen her sandalyede tanımadığım birileri oturuyordu: Leylak rengi cüppeli, ak sakallı, gözlüklü bir papaz, asker kıyafetli birkaç kişi vardı. Hepsi kıpırdamadan, heykel gibi oturuyor, yakında bir yerde akan suyun şırıltısını dinliyorlardı. Yakov dayım pencerenin önünde, ellerini arkasına saklamış, dimdik ayakta duruyordu.

Dedem, “Al bunu, götür, uyusun...” diye seslendi ona.

Dayım parmağıyla işaret etti bana, parmaklarımın ucuna basarak büyükannemin odasının kapısına yürüdü. Karyolaya yattığımda fısıldadı bana:

“Yengen Natalya öldü...”

Bu hiç şaşırtmadı beni, zaten uzun zamandır ortalarda yoktu, mutfağa da yemeğe de gelmiyordu.

“Peki, büyükannem nerede?”

Dayım kolunu, “Boş ver,” der gibi sallayarak, “O da orada,” dedi.

Gene yalınayak, parmaklarının ucuna basarak gitti.

Karyolada, etrafa bakınarak yatıyordum. Pencerenin camlarına yüzünü dayamış, içeri bakan uzun, kır saçlı, bulanık yüzler vardı. Büyükannemin giysileri köşedeki sandığın üzerinde duvarda asılıydı, biliyordum bunu; ama şimdi orada canlı birisi gizleniyor, bekliyor gibi geliyordu bana. Başımı yastığın altına sokmuş, altından tek gözümle kapıya bakıyordum. Yataktan fırlayıp kaçmak istiyordum. Oda çok sıcaktı; Çingenecik can çekişirken, döşemede kan dere gibi akarken olduğu gibi ağır, bunaltıcı bir koku vardı. Yüreğimde, kafamın içinde bir şişkinlik büyüyordu sanki. Bu evde gördüğüm her şey, kışın sokaktan geçen bir yük arabasının uzaklaştığı, kaybolduğu gibi, içimde yok oluyordu.

Usulca açıldı odanın kapısı, büyükannem girdi, kapıyı omzuyla itip kapadı, sırtını kapıya dayadı ve kollarını sürekli yanan lambanın mavi ışığına uzatıp alçak, çocuksu bir sesle, acıklı, şöyle dedi:

“Kollarım, kollarım çok acıyor...”

V

İlkbaharda dayılarım evden ayrıldılar. Yakov kente gitti, Mihaylo nehrin karşısına geçti, dedem Polevaya Sokağı'nda, duvarları taş, alt katında meyhane, tavan arasında küçük, hoş bir oda olan, vadiye inen bahçesi sık, çıplak söğüt ağaçlarıyla kaplı büyük, ilginç bir ev satın aldı.

Dedem, buzu hafif çözülmüş yollarında benimle bahçeyi dolaşırken göz kırparak söğütleri gösterdi bana:

"Burada kırbaç bol! Yakında okuma yazmayı öğretmeye başlayacağım sana, o zaman işe yarayacaklar..."

Ev kiracılarla doluydu; dedem yalnızca üst katta büyük bir odayı kendine ve konukları için ayırmıştı; büyükannemle ben tavan arasındaki küçük odaya yerleşmiştik. Odanın penceresi sokağa bakıyordu; eğilip pencereden bakıldığında geceleri, hafta sonları sarhoşların meyhaneden yalpalayarak sokağa çıktıklarını, naralar attıklarını, yerlerde yuvarlandıklarını görebiliyordum. Kimi zaman da kapı dışarı edip çuval gibi sokağa atıyorlardı bazılarını, yerden kalkıp gene meyhanenin kapıya dayanıyorlardı. Kapı zangırdıyor, ev sarsılıyordu, bir kavgadır başlıyordu. Bütün bu olayları yukarıdan seyretmek çok ilginçti. Dedem sabah erkenden kalkıp arabaya biniyor, yardım etmek için oğullarının atölyelerine gidiyor; akşam yorgun, bitkin, öfkeli dönüyordu.

Büyükannem yemek yapıyor, dikiş dikiyor; bütün gün bahçede, bostanda görünmeyen bir kırbaçla kovalanan iri bir oyuncak ayı gibi dönüp duruyor, ha bire enfiye çekiyor, aksırıp tıksırıyor, terli yüzünü silerek konuşuyordu:

"Aman ne güzel, hep böyle olsa! Evet, Alekseyciğim, bebeğim, güvercinim benim, hep böyle huzurlu yaşasan ne güzel olur, değil mi? Tanrıma, gökyüzünün meleklerine şükürler olsun! Bir anda her şey ne güzel yoluna girdi!"

Oysa, hiç de huzurlu yaşıyormuşuz gibi gelmiyordu bana. Sabahtan gece geç vakte kadar kiracılar gürültüyle oradan oraya koşturup duruyorlardı. Ayrıca, komşular geliyor, herkes bir yerlere yetişmek için acele ediyor ve her zaman geç kalıyor, bağırıp çağırıyor, bir şeylerin hazırlığını yapıyor, sesleniyorlardı:

"Akulina İvanovna!"

Ve Akulina İvanovna herkese aynı sevecen, yumuşak ilgiyle gülümseyerek cevap verirken büyük bir parça tütünü hazırlayıp başparmağıyla burun deliklerine tıkıyor, ekoseli mendiliyle burnunu da, parmağını da dikkatlice temizlerken şöyle diyordu:

"Bite karşı, hanımefendiciğim, banyoda sık sık nane buharında oturmalısınız; eğer bit deri altındaysa bir yemek kaşığı temiz kaz yağını ve klorürü üç damla cıvayla birlikte kırık bir fayans parçası üzerinde karıştırıp yedi kez ezdikten sonra sürün! Tahta kaşık veya bir kemik parçasıyla sürecek olursanız aradan cıva kaybolur; bakır veya gümüş kaşık kullanmayın, zararlıdır!"

Büyükannem kimi zaman pek dalgın, tavsiyelerde bulunuyordu.

"Siz, anacığım, Peçyor'a veya aktar Asaf'a gidin, bu konuda ben bir cevap veremeyeceğim size."

Ebelik de yapıyor, aile içi kavgaları, tartışmaları yatıştırıyor, çocukları tedavi ediyor, kadınların mutluluk duasını öğrenmeleri için onlara ezbere "Meryem Ana'nın Rüyası"nı okuyor, ev işleriyle ilgili tavsiyelerde bulunuyordu:

"Turşu yapılma zamanının geldiğini salatalık kendi söyler. Toprağa yatmışsa, değişik bir kokusu varsa, o zaman koparın onu... Sana yararlı olması için *kvas*'ı[2] tazeyken içeceksin; tatlıyı sevmez *kvas*. Üzümle tatlandıracaksın onu ya da bir kovaya yarım kilodan az şeker atacaksın. *Varenets*'i[3] değişik yapanlar vardır: Tuna boylarında başka, Gişpan'da başka, hatta Kafkasya'da başka yaparlar *varenets*'i..."

Bahçede, avluda büyükannemin yanından ayrılmıyordum. Saatler boyu çay içerek, her zaman değişik masallar anlattığı komşularda da yanında oluyordum. Onun bir parçası olmuş gibiydim; hatırlıyorum, yorulmak bilmez, her zaman iyi yürekli bu yaşlı kadından başka bir şey yoktu sanki hayatımın o devresinde.

Bazen annem bir yerlerden çıkıp geliyordu; pek mağrur, ciddiydi; herkese kış güneşi gibi soğuk, ters bakıyordu ve kısa bir zaman sonra, kendisiyle ilgili hiçbir anı bırakmadan gene gidiyordu.

Bir gün sordum büyükanneme:

"Sen büyücü müsün, büyükanne?"

Gülümsedi büyükannem; düşünceli, hemen cevap verdi:

"Nereden çıkardın bunu? Büyücülük yapabilecek insan mıyım ben? Zor ilimdir büyü. Oysa benim okuma yazmam bile yok. Ama deden çok bilgilidir. Meryem Anamız bu hikmeti vermemiş bana."

Sonra hayatının küçük bir bölümünü daha anlattı bana:

"Ben de yetim büyüdüm. Anacığım yoksul bir köylü kadındı. Sakattı. Genç kızken ürkütmüş onu efendisi. Korkusundan, gece pencereden atlarken, böğrünü kötü vurmuş, omzunu da incitmiş. Bu yüzden, en çok işe yarayan sağ kolu zayıf kalmış, kuruyup incelmiş. Oysa çok iyi dantel örermiş anacığım. Dolayısıyla efendisinin evinde gereksiz olmuş; serbest bırakmışlar onu. 'Ne yaparsan yap...' demişler. Tek kolla ne yapabilirdi? Dilencilik etmeye başlamış. O zamanlar insanlar şimdi olduğundan daha zenginmiş. Daha da iyiliksever... Çok güzel uzun, dantelli giysiler giyerlermiş, pek şık dolaşırlarmış! Güzün ya da kışın onunla, anacığımla birlikte kentte dolaşmaya çıktığımızda Arhangel Gavrilo kılıcını bir sallar, kışı kovar, ilkbahar oluverirdi... Böylece istediğimiz yere gidebilirdik. Murov'a giderdik, Yuryevts'e giderdik, Volga'dan yukarı, sakin Oka'ya giderdik. İlkbaharda da, yazın da kent kent dolaşmak çok güzeldir. Toprak okşar seni, çimenler kadife gibi yumuşacıktır. Kutsal Meryem Anamız, tarlaları çiçeklerle donatmıştır, için bir hoş olur, yüreğin genişler! Yeşil gözlerini kapayıp bazen şarkı söylerdi anacığım. Sesi pek güçlü değildi, ama güzeldi. O şarkı söylerken çevrede her şey uykuya dalmış gibi susar, onu dinlerdi. İsa'nın sayesinde hayat çok güzeldi! Ama ben dokuz yaşımı doldurunca annem beni yanında dolaştırarak dilenmekten utanır oldu, Balahna'ya yerleştik. Orada ev ev dolaşarak dilenmeye başladı, hafta sonlarında da kilise kapılarında oturup sadaka topluyordu. Ben evde oturup dantel örmeyi öğreniyordum. Anneme yardım edebilmek için bir an önce dantel işlemeyi öğrenmek için çalışıyordum. Bazen bir şeyi beceremeyince ağlıyordum. İki yıldan biraz daha uzun bir sürede işi öğrendim, kentte kim iyi dantel ördürmek istiyorsa hemen onun evine

koşuyordum. Hadi bakalım, Akulinacığım, güzel bir dantel ör bize, diyorlardı. Sevincimden göklere uçuyor, bayram ediyordum! Elbette, benim ustalığım değildi bu, annem öğretmişti bana her şeyi! Tek elle bir şey yapamasa da, neyin nasıl yapılacağını bana anlatabiliyordu. İyi yol gösteren on çalışandan iyidir, derler... Yaptığım işten ben de gurur duyuyordum. 'Anacığım, dilenmeyi bırak, bundan böyle ben bakabilirim sana!' diyordum. Şöyle cevap veriyordu: 'Sus, şunu bil ki, kazandığın para senin çeyizin için biriktirilecek.' O arada da deden çıktı ortaya. Yaman bir delikanlıydı. Yirmi iki yaşındaydı ve mavnalarda çalışıyordu! Annesi gelip baktı bana: İşim gücüm vardı, yoksuldum, öyleyse uysal bir karı olurdum... Anası hinoğlu hin, sert bir kadındı, adını anmak istemem... Kötü insanları anmaya değmez! Tanrı görür onları, Şeytanlar ise sever!"

Annesini anlatırken içtenlikle gülüyordu büyükannem, burnu gülünç bir biçimde titriyor, gözlerinin dalgın, aydınlık bakışı beni okşuyordu. Bunlar sözcüklerden daha çok şey anlatıyordu bana.

Hatırlıyorum, sakin bir akşamdı. Dedemin odasında büyükannemle çay içiyorduk. Dedem hastaydı. Üzerinde gömlek yoktu, omuzlarına uzun bir havlu almış, yatağında oturuyordu. Çok terliyor, durmadan terini siliyor, sık ve hırıltılı soluyordu. Yeşil gözleri donuktu, yüzü şişmiş, morarmıştı; en çok da küçük, sivri kulakları mordu. Çay fincanına uzandığında eli acıklı bir biçimde titriyordu. Çok yumuşamıştı, eski dedeme hiç benzemiyordu.

Şımarık bir çocuğun kaprisli ses tonuyla soruyordu büyükanneme:

"Şeker vermeyecek misin bana?"

Büyükannem yumuşak, ama kararlı, cevap veriyordu:

"Bal koy çayına, senin için öylesi daha iyi!"

Dedem derinden bir soluk alıyor, kaynar çayı hırıltılı, ama aceleyle içerken, "İyi bak bana, ölmeyeyim!" diyordu.

"Korkma, bakarım."

"Sahi! Şimdi ölsem her şey boşa gidecek!"

"Konuşma artık, sessiz yat, yattığın yerde!"

Dedem gözlerini kapayıp kararmış dudaklarını şapırdatarak bir dakika susuyor, birden, bir yerine iğne batmış gibi silkiniyor, yüksek sesle şöyle diyordu:

"Yakov ile Mihaylo'yu bir an önce evlendirmemiz gerekiyor. Bakarsın, yeni karıları ile çocukları yola getirir onları.... Ne dersin?"

Ve kentte kimlerin evlenilebilecek uygun kızları olduğunu anlatıyordu. Büyükannem bir şey söylemiyor, fincan fincan çay içerken susuyordu. Ben pencerenin önünde oturuyordum, akşamın kentin üzerine çöküşünü, evlerin pencere camlarının kırmızı, parladığını izliyordum. Bir hatamdan ötürü dedem avluya da, bahçeye de çıkmamı yasaklamıştı.

Bahçede, söğütlerin çevresinde böcekler uğuldayarak uçuşuyor, bitişik avluda bir fıçı ustası çalışıyor, yakınlarda bir yerde bıçak biliyorlardı. Bahçenin aşağısında, vadide çocuklar sık çalıların arasında koşturuyor, gürültülü oyunlar oynuyorlardı. Dışarı çıkmayı çok istiyordum, akşamın hüznü çökmüştü yüreğime.

Dedem birden, nereden bulduysa, yeni bir kitap aldı eline, kitaba avuç içiyle pat pat vurarak yanına çağırdı beni:

"Buraya gel, haylaz çocuk! Yanıma otur. Şu işaretin ne olduğunu biliyor musun? Bu A'dır. Söyle, A... B... V... Bu nedir?"

"B."

"Tamam! Peki bu?

"V."

"Saçmalıyorsun, bu A! Dikkat et, nedir bu?"

"D."

"Tamam, bildin! Ya bu?"

"G."

"Güzel! Peki bu?"

"A."

Büyükannem araya girdi.

"Sen rahat yatsana, babacığım..."

"Sen karışma, sus! Benim için böylesi daha iyi, yoksa bir sürü şey geliyor aklıma. Hadi, devam, Aleksey!"

Dedem çok sıcak, terli elini boynuma doladı, elini omzumun üzerinden uzatıp burnumun dibine getirdiği kitapta parmağıyla harfleri göstermeye başladı. Ondan kesif bir sirke, ter ve pişmiş soğan kokusu geliyordu burnuma; zor soluk alıyordum... ama o heyecanlıydı, hırıltılı sesiyle kulağıma bağırıyordu:

"Z... L..."

Harfleri tanıyordum, ama Slav alfabesine uymuyorlardı. "Z" başka bir harfe, "Ç"ye, benziyordu "G" ise sanki kamburlaşmıştı, "Y" de büyükannemle ben yan yanaymışız gibiydi. Dedem ise bu harflerin hepsindeydi sanki. Harfleri sırasız, karışık biçimde uzun süre sordu bana. Onun heyecanı bana da geçmişti, terlemeye başlamıştım, avazım çıktığınca bağırıyordum. Benim böyle bağırmama gülüyordu, göğsünü tutarak öksürüyor, kitabı ezip büzerek hırıltılı sesiyle büyükanneme şöyle diyordu:

"Anacığım, görüyor musun, ne çabuk öğrendi, değil mi? Ah şu Astrahan sıtması, ne diye öyle bağırıp duruyorsun?"

"Siz de bağırıyorsunuz..."

Onu da, büyükannemi de böyle görmek çok hoşuma gidiyordu. Büyükannem masaya yaslanmış, yumruğunu yanağına dayamış, bize bakıyor, hafiften gülerek şöyle diyordu:

"Evet, kendinizi paralıyorsunuz..."

Dedem dostça açıkladı bana:

"Ben bağırıyorum, çünkü hastayım, peki sana ne oluyor?"

Sonra büyükanneme döndü, ıslak başını sallayarak, "Toprağı bol olsun Natalya anlayamamış bu çocuğu, belleği zayıf, diyordu; oysa, Tanrı'ya şükür, at hafızası var bunda! Hadi, devam et, kargaburun!"

Sonunda şakayla tekmeleyerek karyoladan aşağı attı beni.

"Becereceksin! Kitabı al. Yarın bütün alfabeyi hatasız okuyacaksın bana, ona karşılık ben de sana bir beş kapiklik vereceğim..."

Kitabı almak için elimi uzattığımda gene kendine çekti beni, pek üzgün, "Anan dünyada yalnız bırakıp gitti seni, yavrum..." dedi.

Büyükannem şöyle bir silkindi:

"Ah be, babacığım, neden böyle şeyler söylüyorsun çocuğa?.."

"Söylemek istemezdim, ama içim sızlıyor... Kızım nasıl yaptı böyle bir şeyi ..."

Birden itti beni dedem.

"Hadi git dolaş biraz! Sokağa çıkayım deme sakın, avluda, bahçede dolaşabilirsin..."

Benim istediğim de bahçeye çıkmaktı zaten: Ben oraya gidip yamacın başında görününce aşağıdaki çocuklar taş atmaya başladılar bana, ben de büyük bir hazla, aynı şekilde karşılık veriyordum onlara.

Bir yandan aceleyle taş toplayarak silahlanırlarken, bir yandan da bana bakıp bağırıyorlardı:

“Sümsük geldi! Gösterelim ona gününü!”

“Sümsük”ün ne anlama geldiğini bilmiyordum ve bu söz gururuma dokunmuyordu. Ama karşımdaki çok sayıda çocuğu püskürtmek, ustaca attığım bir taşın düşmanı kaçırttığını, çalılara saklanmak zorunda bıraktığını görmek pek hoşuma gidiyordu. Bu savaşlar haince yapılmıyor ve hemen hemen her zaman kimse incinmeden bitiyordu.

Alfabe çalışmalarım benim için kolaydı. Dedem şimdi bana karşı daha dikkatliydi; ayrıca (bana göre, daha öncesinde olduğundan daha sık kamçılaması gerekse de), şimdi daha seyrek kamçılıyordu beni. Büyüdüğüm, daha hareketli, daha atak olduğum için, dedemin kurallarını çok daha sık bozuyordum, ama o cezalandırmıyordu beni, yalnızca küfürler ediyor, üzerime yürüyordu.

Önceleri beni belki de boşuna kırbaçladığını düşünüyordum, bir gün söyledim ona bunu.

Çenemi yumuşakça tutup başımı kaldırdı, göz kırparak, “Ne diyorsun sen?” dedi.

Sonra gülerek şöyle ekledi:

“Ah, bilmiş şey! Ne kadar kırbaçlamam gerektiğini sen nereden bileceksin? Benden başka kim bilebilir bunu? Hadi, yürü bakalım!”

Ama omuzlarımdan tuttu, tekrar baktı gözlerimin içine, sordu:

“Çok kurnaz mısın sen, yoksa saf mı, hı?”

“Bilmiyorum...”

“Bilmiyor musun? Öyleyse ben söyleyeyim sana: Kurnaz ol, öylesi daha iyi... Saflık ise aptallıktır, anladın mı beni? Koyun saftır. Unutma bunu! Hadi, git dolaş biraz...”

Kısa bir süre sonra Zebur’u bölüm bölüm okuyabiliyordum. Hemen her gün akşam çayından sonra Zebur çalışıyordum.

Okuma çubuğunu sayfa üzerinde gezdirerek okuyordum:

“Bu –insan-az-ya; yaşa-sın on-lar mut-lu; bi-zim-erkek– mutlu ...”

Canım sıkılıyordu, soruyordum:

“Mutlu erkek... Yakov dayım mı oluyor bu?”

Dedem kısık sesiyle, öfkeyle, “Şimdi indireceğim ensene...” diyordu. “Mutlu erkek kimmiş, anlayamıyor musun?”

Ama ben onun, yalnızca eskiden kalma alışkanlığıyla, öyle gerektiği için, öfkelendiğini hissediyordum.

Ve hemen hiç yanılmıyordum: Dedem bir dakika sonra besbelli, beni unutup homurdanıyordu:

“Oyunda, şarkılarda Kral Davud gibi, ama işe gelince kindar Abşalom![4] Şarkıcı, konuşmacı, maskara... Ah, sizler!.. ‘Oyunda pek neşeli tepinenler’, bakalım daha ne kadar tepinebileceksiniz?.. Az kaldı, az!..”

Ben okumayı bırakıyor, dedemi dinlerken onun asık, endişeli yüzüne bakıyordum. Gözlerini kırpıştırarak başımın üzerinden bir yerlere bakıyordu. Hüzünlü, sıcak bir duygunun parıltısı oluyordu gözlerinde ve ben dedemin her zamanki katılığının o anda erimekte olduğunu hissediyordum. İnce parmaklarıyla masada tıkır tıkır trampet çalıyor, boyalı tırnakları parlıyor, altın rengi kaşları kıpırdıyordu.

“Dede!”

“Ne var?”

“Bir şeyler anlatın bana.”

Dedem, uykudan yeni uyanmış gibi parmaklarıyla gözlerini ovuşturarak homurdanıyordu:

“Sen okumana bak, tembel çocuk! Masal dinlemeye bayılıyorsun, ama Zebur okumaya gelince, yoksun...”

Ama ben onun kendisinin de Zebur’dan çok masalları sevdiğinden şüpheleniyordum. Zebur’un hemen bütününü ezbere biliyor, yatmadan önce her gece, kiliselerde papazların dua kitabı okudukları gibi, oturarak, sesli, Zebur okuyordu.

Israrla yalvarıyordum ona, yavaş yavaş yumuşuyordu yaşlı adam, sonunda pes ediyordu.

“Pekâlâ! Nasıl olsa bu Zebur hep sende kalacak; ben yakında Tanrı’nın huzuruna çıkacağım...”

Sırtını eski karyolanın koyun postu kaplı başlığına yaslayıp iyice dayandıktan sonra başını arkaya atıyor, tavana bakıyor (sakin, düşünceli) eskileri, babasını anlatmaya başlıyordu: Günün birinde

haydutlar tüccar Zayev'i soymak için Balahna'yı basmışlar, dedemin babası kilisenin çanını çalmak için kiliseye koşmuş, ama haydutlar yakalamışlar onu, kılıçlarla doğrayıp çan kulesinden aşağı atmışlar. Anlatıyordu dedem:

"O zamanlar küçük bir çocuktum. Bu olayı görmedim, hatırlamıyorum. Kendimi Fransızların zamanından, on iki yılında[5] hatırlıyorum. O sıralar on iki yaşındaydım. Bizim oraya, Balahna'ya otuz Fransız esir asker göndermişlerdi. Hepsi yoksul, zavallı insanlardı. Üstlerinde başlarında yoktu, dilenci gibiydiler, titriyorlardı, soğuktan donanlar vardı, hiçbirinin ayakta duracak hali yoktu. Köylüler öldüresiye dövmek istiyorlardı onları, ama muhafızlar engel oluyorlardı, askerler koruyordu onları, köylüleri evlerine kovalıyorlardı. Ama bir süre sonra ortalık düzeldi, köylüler alıştı onlara. Fransızlar uyanık, anlayışlı insanlardı... Hatta neşeli... Arada bir şarkı bile söylüyorlardı. Nijni'den beyler troykalara binip esirleri görmeye geliyorlardı. Gelenlerin bazıları Fransızlara küfür ediyor, yumruklarını göstererek gözdağı veriyorlardı. Esirlerle onların dilinde güzel güzel konuşanlar da vardı; para, sıcak yemek falan bile veriyorlardı onlara. Ama beylerden yaşlı biri ellerini yüzüne kapayıp ağlamaya bile başlamıştı. 'Sonunda o cani Bonaparte mahvetti Fransızları!' diyordu. Rus insanını görüyorsun işte, bir bey, ama iyi yürekli bir bey bile başka milletin insanı için üzülüyordu..."

Dedem gözlerini kapayıp avuç içleriyle saçlarını düzeltiyor, bir dakika kadar sustuktan sonra geçmişi, eski günleri methederek anlatmayı sürdürüyordu:

"Kıştı, dışarıda kar fırtınası uğulduyordu, evin içi buz gibiydi, Fransızlar kimi zaman penceremize geliyorlardı, annem ekmek pişirip satıyordu onlara. Cama vurup sesleniyor, soğukta zıplayarak ekmek istiyorlardı. Annem içeri almıyordu onları, pencereden sıcak ekmekleri uzatıyordu. Fransızlar sıcak ekmeği kaptıkları gibi koyunlarına, doğrudan kalplerinin üzerine, çıplak bedenlerine sokuyorlardı. O sıcağa nasıl dayanıyorlardı, anlamak mümkün değildi! Çoğu soğuktan ölüyordu. Ülkemize sıcak yerlerden gelmişlerdi çünkü, soğuğa dayanamıyorlardı. Bizim dışarıdaki banyoda iki kişi kalıyordu. Bir subayla, onun emir eri Miron. Subay çok zayıf, uzun boyluydu. Bir

deri bir kemikti; üzerinde, kadın mantosuna benzeyen, dizlerine kadar uzun bir şey vardı. Çok cana yakın, sarhoş biriydi. Annem gizliden bira yapıp satıyordu ona. Bol bol bira içip sarhoş oluyor, şarkılar söylüyordu. Dilimizi de biraz öğrenmişti. Kimi zaman şöyle mırıldanıyordu: 'Sizin memleket beyaz değil... siyah, kötü olmak!' Güzel konuşamıyordu, ama ne dediği anlaşılıyordu. Dediği doğruydu da: Bizim oralar, Volga'nın yukarıları pek hoş değildir, aşağılara indikçe güzelleşir, ılık olur. Hazar Denizi'ne indiğinizde ise oralara kar hemen hiç yağmaz. Buna inanabilirsin: İncil'de de, diğer din kitaplarında da, Zebur'da bile kardan, kıştan hiç bahsedilmez. İsa o ülkede yaşadı işte... Zebur'u bitirdikten sonra seninle İncil'i okumaya başlayacağız."

Dedem, uykuya dalmış gibi tekrar susuyordu. Bir şey düşünüyor, ufak, keskin bakışlı gözlerini kısıp pencereden dışarı bakıyordu.

Sessizce uyarıyordum onu:

"Devam et..."

İrkilip anlatmaya başlıyordu:

"Evet, ne anlatıyordum, galiba Fransızları anlatıyordum sana!.. Onlar da bizim gibi insanlardı. Bazen anneme sesleniyorlardı: Madam, madam! Galiba 'hanım, hanımefendiciğim' demek oluyordu bu. Hanımefendi dedikleri, uncu dükkânına gidiyor, beş *pud*[6] ağırlığında un çuvalını sırtlayıp getiriyordu. Erkek gibi güçlüydü annem. Yirmi yaşıma kadar pek kolay, saçımdan tutup çevirirdi beni; oysa yirmi yaşındayken hiç de fena sayılmazdım. Emir eri Miron atları çok seviyordu: Her evin avlusuna gidiyor, işaretle, atı temizlemesi için ona vermelerini istiyordu! Önce korkuyorlardı ondan. Ata bir zarar vereceğini, zira düşman olduğunu düşünüyorlardı. Daha sonra köylüler, atı temizlemesi için kendileri çağırıyorlardı onu: 'Hayda, Miron!' Gülümsüyordu Miron, 'peki' anlamına başını eğip koşuyordu. Saçları koyu sarıydı, hatta kızıla çalıyordu. Kargaburunlu, iri dudaklıydı. Atlara çok iyi bakıyor, hastalandıklarında onları tedavi ediyordu. Daha sonra Nijni'de baytarlık etmeye başladı, ama aklını yitirdi, bir gün itfaiyeciler öldüresiye dövdüler onu. Subay ise bahara doğru iyice erimeye başladı, bir bahar gününde sessiz sedasız öldü: Banyomuzda, düşüncelere dalmış, pencerenin önünde oturuyormuş, orada ruhunu teslim etmiş... Çok üzüldüm onun öldüğüne, arkasından

sessiz sessiz ağladım bile. Çok iyi biriydi, kulaklarımdan tutar, tatlı tatlı, anlayamadığım bir şeyler anlatırdı bana! İnsan sevgisini pazardan satın alamazsın. Bana kendi dilini öğretmeye başlamıştı, ama annem yasakladı, hatta papaza götürdü beni. Papaz kırbaçlanmamı söyledi, subayı da şikâyet etti. O zamanlar hayat zordu, oğlum; umarım, sen öyle şeyler yaşamazsın, ama sen daha başka zorluklar yaşayacaksın, unutma bu sözümü! Ben böyle şeyler yaşadım işte..."

Hava kararıyordu. Karanlıkta dedem tuhaf bir biçimde irileşmişti sanki. Gözleri kedigözleri gibi parlıyordu. Her şeyi alçak sesle, dikkatli, düşünerek anlatıyordu, ama kendisiyle ilgili konuşurken heyecanlanıyor, çabuk çabuk, övünerek konuşuyordu. Kendinden söz etmesinden, beni sürekli uyarmasından hazzetmiyordum:

"Unutma bunu! Hatırla!"

Anlattığı çoğu şeyi hatırlamak istemiyordum, ama dedemin bu uyarıları olmasa da, anlattığı her şey duyarlı belleğime kıymık gibi batıyordu. Hiç masal anlatmıyordu, anlattıklarının hepsi yaşanmış olaylardı, soru sormamdan hoşlanmadığının da farkındaydım. Bu yüzden, ısrarla sorular soruyordum ona:

"Peki, hangisi daha iyi, Fransızlar mı, Ruslar mı?"

Öfkeyle homurdanıyordu dedem:

"Nasıl bilebilirsin bunu? Fransızların kendi evlerinde nasıl olduklarını görmedim ki..."

Arkasından ekliyordu:

"Kendi ininde kokarca bile iyidir..."

"Peki, Ruslar da mı?"

"Öyle olsa gerek. Toprak sahibi soylular zamanında daha iyiydi; halk dövme demir gibiydi. Şimdi özgürlük var, ama ekmek de, tuz da yok! Elbette, şimdiki beyler merhametli değiller, buna karşılık çok daha akıllılar. Ne var ki, hepsi için aynı şey söylenemez. Ama bey iyiyse, insanın hoşuna gider bu! Ancak, bazı beyler çuval gibi salaktır; içine ne koyarlarsa, onu götürürler. Kabuk çoktur bizde; bakarsın, bir adamdır, ama sonra öğrenirsin ki, içi boştur, yalnızca bir kabuktur. Bizi eğitmek, aklımızı yontmak gerekir, gelgelelim, yontmak için bir aletimiz yoktur."

"Ruslar güçlü müdür?"

“Güçlüleri vardır elbette, ama önemli olan güç değil, ustalık, maharettir. Sen istediğin kadar kuvvetli ol, at her zaman senden kuvvetlidir.”

“Peki, Fransızlar neden saldırdılar bize?”

“Savaş, Çarların bileceği şeydir, bizim aklımız ermez böyle şeylere!”

Ama Bonaparte’ın nasıl biri olduğu sorularıma dedem her zaman uzun uzun cevap veriyordu.

“Yaman biriydi, bütün insanların aynı biçimde yaşaması, beylerin, uşakların, hizmetçilerin olmaması, herkesin sade vatandaş olması için dünyayı eline geçirmek istiyordu: Sınıfsız bir dünya! Yalnızca isimler değişik olacaktı, ama haklar herkes için aynı! Din de aynı. Elbette, aptalca bir düşünceydi bu: Yalnızca yengeçler birbirinin aynıdır, ama balıklar çeşitli: Mersin balığı somon balığıyla dost değildir; çığa balığı ringa balığıyla arkadaşlık etmez. Bizde de öyle Bonaparte’lar çok oldu: Stepan Timofeyev Razin, Yemelyan İvanov Pugaçov... Ama onları daha sonra anlatırım sana...”

Bazen bir şey söylemeden, beni ilk kez görüyormuş gibi gözlerini iri iri açıp uzun uzun baktığı oluyordu yüzüme. Bu hoşuma gitmiyordu.

Ve hiçbir zaman bana babamdan, annemden söz etmiyordu.

Bu sohbetlerimiz sırasında büyükannem sık sık geliyordu yanımıza, bir köşeye sessizce çöküp söze karışmadan uzun süre orada öylece oturuyordu. Bir gün yumuşak, içten bir sesle birden şöyle sormuştu:

“Hatırlıyor musun, babacığım, seninle Murom’a ayine gidiyorduk... Ne güzel günlerdi? Hangi yıllardı?..”

Dedem bir an düşünüp ayrıntılı cevap vermişti.

“Tam bilemeyeceğim ama, kolera salgınından önceydi, ormanlarda Olonetsli avladıkları yıllardı...”

“Sahi! Ne çok korkuyorduk onlardan...

Olonetslilerin kimler olduğunu, ormanlarda ne için dolaştıklarını sordum, dedem pek istekli olmasa da, açıkladı bana:

"Köylülerdi bunlar, ama idam cezasından, fabrikalardan, işten kaçan köylüler."

"Peki, nasıl yakalıyorlardı onları?"

"Nasıl mı? Çocukların oynadıkları gibi: Olonetsliler kaçıyor, ötekiler arayıp buluyorlardı onları, yakalayıp kırbaçlıyor, kamçılıyorlardı. Cezalandırıldıklarının belli olması için de burun deliklerini yırtıyor, alınlarına damga vuruyorlardı."

"Ne için?"

"Bu da soru mu yani... Bilinmedik işlerdir bunlar, kimin suçlu olduğunu bilemezsin: Kaçan mıdır suçlu, yoksa yakalayan mı? Bunu biz bilemeyiz..."

Gene söze karıştı büyükannem:

"Hatırlıyor musun, babam, büyük yangından sonra nasıl..."

Her şeyde kesinliği seven dedem sordu:

"Hangi büyük yangından sonra?"

Geçmişe dalıp beni unuttular. Alçak sesle konuşuyorlardı, kimi zaman şarkı da söylüyorlardı, ama hastalıklardan, savaşlardan, insanların öldürülmesinden, acı ölümlerden, büyük sahtekârlıklardan, günahlardan, öfkeli beylerden söz eden hüzünlü şarkılar söylüyorlarmış gibi geliyordu bana.

Sessizce mırıldanıyordu dedem:

"Ne çok şey yaşadık, ne çok şey gördük!"

"Ama kötü mü yaşadık," diyordu büyükannem. "Hatırla, ben Varvara'yı doğurduktan sonra ne güzel bir bahar başlamıştı!"

"Yıl 1848'di. Macaristan seferinin olduğu yıl. Vaftizden bir gün sonra vaftiz babası Tihon'u kovmuştuk..."

Büyükannem içini çekti.

"Bir daha da görmedik onu."

"Evet, görmedik! O yıldan sonra Tanrı'nın nimetleri havuza akan su gibi dolmaya başladı evimize. Ah, Varvara..."

"Sen üzgünsün, babacığım..."

Dedem öfkelendi, kaşlarını çattı.

"Neden üzgün olacakmışım? Ne yandan bakarsan bak, çocuklarımız hayırlı evlatlar olmadılar. Emeklerimiz nereye gitti? Seninle sepetimizi doldurmayı düşünüyorduk, Tanrı bize elek verdi..."

Sesini yükseltmişti dedem; bir yeri yanıyormuş gibi ahlayıp puflayarak çocuklarına küfürler ederek büyükannemi tehdit ediyor gibi küçük, ince parmağını sallayarak odanın içinde bir aşağı bir yukarı koşar adımlarla dolaşıyordu.

"Kadın, çocukları sen yaptın böyle! Bir cadısın sen!"

Derin bir üzüntü içinde gözyaşları dökerek ikonaların bulunduğu köşeye çekiliyor; kuru, hırıltılı göğsünü yumrukluyordu:

"Tanrım, başkalarından daha günahkâr mıyım ben? Nedir suçum?"

Gözyaşlarıyla ıslak yanakları parlıyor, öfkeyle, çok üzgün, zangır zangır titriyordu.

Büyükannem karanlık bir köşede oturuyor, haç çıkarıyordu. Bir süre sonra usulca dedemin yanına gidiyor, yatıştırmaya çalışıyordu onu:

"Neden bu kadar üzüyorsun kendini? Ne yapacağını bilir Tanrı. Çoğu insanın çocukları bizimkilerden iyi mi sanıyorsun? Her babanın durumu seninki gibi: Tartışmalar, kavgalar, didişmeler... Her ana baba günahlarını gözyaşlarıyla siler, yalnız sen değilsin böyle olan..."

Büyükannemin bu sözleri kimi zaman yatıştırıyordu dedemi, bir şey söylemeden, bitkin, yatağına atıyordu kendini. Büyükannem ile ben sessizce tavan arasındaki odamıza çıkıyorduk.

Ama bir keresinde, büyükannem onu avutmak için yumuşak sözcükler söyleyerek yanına gittiğinde birden hızla döndü dedem, kolunu savurup büyükannemin yüzüne bir yumruk indirdi.

Büyükannem ayakta şöyle bir sallandı, elini dudaklarına götürdü, tuttu kendini, alçak sesle, sakin, şöyle dedi:

"Ah, aptal adam..."

Ve dedemin önüne yere kan tükürdü. Dedem kollarını havaya kaldırıp iki kez uluyor gibi bağırdı:

"Defol! Öldürürüm seni!"

Büyükannem kapıya yürürken, "Aptal adam!" diye tekrarladı.

Büyükannemin üzerine yürüdü dedem. Ama büyükannem gayet sakin, kapıdan çıktı, kapıyı onun yüzüne kapadı.

Dedem, yüzü kor gibi kıpkırmızı, parmaklarıyla kapının kolunu tırmalayarak söylendi:

"Pis kocakarı!"

Ben, gördüklerime inanamıyordum. Sobanın önündeki sedirde yarı ölü gibi oturuyordum. Dedem benim yanımda ilk kez vuruyordu büyükanneme ve çok iğrenç bir şeydi bu; dedemin kabullenemeyeceğim, içimi parçalayan bambaşka bir özelliğini açıyordu bana. Oysa o kapının koluna yapışmış, öylece ayakta duruyordu. Sanki üzeri külle kaplanıyor, grileşiyor, küçülüyordu...

Birden odanın orta yerine çıktım, yere diz çöktüm. Dik duramadım, öne eğilip elimle döşemeye tutunup hemen doğruldum, yumruğumu göğsüme vurdum:

"Ah Tanrım..."

Sıcacık sedirden buz gibi yere inmiştim, koşarak çıktım odadan. Yukarıda büyükannem odanın içinde aşağı yukarı dolaşırken ağzını çalkalıyordu.

"Çok acıdı mı, büyükanne?"

Büyükannem köşeye gitti, ağzındaki suyu kovaya boşalttıktan sonra sakin, cevap verdi:

"Bir şey yok, dişlerim sağlam, yalnızca dudağım yarılmış."

Pencereden dışarı bakarak ekledi:

"Kızınca çok kötü olur, yaşlandı artık, bir sürü sıkıntısı var... Hadi sen yat uyu, bunu düşünme..."

Bir şeyler daha soracak oldum büyükanneme, ama her zamankinin tersine, pek sert, bağırdı bana:

"Kime söylüyorum ben, yat diye? Duymadın mı?"

Dudağını emerek pencerenin önüne oturdu, sık sık mendiline tükürüyordu. Soyunurken ona bakıyordum. Pencerenin mavi karesi içinde, onun siyah başının üzerinde yıldızlar parlıyordu. Dışarısı sakindi, oda karanlık.

Yatağa girdiğimde yanıma geldi, yumuşakça okşadı başımı, "Hadi, güzel güzel uyu," dedi, "ben dedenin yanına iniyorum... Sen üzülme benim için, yavrum; ne yaparsın, kabahat bende... Hadi, uyu sen!"

Öptü beni, gitti. Ama ben dayanılmaz derecede üzgündüm; geniş, yumuşak, sıcacık yataktan fırlayıp kalktım, pencereye gittim, aşağıda ıssız sokağa bakarak çok üzgün, öylece kaldım.

2. (Rus.) Kuru ekmek, arpa, buğday ya da çavdarla ve türlü meyvelerle yapılan mayalanmış şıra cinsinden içki.

3. Süt, krema ve yumurta sarısı ile yapılan mayhoş bir içecek.

4. Davud'un üçüncü oğlu. Kız kardeşi Tamar'ın namusu için üvey kardeşi Amnon'u öldürdü, sonra babasına karşı ayaklandı, yenilip kaçmaya çalışırken uzun saçları bir ağaca takıldı ve öldürüldü.

5. 1812'de Napoléon'un orduları Moskova'ya kadar gelmişti.

6. 16,3 kg. karşılığı eski bir Rus ağırlık ölçüsü.

VI

Tekrar korkunç şeyler olmaya başladı. Bir gün, akşam çayını içtikten sonra dedemle Zebur okumaya başlamıştık. Büyükannem de kapları yıkıyordu. Odaya birden Yakov dayım daldı. Her zaman olduğu gibi, gene perişan bir halde, eskimiş bir yer süpürgesinden farksızdı. Selam vermeden, şapkasını bir kenara attı, elini kolunu sallayarak çabuk çabuk konuşmaya başladı:

"Babacığım, Mihaylo iyice dağıttı! Yemekte bendeydi, içti, çirkin şeyler yapmaya başladı: Tabakları kırdı, hazır bir siparişi, ipek bir elbiseyi parçaladı, pencereyi aşağı indirdi. Bana da Grigori'ye de hakaretler etti. Buraya gelecekmiş, öyle gözdağı veriyordu: 'Gidip babamın sakallarını yolacağım, geberteceğim onu!' diyordu. Dikkatli olun."

Dedem masaya tutunarak ağır ağır ayağa kalktı. Yüzünü, burnunu buruşturdu. O anda yüzü bir balta gibi korkunç görünüyordu

"Duydun mu, anacığım?" diye haykırdı. "Nasıl? Babasını öldürmeye gelecekmiş, öz babasını, ha! Peki, tamam! Tamam, çocuklar..."

Omuzlarını düzelterek odanın içinde şöyle bir gidip geldi, kapıya yürüdü, çengelini bastırarak yuvasına oturttuktan sonra Yakov'a döndü:

"Sizin bütün istediğiniz Varvara'nın drahoma hakkı mıdır? Alın bakalım!"

Başparmağını işaretparmağı ile ortaparmağı arasına sokup dayımın burnuna dayamıştı. Dayım kendini geriye atıp şaşırmış gibi, "Baba, benim suçum ne bunda?" dedi.

"Senin mi? Bilirim ben seni!"

Büyükannem sessini çıkarmadan, masanın üzerindeki fincanları çabucak dolaba kaldırmaya çalışıyordu.

Dayım, "Ben sizi savunmak için geldim buraya," dedi.

Dedem alaylı, yükseltti sesini:

“Demek öyle! İşte, bu çok güzel! Teşekkür ederim, oğlum! Anacığım, bu tilkinin eline bir şey ver... ister ateş kancasını, ister ütüyü... Ve sen, Yakov Vasilyev, kardeşin odaya daldığında, onu benim kafama indir!..”

Dayım ellerini ceplerine soktu, odanın uzak köşesine yürüdü:

“Bana inanmıyorsanız...”

Dedem ayağını yere vurarak haykırdı:

“İnanmıyorsam mı? Hayır, her hayvana inanırım ben, her köpeğe de inanırım, senden de her şeyi beklerim! Tahmin ediyorum, içirmişsindir onu, sonra da akıl vermişsindir! Neyse, şimdi indireceksin elindekini! Ya ona, ya bana...”

Büyükannem sessizce fısıldadı kulağıma:

“Sen yukarı koş, pencereden bak, Mihaylo dayının geldiğini görürsen hemen buraya koş, bize haber ver! Hadi, git...”

Dayımın söylediklerinden korkuya kapılmıştım, ama büyükannemin bana verdiği görev de gururumu okşamıştı. Yukarıda pencereye koştum, beklemeye başladım. Geniş sokağa bir toz bulutu çökmüştü. Toz bulutunun arasından iri kaldırım taşları şişkin görünüyorlardı. Sokak sola doğru uzuyor, vadiyi geçip dört bir köşesinde dört kulesiyle kil zemin üzerinde sapasağlam duran gri, eski hapishane binasının (hüzünlü, hoş bir şey vardı bu binanın görüntüsünde) olduğu Ostrojni Meydanı’na uzanıyordu. Sağda ise sokak, bizim evden sonraki üçüncü evin ötesinde, cezaevi bölük binalarının, itfaiye kulesinin çevrelediği Sennaya Alanı’na açılıyordu. Kulenin iri gözetleme yerinde sürekli bir nöbetçi, zincirli bir köpek gibi dönüp dururdu. Alanın her yanı çukurlarla kaplıydı, bu çukurlardan birinin içi yeşil su doluydu. Daha doğrusu, büyükannemin anlattığı, dayılarımın babamı kış günü buzda bir deliğe ittikleri Dyukov Göleti’ydi bu. Pencerenin neredeyse karşısında, iki yanında küçük, alacalı bulacalı evler olan bir ara sokak vardı, onun sonunda da basık, karınlı gibi geniş “Üçlü Havari” Kilisesi. Düz baktığınızda, bahçelerin yeşili arasında, kilisenin kubbesini, ters yatırılmış bir kayık gibi görüyordunuz.

Sokağımızın, uzun kışların fırtınalarıyla aşınmış, sonbaharların bitmek tükenmek bilmez yağmurlarıyla yıkanmış, rengi solmuş evleri

tozla pudralanmış gibiydi. Kilise kapısında dilenciler gibi birbirlerine sokulmuş; sanki, gözlerini iri iri açmış, benim gibi, şüpheli birini bekliyorlardı. Sokak pek kalabalık değildi; insanlar, hamamböceklerinin sobanın üzerinde kirişte dalgın dalgın dolaştıkları gibi sakin, hiç acele etmeden yürüyorlardı. İçime boğucu bir sıcak çöküyordu; burnuma hiç sevmediğim yeşil soğanlı, havuçlu börek kokusu geliyordu. Bu koku her zaman hüzünlendirirdi beni.

Canım sıkılmaya başlamıştı; bu tuhaf, neredeyse dayanılmaz bir sıkıntıydı. Göğsüme cıvık, ılık bir cıva doluyordu sanki; içeriden basınç yapıyordu; göğsümü, kaburgalarımı zorluyordu. Sabun köpüğü gibi gittikçe şişiyormuşum gibi geliyordu bana; alçak tavanlı, küçük, tabuta benzeyen bu odada bunalıyordum.

İşte göründü Mihaylo dayım. Ara sokağın başından, gri bir evin köşesinden etrafı kolaçan ediyordu. Kasketini kulaklarına kadar indirmişti. Kulakları dışarıda, dimdikti. Üzerinde sarı bir ceket vardı, tozlu çizmeleri dizine kadardı, bir eli ekoseli pantolonunun cebindeydi, ötekiyle sakalını tutuyordu. Yüzünü göremiyordum; ama öyle bir duruşu vardı ki, sanki sokağın karşısına atlamaya, siyah, kıllı elleriyle dedemin evine yapışmaya hazırlanıyordu. Aşağıya koşmam, onun geldiğini haber vermem gerekiyordu, ama pencereden ayrılamıyordum. Dayımın, gri çizmelerinin tozlanmasından korkuyormuş gibi, son derece dikkatli, sokağı karşıya geçtiğini gördüm, meyhanenin kapısını açtığını duydum: Kapı gıcırdamış, camı şıngırdamıştı.

Aşağıya koştum, dedemin odasının kapısını çaldım.

Kapıyı açmadan, kabaca sordu dedem:

“Kim o? Sen misin? Gel bakalım. Ee? Meyhaneye mi girdi? Çok güzel, hadi gene yukarı çık!”

“Ama orada korkuyorum ben, dede...”

“Korkma!”

Tekrar üst kata çıkıp pencerenin önüne geçtim. Hava kararıyordu; dışarıda toz çoğalmış, koyulaşmıştı; evlerin pencerelerinde sarı ışık lekeleri görünmeye başlamıştı. Sokağın karşısındaki evden müzik sesi geliyordu, çok sayıda telden hüzünlü, hoş şarkılar dökülüyordu. Meyhanede de şarkılar söylüyorlardı; kapısı açıldığında sokağa yorgun, kesik bir ses taşıyordu. Sesin bir gözü kör dilenci Nikituşka’nın sesi

olduğunu biliyordum. Sakallı bir ihtiyardı Nikituşka, sağ gözünün yerinde parlak bir kor vardı sanki, sol gözü ise sıkıca kapalıydı. Meyhanenin kapısı çarparak kapandığında Nikituşka'nın sesi, baltayla kesilmiş gibi duyulmaz oluyordu.

Büyükannem çok beğenirdi bu dilenciyi: Onun şarkılarını dinlerken içini çekerek şöyle derdi:

"Ne yetenekli bir insan... Ne güzel şarkılar söylüyor! Onun için büyük bir şans bu!"

Bazen avluya çağırıyordu onu. Nikituşka değneğine dayanarak oturuyordu taşlıkta, şarkılar söylüyordu. Büyükannem yanına oturup dinliyordu onu, arada soruyordu:

"Dur hele, 'Meryem Ana, Ryazan'da bulunmuş mudur?"

Dilenci bas sesiyle, kendinden emin bir tavırla cevap veriyordu:

"Her yerde bulunmuştur, bütün illerde.."

Sokağa görünmeyen uykulu bir yorgunluk çöküyor; kalbime, gözlerime baskı yapıyordu. Büyükannem gelse ne iyi olurdu! Hiç değilse, dedem. Babam nasıl biriydi, dedem de, dayılarım da neden sevmiyorlardı onu? Oysa büyükannem, Grigori, Dadı Yevgenya da ne güzel şeyler söylüyorlardı onunla ilgili... Peki annem neredeydi?

Annemi daha çok düşünmeye başlamıştım. Büyükannemin anlattığı öykülerin, olayların merkezine hep annemi yerleştiriyordum. Ailesiyle bir arada yaşamak istememesi hayallerimde onu bir o kadar daha yüceltiyordu. Onun kentler arası yolda bir handa, gelen geçen zenginlerin arabalarını soyan, aldıklarını yoksullara paylaştıran haydutların arasında yaşadığını hayal ediyordum. Belki de ormanda, bir mağarada, gene iyi yürekli haydutlarla yaşıyordu, onlara yemek pişiriyor, ele geçirdikleri altınlara bekçilik ediyordu. Ya da dünyayı bir hazine sanıp Meryem Ana'yla dolaşan "Prenses" Yengalıçeva gibi kent kent dolaşıyordu... ve Meryem Ana "Prenses"e akıl verdiği gibi anneme de akıl veriyordu:

Toplayamazsın, açgözlü kulum benim,
Bütün altınlarını, gümüşlerini dünyanın;
Doymak bilmez ruhunu rahatlatamaz,
Dünyanın bütün nimetleri...

Ve annem haydut “Prenses”in kelimeleriyle cevap veriyordu ona:

Bağışla sen beni, Kutsal Anamız,
Acı, benim günahkâr ruhuma.
Kendim için soymadım ben,
Tek oğlum için yaptım!..

Ve büyükannem gibi iyi yürekli Meryem Ana bağışlıyordu onu:

Eh sen, Tatar kanı taşıyan Mariyacık,
Oh sen, Hıristiyanlığın yüz karası!
Hadi git yoluna,
Yolun gözyaşıdır senin!
Hiç değilse, Rus halkına dokunma,
Ormanlarda dolaş dur, Mordovluları soy,
Duvarlara tırman, Kamlıkları kovala!..

Rüyada gibi, bu masala dalmıştım ki; aşağıdan, giriş kapısından, avludan gelen ayak sesleri, gürültü, bağrışmayla uyandım, pencereden uzanıp bakınca dedemin, Yakov dayımın, meyhanede çalışan Finli Melyan’la hep birlikte, Mihaylo dayımı meyhaneden dışarı atmaya çalıştıklarını gördüm. Direniyordu Mihaylo dayım, onlar da kollarına, sırtına, boynuna vuruyor, onu tekmeliyorlardı. Sonunda tozlu sokağın ortasına attılar onu; avlu kapısını çarparak kapadılar, sürgüyü çektiler. Kapının üzerinden buruşmuş şapkasını attılar ona. Ortalık sakinledi.

Mihaylo dayım sokağın orta yerinde bir süre yattıktan sonra kalktı. Üstü başı paramparçaydı, bir kaldırım taşını aldı eline, avlu kapısına fırlattı; boş bir fıçının dibinden gelmiş gibi boğuk bir ses duyuldu. Meyhaneden karanlık yüzlü insanlar naralar atarak hırıltılı sesler çıkararak, ellerini kollarını sallayarak çıkıyordu; evlerin pencerelerinden başlar uzanmıştı. Sokak canlanmıştı, kahkahalar, haykırışlar duyuluyordu. Sanki bütün bunlar da bir masaldı; ilginç, ama hiç de hoş olmayan, korkutucu bir masal...

Ve birden her şey yok oldu, sesler kesildi, kayboldu.

Büyükannem kapının yanında, bir sandığın üzerinde kıpırdamadan, soluk almadan, iki büklüm oturuyordu. Ben yanında

ayaktaydım, onun ılık, yumuşak yanaklarına bakıyordum, ama o bunun farkında değilmiş gibiydi, yüzü asıktı, homurdanıyordu:

"Tanrım, beni de, çocuklarımı da bağışlamayacak mısın hâlâ? Yeter artık, Tanrım..."

Sanıyorum, Polevaya Sokağı'nda dedem bir yıldan fazla kalmadı. İlkbahardan bir sonraki ilkbahara kadar... Ama bu arada evimiz büyük ün kazanmıştı; hemen her pazar çocuklar avlu kapısında toplanıyor, sokağı neşeli çığlıklarıyla çınlatıyorlardı:

"Kaşirinlerde gene kavga var!

Mihaylo dayım genelde akşamdan geliyor, bütün gece herkesi esir alıyordu; kiracıların ödü kopuyordu ondan. Bazen, yanında Kunavinolu işsiz güçsüz iki-üç kişi oluyordu. Vadiden bahçeye çıkıyor, orada ahududu çalılarını, frenküzümü çalılarını çekiştire çekiştire içebildikleri kadar içiyorlardı. Bir keresinde banyoyu dağıtmış, içinde ne var ne yok, hepsini parçalamışlardı: Tahta sıraları, iskemleleri, su kovalarını... sobayı dağıtmışlar, birkaç döşeme tahtasını kırmış, kapıyı çerçevesinden çıkarıp atmışlardı.

Dedem, yüzü asık, sesini çıkarmadan avlu kapısında dikiliyor, onlara, malına zarar verenlere bakıyordu. Büyükannem avluda karanlık, görünmeyeceği bir yere kaçmış oluyor, oradan yalvararak sesleniyordu:

"Mihaylocuğum, ne yapıyorsun, Mihaylo?"

Bahçeden en adi bir insanın bile aklına gelmeyecek kadar kaba, iğrenç bir Rus küfrü karşılık veriyordu ona.

Böyle saatlerde büyükannemin yanına gitmem olanaksızdı, ama o yanımda değilken korkuyordum da. Dedemin odasına iniyordum, ama o da öfkeyle homurdanıyordu bana:

"Defol, aptal şey!"

Tavan arasına koşuyordum, orada pencereden karanlık bahçeye, büyükannemi gözden kaçırmamaya çalışarak avluya bakıyordum, onu öldüreceklerinden korkuyordum. Yukarı gelmesi için bağırarak sesleniyordum ona. Gelmiyordu, ama sarhoş dayım benim sesimi duyunca anneme yakışıksız, kaba küfürler ediyordu.

Gene böyle bir gece dedem hastaydı, yatakta yatıyor, havlu sarılı başını yastıkta sağa sola çevirerek acıyla bağırıyordu:

"İşte bunun için yaşadılar, günahkâr oldular, para kazandılar! Utanmasam, rezillik çıkmayacak olsa polis çağırırım, yarın valiye giderim... Ama rezillik! Anne babalar çocuklarını nasıl polise veriyorlar? Neyse, sen yat, yattığın yerde, ihtiyar..."

Birden ayaklarını sarkıttı karyoladan, sendeleyerek pencereye yürüdü, büyükannem kolundan yakaladı onu:

"Nereye? Nereye gidiyorsun?"

Dedem nefes nefese, havayı öfkeyle içine çekerek emretti büyükanneme:

"Mumu yak!"

Büyükannem mumu yaktı, dedem altlığıyla birlikte aldı mumu, bir erin tüfeğini tuttuğu gibi, önünde tutarak pencereden alaylı, bağırdı:

"Hey, Mihaylo, gece hırsızı, kudurmuş uyuz köpek!"

O anda pencerenin üst camı paramparça oldu, büyükannemin önündeki masaya yarım bir tuğla düştü.

Dedem, "Karavana attın!" diye bağırdı.

Gülüyor muydu, ağlıyor mu, belli değildi. Büyükannem, beni tuttuğu gibi tuttu onu kollarından; çok korkmuştu, dedemi yatağına götürürken şöyle diyordu:

"Ne yapıyorsun sen, ne yapıyorsun, İsa'dan kork! Sibirya'ya gitmeyi hak etti artık! Böyle azgınken, Sibirya'ya gitmenin ne demek olduğunu düşünebiliyor mudur acaba?.."

Dedem bacaklarını sallayarak kısık, hırıltılı sesiyle ağlıyordu.

"Bırak, öldürsün beni..."

Dışarıda dayım bağırıyor, duvarı tekmeliyor, yumrukluyordu. Tuğlayı masadan aldım, pencereye koştum. Büyükannem yakalamayı başardı beni, odanın köşesine fırlatıp söylendi:

"Ah, şeytan çocuk!.."

Bir başka zaman dayım eline kalın bir odun alıp eve girmek amacıyla koştu, taşlığın merdivenlerinde durdu, kapıyı kırmaya kalkıştı; ama kapının arkasında elinde bir sopayla dedem ve gene ellerinde kalın sopalarla iki kiracı, meyhanecinin uzun boylu karısı oklavayla onu bekliyorlardı. Onların arkasında ise büyükannem tepinerek yalvarıyordu onlara:

"Bırakın beni, onun yanına gideyim! İzin verin, iki kelime söyleyeyim ona..."

Dedem, "Ayı Avı" tablosundaki ucu sivri uzun sopayla ayakta duran köylü gibi bir ayağını öne uzatmış, bekliyordu. Büyükannem koşarak yanına gelince bir şey söylemeden dirseğiyle, ayağıyla itti onu. Dayımı bekleyen dört kişi de son derece hazırlıklı görünüyorlardı. Dedemin hemen başının üzerindeki duvarda bir fener yanıyordu; fenerin zayıf, titrek ışığı başına vuruyordu. Ben bütün bunları tavan arasına çıkan merdivenden izliyordum, büyükannemin yukarı gelmesini istiyordum.

Dayım sonunda kırdı kapıyı, kapının bir kanadı üst menteşesinden kurtulacak gibi yattı. Alt menteşesi çıkmış, iğrenç bir sesle tıngırdıyordu. Dedem, gene o iğrenç sesiyle, yanındakilere şöyle diyordu:

"Kollarına, bacaklarına vurun, lütfen, başına vurmayın!.."

Kapının hemen yanında duvarda ancak başın girebileceği küçük bir pencere vardı. Dayım camını kırmıştı, pencere, çerçevesinin duvarda kalan parçalarıyla, çıkarılmış bir göz gibi, karanlık duruyordu.

Büyükannem oraya koştu, kolunu dışarıya uzattı, sallayarak bağırmaya başladı:

"Mihaylocuğum, Mihaylo, İsa aşkına git buradan! Fena yapacaklar seni, ne olursun, git!"

Dayım elindeki odunla vurdu büyükannemin koluna. Pencerenin önünden kalın bir şeyin hızla büyükannemin koluna indiğini görmüştük. Arkasından büyükannem çöktü, sırtüstü yere uzandı. Bir yandan da bağırıyordu:

"Mihaylocuğum, Mihaylo, çabuk kaç buradan..."

Dedem dehşet içinde haykırdı:

"Ne oldu, anacığım sana?"

Kapı ardına kadar açıldı, karanlık deliğine daldı dedem; birden, kürekte atılmış çamur gibi bir karışıklık oldu taşlıkta.

Meyhanecinin karısı büyükannemi alıp dedemin odasına götürdü. Çok geçmeden dedem de geldi, yüzü asıktı, sordu:

"Kolun kırılmadı ya?"

Büyükannem gözlerini açmadan cevap verdi:

"Ah, galiba kırıldı. Peki, ne yaptınız ona, ne yaptınız?"

Dedem öfkeyle, “Telaşlanma!” dedi. “Ne sanıyorsun sen, hayvan mıyım ben? Bağladık, samanlıkta yatıyor. Başından aşağı su döktüm... Çok zorladı bizi! Kime çekmiş böyle?”

Büyükannem inliyordu.

Dedem, büyükannemin yattığı yatağın kenarına otururken, “Kırıkçıya adam yolladım,” dedi. “Biraz sık dişini! Bunlar seni de, beni de öteki tarafa gönderecekler, anacığım; zamanından önce yolcu edecekler!”

“Ver onlara her şeyi...”

“Ya Varvara?”

Uzun süre konuştular: Büyükannem alçak sesle, sızlanarak konuşuyordu, dedem ise sinirli, bağırarak.

Sonra büyük ağzı kulaklarına kadar uzayan kambur, yaşlı bir kadın geldi. Altçenesi titriyordu, ağzı balık ağzı gibi açıktı, sivri burnu üstdudağının üzerine sarkmıştı. Gözleri görünmüyordu; baston gibi bacaklarını döşemede sürtüyor, zor hareket ettirebiliyordu. Elinde, içinden tuhaf tıngırtılar gelen büyük bir bohça vardı.

Yaşlı kadın büyükannemin canını almaya geldi sandım; ona doğru koştum, avazım çıktığınca bağırdım:

“Defol git buradan!”

Dedem kaptı beni, hayli sert bir tavırla, tavan arasındaki odaya götürdü...

VII

Dedemin başka, büyükannemin başka bir Tanrısı olduğunu çok erken öğrenmiştim.

Büyükannem kimi zaman erken uyanıyor, yatakta oturup uzun süre, başını sallayarak dişlerini sıkarak çok güzel, ipek gibi, simsiyah saçlarını tararken, beni uyandırmamak için fısıldayarak küfürler ediyordu:

"Ah, Tanrı'nın cezaları! Lanetlenmiş büyücüler..."

Kalın saç örgülerini açıp çabucak gene topluyor; kalkıyor, söylenerek, ablak, uykulu yüzünden öfkesini yıkayıp siliyor, ikonaların önüne geçiyordu; işte asıl o zaman, sabah duasıyla birden canlanıyor, temizleniyordu.

Kazan Meryem Ana'sının yüzüne sevgiyle bakarak kambur sırtını doğrultuyor, başını kaldırıyor, tutkuyla haç çıkarıyor ve yüksek sesle, heyecanla fısıldıyordu:

"Yüce Meryem Ana'mız, bu günümüzde yardımlarını esirgeme bizden, anacığım!"

Yere kapanıyor, sırtını yavaşça eğiyor, daha heyecanlı, daha duygulu, tekrar fısıldıyordu:

"Sevincimizin kaynağı, mübarek güzel, çiçek açmış elma ağacımız!.."

Hemen her sabah değişik övgüler bulup fısıldıyordu. Bu da onun dualarını tutkuyla dinleme isteği uyandırıyordu bende.

"Kalbim çok temizdir benim, anacığım! Güneşim benim, korursun sen beni, kötülüklerin bana ulaşmasına izin vermezsin, kimsenin haksız yere beni incitmesine göz yummazsın!"

Siyah gözleri gülen ve daha gençleşmiş gibi görünen büyükannem, ağır kolunu yavaşça kaldırıp haç çıkarıyordu.

"Tanrı'nın oğlu İsa, annen için bağışla bu günahkâr kulunun günahlarını..."

Büyükannemin duaları her zaman tutkuyla, içten ve saf duygularla dolu oluyordu

Sabah duası uzun sürmüyordu. Dedem hizmetçi tutmadığı için, semaveri koyması gerekiyordu. Büyükannem çayı dedemin belirlediği saatte hazırlamamışsa çok kızıyordu dedem, uzun süre öfkeli küfürler ediyordu.

Kimi zaman, büyükannemden önce uyanmışsa, tavan arasındaki odaya çıkıyordu dedem, onu dua ederken buluyordu, bir süre, onun fısıldayarak dua edişini ince, koyu dudaklarını küçümser bir tavırla bükerek dinliyor, kahvaltıda da şöyle diyordu:

"Geri zekalı kadın, nasıl dua edileceğini kaç kere söyledim ben sana? Hâlâ bildiğini okuyorsun, aptal şey! Tanrı nasıl dayanıyor sana, bilmem!"

Büyükannem kendinden emin, cevap veriyordu:

"O anlıyor beni. Ne dersem diyeyim, hepsini anlıyor..."

"Aptal Çuvaş! Ah, senin gibiler..."

Büyükannemin Tanrısı gün boyu her an onun yanındaydı, kedi köpekle konuşurken bile dilinde hep Tanrı vardı. Onun Tanrısı'na herkes kolayca, kendini vererek boyun eğerdi gibi geliyordu bana: İnsanlar da, köpekler de, kuşlar, arılar, otlar da... Onun Tanrı'sı yeryüzünde her şeye aynı şekilde iyi yürekli, aynı ölçüde yakındı.

Meyhane sahibinin karısının, avluda herkesin sevgilisi pek kurnaz, sırnaşık, gözleri altın gibi parlak, şımarık, kül rengi kedisi bir gün bahçede yakaladığı bir sığırcık kuşunu getirmişti. Büyükannen bitkin durumdaki kuşu almıştı kedinin ağzından, kediyi azarlamaya başlamıştı:

"Tanrı korkusu yok mu sende, aşağılık canavar!"

Meyhane sahibinin karısıyla kapıcı onun bu söylediği karşısında kahkahalarla gülmeye başlamışlardı, ama büyükannem öfkeyle bağırmıştı onlara:

"Hayvanların Tanrı'yı anlamadığını mı sanıyorsunuz siz? Her yaratık en az sizin kadar anlar onu, acımasız insanlar..."

İyice semirmiş Şarap'ı arabaya koşarken, onun pek durgun olduğunu görürse konuşuyordu onunla:

"Ne o, bir şeye canın mı sıkıldı senin, Tanrı'nın işçisi, hı? Yaşlandın artık..."

Başını sallayarak bir soluk alıyordu at.

Ne var ki, gene de dedem kadar sık kullanmazdı Tanrı'nın adını. Büyükannemin Tanrısı'nı anlayabiliyordum, korkunç gelmiyordu bana, ama onun karşısında yalan söylenemezdi, çok ayıptı. Yalnızca, onun Tanrısı önüne geçilemez bir utanç duygusu uyandırıyordu bende, dolayısıyla büyükanneme hiç yalan söyleyemiyordum. Onun iyi yürekli, bağışlayıcı Tanrısı'ndan bir şeyin gizlenmesi düpedüz olanaksızdı, sanki gizleme isteği bile uyandırmıyordu bende.

Bir gün meyhanecinin karısı dedemle tartışmış, dedemin yanında, tartışmaya karışmayan büyükanneme de ağzına geleni söylemiş, ona bir havuç bile fırlatmıştı.

Büyükannem pek sakin, şöyle demişti:

"Aklın başında mı senin, hanımefendiciğim?"

Ama benim gururuma dokunmuştu bu, meyhanecinin hain karısından intikam almaya karar vermiştim.

Bu kızıl saçlı, altçenesi uzun, gözleri yok denecek kadar ufak, şişko kadını daha çok nasıl kızdırabilirim diye günlerce düşündüm.

Kiracılar arasında yaptığım gözlemlerden, insanların birbirlerinden intikam almak için kedilerinin kuyruğunu kestiklerini, köpeklerini zehirlediklerini, horozlarını veya tavuklarını öldürdüklerini ya da düşmanının mahzenine girip lahana, salatalık teknelerine gazyağı döktüklerini, fıçılardan *kvas*'ını yerlere boşalttıklarını öğrenmiştim... ama bunların hiçbiri hoşuma gitmemişti, çok daha etkileyici, dehşet verici bir şey düşünmeliydim.

Verdiğim kararı uyguladım: Meyhane sahibinin karısını kolladım, mahzene indiğinde kapağını üzerine kapayıp kilitledim, kapağının üzerinde intikam dansı ettikten sonra anahtarı çatıya attım, doğru mutfağa, yemek pişirmekte olan büyükannemin yanına koştum. Heyecanlı olduğumu büyükannem hemen anlamadı, anlayınca yakışan yerlerime birkaç tokat atıp avluya çıkardı beni, anahtarı almam için çatıya çıkmamı söyledi. Büyükannemin bu davranışı şaşırtmıştı beni, bir şey söylemeden çatıya çıkıp anahtarı aldım, sonra avlunun bir ucuna koştum, oradan büyükannemin meyhanecinin karısını kapalı olduğu yerden çıkarışını, ikisinin dostça nasıl öpüştüklerini, avluda yürüdüklerini izledim.

Meyhanecinin, yüzünde gözleri görünmeyen şişko karısı sevecen gülümseyerek tombul yumruğunu gösteriyordu bana:

"Seni ne yapacağım, biliyorum ben..."

Büyükannem yakamdan tuttu, mutfağa götürdü beni, sordu:

"Neden yaptın bunu?"

"Sana havuç attı..."

"Demek benim yüzümden? Tamam! Peki, haylaz çocuk, şimdi ben de seni farelerin arasına atayım da gör! Beni savunmak ne demekmiş, anla! Dedene söyleyeceğim bu yaptığını, kırbaçlayacak seni! Şimdi doğru tavan arasına, kitabını okuyacaksın..."

Büyükannem bütün gün konuşmadı benimle, ama akşam duaya durmadan önce karyolada yanıma oturdu, pek ciddi, şöyle dedi:

"Bak, Alekseyciğim, yavrucuğum benim, şunu hiç unutma: Küçükler büyüklerin işine karışmaz! Büyükler kötüdür; Tanrı denemiştir onları, ama sen henüz öyle değilsin... çocuk aklınla yaşamaya bak sen. Tanrı'nın senin kalbine dokunmasını bekle. Yapacakların, gideceğin yolu gösterecektir sana, anladın mı? Ayrıca, kimin haklı, kimin suçlu olduğuna karar vermek senin işin değildir. Bunu Tanrı bilir, cezasını verir. Onun bileceği bir şeydir bu, bizlerin değil..."

Bir an susup tütününü kokladı ve sağ gözünü kırpıp ekledi:

"Hem sonra, her zaman Tanrı da bilemez kimin ne suçu olduğunu..."

Şaşırmıştım, "Yani Tanrı her şeyi bilmiyor mu?" diye sordum.

Büyükannem sakin, üzgün, cevap verdi:

"Bilecek olsaydı, insanlar bu kadar kötü şeyler yapabilirler miydi... Belki de göklerden dünyaya, hepimize bakıyordur, bakıyordur da, nasıl ağlamaklı oluyor, ağlamaya başlıyordur!.. 'Ah, benim insanlarım, sevgili insanlarım benim! Ah, ne çok acıyorum size!'"

Büyükannem de ağlamaya başlamıştı. Yanaklarından gözyaşlarını silmeden, dua etmek için odanın köşesine gitti.

O günden sonra büyükannemin Tanrısı daha yakın, daha anlaşılır olmuştu benim için. Bana Zebur okuturken dedem de Tanrı'nın her yerde olduğunu, her şeyi gördüğünü, insanlara her zaman yardım ettiğini, ama kendisinin büyükannem gibi dua etmediğini söylüyordu.

Sabahları kalkınca odanın köşesine ikonaların önüne gitmeden önce uzun uzun yıkanıyor, güzelce giyinip koyu saçlarını taradıktan sonra sakalını düzeltiyor, aynada kendine bakıyor, gömleğini aşağı çekip düzeltiyor, siyah mendilini ceketinin arkasına atıp dikkatlice, sanki gizlice ikonaların olduğu köşeye gidiyordu. Hemen her zaman, döşeme tahtasındaki at gözüne benzeyen aynı budağın üzerinde, bir dakika kadar sessiz, başı önünde, kolları iki yana sarkık, asker gibi öyle duruyordu. Sonra, öyle dimdik dururken içten, ağırbaşlı bir tavırla şöyle diyordu:

"Baba, Oğul ve Kutsal Ruh için!"

Dedem böyle dedikten sonra odaya derin bir sessizlik çöküyor gibi geliyordu bana. Sinekler bile daha dikkatli uçuyorlardı sanki..

Dedem başını geriye atıyordu; kaşları dikleşerek kalkıyor, altın rengi sakalı öne doğru yatay uzanıyordu. Duaları, bana ders verirken olduğu gibi inançlı okuyordu. Sesi anlaşılır ve kararlıydı.

"Bir gün mahkeme kurulacak, herkesin yaptığı ortaya dökülecek..."

Yumruğuyla göğsüne vuruyordu dedem, dua etmeyi sürdürüyordu:

"Bir günahkârım ben, bağışla beni..."

"İnanırım" duasının her sözcüğünü tane tane söylüyordu. Sağ bacağı, duaya tempo tutuyor gibi titriyordu. Tutkuyla ikonalara doğru uzanıyor, o anda sanki boyu uzuyor, daha ince, daha kuru, temiz, daha düzenli, daha istekli oluyordu:

"Uzun yıllardır ruhumu kemiren tutkulardan kurtar beni, Tanrım! Yaptıklarım yüreğimi sızlatıyor, dayanılmaz acılar çekiyorum, merhamet et bana, yüce Tanrım!"

Ve yeşil gözleri dolu dolu oluyor, sesini yükseltiyordu:

"İşlerim inancımın önüne geçti, Tanrım, beni kurtaracak olan işlerim değil, imanımdır!"

Böyle derken daha sık, heyecanlı haç çıkarmaya başlıyordu, boynuz atıyor gibi başını savuruyordu, sesi inceliyor, hırıltılı çıkıyordu. Daha sonraları sinagoglara gittiğimde, dedemin Yahudiler gibi dua ettiğini hatırlayacaktım.

Semaver masada uzun süredir kaynıyordu. Kızarmış *lepyoşka*'ların[7] sıcak kokusu doldurmuştu odayı, acıkmıştım! Büyükannem canı sıkkın, kapının pervazına yaslanmış, önüne, yere bakıyor, içini çekiyordu. Bahçeye bakan pencereden güneşin parlak ışığı giriyordu, ağaçların yapraklarında çiy inci gibi parlıyordu; sabahın havası dereotu, frenküzümü, yapraklanan elma ağacı kokuyordu. Dedem duasını hâlâ bitirmemişti, olduğu yerde sallanıyor, ince sesiyle dua ediyordu:

"İçimdeki tutkunun ateşini söndür, Tanrım, yoksa günahkâr olacağım!"

Sabah dualarının, uyumadan önce okunan duaların hepsini bildiğim için dedemin yanlış okuyup okumadığını, bir sözcüğü atlayıp atlamadığını dikkatle izliyordum.

Dedemin çok seyrek yaptığı bir şeydi bu ve her zaman için için gülmeme neden oluyordu.

Duasını bitirdikten sonra bana ve büyükanneme şöyle dedi:

"Günaydın!"

Öne eğilerek karşılık verdik ona, nihayet masaya oturduk. Dedeme şöyle dedim:

"Bu sabah 'eziyor' sözcüğünü atladın!"

Dedem huzursuz, inanmamış bir ses tonuyla, "Yalan söylemiyorsun ya?" dedi.

"Evet, atladın! Şöyle okuman gerekiyordu: 'Bu inancım her şeyden çok eziyor beni', ama sen 'eziyor'u söylemedin."

Dedem suçluymuş gibi gözlerini kırpıştırarak, "Vay canına!" dedi.

Ancak, daha sonra bir şekilde ödetti bana bu uyarımı, ama o anda onun o telaşını görmüş olmak bana büyük mutluluk vermişti.

Bir gün büyükannem dedeme şaka yollu şöyle dedi:

"Canım sıkılıyor, hadi senin dualarını dinleyelim, babacığım. Her zaman aynı duaları okuyorsun."

Dedem bundan hoşlanmamış gibi, "Nedenmiş?" dedi. "Ne saçmalıyorsun sen?"

"Şunu demek istiyorum ki, duyduğum kadarıyla, hiçbir zaman yürekten yakarmıyorsun sen Tanrı'ya!"

Dedemin yüzü kıpkırmızı oldu, irkildi, oturduğu sandalyeden şöyle bir kalkıp gene oturdu, bir çay tabağını attı büyükannemin başına, bir yerine kıymık batmış gibi bağırmaya bağırdı:

"Çabuk çık bu odadan, cadaloz karı!"

Dedem bana Tanrı'nın gücünü anlatırken her zaman, önce onun acımasızlığından söz ederdi: İnsanlar günah işlemişlerdi, bunun için tufanda boğulmuşlar; daha büyük günahlar işlemişler, yangınlarda yakılmış, kentleri yıkılmıştı; açlıklarla, salgın hastalıklarla cezalandırılmışlardı. Tanrı'nın gözü her zaman insanların üzerindeydi, sopası günahkârların tepesindeydi.

Sıska parmaklarıyla masayı tıklatarak anlatıyordu:

"Tanrı'nın koyduğu yasalara uymayanlar acılarla, mahvedilmekle cezalandırılacaktır!"

Ben Tanrı'nın acımasızlığına inanmakta zorluk çekiyordum. Dedemin bana bütün bunları Tanrı'dan korkmam için değil, kendisinden korkmam için uydurup söylediğinden şüpheleniyordum. Ve açık yüreklikle soruyordum ona:

"Senin sözünü dinleyeyim diye mi anlatıyorsun bunları bana?"

Bu kez o açık yüreklilikle cevap veriyordu:

"Evet, elbette öyle! Bir de dinlemeyecek miydin yani?!"

"Peki, ya büyükannem?"

Sert bir dille akıl veriyordu bana:

"O kocakarıya inanma sen! Gençliğinden beri aptaldır o! Okuma yazması yoktur, aklı da kıttır. Sana bu büyük işlerden bahsetmemesini kaç kez söyledim ona! Söyle bana bakalım: Meleklerde kaç rütbe vardır?"

Sorusuna soruyla karşılık verdim:

"Memurlarınki gibi mi?"

Gözlerini kapayıp gülümsedi, dudaklarını çiğneyerek, pek isteksizce, "Kafan karıştı senin!" dedi.

Sonra açıkladı:

"Bunun Tanrı'yla ilgisi yok, yani memurların... İnsanlarla ilgili bir şey bu! Memur yasa yiyicidir, yasaları kemirir."

"Hangi yasaları?"

Yaşlı adam zeki, keskin bakışlarını parıldatarak daha bir neşeli, istekli, şöyle dedi:

“Hangi yasaları mı? Yani alışkanlıkları, âdetleri... İnsanlar yaşarlar, yaşarlar, bir süre sonra bazı şeyleri kabullenirler: Zamanla daha çok alışırlar bu yaşadıklarına ve onları âdet edinirler, kural, yasa olarak koyarlar! Sözgelimi, oyun oynamak için toplanırlar çocuklar, nasıl, hangi düzende oynayacaklarını aralarında kararlaştırırlar, sözleşirler. İşte bu sözleşme bir yasadır!”

“Peki, ya memurlar?”

“Memurlar, oyunu bozan uyanıklar gibidirler. Yasa falan tanımazlar.”

“Neden?”

Dedem öfkeyle buruşturdu yüzünü, gene ders verir gibi, ekledi:

“Senin anlayabileceğin bir şey değil bu! Tanrı insanoğlunun yaptığı her şeyin üzerindedir. İnsanlar bir şeyi isterler, ama Tanrı’nın istediği başka bir şeydir. İnsanoğlu çok güçsüzdür... Tanrı’nın bir üflemesiyle hepsi toz duman olur!”

Memurlarla ilgilenmem için çok nedenim vardı, bunun için öğrenmeye çalışıyordum:

“Ama bakın, Yakov dayımın söylediği şarkı nasıl:”

Tanrı’nın melekleri iyi de,
Memurlar adi Şeytanlar mıdır?

Dedem sakalını avucuna alıp ağzına soktu, gözlerini kapadı. Yanakları kıpırdıyordu. İçin için güldüğünü anladım.

Şöyle dedi:

“Sen de, Yakov’u da bacaklarınızdan bağlayıp suya atmalı! Böyle şarkıları o söylememeli, sen de dinlememelisin. Bunlar dinsizlerin, zındıkların uydurduğu bayağı şakalardır.”

Dedem bir an düşündükten sonra, başımın üzerinden bir yerlere bakarak sakin, mırıldandı:

“Ah, çocuklar, ah...”

Ne var ki, Tanrı’yı insanların üzerinde aşırı yüksek yerlere koyarken, büyükannem gibi o da Tanrı’yı, kutsal birçok şeyi daha her işine karıştırıyordu. Aslında büyükannem Nikolay, Yuriy, Flor ve Lavr gibi birkaç azizden başkasını bilmiyordu. Onlar da son derece iyi, insanlara yakın kişilerdi, kent kent, köy köy dolaşmış, insanların yaşamında yer etmiş, onları benimsemişlerdi. Oysa dedemin

azizlerinin hemen hepsi acı çekmiş, çilekeş kişilerdi, idolleri alaşağı ediyor, Roma krallarını tartışıyor, bunun için de onları işkenceden geçirip yakıyor, derilerini yüzüyorlardı.

Kimi zaman hayallere dalıyordu dedem:

"Tanrı bu evimi beş yüz fazlasına satmama yardım etseydi, Aziz Nikolay için bir dua okuturdum!"

Büyükannem gülerek bana şöyle diyordu:

"Evini satması için Nikolay'ın bu akılsız ihtiyara yardım etmekten başka işi yok sanki!"

Dedemin kendi elyazısıyla değişik biçimlerde azizlerin adlarını yazdığı kâğıtları uzun süre sakladım. Aralarında Yoahim ve Anna günlerinin karşısında kırmızı ve düzgün harflerle şöyle bir yazı olanı da vardı: "Merhametleriyle beladan kurtardı."

Bu "bela"yı hatırlıyorum: Dedem, kötü durumda olan oğullarına destek olmak için tefecilik yapmaya, gizli gizli, rehin bir şeyler almaya başlamıştı. Biri ihbar etmişti onu ve bir gece polis arama yapmak için eve baskın yapmıştı. Büyük bir kargaşa olmuş, ama her şey iyi sonuçlanmıştı. Dedem güneş doğana kadar dua etmiş ve sabahleyin bu yazıyı benim yanımda yazmıştı.

Akşamları yemekten önce benimle Zebur, dualar kitabı veya Yefrem Sirin'in kalın kitabını okuyordu, yemekten sonra tekrar duaya duruyordu, gecenin sessizliğinde onun hüzünlü, tövbeli mırıltılarını duyuyorduk:

"Sana ne getireyim veya sunayım, yüce, ölümsüz kralım... Hayallerimize kavuştur bizi, Tanrım... Kötü insanların şerrinden koru beni, Tanrım... Gözyaşları dökmemize izin ver, ölümü unutturma bize, Tanrım..."

Oysa büyükannem sık sık şöyle diyordu:

"Oy, çok bitkinim! Belki de bu akşam dua etmeden yatarım..."

Dedem cumartesi ayinlerine, bayramlarda gece ayinlerine kiliseye götürüyordu beni. Hangi Tanrı'ya dua edildiğini kilisede anlıyordum: Papazın, yardımcısının okuduğu dualar dedemin Tanrısı'na yapılıyordu; koro ise her zaman büyükannemin Tanrısı'nın şarkılarını söylüyordu.

Ruhumu endişeyle ikiye bölen, hatırladığım bu iki Tanrı'yı çocuk aklımla elbette kaba bir biçimde algılıyordum, ama dedemin Tanrısı

korku, antipati uyandırıyordu bende: Hiç kimseyi sevmiyordu çünkü, sert bakışlarla izliyordu insanları; insanda her şeyden önce kötüyü, kini, günahı arıyordu. Onun insana güvenmediği, insanın her zaman tövbe etmesini istediği belliydi. İnsanı hep cezalandırmak istiyordu.

O günler ruhumun başlıca gıdası Tanrı ile ilgili düşüncelerim, duygularımdı. Hayatımın en güzel yanı bunlardı. Geriye kalan her şey acımasızlıklarıyla, çirkinlikleriyle bana tiksinti, hüzün veriyordu. Beni kuşatan her şeyin içinde en güzel, en aydınlık olanı Tanrı'ydı. Büyükannemin Tanrısı yaşayan her şeye öylesine sevecendi, yakındı! Ve, elbette şu soru da huzursuz etmiyor değildi beni: Nasıl oluyordu da, dedem bu iyi yürekli Tanrı'yı göremiyordu?

Sokağa çıkmama izin vermiyorlardı. Çünkü fazlasıyla etkiliyordu beni sokak. Orada edindiğim izlenimler neredeyse sarhoş ediyordu beni, hemen her zaman olayların, kavgaların tek suçlusu ben oluyordum. Kimse arkadaşlık etmiyordu benimle, komşuların çocukları düşmanca davranıyorlardı bana; benim bir Kaşirin olduğumu söylemelerinden hoşlanmıyordum, onlar da bunu fark ettikleri için birbirine sesleniyorlardı:

"Bakın, sıska Kaşirin'in torunu sokağa çıktı!"

"Hadi devirelim onu!"

Ve kavga başlıyordu.

Yaşıma göre çok daha kuvvetli, kavgada ustaydım...Düşmanlarım da biliyordu bunu ve her zaman topluca saldırıyorlardı bana. Bu yüzden dayak yiyen hep ben oluyordum, eve her zaman şişmiş bir burunla, patlak dudaklarla, yüzümde morluklarla, üstüm başım yırtık, toz içinde dönüyordum.

Büyükannem korku içinde karşılıyordu beni, kızıyordu:

"Gene mi kavga ettin, be çocuk? Nasıl bir çocuksun sen, ha? Ne yapacağım seninle?.."

Yüzümü gözümü yıkıyordu, morluklara devedikeni, madenî para veya kurşun rengi bir kompres koyuyordu. Öğüt veriyordu bana:

"Neden her zaman kavga ediyorsun? Evde uslusun, sokakta bambaşka bir çocuk oluyorsun! Bu yaptığından hiç utanmıyor musun? Söyleyeceğim dedene, bir daha sokağa salmayacak seni..."

Dedem morluklarımı görüyordu, ama hiç kızmıyordu, yalnızca ince bir sesle haykırıyordu:

“Gene madalyalar mı almışsın? Sen, savaşçı Anika’m benim, sokağa çıkayım deme, duyuyor musun beni!”

Oysa, sokak sakin, sessizse oraya çıkmak istemiyordu canım; ama çocukların neşeli haykırışlarını duyduğumda, dedemin yasaklamasına aldırmadan, kendimi avludan sokağa atıyordum. Morluklar, şişlikler umurumda değildi, sokak eğlencelerinin sertliği, hiç yabancısı olmadığım acımasızlığa varan o sertliği her zaman çekiyordu beni. Çocuklar köpek ya da horozları dövüştürdüklerinde, kedilere eziyet ettiklerinde, Yahudilerin keçilerini kovaladıklarında, sarhoş dilencileri kızdırdıklarında veya “ölüm saf İgor’un cebinde” oynadıklarında tutamıyordum kendimi.

İgor uzun boylu, sıska, kara kuru biriydi. Koyun postundan ağır bir gocuğu vardı, elmacıkkemikleri çıkık yüzü paslı gibi güneş yanığıydı, saçları sertti. Sokaktan öne eğilip tuhaf bir biçimde yalpalayarak sessiz, ısrarla önüne, ayaklarının dibine yere bakarak geçerdi. Dökme demir gibi yüzü, ufak gözleri bende korku dolu, saygılı bir duygu uyandırıyordu. Onun ciddi işlerle ilgilendiğini, bir şey aradığını, ona engel olunmaması gerektiğini düşünüyordum.

Çocuklar arkasından koşuyorlardı, kemikli sırtına taş atıyorlardı. Uzun süre, onları fark etmiyormuş, taşların acısını duymuyormuş gibi öylece yürüyordu; ama sonra birden duruyor, tüylü şapkasını çıkarıyor, ellerinin sert hareketleriyle düzeltiyor ve o anda yeni uyanmış gibi çevresine bakınıyordu.

Çocuklar bağrışıyorlardı:

“İgorcuğun ölüm cebinde! İgorcuk, nereye gidiyorsun? Cebine bak, ölüm orada!”

Elini cebine sokuyordu İgor, sonra çabucak eğiliyor, yerden bir taş, odun parçası, kurumuş bir çamur parçası alıyor, uzun kolunu beceriksizce savuruyor, homurdanarak küfürler ediyordu. Her zaman aynı, kötü üç sözcükle küfrediyordu. Kötü sözcük konusunda çocuklar onunla kıyaslanamayacak kadar zengindiler. İgor bazen topallayarak kovalıyordu çocukları; uzun gocuğu rahat koşmasına engel oluyordu. Tökezleyip dizlerinin üzerine düşüyor, kuru budaklara benzeyen simsiyah elleriyle yerden destek alarak doğrulmaya çalışıyordu. Çocuklar yandan, arkadan taşlar atıyorlardı ona; gözüpek olanlar

koşarak yanına kadar geliyor, başından aşağı avuç avuç toz döküyorlardı.

Sokakla ilgili, belki daha da ağır izlenimim Grigori İvanoviç Usta'yla ilgiliydi. Gözleri artık hiç görmez olmuştu. Ortalarda uzun boyuyla, iyi niyetli bir âmâ gibi dolaşıyordu. Ak saçlı, ufak tefek, yaşlı bir kadın koluna girip gezdiriyordu onu. Yaşlı kadın pencere önlerinde duruyor, her zaman uzaklarda bir yerlere bakarak ince sesiyle, şarkı söylüyor gibi şöyle diyordu:

"İsa için kör yoksula bir sadaka..."

Grigori İvanoviç sesini çıkarmıyordu. Siyah gözlüğü doğrudan evin duvarına, pencereye ya da karşıdan gelenin yüzüne bakıyordu. Boya içindeki eli usulca sıvazlıyordu geniş sakalını, dudakları sıkı sıkı kapalı oluyordu. Çok sık görüyordum onu, ama sıkılı dudaklarından tek ses duymamıştım. Yaşlı adamın bu suskunluğu acı verircesine eziyordu beni. Yanına yaklaşamıyordum. Hiç gitmiyordum yanına, tersine, onu görünce dönüp eve koşuyor, büyükanneme şöyle diyordum:

"Grigori sokakta dileniyor!"

Büyükannem endişeli, acılı haykırıyordu:

"Öyle mi? Al şunu, hemen götür ver ona!"

Öfkeyle, kabaca reddediyordum parayı almayı. O zaman büyükannem avlu kapısına çıkıyor, kaldırımda Grigori ile uzun uzun konuşuyordu. Sakalını titreterek gülümsüyordu Grigori, ama çok az, tek sözcüklü bir şeyler söylüyordu.

Büyükannem kimi zaman mutfağa çağırıyordu onu, çay veriyordu ona, karnını doyuruyordu. Bir gün benim nerede olduğumu sormuş. Büyükannem çağırdı beni, ama ben kaçtım, avluda bir yere saklandım. Grigori'nin yanına gidemezdim, dayanılmaz derecede utanıyordum ondan ve büyükannemin utandığını da biliyordum. Ancak bir kez Grigori ile ilgili konuşmuştuk onunla: Büyükannem, Grigori'yi avlu kapısına kadar geçirdikten sonra, başı önünde, yavaş yavaş eve dönerken, ağlıyordu. Yanına gidip elini tuttum.

Sessizce sordu bana:

"Neden kaçıyorsun sen ondan? Seni seviyor, çok iyidir..."

"Dedem niçin yemek verdirmiyor ona?" diye sordum.

"Deden mi?"

Durdu büyükannem, başımı göğsüne bastırdı, neredeyse fısıltıyla, geleceği görüyormuş gibi, şöyle dedi:

"Şu sözümü unutma: Bu adam için Tanrı fena cezalandıracak bizi! Cezalandıracak..."

Yanılmamıştı büyükannem: Beş yıl sonra, büyükannem artık huzura kavuşmuşken, bu kez dedem dileniyordu kentin sokaklarında. Aklı başında değildi, acınacak durumda, pencere önlerinde yalvarıyordu:

"İyi yürekli aşçılar, bir parça börek verin, ne olur! Ah, siz..."

Onda eskiden yalnızca bu acılı, can sıkıcı, insanın ruhunu sarsan "Ah, siz..." sözü kalmıştı.

İgor ve Grigori İvanoviç'in dışında bir de, beni sokaktan kaçırtan kötü kadın Voroniha canımı sıkıyordu. Pazar günleri olanca iriliğiyle, pejmürdeliğiyle, sarhoşluğuyla görünüyordu sokakta. Çok garip bir yürüyüşü vardı. Ayakları hareket etmiyor, yere değmiyordu sanki. Bir bulut gibi giderken bağıra bağıra çirkin şarkılar söylüyordu. Onu görenler hemen evlere kapanıyor, köşelere, dükkânlara saklanıyorlardı. Maviye çalan, şiş bir yüzü vardı. Gri, iri gözleri korkunç, alaylı bakıyordu. Kimi zaman da sesli sesli ağlayarak şöyle diyordu:

"Çocuklarım... neredesiniz?"

Onun neden böyle ağladığını soruyordum büyükanneme.

"Sen bunu anlayamazsın!" diye karşılık veriyordu.

Ama gene de anlatıyordu:

"Bu kadının Voronov adında memur bir kocası vardı. Adam rütbesinin yükselmesini istiyordu, bunun için karısını amirine sattı. Amiri kadını alıp başka bir yere götürdü ve kadın iki yıl evine dönmedi. Döndüğünde ise biri erkek, biri kız iki çocuğu da ölmüştü, kocası da zimmetine para geçirdiği için cezaevinde yatıyordu. Üzüntüsünden içmeye, sokaklarda dolaşmaya, taşkınlık yapmaya başladı. Her pazar akşamı polis içeri alıyor onu..."

Hayır, evde olmak, sokakta olmaktan çok daha iyiydi. Özellikle de, yemekten sonra, dedemin Yakov dayımın atölyesine gittiği, büyükannemin pencerenin önüne oturup bana ilginç masallar, olaylar anlattığı, babamdan söz ettiği saatler güzeldi.

Kedinin ağzından aldığı sığırcık kuşunun kırık kanadını kesmiş, kedinin kopardığı bacağının yerine ustalıkla küçük bir çubuk bağlamış,

kuşu eğitmiş, ona konuşmayı öğretmişti. Pencerenin pervazına asılı kafesinin önünde bazen saatlerce kocaman bedeniyle ayakta duruyor, kömür gibi simsiyah, zeki kuşa kalın sesiyle hep aynı sözcükleri tekrarlıyordu.

"Hadi söyle, yonca iste!"

Sığırcık kuşu yuvarlak, parlak gözlerini dikiyordu ona, büyükannemin bağladığı çubuğu kafesin ince tahta tabanına vurarak boynunu uzatıyor, serçe gibi ıslık çalıyor, karga, guguk kuşu sesi çıkarıyor, kedi gibi miyavlıyor, köpek gibi uluyordu, ama insan sesi çıkaramıyordu.

Büyükannem pek ciddi, şöyle diyordu ona:

"Şımarma, hadi! Lapa vereceğim sana!"

Küçük, siyah kanatlı maymun, yüksek sesle, büyükannemin dediğine benzeyen bir şeyler tekrarlıyordu. Büyükannem seviniyor, kahkahalarla gülüyor, kuşa parmağının ucuyla darı lapası verirken onunla konuşuyordu:

"Biliyorum ben seni, afacan şey; numara yapıyorsun, her dediğimi yapabilirsin, her şeyi!"

Büyükannem sığırcık kuşuna konuşmayı gerçekten öğretti: Kuş bir süre sonra hayli anlaşılır biçimde lapa istemeye başlamıştı ve büyükannemi gördüğünde uzatarak, "mer-haba..."ya benzer bir ses çıkarıyordu.

Kafes önceleri dedemin odasında asılıydı, ama bir süre sonra tavan arasına, bizim yanımıza yollamıştı onu. Çünkü sığırcık kuşu dedemi taklit etmeye başlamıştı. Dedem duaları tane tane okuduğu için, kuş balmumu rengi gagasını kafesin çıtaları arasından uzatıyor, ıslık çalıyordu:

"Tiyu, tiyu, tiyu-tirr, tu-irr, tu-i-rr, tiyu-yy!"

Dedemin gücüne gidiyordu bu. Bir gün duayı kesip ayaklarını yere vurarak öfkeyle haykırdı:

"Götür buradan bu iblisi, yoksa öldüreceğim onu!"

Evde ilginç, eğlenceli çok şey vardı; gelgelelim, kimi zaman, anlatılmaz bir kasvet boğacak gibi oluyordu beni. Bir ağırlık çöküyordu üzerime, uzun süre karanlık, derin bir çukurdaymışım gibi geliyordu bana, bir şey görmüyor, duymuyordum, duygularım körelmiş, yarı ölü gibi oluyordu...

7. Orta Asya halklarının pideye benzeyen geleneksel ekmeği.

VIII

Dedem evi bir anda meyhaneciye sattı, Kanatnaya Sokağı'nda çok eski, her yanını otlar bürümüş, temiz, sakin başka bir ev satın aldı. Ev doğrudan tarlalara bakıyordu, alaca boyalı, küçük, alçak bir sıra evin arasındaydı.

Yeni evimiz öncekinden daha güzel, daha sevimliydi. Ön cephesi sıcak, sakin koyu kırmızı boyalıydı. Üç penceresinin mavi panjurları, tavan arasının penceresinin tek kanatlı parmaklığı pırıl pırıldı. Çatının sol yanını bir ıhlamur ağacı pek güzel örtmüştü. Avluda da, bahçede de, sanki özellikle saklambaç oyunu için uygun, çok yer vardı. Sık ağaçlı, hoş bir biçimde karışık bahçe özellikle çok güzeldi. Bir köşesinde küçük, oyuncak gibi bir banyo; öbür köşesinde büyük, oldukça derin bir çukur vardı. Bu çukur yabani otla kaplıydı, içinde de yanan eski banyonun kalın direkleri dimdik duruyordu. Bahçenin sol yanında Albay Ovsyannikov'un at ahırının duvarı; sağ yanında ise Betleng'in binası vardı. Bahçe daha aşağıda da, sütçü kadın Petrovna'nın arazisiyle sınırdaştı. Petrovna şişman, kırmızı yüzlü, gürültücü, kilise çanını andıran bir kadındı. Yere iyice oturmuş harap, karanlık, her yanını yosun kaplamış küçük evinin iki penceresi derin hendeklerle, uzaklarda ormanın ağır, mavi sisiyle kaplı tarlalara pek hoş bakıyordu. Tarlalarda askerler gün boyu dolaşıyor, bir yerden bir yere koşuyorlardı; kılıçları sonbahar güneşinin yatay ışığında beyaz şimşekler gibi parlıyordu.

Evde hiç görmediğim bir sürü insan vardı. Holün yarısında Tatar bir asker ufak tefek, şişman karısıyla kalıyordu. Kadın sabahtan akşama kadar durmadan bağırıyor, kahkahalar atıyor, süslü gitarıyla bir şeyler çalıyor, sık sık coşkulu şarkılar söylüyordu:

Tek kızı sevmek yetmiyor,
Başka bir tane daha bulmalı!

Bul öylesini.
Bir ödül bekliyor seni
O doğru yolda!
Ah, tatlı ödülüm benim!

Top gibi yuvarlak bir asker pencerenin önünde oturuyor, mavi yüzünü şişiriyor, kırmızı gözlerini neşeyle parlatarak durmadan çubuğunu tüttürüyor, köpek havlamasına benzeyen bir sesle tuhaf tuhaf öksürüyordu:

"Vuh, vuh-vuh-hh..."

Mahzenin üzerindeki sıcak ek binada ve at ahırında iki yük arabası sürücüsü kalıyordu: Kır saçlı Pyotr Amca ile onun yumuşak dilli, yüzü kırmızı bakır tepsiye benzeyen dilsiz yeğeni Stepa ve asık yüzlü, uzun boylu Tatar emir eri Valey. Bunların hepsi tanımadığım, yeni, paralı insanlardı.

Ama beni kendine en çok çeken, evde pansiyoner olarak kalan İyi İş'di. Mutfağın yanındaki, biri bahçeye, biri avluya bakan iki pencereli, uzun arka odayı kiralamıştı.

Zayıf, hafif kambur bir adamdı İyi İş. Ortadan ikiye ayrılmış siyah sakalı, beyaz yüzü, gözlüklü hoş gözleri vardı. Pek konuşkan değildi, kendi halinde bir insandı; yemeğe veya çaya her çağrıldığında her zaman şöyle derdi:

"İyi iş."

Büyükannem yüzüne karşı da, arkasından da onun için hep böyle diyordu.

"Alekseyciğim, İyi İş'e seslen, çaya gelsin! İyi İş, siz neden bu kadar az yiyorsunuz?"

Odası birtakım sandıklarla, ülkemizde yayımlanmış, daha önce hiç görmediğim kalın kitaplarla doluydu. Odanın her yanında değişik renkte sıvı dolu şişeler, bakır, demir parçaları, kurşun çubukları vardı. Sabahtan akşama kadar koyu sarı bir ceketle, ekoseli gri bir pantolonla, eli yüzü pis kokan değişik boyalar içinde, saçı başı karışık, dolaşıyor; odasında beceriksizce kurşun kaynatıyor, birtakım bakır levhaları birbirine lehimliyor, küçük terazisinde bir şeyler tartıyor, kendi kendine mırıldanıyor, parmakları yanınca telaşla ellerine üflüyor, ayaklarını sürterek duvardaki krokilere gidiyor, gözlüğünün camlarını

siliyor, ince, düz yüzünü kâğıda neredeyse sürterek tuhaf burnuyla onları kokluyordu. Kimi zaman da odanın orta yerinde birden duruyor ya da pencerenin önünde gözleri kapalı, yüzü yukarıda, kıpırdamadan, sessiz, uzun süre öylece dikiliyordu.

Ambarın çatısına çıkıp avlunun ötesinden ona bakıyordum. Odasının açık penceresinden görüyordum onu. Masanın üzerinde siyah ispirto ocağının mavi alevi görünüyordu. Yırtık bir deftere bir şeyler yazıyordu, gözlükleri soğuk, buz gibi mavimsi parlıyordu. Bu adamın büyücü işine benzeyen çalışması saatlerce çatıda tutuyordu beni, dayanılmaz bir merak uyandırıyordu bende.

Bazen, elleri arkasında, pencerenin önünde, bir çerçevedeymiş gibi dururken doğrudan çatıya bakıyordu, ama beni görmüyordu sanki ve bu çok gururuma dokunuyordu. Sonra birden dönüp masaya gidiyordu, üzerine iyice eğilip orada bir şeyler aramaya başlıyordu.

Daha zengin, iyi giyimli biri olsaydı korkardım ondan gibi geliyordu bana ama pek zengin sayılmazdı, yoksul sayılırdı: Ceketinin yakasının arkasından gömleğinin buruşuk, kirli yakası görünüyordu; pantolonu lekeli, yamalıydı, ayağında eski terlikler vardı. Benim gözümde yoksullar korkulacak, tehlikeli insanlar değildi. Büyükannemin böyle insanlara karşı davranışı ve dedemin küçümser tavrı farkına varmadan inandırmıştı beni buna.

İyi İş'i evde kimse sevmiyordu. Herkes alayla söz ediyordu ondan. Askerin her zaman neşeli karısı "tebeşir burun" diyordu, Pyotr Amca "eczacı" ve "üfürükçü", dedem "büyücü", "dinsiz"...

Bir gün sordum büyükanneme:

"Ne yapıyor o adam?"

Büyükannem sert cevap verdi:

"Seni ilgilendirmez, kes sesini..."

Bir keresinde cesaretimi toplayıp penceresinin dibine gittim, heyecanlı olduğumu gizlemeye çalışarak sordum:

"Sen ne yapıyorsun?"

Ürperdi, gözlüğünün üzerinden uzun uzun baktı bana, yara, yanık içinde elini uzatıp, "Yukarı gel..." dedi.

Yanına kapıdan değil de pencereden girmemi önermesi gözümde daha da yüceltti onu. Sandığın üzerine oturdu, beni ayakta önüne aldı, itip sonra tekrar yanına çekti, sonunda alçak sesle sordu:

“Kimin nesisin sen?”
Çok tuhaf bir soruydu bu: Günde dört kez mutfakta yemek masasında onun yakınında bir yerde oturuyordum!
“Ev sahiplerinin torunu...” dedim.
Parmağına bakarak, “Ya, demek öyle,” diye karşılık verdi.
Ve sustu.
“Ama soyadım Kaşirin değil, Peşkov’dur.
İkircikli bir şekilde “Peşkov, ha?” diye tekrarladı. “İyi iş...”
Kenara itti beni, ayağa kalktı, masaya gitti.
“Neyse, hadi rahat otur...” dedi.
Oturdum, mengeneye sıkıştırdığı bir bakır parçasını eğelemesini uzun uzun izledim. Eğeden dökülen altın rengi toz mengenenin altındaki kartona dökülüyordu. Sonra bu tozu avucuna alıp bir tasa boşalttı, üzerine küçük bir şişeden tuz gibi beyaz bir toz ekledi, siyah bir şişeden sıvı bir şey döktü, tastan cızırtılı sesler, duman çıkmaya başladı, burnuma keskin bir koku geldi, öksürmeye başladım, başım dönüyordu. Ama o, büyücü, yaptığıyla övünüyormuş gibi sordu bana:
“Çok iğrenç kokuyor, değil mi?”
“Evet!”
“İşte bu! Çok güzel bir şey bu, kardeşim!”
“Adamın övündüğü şeye bak!” diye geçirdim içimden. Kararlı bir tavırla sordum:
“İğrenç olduğuna göre güzel değil, kötüdür...”
Göz kırparak, “Ne diyorsun sen?” dedi. “Her zaman öyle değildir! Aşık oynuyor musun sen?”
“Kemikle mi?”
“Evet, aşık kemiğiyle, oynuyorsun, değil mi?”
“Evet.”
“Sana dökme bir aşık yapmamı ister misin?”
“İsterim.”
“Tamam, al sana bir aşık.”
Elinde duman çıkan tasla tekrar yanıma geldi. Tek gözüyle tasın içine bakıyordu. Şöyle dedi:
“Sana içecek bir şey hazırlayacağım, ama bir daha buraya gelmeyeceksin, tamam mı?”
Bu sözü gururuma dokundu.

“Bir daha gelmeyeceğim...” dedim.

Bahçeye gittim. Kırgındım. Dedem bahçede elma ağaçlarının dibine gübre koyuyordu. Güz sona ermek üzereydi, yapraklar çoktan dökülmeye başlamıştı.

Dedem bağ makasını bana uzatıp, “Hadi bakalım, ahududuları buda,” dedi.

Sordum ona:

“Dede, İyi İş ne yapıyor?”

Sert karşılık verdi dedem:

“Odayı berbat etmekten başka bir şey yaptığı yok. Döşemeyi yaktı, duvar kâğıtlarını kirletti, yırttı... Söyleyeceğim ona, başka bir yere taşınsın!”

Kurumuş ahududu dallarını keserken hak verdim dedeme:

“İyi edersin.”

Ama bunu bir an önce yapması için sabırsızlanıyordum.

Dedem yağmurlu akşamlar bir yere gittiğinde büyükannem mutfakta son derece ilginç toplantılar düzenliyor, kiracıları, arabacıları da, emir erini de çaya davet ediyordu. Gürültücü kadın Petrovna da sık sık geliyordu. Bazen, askerin neşeli karısının geldiği de oluyordu. O her zaman sobanın yanında köşede oturuyordu. İyi İş ise kıpırdamadan, sesini çıkarmadan, sandalyede dimdik oturuyordu. Dilsiz Stepa ise Tatar askerle kâğıt oynuyor, asker dilsizin yassı burnuna sık sık kâğıtlarla vurup şöyle diyordu:

“Ah, seni Şeytan!”

Pyotr Amca kocaman bir beyaz ekmek parçası ve çömlekte “meyve çekirdeği” reçeliyle geliyor, ekmeği parçalıyor, bol bol reçele banıp bu lezzetli lokmaları, avucunda tutarak öne eğilip herkese veriyordu. Elinden lokmayı aldıklarında, siyah avucuna dikkatle baktığında orada bir damla reçel kaldığını görünce reçeli diliyle yalarken yumuşak bir sesle şöyle diyordu:

“Afiyet olsun, efendim!”

Petrovna şişede vişne likörüyle geliyordu, neşeli kadın ise ceviz ve şekerlemeyle. Büyükannemin pek sevdiği, haz duyduğu ziyafet bütün heyecanıyla başlıyordu.

İyi İş’in bir daha odasına gitmemem için bana rüşvet önermesinden sonra büyükannem bir akşam gene böyle bir toplantı

düzenlemişti. Dinmek bilmeyen bir sonbahar yağmuru yağıyor, rüzgâr hafiften uğulduyor, ağaçlar, çıplak dallarını duvara sürterek hışırdıyordu. Mutfak sıcak, rahattı, herkes birbirine yakın oturmuştu; nedense, herkes pek sessiz, sakindi. Büyükannem de pek seyrek olduğu gibi, bol bol, birbirinden güzel masallar anlatıyordu.

Sobanın bir köşesinde, ayaklarını sedire uzatmış, konuklara doğru hafifçe eğilmiş oturuyordu. Teneke kandilin ışığı vuruyordu ona. Büyükannem içinden masal anlatmak geldiğinde her zaman sobanın kenarında öyle otururdu.

"Yukarıdan anlatmam gerekiyor," derdi. "Ama böyle daha iyi!"

Ben geniş sedirde onun ayaklarının yanına, İyi İş'in neredeyse başının üzerinde oturuyordum. Büyükannem Savaşçı İvan ile Münzevi Miron'un masalını anlatıyordu. Canlı etkileyici sözcükler dökülüyordu ağzından:

Bir zamanlar Gordion adında hain bir savaşçı vardı,
Kapkaraydı ruhu, vicdanı taş gibi;
Gerçekleri yadsır, insanlara eziyet ederdi,
Kukumav kuşunun bir oyukta yaşadığı gibi yaşardı.
En çok münzevi ihtiyar Miron'dan,
Sakin gerçeğin savunucusu,
Korkusuz, sakin bir dünyanın savunucusu Miron'dan
Nefret ederdi Gordion.
Sadık adamı, kahraman savaşçı İvan'a seslenmiş:
"Git, İvancığım, öldür o ihtiyarı,
Çok kibirli ihtiyar Miron'u!
Git, kafasını kes,
Beyaz sakalından tutup,
Getir bana, köpeklere atacağım başını!"
Söz dinleyip gitmiş İvan.
Yolda üzgün, düşünmüş İvan:
"Gitmeyeceğim oraya, başka ihtiyaçlarım var benim!
Demek efendim yalnızca bunu veriyor bana!"
Keskin kılıcını döşemenin altına saklamış İvan,
Münzevi ihtiyara gidip
Yerlere kadar eğilerek selamlamış ihtiyarı:

“Sağlığın yerinde mi, dürüst ihtiyar?
Tanrı nasıl yardım ediyor sana?”
Basiret sahibi ihtiyar adam gülmüş,
Bilge dudaklarından şöyle dökülmüş:
“Gerçeği gizlemek yeter artık, İvancığım!
Tanrı her şeyi biliyor,
İyi de, kötü de onun elindedir!
Bana neden geldiğini biliyorum!”
Münzevi bu ihtiyardan utanmış İvan,
Ama kendisine söyleneni yapmamaktan da korkuyormuş.
Deri kılıfından bıçağını çıkarmış,
Ağzını geniş eteğine silmiş.
“Seni öldürmek için geldim buraya, Miron.
Kılıcımı görmeni istemedim.
Şimdi Tanrı’ya dua et,
Son kez dua et,
Kendin için, benim için, bütün insanlar için,
Sonra kafanı keseceğim!..”
İhtiyar Miron yere diz çökmüş.
Bir meşe fidanının altında yere diz çökmüş.
Meşe fidanı da onun önünde eğilmiş.
Gülümseyerek şöyle demiş ihtiyar:
“Oy, İvan, durma, hadi!
Bütün insanlar için dua etmek uzun sürer!
Boşuna oyalanmaman için,
İyisi mi, hemen öldür sen beni!”
O zaman yüzünü öfkeyle ekşitmiş İvan,
Bir aptal gibi övünmüş:
“Hayır, laf ağızdan bir kez çıkar!
Duanı et sen, yüzyıl da sürse, bekleyeceğim!”
İhtiyar akşama kadar usul usul dua etmiş,
Akşamdan şafak sökene kadar dua etmiş,
Şafak sökmesinden gece geç vakte kadar dua etmiş,
Yaz başından ilkbahara kadar tekrar dua etmiş.
Yıllarca dua etmiş Miron
Meşe fidanı büyümüş, büyümüş, bulutlara kadar uzanmış,

Fidanlar bir orman oluşturmuş.
Ama kutsal dua hâlâ bitmiyormuş!
Günümüzde hâlâ devam ediyor:
İhtiyar hâlâ ağlayarak dua ediyormuş,
Tanrı'dan insanlar için yardım diliyormuş.
Meryem Ana bundan çok hoşlanıyormuş,
Savaşçı İvan da orada duruyormuş,
Kılıcı çoktan çürümüş, toz olmuş.
Dökme demir silahlarını pas yemiş bitirmiş.
Güzelim giysileri bütünüyle erimiş,
Yazlarda da, kışlarda da çıplak, dikiliyormuş ayakta,
Sıcaklar kavuruyormuş onu, ama yakmıyormuş,
Sinekler kanını emiyormuş, bitiremiyormuş,
Ayılar, kurtlar dokunmuyorlarmış ona,
Fırtınalar, dondurucu soğuklar onun için değilmiş,
Yerinden kıpırdayacak gücü yokmuş,
Kolunu kaldıracak, bir sözcük söyleyecek...
Böyle bir ceza verilmiş ona işte:
Kötü emre uymamış,
Başkasının vicdanının arkasına sığınmamış!
Ama ihtiyar adamın biz günahkârlar için ettiği dualar,
Hâlâ ulaşıyor Tanrı'ya,
Tıpkı, okyanusa ulaşan ırmaklar gibi!

Büyükannem daha masalın başındayken, İyi İş'in sanki huzursuz olduğu gözümden kaçmıyordu: Tuhaf, endişeli bir biçimde elleriyle birtakım hareketler yapıyor, gözlüğünü çıkarıp takıyor, masalın şarkılı sözcüklerine uyumlu olarak gözlüğünü sallıyor, başını eğiyor, elleriyle bastırarak gözlerini ovuşturuyor, çok terlemiş gibi alnını, yanaklarını avuç içleriyle siliyordu. Dinleyicilerden biri şöyle bir kıpırdandığında, öksürdüğünde, ayaklarını birbirine vurduğunda kiracı sertçe uyarıyordu onu:

"Şişşt..."

Bir akşam masal bitip büyükannem susunca o birden ayağa fırladı, elini kolunu sallayarak tuhaf bir biçimde fır fır dönerek homurdanmaya başladı:

"Size bir şey söyleyeyim mi, çok ilginç bir şey bu, kesinlikle yazmak gerekir bunu, kesinlikle! Bu çok inandırıcı, bizim..."

Ağlıyordu, gözleri dolu doluydu. Tuhaf, çok acınacak bir durumu vardı. Mutfağın içinde beceriksizce zıplayarak komik bir biçimde koşturup duruyor, gözlüğünü burnunun dibinde sallayarak takmaya çalışıyor, telini bir türlü kulağının arkasına takamıyordu. Pyotr Amca ona bakarak gülüyordu, herkes bozulmuş gibi susuyordu. Büyükannem telaşla, "Yazmak istiyorsanız, yazın," dedi, "bu günah bir şey değil ki... Hem böyle çok masal biliyorum ben..."

Adam heyecanla yükseltti sesini:

"Hayır, özellikle bunu yazmalı. Çok Rus kokuyor bu."

Ve birden put gibi durup kaldı mutfağın ortasında; sağ kolunu havada sallayarak yüksek sesle konuşmaya başladı, sol elinde de gözlüğü titriyordu. Heyecanlı, bağırarak, ayağını yere vurarak, sık sık aynı sözcükleri tekrarlayarak uzun süre konuştu.

"Evet, başkasının vicdanıyla yaşamak olmaz, evet, evet!"

Sonra birden sesi kesildi, sustu, tek tek herkesin yüzüne baktı, sessizce, suçlu gibi, başı önünde, çıkıp gitti mutfaktan. Mutfaktakiler gülümsüyor, mahcup olmuş gibi bakışıyorlardı. Büyükannem sobanın üzerinde karanlık köşeye çekilmiş, orada derin derin soluyordu.

Petrovna kırmızı, dolgun dudaklarını avuç içiyle silerken sordu:

"Adam bir şeye kızdı gibi?"

Pyotr Amca, "Hayır," dedi. "O her zaman böyledir..."

Büyükannem sobanın üzerinden indi, sessizce semaveri yakmaya koyuldu. Pyotr Amca ise hiç acele etmeden şöyle diyordu:

"Erkekler hep böyle kaprisli olurlar!"

Asker canı sıkkın, homurdandı:

"Bekâr erkekler her zaman aptallık ederler!"

Buna herkes güldü, Pyotr Amca üzerine basarak, "Ağladı," dedi. "Anlaşılan, bir hatırası geldi aklına. Kolay değildir..."

Yüreğime bir hüzün çökmüştü. İyi İş şaşırtmıştı beni. Acıyordum ona. Yaşlı gözleri aklımdan çıkmıyordu.

İyi İş o geceyi evde geçirmedi. Ertesi gün yemekten sonra sessiz, ezik, açıkça mahcup geldi.

Suçlu bir çocuk gibi özür dileyerek, büyükanneme şöyle dedi:

“Dün akşam doğru yapmadım... Hâlâ kızmıyorsunuz bana, değil mi?”

“Ne için?”

“Ortalığı karıştırdığım, konuştuğum için.”

“Kimseye bir şey yapmadınız ki...”

Büyükannem ondan korkuyor gibi geliyordu bana, yüzüne bakmıyor ve herkese olduğundan daha alçak sesle, çok sakin konuşuyordu onunla.

İyi İş iyice yaklaştı büyükanneme ve son derece sade bir tavırla, “Gördüğünüz gibi, çok yalnızım,” dedi, “hiç kimsem yok! Susuyorum, susuyorum, birden içimden bir şeyler taşıyor... O anda bir taşla ya da ağaçla konuşmaya bile hazır oluyorum...”

Büyükannem geri çekildi.

“Evlenseniz iyi edersiniz...”

İyi İş kaşlarını çattı, “Eh!” elini sallayıp odasına gitti.

Büyükannem somurtarak baktı arkasından, enfiyesini çekti, sonra sert bir tavırla emir verdi bana:

“Dikkat et, pek yaklaşma ona. Nasıl biri olduğunu ancak Tanrı bilir...”

Ama bir şey tekrar ona çekmeye başlamıştı beni.

“Çok yalnızım,” derken yüzünün nasıl değiştiğini, allak bullak olduğunu görmüştüm. Onun bu dediğinde bana hiç yabancı olmayan, yüreğime dokunan bir şey vardı. Arkasından gittim.

Avludan odasının penceresine baktım. Boştu ve içerisi, daha çok, gereksiz her şeyin, sahipleri gibi gereksiz ve tuhaf her şeyin gelişigüzel atıldığı ardiyeden farksızdı.

Bahçeye gittim, çukurda onu gördüm. Yanmış bir kirişin ucunda öne eğilmiş, oturuyordu. Ellerini başının arkasında birleştirmiş, dirseklerini dizlerine dayamıştı. Kirişin büyük bölümü toprağın içindeydi ve dik duran simsiyah kömür ucu ısırganların, dulavratotlarının durgun denizinde dimdik yükseliyordu. Oturduğu yerde rahat olmaması bu adama daha da yaklaştırmıştı beni.

Baykuş gözü gibi kör gözleriyle bir yerlere bakarken uzun süre beni fark etmedi. Sonra birden, canı sıkılmış gibi sordu:

“Benim için mi geldin buraya?”

“Hayır.”

"Peki, niçin?"
"Öylesine..."
Gözlüğünü çıkardı; kırmızı, siyah lekeli mendiliyle sildikten sonra, "Hadi, yanıma gel!" dedi.
Yanına oturduğumda omuzlarımdan kuvvetlice kucakladı beni.
"Otur. Oturalım ve susalım, tamam mı?" dedi. "Önemli olan budur işte... İnatçı bir çocuk musun sen?.."
"Evet."
"İyi iş!"
Uzun süre konuşmadan oturduk. Sakin bir akşamdı; hüzünlü bir akşam, çevrede her şeyin öylesine renkliyken, birden solmaya başladığı, renklerin canlılığını her saat biraz daha yitirdiği, toprağın dolu dolu yaz kokularının bittiği, yalnızca rutubet koktuğu, havanın tuhaf bir biçimde saydamlaştığı, kızaran gökyüzünde telaşlı kargaların, insanda tatsız düşünceler uyandırarak dolaştığı hüzünlü bir güz akşamı... Her şey sessiz, sakindi. Her ses –bir kuşun kanat sesi, düşen bir yaprağın hışırtısı– bir bağırtı gibi duyuluyor, birden korkuyla ürpermemize neden oluyordu. Ama sonra gene derin bir sessizlik çöküyordu çevreye, göğsümüze doluyordu.
Böyle anlarda özellikle çok temiz, örümcek ağı gibi yumuşak, ince, şeffaf, sözcüklere dökülemeyen düşünceler geliyordu aklımıza. Bu düşünceler sonra, ruhumuzu bir şeyin hüznüyle yakarak onu okşayarak, endişelendirerek düşen yıldızlar gibi hemen kayboluveriyorlardı. O zaman bir şeyler kaynıyordu ruhumuzda, hayatımız boyunca sürecek bir biçim alıyordu.
İyi İş'in sıcak bedenine sokulmuş, onunla birlikte elma ağacının siyah, çıplak dallarına, kızarmış gökyüzüne bakıyor, böceklerin telaşlı uçuşunu seyrediyordum. Fırtına kuşlarının telaşlı uçuşunu izliyor; sakaların, kurumuş dulavratotlarının sert tohumlarını yerken onları nasıl salladıklarını, kenarları erguvan rengi gri bulutların tarlalardan doğru nasıl geldiğini görüyordum.
Her şey çok güzel, sanki, her zamankinin tersine, çok özel, anlaşılır ve yakındı.
Yanımdaki biri arada bir içini derinden çekerek soruyordu:
"Çok güzel, değil mi, dostum? Gerçekten, çok güzel! Hava rutubetli de değil, soğuk da..."

Ortalık karardığında, çevrede her şey alacakaranlığa bürünüp daha büyük göründüğünde İyi İş şöyle dedi:

"Tamam! Gidelim artık..."

Bahçe çitinin kapısında durdu, alçak sesle, "Büyükannen çok iyi senin..." dedi. "Eski toprak!"

Gözlerini kapadı, gülümseyerek, alçak sesle, tane tane, çok kolay anlaşılır bir biçimde tekrarladı büyükannemin masalını:

"Bu ona bir ceza olarak verilmişti:
Kötü emri dinlememiş,
Başkasının vicdanının arkasına sığınmamıştı!..
Bunu hiçbir zaman unutma, dostum!"

Bana önden yol verip, sordu:

"Yazmayı biliyor musun?"

"Hayır."

"Öğrenmelisin. Öğrenip büyükannenin anlattığı masalların hepsini yaz. Bu çok yararlı bir iş olacak, dostum..."

Onunla dost olduk. O günden sonra istediğim zaman gidiyordum odasına. Birtakım eski püskü şeylerin olduğu sandığın üzerine oturuyordum, gözümü kırpmadan, onun kurşunu eritmesini, bakırı ısıtmasını; iyice kızdırdığı sac parçalarını küçük bir örs üzerinde hafif bir çekiçle döverek pek güzel bir sap takışını; eğeyle, zımparayla, keskilerle, ip gibi ince testereyle çalışmasını izliyordum... Her şeyi bakır, hassas terazilerde tartıyordu. Beyaz birtakım kâselere değişik sıvılar döküyor, nasıl duman çıkardıklarına, odayı keskin bir kokuyla doldurduklarına bakıyor, yüzünü buruşturuyor, kalın bir kitabı açıp inceliyor, kırmızı dudaklarını ısırarak bir şeyler mırıldanıyor ya da kısık sesiyle fısıldıyordu:

Oh, Şaron çiğdemi...[8]

"Senin bu yaptığın nedir?"

"Bir şey, işte, dostum..."

"Nasıl bir şey?"

"Aa, görüyorsun ya, senin anlayabileceğin biçimde söyleyemiyorum..."

“Dedem, belki de sahte para yapıyordur, diyor...”

“Deden mi? Hımm... Saçmalıyor deden! Paranın hiçbir anlamı yoktur, dostum...”

“Peki, ekmek paranı büyükanneme nasıl ödüyorsun?”

“Haklısın, dostum, insanın ekmek parasını ödemesi gerekir, doğru...”

“Gördün mü, işte? Yediğin etin de...”

“Evet, yediğim etin de...”

Sakin, şaşırmış gibi, tatlı tatlı gülümsedi, kedi yavrusuymuşum gibi tuttu kulağımdan, “Seninle tartışamam ben...” dedi. “Çok zorluyorsun beni, dostum. İyisi mi, gel susalım, konuşmayalım...”

Kimi zaman işine ara veriyor, gelip yanıma oturuyordu; uzun süre pencereden dışarı, çiseleyen yağmurun çatıya, ot kaplamış avluya dökülüşüne, elma ağaçlarının canlılığını yitirişine, yapraklarını döküşüne bakıyorduk. İyi İş çok az, ama her zaman anlamlı konuşuyordu: Çoğunlukla da herhangi bir şeye dikkatimi çekerek, beni yavaşça dürterek, bir şeyi bakışıyla göstererek, göz kırparak...

Avluda özel bir şey göremiyordum, ama onun beni bu dürtmesinden, kısa birkaç sözcüğünden, gördüğüm şey özel bir anlam kazanıyordu gözümde, her şeyi çok iyi hatırlıyorum. Sözgelimi, avluda bir kedi koşarak temiz bir su birikintisinin önünde durup sudaki yansımasına bakarak kendi yansımasına vurmak ister gibi, patisini kaldırıp suya mı daldırdı, İyi İş alçak sesle şöyle diyordu:

“Kediler çok gururlu ve kuşkucudurlar...”

Koyu altın rengi horozumuz Mamay, bahçenin çitinin üzerine atlayıp düşecek gibi olunca kanat çırparak dengesini sağlamaya mı çalıştı, başını sallayarak öfkeli, homurdanıyordu:

“Generalimiz pek mağrur, ama aklı az...”

Hantal asker, yaşı geçmiş bir at gibi çamura bata çıka ağır ağır mı yürüyor; elmacıkkemikleri çıkık yüzü asık mı, gözlerini kırpıştırarak gökyüzüne mi bakıyor, gökyüzünden doğru göğsüne beyaz bir sonbahar ışığı düşüp ceketinin bakır düğmesini parlatınca Tatar durup eğri parmaklarıyla o düğmeye mi dokunuyor... şöyle diyordu İyi İş:

“Madalya almış gibi seviniyor...”

Ben giderek daha çok, daha hızlı bağlanıyordum İyi İş’e. Üzgün, kırgın olduğum günlerde, saatlerde benim için vazgeçilmez olmuştu.

Konuşmayı hiç sevmese de, ona aklıma gelen her şeyi anlatmamı yasaklamıyordu; oysa dedem her zaman sertçe susturuyordu beni:

“Gevezeliği bırak, değirmen şeytanı!”

Büyükannem ise kendi işiyle o denli meşguldü ki, kimin ne dediğini dinlediği de, duyduğu da yoktu.

İyi İş, yalan yanlış konuşmalarımı her zaman dikkatle dinliyordu ve çoğu zaman gülümseyerek şöyle diyordu:

“Hayır, dostum, öyle değil... Kendin uydurdun bunu...”

Ayrıca, kısa uyarıları da daima yerinde ve zamanında oluyordu. Sanki yüreğimde, kafamda olan biteni anlıyor; gereksiz, doğru olmayan sözcükleri daha ben söylemeden hissediyor, sevecen iki sözcükle onları söylememi önlüyordu:

“Saçmalıyorsun, dostum!”

Onun bu büyücü yeteneğini sık sık deniyordum; bazen bir şeyler uyduruyor, gerçekte olmuş gibi anlatıyordum; ama o kısa bir süre dinliyor, hayır anlamına başını iki yana sallıyordu:

“Evet ama atıyorsun, dostum...”

“Attığımı nereden biliyorsun?”

“Görüyorum işte, dostum...”

Büyükannem Sennaya Meydanı’na su almaya giderken bazen beni yanına alıyordu. Birlikte gittiğimiz bir gün kentli beş kişinin bir köylüyü dövdüğünü gördük. Yere yatırmışlardı onu, köpeklerin bir köpeği parçaladıkları gibi üzerine çullanmış, parçalıyorlardı. Büyükannem omzundaki sırığa bağlı kovaları atıp sırığı sallayarak adamların üzerine yürüdü.

“Savulun!” diye bağırıyordu.

Çok korkmuştum. Büyükannemin arkasından koştum, adamlara taş atmaya başladım. Büyükannem elindeki sırıkla kahramanca dürtüyordu adamları, omuzlarına, başlarına vuruyordu. Sağdan soldan koşup gelenler oldu, adamlar kaçtılar. Büyükannem dayak yiyen köylünün elini yüzünü yıkıyordu; yüzü yara bere içindeydi. O sırada köylünün ağlayarak yarılmış burun deliğini çamurlu parmağıyla karıştırdığını, öksürdüğünü ve parmağının altından fışkıran kanın büyükannemin yüzüne, göğsüne geldiğini görünce içim kalktı, tiksindim. Büyükannem de beni sarsarak bağırıyordu.

Eve döndüğümüzde doğru İyi İş'in odasına koştum, olanları anlatmaya başladım ona. İşini bıraktı, elindeki uzun eğeyi kılıç gibi havaya kaldırıp önümde durdu, gözlüğünün üstünden yüzüme ısrarlı ve sert şöyle bir baktıktan sonra birden sözümü kesti, her zamankinden daha bir ciddi, şöyle dedi:

"Çok güzel, her şey tam böyle oldu! Çok güzel!"

Gördüklerimden sarsılmıştım, onun bu dediği hiç etkilemedi beni, anlatmayı sürdürüyordum, ama o kucakladı beni ve odanın içinde ayağını sürterek dolaşmaya başladı, şöyle dedi:

"Yeter, gerisini anlatma! Gerekli olan her şeyi anlattın, dostum, tamam mı? Her şeyi!"

Sustum, gücenmiştim. Ama sonra düşününce hayretle fark ettim ki, tam zamanında susturmuştu beni: Gerçekten de, gerekli olan her şeyi anlatmıştım.

"Bu çeşit olayların üzerinde durma sen, dostum," dedi. "Böyle şeyleri hatırlamak iyi değildir!"

Kimi zaman, yaşam boyu aklımdan çıkmayan şeyler söylüyordu. Bir gün baş düşmanım Klyuşnikov'dan söz ediyordum ona; Klyuşnikov, Novaya Sokağı'nın şişko, kocaman başlı, hiçbir zaman beni alt edemeyen, benim de alt edemediğim, yaman savaşçısıydı. İyi İş bu konuda can sıkıntımı dikkatle dinledikten sonra şöyle dedi:

"Saçma... Böyle bir kuvvet, kuvvet değildir! Asıl kuvvet hareketlerin çabukluğudur; ne kadar çabuksan, o kadar kuvvetlisin demektir... Anladın mı?"

Bir sonraki pazar yumruklarımı çabuklaştırmayı denedim ve Klyuşnikov'u kolayca alt ettim. Bu, İyi İş'in söylediklerini daha da önemsememe neden oldu.

"Her şeyin nasıl alınabileceğini bilmek gerekir... Anlıyor musun? Alabilmek... çok zordur!"

Bu dediğinden bir şey anlamamıştım, ama elimde olmadan bu ve bunun gibi sözlerini unutmuyordum. Özellikle hatırlıyordum, çünkü bu sözlerin sadeliğinde can sıkan esrarengiz bir şey vardı: Öyle ya, bir taşı, bir parça ekmeği, çay fincanını, çekici eline almakta özel bir şey yoktu!

Gelgelelim, evde çoğunluk sevmiyordu İyi İş'i. Neşeli kadın kiracımızın herkese sırnaşan kedisi bile çıkmıyordu kucağına, onu,

“pisi pisi,” diye çağırdığında yanına da gitmiyordu. Bunun için dövüyordum kediyi, kulaklarından çekeliyordum ve neredeyse ağlayarak adamcağızdan korkmaması için ikna etmeye çalışıyordum onu.

İyi İş bana bu durumu açıklamaya çalışıyordu:

“Giysim asit kokuyor, hayvan bunun için gelmiyor yanıma.”

Oysa ben büyükannemin de, herkesin de öyle düşünmediğini biliyordum. Kedinin ondan nefret ettiğini, ona güvenmediğini, onu sevmediğini söylüyorlardı.

Büyükannem sinirli sinirli soruyordu bana:

“Ne diye onun dibinden ayrılmıyorsun? Dikkatli ol, kötü bir şeylere alıştıracak seni...”

Oysa dedem, İyi İş’in odasına gittiğimden her haberi olduğunda pataklıyordu beni.

İyi İş’e, onunla görüşmemi yasakladıklarını elbette söylemiyordum; ama evde kendisiyle ilgili neler konuştuklarını açık yüreklilikle anlatıyordum ona.

“Büyükannem korkuyor senden, senin büyücü olduğunu söylüyor, dedem de tanrıtanımaz ve insanlık için tehlikeli olduğunu...”

Sinek kovuyor gibi başını geri atıyordu, tebeşir beyazı yüzünde pembe bir gülümseme beliriyordu. Yüreğim sıkışıyordu, gözlerim yeşil görüyordu.

Alçak sesle, “Farkındayım, dostum!” diyordu. “Çok acı bir durum bu, değil mi?”

“Evet!”

“Çok acı, dostum...”

Sonunda uzaklaştırdılar onu evden.

Bir gün, sabah çayından sonra odasına gittiğimde, yere oturmuş, “Şaron çiğdemi” şarkısını mırıldanarak eşyalarını sandığa yerleştirmekte olduğunu gördüm.

“Evet, dostum, gidiyorum işte buradan...”

“Niçin?”

Yüzüme uzun uzun baktıktan sonra, “Bilmiyor musun yoksa?” dedi. “Oda annen için gerekliymiş...”

“Kim söyledi bunu?”

“Deden.”

“Yalan bu!”

İyi İş kolumdan tutup kendine çekti beni, yanına oturttuktan sonra alçak sesle, “Kızma!” dedi. “Oysa ben, senin haberin var da, bana söylemiyorsun sanıyordum. İyi bir şey değildi bu, sanırım...”

Onun için üzülüyordum, canım sıkılıyordu.

Dudaklarında bir gülümseme, neredeyse fısıldayarak ekledi:

“Bak ne diyeceğim, hatırlıyorsun, değil mi, bana gelmemeni söylemiştim sana.”

“Evet” anlamına başımı eğdim.

“Bunun için gücenmiş miydin bana, hı?”

“Evet...”

“Seni kırmak istememiştim, dostum; inan, seninle dost olursak, sizinkilerin bundan hoşlanmayacaklarını biliyordum. Tamam mı? Öyle de oldu, işte, değil mi? Şimdi anladın mı, neden sana öyle dediğimi?”

Yaşıtımmış gibi konuşuyordu benimle. Bu çok hoşuma gidiyordu. Hatta, onu ta baştan beri anlıyordum gibi geliyordu bana.

“Uzun zamandır biliyordum bunu,” dedim.

“Öyleyse, tamam! Evet, tamam, dostum! Önemli olan da budur zaten, canım...”

Yüreğim çok fena sızlıyordu.

“Neden hiçbiri sevmiyor seni?” diye sordum.

Sarıldı bana, göğsüne bastırdı, göz kırparak cevap verdi:

“Ben bir yabancıyım... Anlıyor musun? İşte bunun için. Onlar gibi değilim...”

Ne diyeceğimi bilemedim, bir şey söyleyemedim. Kolundan çekeledim yalnızca.

Kulağıma eğilip fısıldadı:

“Gücenme bana, dostum. Ağlamana da gerek yok.”

Ama onun koyu renk gözlüğünün altından da yanaklarına gözyaşları akıyordu.

Daha sonra, arada bir tek tük sözcüklerle konuşarak her zaman olduğu gibi, uzun süre sessiz oturduk.

Akşam, herkesle dostça vedalaşarak beni sıkı sıkı kucaklayıp gitti. Arkasından avlu kapısına çıktım, tekerlekleri donmuş çamura bata çıka giden yük arabasında sarsılarak uzaklaşırken arkasından baktım. Onun gitmesinden hemen sonra büyükannem pis odayı yıkayıp

temizlemeye koyuldu. Ben ise inadıma, odanın bir köşesinden ötekine giderek ona engel oluyordum.

Bana her çarptığında bağırıyordu büyükannem:

"Çekil önümden!"

"Neden kovdunuz onu?"

"Nedenini biliyorsun!"

"Hepiniz aptalsınız," dedim.

Islak bez parçasıyla vurmaya başladı bana, bir yandan da bağırıyordu:

"Ağzından çıkanı kulağın duymuyor senin, yaramaz çocuk!"

Sözümü düzelttim:

"Sen değil, ötekilerin hepsi aptal."

Ama bu sakinleştirmedi onu.

Yemekte dedem, "Neyse, Tanrı'ya şükür!" dedi. "Onu görünce yüreğime bir hançer saplanıyordu sanki. Kovmamız çok iyi oldu onu!"

Öfkemden elimdeki kaşığı kırdım. Bir kez daha cezalandırıldım.

Anayurdumda sayısız denecek kadar çok olan ve hepsi de onun en iyi insanları olan... yabancıların ilkiyle tanışmam böyle olmuştu.

8. Eski Ahit, "Ezgiler Ezgisi", 2:1'de bahsi geçen çiçek.

IX

Çocukluğumda kendimi, arıların balını bıraktığı gibi; sıradan, sade insanların her birinin ruhumu zenginleştiren bir şeylerini, yaşamla ilgili bilgilerini, düşüncelerini, deneyimlerini bıraktığı bir arı kovanı gibi düşünüyorum. Bu bal sık sık acı, kirli oluyordu, ama gene de her bilgi bir çeşit baldı.

İyi İş'in gitmesinden sonra Pyotr Amca dost oldu bana. Dedeme benziyordu: O da öyle zayıf, düzenli, temizdi, ama dedemden daha kısa boyluydu, daha da ufak tefek. Aslında, şakadan ihtiyar biri gibi giyinmiş bir çocuğu andırıyordu. Yüzü ince hasırdan örülmüş elek gibiydi, arasından kafeste bir kanarya gibi fıldır fıldır, güleç, akı sararmış gözleri bakıyordu. Kır saçları kıvırcıktı, sakalı büklüm büklüm. Sigarayı çubukla içiyordu, dumanı saçlarıyla aynı renk, gene kıvrım kıvrım yükseliyordu; konuşması da kıvrımlı, bol espriliydi. Vızıltılı bir ses tonu vardı, karşısındakini okşuyor gibi konuşuyordu; bana her zaman, herkesle alay ediyormuş gibi geliyordu. Hayatını anlatıyordu:

"Kontes hanımefendimiz Tatyana Alekseyevna başlangıçta şöyle buyurmuştu bana: 'Ata bakacaksın', ama bir süre sonra: 'Bahçıvana yardım et!' dedi. Tamam. Ama ne yaparsan yap, köylüsün, yaranamazsın! Başka bir gün 'Git balık tut, Petruşka!' dedi. Ama benim için fark etmezdi, balığa gitmeye başladım... Tam balık tutmaya alışmıştım ki, bu kez, hadi bakalım, bu kadar yeter, vedalaş balıklarla... 'Arabayla kente gidip geleceksin, işlerimle ilgileneceksin...' Daha neler? Sonunda hanımefendi öldü, at da bana kaldı. Kontesimin hatırasıdır bana..."

Atı çok yaşlıydı. Bir gün sarhoş bir boyacı atı boyamaya kalkışmış, beyaz atı değişik renklere boyamaya başlamış, başlamış, ama bitirememiş. Atın ayakları çarpıktı, her yanı eski püskü bez parçalarıyla kaplı gibi boyanmıştı, gözleri bulanık bakıyordu, şiş

damarlarla bedenine bağlı kemikli başı pek hüzünlü, öne sarkıktı. Pyotr Amca atına pek saygılı davranıyordu. Hiç vurmuyordu ona, ölen hanımefendisinin adının anısına da ata Tanka adını vermişti.

Bir gün dedem şöyle dedi ona:

"Hayvanı neden bir Hıristiyan adıyla çağırıyorsun?"

"Hiç de öyle değil, Vasil Vasilyev, hiç de öyle değil, efendim! Tanka diye bir Hıristiyan adı yoktur... Tatiana vardır!"

Pyotr Amca da okuryazardı, kutsal kitapları da çok okumuştu. Dedemle her zaman azizlerden konuşur, kimin daha büyük aziz olduğunu tartışır, eski günahkârları pek sert eleştirirlerdi. Bu arada en çok da Abşalom'u suçlarlardı. Doğrudan doğruya gramer tartışmaları da oluyordu. Dedem, "Günahlı, dinsiz, yalancı," diyordu, Pyotr Amca, "Günahkâr, din tanımaz, yalan söyleyen," diye iddia ediyordu.

Dedemin yüzü kıpkırmızı oluyordu, köpürüyordu, kızdırıyordu Pyotr Amca'yı:

"Ben böyle söylüyorum, sen başka türlü! Hata sende!"

Ama Pyotr Amca çubuğunu tüttürürken alay edercesine soruyordu:

"Senin dediğin neden daha doğru oluyormuş? Öyle lafları sevmez Tanrı! Duayı dinlerken şöyle düşünür: Nasıl dua edersen et, değerini ben bilirim!"

Dedem, yeşil gözlerini parlatarak öfkeyle bağırıyordu bana:

"Hadi sen git buradan, Aleksey, bizi yalnız bırak!"

Pyotr Amca temizliğe, düzene düşkündü; avluda dolaşırken yerde bir yonga, bir kapkacak parçası, kemik görse ayağıyla kenara iterdi onu, kapıcıya söylenirdi:

"Görevini yapmıyorsun!"

Konuşkan, iyi yürekli, neşeliydi, ama ara sıra gözleri kanlanıyor, buğulanıyor, ölü gözü gibi oluyordu. Bazen karanlık bir köşede üzgün, yeğeni gibi sessiz büzülüp oturuyordu.

"Neyin var, Pyotr Amca?"

Boğuk bir sesle, sert, kovuyordu beni yanından:

"Çekil başımdan!"

Sokağımızdaki evlerden birine, toprak sahibi bir bey yerleşmişti. Adamın alnında bir şişi ve son derece tuhaf bir alışkanlığı vardı: Pazar günleri pencerenin önüne oturuyor, hafif saçmalı tüfekle köpeklere,

kedilere, tavuklara, kargalara, sokaktan geçen, tipinden hoşlanmadığı insanlara bile ateş ediyordu. Çulluk saçmaları bir gün de yandan İyi İş'e gelmişti. Saçmalar deri ceketini delmemiş, ama birkaçı cebine düşmüştü. İyi İş'in gri saçmaları eline alıp gözlüğüyle dikkatle incelediğini hatırlıyorum. Dedem, şikâyet etmesini söylemişti ona, ama o saçmaları mutfağın bir köşesine atıp, "Değmez," demişti.

Avcının saçmaları bir başka gün de dedemin bacağına gelmişti. Küplere binmişti dedem, adliyeye şikâyet dilekçesi vermiş, sokaktan başka şikâyetçiler, tanıklar toplamaya başlamıştı. Ama bey bir anda ortadan kaybolmuştu.

İşte, sokaktan her tüfek sesi geldiğinde Pyotr Amca –evdeyse– hemen, geniş siperlikli, güneş yanığı bayramlık şapkasını başına geçiriyor, koşarak avlu kapısına çıkıyor, orada ellerini arkasında kaftanının altına sokup eteğini horoz kuyruğu gibi kaldırıyor, göbeğini öne çıkarıyor, gelen saçmaların arasında, sokak boyunca pek ciddi yürümeye başlıyordu. Sokağın başına kadar gittikten sonra gene öyle, geri dönüyordu. Bizler, evde kim var kim yok, avlu kapısının önünde toplanıyorduk, asker pencereden bakıyor, onun üzerinden karısının sarı saçlı başı uzanıyordu. Betleng'in avlusundan çıkanlar da oluyordu; yalnızca Ovsyannikov'un kül rengi, ölü evinden çıkan olmuyordu.

Pyotr Amca bazen başarılı olamıyordu; avcı, besbelli, onu atış yapmaya değer bir av olarak görmüyordu, ama kimi zaman da çift namlulu tüfek peş peşe patlıyordu:

"Bum bum..."

Pyotr Amca adımlarını sıklaştırmadan yanımıza geliyordu, pek hoşnut, şöyle diyordu:

"Eteğimden birkaç saçma yedim!"

Bir gün saçmalar omzuna, ensesine geldi. Büyükannem saçmaları iğneyle çıkarırken söyleniyordu ona:

"Deliyle ne diye deli oluyorsun ki? Bir gün gözüne gelecek saçma!"

Pyotr Amca umursamaz bir tavırla, uzatarak karşılık veriyordu:

"Bir şey olmaz, Akulina İvanna, adam beceriksizin teki..."

"Sen de iyice yoldan çıkarıyorsun onu..."

"Gerçekten mi? Onu kızdırmak istiyorum..."

Ve büyükannemin çıkardığı saçmaları avucunda incelerken ekliyordu:

"Hiç iyi bir atıcı değil! Kontes hanımım Tatyana Aleksevna'nın yanında bir süreliğine kocası durumunda biri vardı –hanımım uşak değiştirir gibi koca değiştirirdi–, evet biri vardı, adam orduda görevliydi, adı da Mamont İlyiç... O çok iyi atıcıydı işte! Mermi ustasıydı, başka bir şey değil! Bir gün aptal İgnaşka'yı uzağa, en azından kırk adım öteye dikti, kuşağına bir şişe bağladı, bacaklarını açmasını söyledi, İgnaşka açtı bacaklarını, öyle ki, şişe bacaklarının arasında asılı duruyordu. Ama yarım akıllı olduğu için gülüyordu İgnaşka. Mamont İlyiç tabancasını çıkardı, nişan aldı, bom! Şişe tuz buz oldu. Ama o anda İgnaşka'yı bir sinek mi ısırmıştı, ne, bir hareket yapmış, mermi dizine, tam dizkapağına da gelmişti. Doktor çağırdılar, doktor hemen kesti bacağı! Gömdüler kesilen bacağını..."

"Ya aptal ne oldu?"

"Hiçbir şey. Aptala kol da, bacak da gerekmez. Aptallığıyla doyurur karnını. Herkes sever aptalı, ayıp bir şey değildir aptallık. Ne demişler: Papaz da, yardımcısı da aptalsa, ayıp asla değildir..."

Böyle hikâyeler hiç şaşırtmıyordu büyükannemi, onda çok vardı böyleleri. Ama ben dehşete kapılıyordum. Soruyordum:

"Bir bey öldürebilir mi yani uşağını?"

"Neden öldüremesin? Elbette öldürür. Zaten onlar birbirlerine de yapıyorlar aynı şeyi. Tatyana Alekseyevna'nın evine bir hafif süvari subayı gelmişti. Bir süre sonra Mamont'la tartıştılar, hemen tabancalarına davrandılar, parka gittiler, orada havuzun yanındaki yolda bu hafif süvari bom, diye ateş etti Mamont'a, mermi tam karaciğerine geldi! Mamont köy mezarlığına, hafif süvari subayı da Kafkasya'ya... Her zaman yaptıkları şey bu! Kendinden olanlara da aynı şeyi yapıyorlar! Köylülere, tanımadıklarına daha neler yaparlar, orasını artık sen düşün! Bu devirde insana acıyan yok, herkesi düşman görüyorlar; soylular çok değişti, eskiden böyle değillerdi!"

Büyükannem söze karışıyordu:

"Eskiden de pek fazla acımazlardı..."

Pyotr Amca kabul ediyordu büyükannemin dediğini:

"Orası da doğru: Kendi adamı... ama daha ucuz..."

Pyotr Amca, bana karşı çok iyiydi, büyüklerle olduğundan daha çok hoşlanıyordu benimle konuşmaktan, bakışlarını da kaçırmıyordu benden, ama gene de hazzetmediğim bir şey vardı onda. Herkese pek sevdiği reçelinden ikram ederken benim ekmeğime daha bol reçel sürüyordu. Kentten bana susamlı kurabiye, haşhaşlı tatlı getiriyordu, benimle her zaman ciddi, sakin konuşuyordu.

"Büyüyünce ne yapacaksın, küçük bey? Asker mi, yoksa memur mu olacaksın?"

"Asker."

"Bu güzel işte. Artık askerlerin işi de rahat. Papazlık da fena değil. 'Tanrım şefaat!' diye bir-iki bağır, işte bitti! Papazın işi askerinkinden de rahat, ama balıkçının işi hepsinden güzel... Okullarda dirsek çürütmene de gerek yok, işi biraz öğren, tamamdır!.."

Eğlenceli bir biçimde, yemin etrafında dolaşan balık taklidi yapıyordu. Sonra oltayı yutan tatlı su levreklerinin, kefallerin, çapakların oltanın ucunda çırpındıkları gibi çırpınıyordu.

Yatıştırmaya çalışıyordu beni:

"Bak, deden seni kırbaçladığı zaman kızıyorsun. Oysa, bunda kızacak bir şey yok, küçük bey. Akıllanman için kırbaçlıyor seni deden, bu çocuklar için olan bir kırbaçlama çeşididir! Oysa benim hanımefendim Tatyana Alekseyevna nasıl kırbaçlardı, bilemezsin! Kırbaçlamak için özel bir adamı vardı. Adı Hristofor'du. İşinin ustasıydı adam; öyle ki, komşu çiftliklerden bazen gelip kontes hanımefendiden rica ederlerdi: 'Tatyana Alekseyevna, bir uşağı kırbaçlaması için Hristofor'u bize gönderebilir misiniz?' Ve Hristofor'u gönderirdi Tatyana Alekseyevna."

Pyotr Amca hiç sıkılmadan, ayrıntılarıyla her şeyi anlatıyordu: Hanımefendisinin beyaz dantel bir entariyle, omuzlarında gök mavisi ince bir atkı, kolonlu sundurmanın altında, kırmızı koltuğunda oturduğunu, önünde Hristofor'un erkek veya kadın uşakları kırbaçladığını bile...

"Bu Hristofor Efendi Rizan ilindendi, yani bir çeşit Çingene veya göçmen... Bıyığı kulaklarına kadardı, yüzü mor; sakalını kesiyordu. Ayrıca, kendisine gereksiz sorular sormamaları için aptal taklidi yapıyordu. Bazen mutfakta bir tasa su koyar, yakaladığı bir sineği, hamamböceğini ya da herhangi bir böceği elindeki çubukla suya

batırır, uzun süre suyun içinde öylece tutardı. Onları boğmaktan büyük keyif alırdı."

Böyle hikâyeler hiç yabancı değillerdi bana. Büyükannemden öylelerini çok dinlemiştim. İlginç olan şuydu: Hikâyelerin hepsi birbirine benziyordu. Hepsinde insanlara acı çektiriyor, onlarla alay ediyorlardı, bir yerlerden kovuyorlardı onları. Artık bıkmıştım böyle hikâyelerden. Dinlemek istemiyordum. Arabacı amcaya şöyle diyordum:

"Başka şeyler anlat bana!"

Yüzündeki büyük kırışıklıkları ağzının çevresinde topluyor, sonra onları gözlerine kadar çıkarıyor ve isteğimi kabul ediyordu:

"Tamam, hevesli çocuk, başka hikâyeler anlatacağım sana. Bir aşçımız vardı..."

"Nerede?"

"Kontes Tatyan Alekseyevna'nın evinde."

"Neden Tatyan diyorsun? Erkek miydi ki?"

Hafiften gülümsedi Pyotr Amca.

"Elbette kadındı, ama tüy gibi, siyah bıyığı vardı; doğuştan esmer bir Almandı, Almanlar Araplardan gelmedir. Evet, gelelim bizim aşçıya... Çok komik bir hikâyedir bu, küçük bey..."

Komik hikâyenin hepsi şuydu: Aşçı etli çöreği yaparken bozmuştu ve hepsini zorla yedirmişlerdi ona; yedikten sonra da hastalanmıştı.

Kızdım Pyotr Amca'ya.

"Hiç de komik değilmiş!"

"Peki, komik olan nedir?"

"Bilmiyorum..."

"Bilmiyorsan, sus!"

Sıkıcı bir şey daha anlattı.

Bazı pazar günleri dayılarımın çocukları, hep üzgün, tembel Saşa Mihaylov ile ağırbaşlı, her şeyi bilen Saşa Yakovov geliyorlardı. Bir gün üçümüz birlikte binaların çatılarında dolaşırken Betleng'in avlusunda yeşil kürk setreli ev sahibini gördük. Duvarın dibinde bir odun yığınının üzerinde oturuyor, köpek yavrularıyla oynuyordu. Küçük, çıplak, sarı başında şapka yoktu. İçimizden biri, köpek yavrularından birini çalmamızı önerdi. Hemen orijinal bir çalma planı yaptık: İki Saşa hemen sokağa inecek, Betleng'in avlu kapısına gideceklerdi; ben

ev sahibini korkutacaktım, adam korkuyla içeri kaçınca onlar avluya dalacak, köpek yavrusunu kapacaklardı.

“Nasıl korkutacağım onu?”

Saşalardan biri şöyle önerdi:

“Dazlak kafasına tükür!”

Bir insanın başına tükürmek büyük günah mıydı? Bunun cezasının çok kötü olduğunu birçok kez duymuş ve görmüştüm, ama, üzerime aldığım vazifeyi elbette eksiksiz yaptım.

Büyük bir olay, skandal oldu. Betleng’in evinden bizim avluya bir sürü kadın, erkek doldu, başlarında genç, gösterişli bir subay vardı ve suçun işlendiği anda iki Saşa sokakta sakin sakin dolaştıkları için de dedem, Betleng’in evindekileri rahatlatmak için, yalnızca beni kırbaçladı.

Kırbaçtan sonra mutfakta sedirde yatarken yanıma bayramlık giysisiyle, neşeli, Pyotr Amca geldi.

“Çok güzel bir iş becerdin, küçük bey,” diye fısıldadı. “O yaşlı keçiye gerekiyordu bu! Oradakilerin hepsine tükür, gitsin! Çürük kafasına taş atmış olsan bile yeriydi!”

Betleng’in çıplak, yuvarlak başı, çocuksu yüzü geliyordu gözümün önüne; köpek yavrusu gibi ciyaklayarak çıplak, sarı tepesini küçük elleriyle silişini hatırlayınca kendimden utanıyor, iki Saşa’dan nefret ediyordum. Ama arabacının elek gibi yüzünü görünce hemen unutmuştum bütün bunları: Onun yüzü de, dedemin beni kırbaçlarkenki yüzü gibi titriyordu.

Pyotr Amca’yı kollarımla, ayaklarımla iterek bağırdım:

“Git buradan!”

Pyotr Amca gözlerini kırpıştırarak kıs kıs gülüyordu. Sedirden indi.

O günden sonra onunla konuşma isteği kalmadı bende. Ondan kaçmaya başlamıştım. Ne olduğunu bilemediğim bir şeyin beklentisi içinde, kuşkuyla izliyordum onu.

Betleng olayından sonra bir olay daha oldu. Ovsyannikov’un sakin, sessiz evini eskiden beri çok merak ediyordum. Bu kül rengi evde özel, gizemli bir masal yaşamı var gibi geliyordu bana.

Betleng’in evinde gürültülü, neşeli yaşıyorlardı; güzel bir sürü genç kız vardı orada; subaylar, üniversite öğrencileri gelip gidiyorlardı;

orada her zaman kahkahalarla gülüyor, çığlıklar atıyor, şarkılar söylüyorlardı; müzik hemen hiç susmuyordu. Evin görünümü de neşeliydi; pencere camları pırıl pırıldı, hemen arkalarındaki çiçeklerin yeşilliği de değişik parlaktı... Dedem hoşlanmıyordu o evden.

O evin erkekleri için, "Zındıklar, dinsizler..." diyordu.

Kadınları için ise iğrenç şeyler söylüyordu. Dedemin oradaki kadınlar için kullandığı sözcüklerin anlamını Pyotr Amca bir gün açıklamıştı bana, gerçekten de, iğrenç şeylerdi.

Ovsyannikov'un sert görünümlü sessiz evi dedemde saygı uyandırıyordu.

Bu tek katlı, ama yüksek evin, orta yerinde kuyusuyla, tertemiz, bomboş, çimenlik bir avlusu vardı, çatısı iki sütun üzerinde yükseliyordu. Ev, sanki kendini saklamak için, sokaktan uzaklaşmış gibiydi. Kemerli, dar üç penceresi yerden yüksekti ve camları donuktu; güneş vurunca gökkuşağı gibi parlıyorlardı. Avlu kapısının öte yanında, ön cephesi evinki gibi, gene üç pencereli bir ambar vardı. Ama ambarın pencereleri gerçek değildi: Kül rengi duvarına pencerelerin kasaları yerleştirilmiş, içlerine beyaz boyayla çerçevelerin bölmeleri yapılmıştı. Bu kör camlar hiç hoş değildi ve ambar da ev gibi saklanmak, fark edilmeden yaşamak istediği izlenimi veriyordu. Her yanda, boş at ahırlarında da, kocaman kapılarıyla gene boş ambarlarında da sessiz gücenik ya da sessiz mağrur bir şey vardı.

Bazen, hafif aksayan, sakalsız, kır bıyığı da, saçları da dimdik, uzun boylu, yaşlı biri çıkıyordu avluya. Gene bazen, favorili, karga burunlu bir başka yaşlı adam uzun bacaklı kır bir at çıkarıyordu ahırdan; dar göğüslü, ince bacaklı at avluya çıkınca, huzura kavuşmuş bir rahibe gibi, öne eğilerek her yana selamlar veriyordu.Topal ihtiyar avuç içiyle pat pat vuruyordu ata, ıslık çalıyor, sesli sesli içini çekiyordu; sonra tekrar karanlık ahıra sokuyordu atı. İhtiyar dışarı çıkmak istiyor, ama çıkamıyordu, çünkü büyülenmiş gibiydi. Bana öyle geliyordu.

Aynı gri ceketli, pantolonlu, aynı şapkalı, yuvarlak yüzlü, gri gözlü, birbirine çok benzeyen (öyle ki, onları birbirinden ancak boylarından ayırt edebiliyordum) üç çocuk hemen her gün öğleden akşama kadar avluda oynuyordu.

Tahta perdedeki bir aralıktan izliyordum onları. Beni fark etmiyorlardı, ama ben fark etmelerini istiyordum. Benim bilmediğim oyunları kavga etmeden, neşeyle, pek güzel oynamaları hoşuma gidiyordu; kıyafetleri de, birbirlerine karşı duyarlılıkları da, özellikle büyüklerin küçük kardeşe, komik, çok hareketli bodur çocuğa davranışları da çok hoşuma gidiyordu. Düştüğünde, insanların düşene her zaman güldükleri gibi onlar da gülüyorlardı; ama haz duyarak gülmüyorlardı, hemen ayağa kalkmasına yardım ediyorlardı, elleri veya dizleri çamurlandıysa; ellerini, pantolonunu dulavrat yapraklarıyla, mendilleriyle siliyorlardı, ortanca iyi niyetiyle şöyle diyordu:

"Aman, gene düştün, beceriksiz çocuk!.."

Birbirlerine hiçbir kötü söz, yalan söylemiyorlardı ve üçü de çok becerikli, güçlüydü, yorulmuyorlardı. Bir keresinde ağaca çıkıp onlara ıslık çaldım. Islığımı duyar duymaz oldukları yerde kaldılar, sonra bana bakarak bir araya geldiler, aralarında sessiz sessiz bir şeyler konuşmaya başladılar. Bana taş atacaklarını düşündüm, ağaçtan inip ceplerimi, koynumu taş doldurduktan sonra tekrar ağaca çıktım. Ama onlar benden uzakta, avlunun öte ucunda oynuyorlardı, görünüşe bakılırsa, çoktan, unutup gitmişlerdi beni. Buna canım sıkılmıştı, ama savaşı ilk başlatan ben olmak istemiyordum. Çok geçmeden, biri pencereyi açıp seslendi onlara:

"Çocuklar, hadi eve!"

Hiç acele etmeden, kazlar gibi uslu uslu eve yürüdüler.

Tahta perdenin hemen yanındaki ağaca birçok kez çıkıp beni birlikte oynamaya çağırmalarını bekledim. Ama çağırmadılar. Aklımda oynuyordum onlarla, bazen kendimi oyuna öyle kaptırıyordum ki, bağırıyor, kahkahalarla gülüyordum. O zaman üçü birden dönüp bakıyordu bana, aralarında alçak sesle konuşuyorlardı. Ben bozuluyor, iniyordum ağaçtan.

Bir gün saklambaç oynamaya başladılar. Ebe olma sırası ortancadaydı. Ambarın köşesinde durdu, gözlerini elleriyle dürüstçe kapadı. Aradan bakmıyordu. Kardeşleri saklanmak için koşarak uzaklaştılar. Büyük kardeş ustaca, çabucak ambarın sundurmasının altındaki kızakların arkasına sindi; küçük ise ne yana gideceğini, nereye

saklanacağını bilemeden, kuyunun etrafında komik bir biçimde dönüp duruyordu.

Büyük olan bağırdı:

"Bir, iki..."

Ufaklık kuyunun kenarına çıktı, ipe tutundu, ayağını boş tahta kovanın içine attı ve kova kuyunun kenarına çarpıp gözden kayboldu.

Kuyunun güzelce yağlanmış çıkrığının sessizce, hızlı dönüşüne bakarken donup kalmıştım, o anda neler olabileceğinin dehşeti içinde, bağırarak avluya, onların avlusuna atladım:

"Kuyuya düşen var!.."

Ortanca, koşarak benimle aynı anda vardı kuyunun yanına, ipe yapıştı, ip havaya kaldırdı onu. Elleri yandı, ama ipi durdurmayı başardı. Bu arada büyük çocuk geldi, kovayı yukarı çekmeme yardım etti.

"Yavaş yavaş, lütfen!.."

Kuyudan çabucak çıkardık ufaklığı. O da çok korkmuştu. Sağ elinin parmaklarından kan akıyordu, bir yanağı da morarmıştı. Beline kadar ıslaktı, yüzü bembeyazdı, ama titrerken gözleri gülümsüyordu. Gözlerini iri iri açmış gülümserken şöyle diyordu:

"Na-sıl düş-tüm ben o-ra-ya..."

Ortanca, ona sarılıp mendiliyle yüzündeki kanı silerken, "Aklını yitirmişsin sen, işte o yüzden," dedi.

Büyük olanın ise kaşları çatıktı.

"Gidelim, nasıl olsa anlayacaklar..."

"Kırbaçlayacaklar mı sizi?" diye sordum.....

Büyük kardeş, "Evet," anlamına salladı başını, sonra elini bana uzattı.

"Çok hızlıydın, tam zamanında yetiştin," dedi.

Bu övgü çok sevindirmişti beni, daha onun elini tutmamıştım ki, ortanca kardeşine döndü:

"Eve gidelim, üşütecek, hasta olacak! Düştüğünü söyleriz, kuyuya düştüğünü söylememize gerek yok!"

Küçük kardeş titreyerek, "Tamam," dedi, "gerekmez. Su birikintisine düştüm, değil mi?"

Gittiler.

Bütün bunlar öylesine kısa zamanda olup bitmişti ki, dönüp baktığımda, aşağı atladığım dalın sarı yapraklarını dökerek hâlâ sallanmakta olduğunu gördüm.

Bir hafta kadar kardeşler avluya çıkmadılar, ama sonra eskisinden çok daha da gürültülü çıktılar. Büyük kardeş beni ağaçta görünce dostça seslendi:

"Buraya gelsene!"

Ambarın sundurmasının altında, eski kızaklarda oturup birbirimize bakarak uzun uzun sohbet ettik.

"Dövdüler mi sizi?" diye sordum.

Büyük olan cevap verdi:

"İyi dayak yedik..."

Benim gibi, böyle çocukları da dövdüklerine inanmakta zorlanıyordum. Onlar için üzgündüm.

Küçük kardeş, "Kuşları neden yakalıyorsun sen?" diye sordu.

"Güzel ötüyorlar."

"Hayır, yakalama onları; iyisi mi bırak, istedikleri gibi uçsunlar..."

"Tamam, bir daha yakalamayacağım!"

"Ama önce bir tanesini yakala, bana hediye et."

"Sana mı? Nasıl olsun?"

"Neşeli... Kafeste bile neşeli olsun..."

"Yani bir kanarya istiyorsun sen."

"Ama kedi yer onu... Hem babam da izin vermez."

Büyük doğruladı:

"Evet, babam izin vermez..."

"Peki, anneniz var mı sizin?"

"Yok," dedi büyük kardeş.

Ortanca düzeltti ağabeyinin dediğini:

"Var, ama başka, bizim değil, bizim annemiz yok, öldü."

"Başka anneye, üvey anne diyorlar," dedim.

Büyük kardeş başını sallayarak onayladı:

"Evet."

Üçü de dalgınlaştı, duruldu.

Büyükannemin hikâyelerinden, üvey annenin nasıl bir şey olduğunu biliyordum, bu yüzden, onların bu dalgınlığını, durgunluğunu anlıyordum. Civcivler gibi birbirine sıkıca sokulmuş,

oturuyorlardı. Bir masalda, büyüyle çocukların annesi yerine geçen büyücü üvey anneyi hatırlıyordum. Çocukları, "Biraz bekleyin, öz anneniz gelecek!" diye kandırıyordu.

Büyük kardeş omuz silkiyordu.

"Peki, ya öldüyse? Böyle bir şey olmayacak..."

"Olmayacak mı?" Tanrım, oysa ölüler, parça parça edilmiş olanlar bile, üzerlerine temiz su püskürttüklerinde kaç kez canlanmışlardı, kaç kez ölüm Tanrı'nın verdiği gerçek ölüm değil, büyücülerin yalan ölümüydü!

Heyecanla, büyükannemin masallarını anlatmaya başladım onlara. Büyük olan önce hep gülümseyerek dinliyordu beni, alçak sesle şöyle diyordu:

"Bunlardan haberimiz var bizim, hepsi masal..."

Ötekiler beni sessizce dinliyordu. En küçüğün dudakları sıkılıydı; ortanca kardeş dirseğini dizine dayamış, kolu küçük kardeşinin boynunda, onun başını öne eğmiş, kendisi bana doğru uzanmış, öyle dinliyordu.

Yanımıza papaz gibi kahverengi cüppeli, kabarık şapkalı, beyaz bıyıklı, yaşlı bir adam geldiğinde akşam olmuştu, kızıl bulutlar çatıların üzerinde asılı duruyordu.

Parmağıyla beni göstererek, "Kimdir bu?" diye sordu.

Büyük kardeş ayağa kalktı, başıyla dedemin evini gösterdi.

"Şu evden..."

"Kim çağırdı onu buraya?"

Çocuklar bir şey söylemeden hemen indiler kızaktan, gene uslu kazlar gibi, eve yürüdüler.

Yaşlı adam omzumdan tuttu, avlu kapısına götürdü beni. Korkumdan ağlamak üzereydim, ama yaşlı adam öylesine hızlı, geniş adımlar atıyordu ki, ağlamaya bile başlayamadan kendimi sokakta bulmuştum. Yaşlı adam ise kapıda dikiliyor, parmağını sallayarak gözdağı veriyordu bana:

"Bir daha bu avluda görmeyeyim seni."

Birden öfkelendim.

"Bir daha gelmem zaten senin avluna, ihtiyar şeytan!"

Uzun kolunu uzatıp tekrar yakaladı beni, kaldırımda götürmeye başladı. Başıma çekiçle vuruyor gibi soruyordu:

"Deden evde mi senin?"

Şanssızlığıma, dedem evdeydi. Öfkeli ihtiyarın karşısına çıktı, başını geri attı, sakalını öne çıkardı, ihtiyarın donuk, ufak gözlerinin içine bakarak karşılık verdi:

"Çocuğun annesi burada değil, benim de işlerim var, onunla ilgilenecek kimse yok, bağışlayın, Albayım!"

Albay eve doğru öfkeyle bağırdıktan sonra bir ağaç bedeni gibi döndü, gitti. Bir süre sonra avluda Pyotr Amca'nın arabasındaydım.

Atı çözerken şöyle dedi:

"Gene dayak yedin galiba, küçük bey? Suçun neydi?"

Suçumu anlatınca kızdı, söylenmeye başladı:

"Ne diye arkadaş olmak istedin ki onlarla? Zengin yılan yavrularıdır onlar, aldın işte ağzının payını! Şimdi de sen bakma yüzlerine!"

Uzun süre söylendi Pyotr Amca. Yediğim dayağın etkisiyle önce hak vererek dinliyordum onu, ama giderek daha çirkin titremeye başlayan elek yüzü, bana karşı hiçbir suçu olmayan üç kardeşi de dövdüklerini hatırlattı bana.

"Onları dövmemeliydiler," dedim. "Çok iyi çocuklar çünkü, saçmalıyorsun sen..."

Pyotr Amca yüzüme baktı, birden bağırdı:

"Çabuk in arabamdan!"

Yere atlarken haykırdım:

"Aptalın tekisin sen!"

Avluda kovalamaya başladı beni, yakalayamayacağını anlayınca da avazı çıktığınca bağırmaya başladı:

"Aptal mıyım? Saçmalıyor muyum? Bir elime geçirirsem seni..."

Büyükannem mutfak kapısına çıktı, onun yanına koştum, Pyotr Amca büyükanneme yakınmaya başladı:

"Bu çocuktan rahat yok bana! Beş kat yaşlıyım ondan, ama anamı karıştırıyor... üstelik, saçmalıyormuşum..."

Yanımda yalan söylediklerinde kendimi kaybediyordum, şaşkınlığımdan aptalca şeyler yapıyordum. O anda da tutamayacaktım kendimi, ama büyükannem sert bir tavırla araya girdi:

"Hayır, Pyotr, doğru değil bu söylediğin, küfretmedi sana çocuk!"

Dedem olsaydı, arabacıya inanırdı.

O günden sonra Pyotr Amca'yla aramızda sessiz, öfke dolu bir savaş başladı: O sanki farkına varmadan tosluyordu bana, dizginleri çarptırıyordu, kuşlarımı salıyordu, bir gün de kediyi kışkırttı üzerlerine; öyleyken, gene de birtakım yalanlarla dedeme şikâyet ediyordu beni. Ve giderek, benim gibi onun da çocuk olduğuna daha çok inanmaya başlamıştım. Ama ihtiyar kılığında bir çocuk... Ben de onun örme çarıklarının örgüsünü çözüyor ya da fark ettirmeden ipini gevşetiyor, kenarını koparıyordum. Pyotr çarıklarını giydiğinde ayağından düşüveriyorlardı. Bir keresinde de şapkasının içine biber döktüm, tam bir saat hapşırdı. Gücüm, aklım yettiğince ondan aşağı kalmamaya çalışıyordum. Pazar günleri büyük bir dikkatle izliyordu beni, ama dedeme yetiştirmek için yandaki bey çocuklarıyla bir türlü yakalayamıyordu beni.

Bey çocuklarıyla arkadaşlığım devam ediyordu ve bu arkadaşlık giderek daha çok hoşuma gidiyordu. Dedemin evinin duvarıyla Ovsyannikov'un tahta perdesi arasında iki karaağaç, bir ıhlamur ve mürver çalılığı altında kuytuda, tahta perdede yarım daire biçiminde bir delik açmıştım. Kardeşler teker teker ya da ikisi birlikte geliyorlardı oraya, yere çömelip ya da dizlerimizin üzerine çöküp sessiz sessiz sohbet ediyorduk. Onlardan biri, Albay bizi birden suçüstü yakalamasın, diye her zaman gözcülük ediyordu.

Sıkıcı hayatlarını anlatıyorlardı bana, onları dinlerken çok üzülüyordum. Onlar için yakaladığım kuşların nasıl olduğunu, çocuk yaşamlarını, daha birçok şeyi anlatıyorlardı; ama babalarından, üvey annelerinden hiç mi hiç söz etmiyorlardı. En azından, ben böyle bir şeyi hatırlamıyorum. Daha çok, onlara masallar anlatmamı istiyorlardı. Büyükannemin bana anlattıklarını seve seve anlatıyordum onlara; bu arada unuttuğum bir şey olursa bir dakika beklemelerini söylüyor, hemen koşup büyükannemden unuttuğum şeyi öğreniyordum. Büyükannem hoşlanıyordu bundan.

Büyükannemden de çok söz ediyordum onlara. En büyük kardeş bir gün derinden içini çekip şöyle dedi:

"Galiba, büyükannelerin hepsi çok iyi oluyor. Bizim de öyle iyi bir büyükannemiz vardı..."

Çok sık böyle hüzünlü konuşuyordu: Sanki on bir yıldır değil de, yüz yıldır hayattaydı. "Hatırlıyorum, elleri küçüktü, parmakları ince;

kendisi ise ince, narindi; çok aydınlık gözleri de, kilise lambalarının ışıkları gibi yumuşak, hoştu... Kardeşleri de onun gibi sevimliydi, onlara karşı da aynı yakınlığı duyuyordum; hep onlar için iyi bir şeyler yapmak istiyordum, ama en çok hoşlandığım ağabeyleriydi."

Sohbete öyle kaptırıyordum ki kendimi, Pyotr Amca'nın yanımıza geldiğini, şöyle bağırdığını çoğu zaman fark etmiyordum bile:

"Ge-ne mi?"

Onun kasvetli, uyuşuk bekçiliğinin giderek sıklaşmakta olduğunu görüyordum; hatta, işten eve nasıl bir ruhsal durumda döndüğünü önceden anlamayı da öğrenmiştim: Genelde avlu kapısını hiç acele etmeden, yavaşça açardı, kapı uzun uzun, tembel tembel gıcırdardı; ama arabacının canı bir şeye sıkkınsa, kapı acıdan inliyormuş gibi çok kısa gıcırdardı.

Dilsiz yeğeni evlenmek için köye gitmişti. Pyotr at ahırının üzerinde, çok küçük bir penceresi olan, köpek kulübesinden farksız, alçak tavanlı, çürük post, zift, ter ve tütün kokan küçük bir odada kalıyordu. Bu koku yüzünden hiç gitmiyordum odasına. Son zamanlarda lambayı söndürmeden uyuyordu ve bu dedemin hiç hoşuna gitmiyordu.

"Dikkat et, Pyotr, bir gün yakacaksın beni!"

"Öyle bir şey olmaz, merak etme sen! Geceleri lambanın yanına bir tas su koyuyorum..."

Pyotr, dedemin yüzüne bakmadan böyle cevap veriyordu. Aslında, konuşurken kimsenin yüzüne bakmıyordu artık. Uzun zamandır büyükannemin akşam toplantılarına da katılmıyordu. Kimseye reçel ikram etmiyordu, yüzü kurumuştu, kırışıkları derinleşmişti; sallanarak hasta gibi bacaklarını sürterek yürüyordu.

Bir gün dedemle avluda, bütün gece yağan karı kürüyorduk, birden kapının çengelinin sesi duyuldu, avluya bir polis memuru girdi, sırtıyla iterek kapıyı kapadı, kalın orta parmağıyla işaret ederek dedemi yanına çağırdı. Dedem yanına gidince polis iri burunlu yüzünü ona doğru indirdi, dedemin alnını burnuyla deliyor gibi, sessizce bir şeyler anlatmaya başladı ona. Dedem telaşla cevap verdi:

"Burada! Ne zaman? Tanrım akıl fikir versin..."

Ve birden, komik bir biçimde havaya sıçrayarak haykırdı:

"Tanrım, sen affet Tanrım! Gerçekten mi?"

Polis memuru sert bir tavırla, “Bağırmayın,” dedi.
Dedem dönüp arkasına bakınca beni gördü.
“Kürekleri al ve hemen eve git!”
Ben evin köşesine saklandım, polis memuruyla dedem Pyotr’un odasına gittiler. Polis sağ elinden eldivenini çıkardı, onunla sol elinin avucuna vurarak, “Kendi de işin farkında,” dedi, “atı bırakıp saklandı, işte o kadar...”
Gördüklerimi, duyduklarımı büyükanneme anlatmak için mutfağa koştum. Büyükannem ekmek yapacaktı, unlu başını sallayarak teknede hamur yoğuruyordu. Anlattıklarımı dinledikten sonra pek sakin, “Bir şey çalmıştır...” dedi. “Hadi git oynamana bak sen!”
Tekrar avluya koştuğumda dedem avlu kapısında, şapkasını çıkarmış, gökyüzüne bakarak haç çıkarıyordu. Yüzü öfkeli, sertti, bir bacağı titriyordu. Tepinerek, “Sana eve git demedim mi?” diye bağırdı.
Ve kendi de arkamdan yürüdü, mutfağa girince büyükanneme seslendi:
“Gel buraya, anacığım!”
Birlikte bitişikteki odaya geçtiler, orada alçak sesle uzun uzun konuştular. Büyükannem mutfağa döndüğünde çok kötü bir şeyin olduğunu anlamıştım.
“Neden korktun öyle, büyükanne?”
Sakin, karşılık verdi:
“Kes sesini...”
Huzursuzluk, tedirginlik evde bütün gün sürdü. Dedemle büyükannem sürekli endişeli bakışıyor, alçak sesle, anlayamadığım, endişemi daha da artıran kısa sözcüklerle konuşuyorlardı.
Dedem öksürerek, “Evde bütün ışıkları yak, anacığım,” diyordu.
Yemeği isteksiz, ama bir şeyin olmasını bekliyor gibi aceleyle yedik. Dedem pek yorgun, yanaklarını şişirerek homurdanıyordu:
“Şeytan insandan çok daha güçlüdür! Dinine, kilisesine bağlı bir insanın, sözde... öyle değil mi?”
Büyükannem içini çekiyordu.
O donuk, gümüş rengi kış günü bitmek bilmedi, evin içinde her şey huzursuzdu, gittikçe ağırlaşıyordu.
Akşam gene polis geldi. Ama bu başka, sarışın, şişman bir polisti. Mutfakta peykeye oturdu. Başı önüne düşüyor, uyukluyor, burnundan

sesli sesli soluk alıp veriyordu. Büyükannem ona, "Neler olduğunu" sorunca, bir süre sonra boğuk bir sesle karşılık verdi:

"Merak etmeyin, her şeyi öğreneceğiz!"

Hatırlıyorum, ben pencerenin önünde oturuyordum. Ağzımda ısıttığım eski bir yarım kapiklikle buzlu camda, yılanı yenen Georgi Pobedonosets'in resmini çizmeye çalışıyordum.

Antrede ansızın bir gürültü oldu, kapı ardına kadar açıldı ve Petrovna eşikten bağırmaya başladı:

"Arkada neler oluyor, farkında değilsiniz!"

Polisi görünce gerisin geri hole koşacak oldu, ama polis eteğinden yakaladı onu. Polis de korku içinde haykırdı:

"Dur bakalım, kimsin sen?"

Petrovna'nın ayağı takıldı, dizlerinin üzerine yere kapaklandı, gözyaşları içinde, tıkanacak gibi soluyarak, bağırmaya başladı:

"İnekleri sağmaya gidiyordum, Kaşirinlerin bahçesinde çizme gibi bir şey gördüm."

Dedem ayaklarını yere vurarak bağırdı:

"Yalan söylüyorsun, aptal kadın! Bahçede bir şey görmüş olamazsın, çiti yüksektir, açık yeri de yoktur, yalan söylüyorsun! Bizim bir şeyimiz yok orada!"

Petrovna bir elini dedeme uzatıp ötekiyle başını tutarak uludu:

"Babacığım! Belki de yanılmışımdır! Geçerken sizin çite doğru izler gördüm ve kar bir yerde çiğnenmişti, çitten bahçeye girdim, bakınca... onu gördüm..."

"Kimi-i-i?"

Dedemin bu haykırışı korkunç derecede uzamıştı, ne dediğinden kimse bir şey anlamamıştı. Ama birden, herkes aklını yitirmiş gibi birbirini dürterek mutfak kapısına yürüdü. Bahçeye koştular, orada üzeri yumuşak kar kaplı bir çukurda Pyotr Amca, sırtını yanmış bir kütüğe dayamış, başı göğsünün üzerine düşmüş, yatıyordu. Sağ kulağının altında ağız gibi kırmızı, derin bir yarık vardı. Yarığın içinden dişler gibi, mavi parçalar sarkıyordu. Korkudan gözlerimi kıstım ve o anda kirpiklerimin arasından Pyotr Amca'nın kucağında, çok iyi tanıdığım saraç bıçağını, hemen onun yanında da sağ elinin siyah, bükük parmaklarını gördüm. Yana attığı sol eli kara gömülmüştü. Arabacının altında kar erimişti ve onun yumuşak kara

batmış küçük bedeni, şimdi daha da küçük görünüyordu. Hemen sağında kuşa benzeyen tuhaf, kırmızı bir leke vardı; solunda ise kar dümdüzdü, göz kamaştırırcasına parlaktı. İyice öne düşmüş başı göğsüne çenesiyle dayanmış, gür, kıvırcık sakalı arada ezilmişti; kurumuş kan kaplı çıplak göğsünün üzerinde büyük, bakır bir haç vardı. Bağrışmalardan başım hafiften dönmeye başlamıştı. Petrovna durmadan çığlıklar atıyordu, polis memuru da, Tatar emir eri Valey'i bir yere gönderirken bağırıyor, dedem yüksek sesle şöyle diyordu:

"Ayak izlerine basmayın!"

Ama sonra birden kaşlarını çatıp yere, önüne bakarak polise sert bir tavırla şöyle dedi:

"Sen boşuna bağırıyorsun, memur! Tanrı'nın işi bu, Tanrı'nın adaleti, sen de bu aklınla işi çözeceksin, öyle mi? Vah, vah!.."

Bir anda sessizlik oldu, herkes içini çekerek haç çıkararak gözünü ayırmadan merhuma bakıyordu. Birtakım insanlar koşarak avludan çıkmış, koşarak bahçeye geliyordu. Petrovna'nın çitinden geçerken düşüp kalkıyor, bir şeyler söylüyorlardı. Ama dedem umutsuzca şöyle bağırıncaya kadar gene de bir sessizlik vardı:

"Komşular, ahududu fidanlarını kırıyorsunuz, ne vicdansız insanlarsınız!"

Büyükannem elimden tuttu, hıçkırarak eve götürdü beni...

"Pyotr Amca ne yapmış?" diye sordum.

Büyükannem, "Gördün, ne yaptığını..." dedi.

Mutfakta da, mutfağın bitişiğindeki odada da büyükannemin yanında gece geç vakte kadar yabancı insanlar vardı, bağırıp duruyorlardı, papaza benzeyen polis memuru birtakım emirler veriyor, bir şeyler yazıyor, tıpkı kaz gibi sesler çıkararak sorular soruyordu:

"Nasıl? Nasıl?"

Büyükannem mutfakta herkese çay veriyordu. Masada çopur yüzlü, bıyıklı, şişman bir adam oturuyor, gıcırtılı sesiyle anlatıyordu:

"Gerçek adı, baba adı bilinmiyor; sadece, Yelatma doğumlu olduğundan haberimiz var. Ama dilsiz yeğeni, gerçekten dilsiz değilmiş, her şeyi itiraf etti, üçüncü bir kişi daha vardı, o da itiraf etti. Bundan uzun bir süre önce kiliseyi soymuşlar, yaptıkları en büyük iş bu..."

Üstü başı ıslak, yüzü kıpkırmızı Petrovna içini çekerek bir şeyler anlatıyordu.

Ben sobanın üzerinde yatağa uzanmış, aşağıya bakıyordum, insanlar kısa boylu, şişko ve korkunç görünüyorlardı...

X

Bir cumartesi günü sabah erken, şakrakkuşu yakalamak için Petrovna'nın sebze bahçesindeydim. Uzun süre bekledim, ama kapana kırmızı göğüslü, kibirli kuşlar gelmiyordu. Güzellikleriyle nispet yapıyorlarmış gibi, gümüş gibi parlayan donmuş karın üzerinde eğlenerek dolaşıyor, kalkıp çalıların çiyin sarıp ısıttığı dallarına konuyor, orada canlı çiçekler gibi sallanarak mavi kar kıvılcımları döküyorlardı. Bu öylesine güzel bir görüntüydü ki, avın başarısız olması hiç canımı sıkmıyordu. Pek öyle hırslı bir avcı değildim, olayın kendisi, sonucundan daha çok haz veriyordu bana. Sevimli kuşların nasıl yaşadıklarını izliyor, düşünüyordum...

Karla kaplı bir çayırın kenarında tek başıma oturup dondurucu soğuk bir Rus kış gününün kristal sessizliğinde kuşların cıvıldaştıklarını, üç tarlakuşunun uzaklarda bir yerden uçarak geçerken ötüşünü dinlemek benim için büyük zevkti...

Soğuk içime işlemişti, kulaklarımın donduğunu hissedince kapanımı, kafeslerimi topladım çitten dedemin bahçesine geçtim, eve doğru yürüdüm. İriyarı bir köylünün, açık avlu kapısından üç atlı, kapalı, büyük bir kızağı çıkarmakta olduğunu gördüm. Atların burnundan boru gibi buhar çıkıyor, köylü pek neşeli, ıslık çalıyordu. İçimde bir şey hop etti.

"Kimi getirdin?" diye sordum köylüye.

Dönüp kolunun altından baktı bana, arabacı yerine atlarken cevap verdi:

"Papazı!"

Ve hiç önemsemedim bunu; çünkü, getirdiği papazsa, kesin kiracılardan birine getirmişti.

Köylü dizginleri sallayarak, "Hadi bakalım, yürüyün aslanlarım!" diye haykırdı.

Islık çalarak sessizliği neşeyle doldurdu. Atlar düzenli bir yürüyüşle uzaklaştılar. Arkalarından bir süre baktıktan sonra avlu kapısını kapadım, ama kimsenin olmadığı mutfağa girince annemin, bitişik odadan gelen gür sesini duydum. Açık seçik sözcüklerle şöyle diyordu:

"Ne yani, öldürmeniz mi gerekiyor beni şimdi?"

Soyunmadan, kafesleri bir yana atıp hole koştum, orada dedemle burun buruna geldim. Omzumdan tuttu beni dedem, sert sert baktı gözlerimin içine, ağzındaki bir şeyi yuttuktan sonra kısık bir sesle, "Annen geldi, yanına git!" dedi. Dur..." Beni öyle bir sarstı ki, zor ayakta durabildim. Odanın kapısına itti beni. "Git, hadi git oraya..."

Odanın keçe ve muşamba kaplı kapısını tıklattım; soğuktan, heyecandan titreyen ellerimle kapı kolunu uzun süre bulamadım, sonunda usulca açtım kapıyı, aptallaşmış gibi kalakaldım eşikte.

"İşte, geldi," dedi annem. "Tanrım, kocaman adam olmuş! Ne o, tanımadın mı beni? Nasıl giydirmişsiniz onu, baksana... Kulakları donmuş! Anne, hemen kaz içyağı getirin bana..."

Odanın orta yerindeydi; üzerime eğilmiş, beni top gibi çevirerek üzerimdekileri çıkarıyordu.

İri bedenini, erkeklerin, omuzlardan eteğe kadar düğmelenen paltosuna benzer kalın, yumuşak, kırmızı bir palto sarmıştı.

Annemin yüzü eskiden olduğundan daha küçük, daha beyaz gibi gelmişti bana; ama gözleri irileşmiş, derine kaçmıştı, saçları daha sarıydı sanki... Üzerimdekileri çıkarıp kapının arkasına atarken, koyu kırmızı dudaklarını tiksiniyor gibi sıkarak şöyle diyordu:

"Neden bir şey söylemiyorsun? Sevinmedin mi beni gördüğüne? Öf, ne pis bir gömlek bu böyle..."

Sonra kaz içyağıyla kulaklarımı ovdu. Canım acıyordu, ama annemden burnuma gelen hoş, tatlı bir koku acımı hafifletiyordu. Heyecan içinde ne yaptığımı bilmeden sokuluyordum ona, gözlerine bakıyordum, ağzından çıkan sözcüklerin arasında büyükannemin üzgün sesini duyuyordum:

"Hiç söz dinlemiyor, kendi bildiğini yapıyor, dedesinden bile korktuğu yok... Ah Varvaracığım, ah..."

"Bırak şimdi bunları, anneciğim, düzelir!"

Annemle karşılaştırdığımda çevremde her şey küçük, acınası ve yaşlıydı; kendimi bile dedem gibi yaşlı görüyordum. Annem, beni güçlü dizlerinin arasında sıkarak ağır, sıcak eliyle saçlarımı okşarken, "Tıraş olman gerekiyor," dedi. "Okula gitme zamanın da geldi. Okula gitmek istiyor musun?"

"Okumayı öğrendim ben."

"Biraz daha öğrenmelisin. Ama çok kuvvetlisin, öyle değil mi?"

İçten, yüreğimi ısıtan gülüşüyle konuşuyordu benimle.

Dedem girdi odaya. Yüzü asık, kaşları çatık, gözleri çakmak çakmaktı. Annem kenara itti beni, yüksek sesle sordu dedeme:

"Ne o, babacığım? Buradan gideyim mi yani?"

Gidip pencerenin yanında durdu, camın buzunu tırnağıyla kazımaya başladı, uzun süre bir şey söylemedi. Odanın içinde herkes gergindi ve böyle anlarda her zaman olduğu gibi, odaya, insana dehşet veren bir hava çökmüştü. Sanki bedenim şişiyor, gözlerim, kulaklarım tuhaf bir biçimde büyüyor, çığlıklar atma isteğiyle göğsüm kabarıyordu.

Dedem boğuk bir sesle, "Aleksey, sen dışarı çık," dedi.

Annem beni gene kendine çekerek sordu:

"Neden?"

Annem ayağa kalktı, odanın içinde kızıl bir bulut gibi dolaştıktan sonra dedemin arkasına dikildi.

"Baba," dedi, "bakın ne diyeceğim..."

Dedem birden döndü, bağırdı:

"Kes sesini!"

Annem gayet sakin, "Bana bağırmanıza izin vermiyorum," dedi.

Büyükannem divandan kalktı, parmağını öfkeyle sallayarak, "Varvara!" dedi.

Bu arada dedem bir sandalyeye oturdu, mırıldandı:

"Dur hele sen... Kim olduğumu göstereceğim sana! Demek öyle, ha? Nasılmış?"

Ve birden, kendi sesine hiç benzemeyen bir sesle bağırdı:

"Büyük hakaret ettin bana, Varvara... evet, büyük hakaret!"

Büyükannem bana döndü. Emreder bir tavırla, "Dışarı çık," dedi. Mutfağa gittim. Çok gücenmiştim. Sobanın üzerine çıktım, odadakilerin kâh birbirinin sözünü keserek hep bir ağızdan bağırarak

nasıl konuştuklarını, kâh birden uyumuşlar gibi sustuklarını uzun süre dinledim. Konu, annemin doğurduğu ve birine verdiği çocuğuydu. Ama dedemin neden kızdığı anlaşılamıyordu: Kızdığı, annemin ona sormadan çocuk doğurması mı, yoksa çocuğu ona getirmemesi miydi?

Dedem sonra saçı başı darmadağınık, yüzü kıpkırmızı, bitkin, mutfağa geldi. Arkasından büyükannem, bluzunun eteğiyle yanağından gözyaşlarını silerek geldi. Dedem, ellerini dayayarak tahta sıraya oturdu. Öne eğildi, titreyerek, kanı çekilmiş dudaklarını çiğnemeye başladı. Büyükannem onun önünde yere diz çöktü, alçak sesle, ama kızgın, şöyle dedi:

"Babacığım, İsa adına affet onu, affet! Pire için yorgan yakmak akıl kârı değildir! Soylularda, tüccarlarda böyle şeyler olmuyor mu sanki? Her yerde eziliyor kadınlar! Hadi affet onu, kusursuz kul yoktur..."

Dedem arkaya attı kendini, duvara yaslanıp baktı büyükannemin yüzüne, alaylı gülümseyerek içini çekti, homurdandı:

"Daha neler! Nasıl olacak bu? Kimi affetmiyoruz ki... Herkesi affediyoruz, sen herkesi affediyorsun, bir de..."

Dedem büyükannemin üzerine eğildi, omuzlarından tutup şöyle fısıldayarak sarsmaya başladı onu:

"Tanrı'dan korkmasam kimseyi affetmeyeceğim, değil mi? Bir ayağımız çukurda, son günlerimizi yaşıyoruz, bir süre sonra burada olmayacağız! Ve şu sözümü unutma... Yoksul gideceğiz öbür tarafa, yoksul!"

Büyükannem dedemin elini tuttu, yanına oturdu; sakin, yumuşak, gülümsedi.

"Korktuğun şeye bak! Dilenmekten korkuyorsun demek! Dileneceksek, dileniriz, ne olmuş! Sen evde oturursun, ben dilenmeye çıkarım. Herhalde bir şeyler verirler bize, aç kalmayız! Boş ver gitsin her şeyi!"

Birden gülümsedi dedem, keçi gibi başını şöyle bir çevirdi, büyükannemi boynundan yakalayıp ince, ezik bedeniyle sarıldı ona.

"Ah, aptal kadın," dedi, "senden başka kimsem yok benim bu dünyada! Hiçbir şeye acımıyorsun, hiçbir şeyi anlayamıyorsun! Hatırlasana: Seninle birlikte çalışmasaydık, onların yüzünden günahkâr olmasaydım şimdi... hiç değilse, hiç değilse biraz..."

Artık ben de tutamadım kendimi, ağlamaya başladım; sobanın üzerinden aşağı atladım, onların yanına koştum; şimdiye kadar hiç olmadığı kadar iyi konuşmalarının sevincinden; onları böyle görmenin ve annemin gelmiş olmasının üzüntüsünden hüngür hüngür ağlıyordum. Onlarla birlikte eşit koşullarda ağlamama izin veriyorlardı işte, beni aralarına alıp kucaklıyorlardı, sevgiyle sıkıyorlardı, gözyaşları üzerime damlıyordu ve dedem gözlerimin içine bakıyordu, kulağıma fısıldıyordu:

"Ah, sen, çocuk, sen de buradasın! Bak, şimdi annen geldi, onun yanında olacaksın hep, ha... İhtiyar şeytan, sana kızan dedeni bırakacaksın artık, öyle mi? Seni şımartan, yaptıklarına göz yuman büyükanneni de bırakacaksın, öyle mi?Ah sen, ah..."

Dedem böyle dedikten sonra büyükannem ile beni iterek uzaklaştırdı kendinden, yüksek sesle, öfkeli, ayağa kalkarken, "Herkes bırakıyor beni, bırakıp gidiyor..." dedi. "Hepsi bir yana dağılıyor. Neyse, çağır onu buraya! Çabuk gelsin..."

Büyükannem hemen çıktı mutfaktan, dedem başını eğip mutfağın köşesine bakarak, "Yüce Tanrım, görüyorsun işte!" dedi.

Yumruğunu hızla indirdi göğsüne. Benim hiç hoşuma gitmemişti bu: Tanrı'yla, sanki ona karşı kendini övüyormuş gibi konuşuyordu.

Annem geldi, kırmızı giysisinden mutfak sanki daha bir aydınlık olmuştu. Masanın önündeki tahta sıraya dedem ile büyükannemin arasına oturuyordu. Giysisinin bol kolları onların omuzlarındaydı. Alçak sesle, pek ciddi, bir şey anlatıyordu onlara; sözünü kesmeden, sessizce dinliyorlardı onu. Şimdi dedem ile büyükannem çocuk olmuş, o onların annesi olmuş gibiydi.

Heyecandan yorgun düşmüş, sedirde derin bir uykuya dalmıştım.

Gece iki ihtiyar –dedem ile büyükannem– bayramlıklarını giyinip ayine gideceklerdi. Büyükannem, uzun paçalı pantolonunu, atölye sahibi ceketini, rakun kürkünü giymiş olan dedemi göz kırparak anneme neşeyle gösterip şöyle dedi:

"Babanı görüyor musun, keçi yavrusundan farkı yok!"

Annem kahkahayla güldü.

Annemle, onun odasında yalnızdık. Divana bağdaş kurmuş, oturuyordu. Avuç içiyle hemen yanına vurup "Buraya, yanıma gel!"

dedi. “Nasıl, dedenle büyükannenin yanında iyi misin? Sıkılıyor musun?”

Nasıl mıydım?

“Bilmiyorum,” dedim.

“Deden dövüyor mu seni?”

“Şimdi pek o kadar değil.”

“Öyle mi? Bana neler anlatmak istiyorsun, hadi söyle bana, evet?”

Dedemi anlatmak istemiyordum ona. Bu odada daha önce çok iyi birinin kaldığını, ama onu evde kimsenin sevmediğini ve dedemin o iyi adamı evden kovduğunu anlatmaya başladım. Gelgelelim, anlattıklarımdan annemin hoşlanmadığı belliydi. Şöyle dedi:

“Peki, daha başka?”

Üç kardeşten, Albay’ın beni avlusundan nasıl kovduğundan söz ettim. Sıkıca sarıldı bana.

“Ne saçma şey...” dedi.

Sonra sustu, gözlerini kısıp başını sallayarak önüne, döşemeye bakmaya başladı.

Sordum ona:

“Dedem niçin kızdı sana?”

“Ona karşı suçluyum.”

“Çocuğu ona getirseydin ya...”

Annem yüzünü ekşitip dudaklarını ısırdı, kendini geri atıp beni kollarının arasında sıkarak kahkahalarla gülmeye başladı.

“Ah, ne tuhaf bir çocuksun sen! Bu konuda ağzını açıp bir şey söyleme, duydun mu beni? Söylemeyi... düşünme bile!”

Uzun süre, alçak sesle, pek sert, anlaşılmaz bir şeyler söyledi, sonra ayağa kalktı, parmaklarıyla altçenesine dokunarak gür kaşlarını oynatarak odanın içinde dolaşmaya başladı.

Masanın üzerindeki yağlı mumun ışığı aynanın boşluğunda hafiften sallanarak yansıyordu; kirli lekeler dolaşıyordu döşemede, köşedeki ikonanın önünde kandil kısıkta yanıyordu, buz tutmuş pencerede ayın gümüş rengi ışığı vardı. Annem çıplak duvarlarda, tavanda bir şey arıyormuş gibi bakınıyordu.

“Ne zaman yatıyorsun sen?”

“Biraz sonra.”

Birden hatırlayınca derin bir soluk aldı annem:

"Sahi, gündüz uyumuştun."

Sordum ona:

"Gidecek misin?"

Şaşırmış gibi, "Nereye?" dedi.

Ve çenemden tutup kaldırdı başımı, yüzüme öylesine uzun baktı ki, gözlerim yaşardı.

"Neden ağlıyorsun?"

"Boynum acıdı."

Aslında acıyan yüreğimdi. Birden, annemin bu evde yaşamayacağını, gene gideceğini hissetmiştim. Ayaklarıyla kilimi kenara itip şöyle dedi:

"Babana çok benziyorsun. Büyükannen anlattı mı onu sana?"

"Evet."

"Maksim'i çok seviyordu... çok! O da onu..."

"Biliyorum."

Annem muma baktı, yüzünü buruşturdu, mumu söndürdü, "Böyle daha güzel!" dedi.

Evet, karanlık, kirli gölgeler böyle çok daha canlı, temiz olmuş, dolaşmayı kesmişlerdi; döşemede açık mavi lekeler vardı, pencerenin camlarında altın gibi parıltılar çakmaya başlamıştı.

"Peki, sen nerede kalıyorsun?"

Annem, odanın içinde bir akdoğan gibi sessizce dönüp duruyordu. Çoktan unutulmuş bir şeyi hatırlamaya çalışıyor gibi, birkaç kent adı saydı.

"Peki, bu giysiyi nereden aldın?"

"Kendim diktim. Her şeyimi ben kendim yapıyorum."

Onun kimseye benzememesi hoştu, ama az konuşmasına üzülüyordum. Yalnızca sorularıma cevap veriyordu, sormazsam hep susuyordu.

Sonra geldi, gene divanda yanıma oturdu. Birbirimize sokulmuş, hiç konuşmadan, balmumu, günlük kokan, son derece sakin, sevecen yaşlılar gelene kadar öylece oturduk.

Bayram yemeğimizi ağırbaşlılıkla yedik, birisini hafif uykusundan uyandırmaya korkuyormuşuz gibi, masada çok az konuştuk.

Birkaç gün sonra annem bana okuma yazma dersleri vermeye başladı. Kitaplar aldı. Kitaplardan birinin adı "Anadilimiz"di. Birkaç

gün içinde “günümüz” Rusçasını okumayı çözdüm. Annem şiirler ezberlememi de istiyordu, işte o zaman üzülmeye başladım.

Şiirlerden biri şöyleydi:

Uzun yol, ey dümdüz yol,
Tanrı sonsuz özgürlük vermiş sana...
Baltalar da, kürekler de, değil seni düzelten, kesen,
Atların toynak izleri, toz çok sende.

“Sonsuz” yerine “sorunsuz”, “kesen” yerine “esen”, “toynak” yerine “oynak” diyordum.

Annem uyarıyordu beni:

“Dikkatli oku... Akılsız çocuk! Son - suz... anladın mı?”

Kızıyordu bana, aptal olduğumu, anlamamakta ısrar ettiğimi söylüyordu. Ondan böyle şeyler duymak acı veriyordu bana, kahrolası şiirleri bütün iyi niyetimle ezberlemeye çalışıyordum, aklımdan da hatasız geçiriyordum onları, ama sesli okumaya gelince, elimde olmadan karıştırıyordum. Bu anlaşılmaz dizelerden nefret ediyordum; inadıma, benzer sözcüklerle değiştiriyordum onları... Büyülü dizelerin anlamsızlaşması çok hoşuma gidiyordu.

Ne var ki, bu eğlencem bir sonuç da verdi: İyi geçen bir dersten sonra annem şiiri nihayet ezberleyip ezberlemediği sordu ve ben elimde olmadan şiiri şöyle mırıldadım:

Yol başka yol, süzme yoğurt pahalı değil,
Toynaklar oynak, araba...

Ama geç uyanmıştım: Annem ellerini masaya dayayıp ayağa kalkmıştı, üzerine basa basa soruyordu bana:

“Nedir senin bu okuduğun?”

Donup kalmıştım.

“Bilmiyorum,” dedim.

“Hayır, nedir?”

“Öyle bir şey, işte.”

“Nasıl, öyle bir şey?”

“Komik bir şey.”

“Hemen köşeye git.”
“Neden?”
Sakin, gözdağı vererek tekrarladı annem:
“Köşeye!”
“Hangisine?”
Cevap vermeden yüzüme öyle bir baktı ki, iyice şaşırdım, ne istediğini bilemedim. Köşede, ikonaların altında yuvarlak bir sehpa, sehpanın üzerinde bir vazoda da kuru, hoş kokan otlarla çiçekler vardı; öteki ön köşede ise örtülü bir sandık duruyordu, arka köşeyi karyola kaplamıştı, dördüncü köşe de yoktu, kapının kasası doğrudan duvara dayalıydı.
Annemi anlayamıyor olmanın verdiği umutsuzlukla, “Ne istediğini bilemiyorum,” dedim.
Annem ayağa kalktı, alnını, yanaklarını ovalayarak bir süre sessiz durduktan sonra sordu:
“Dedenin hiç köşeye yolladığı oldu mu seni?”
“Ne zaman?”
Annem avuç içiyle masaya iki kez vurup bağırdı:
“Herhangi bir zaman!”
“Hayır, hatırlamıyorum.”
“Köşede durmanın bir çeşit ceza olduğunu bilmiyor musun?”
“Hayır. Neden ceza olsun ki?”
Annem göğüs geçirdi.
“Öf!.. Buraya gel.”
Yanına gittim, sordum:
“Niçin bağırıyorsun bana, anne?”
“Şiiri neden inadına değiştiriyorsun?”
Anneme, dilim döndüğü kadar, gözlerimi kapadığımda onun nasıl yazılı olduklarını gördüğümü, ama ezbere okumaya başladığımda ağzımdan başka sözcükler çıktığını anlatmaya çalıştım.
“Yalan söylemiyorsun, değil mi?”
“Hayır,” dedim.
Ama o anda şöyle geçiriyordum içimden: “Yoksa yalan mı söylüyorum?” Ve birden tam doğru olarak okudum şiiri. Bu hem şaşırttı beni, hem çok üzdü.

O anda yüzümün sanki şiştiğini, kulaklarımın kıpkırmızı olduğunu, ağırlaştığını, kafamın içinin uğuldadığını hissettim. Annemin karşısında ayakta duruyordum. Utanıyordum, gözyaşlarımın arasından annemin yüzünün nasıl karardığını, dudaklarının sıkıldığını, kaşlarının inip kalktığını görüyordum.

Kendi sesine hiç de benzemeyen bir sesle, "Nasıl olur?" diye sordu. "Demek yalan söylüyordun, değil mi?"

"Bilmiyorum. İstemeden oldu...

Başını önüne eğip, "Zor bir çocuksun," dedi. "Hadi bakalım!"

Annem sürekli, daha çok şiir ezberlememi istiyordu, ama belleğim bütün bu düzgün dizeleri almakta giderek zorlanıyordu; dizeleri değiştirmek, sözcüklerin yerlerine başka sözcükler kullanmak, onları değiştirme isteğim içimde, önüne geçilmez bir biçimde giderek büyüyordu. Bunu kolayca yapıyordum. Gereksiz sözcükler sürü sürü geliyorlardı aklıma, olması gereken edebi sözcüklerin yerini alıyorlardı. Sık sık öyle oluyordu ki, bütün bir dize çıkıyordu belleğimden, dürüstçe ne denli hatırlamaya çalışırsam çalışayım, aklıma gelmiyordu. Prens Vyazemski' nin olsa gerek, dokunaklı şiiri büyük üzüntü vermişti bana.

Akşamları, sabahları erken,
Yaşlı çok insan, dul, yetim,
İsa adına dileniyor.

Ama üçüncü dizeyi, "Pencere önlerinde torbalarıyla," olan üçüncü dizeyi sürekli atlıyordum. Annem başarısızlığımı öfkeyle anlatıyordu dedeme. Dedem kızıyordu bana.

"Şımarıyor!" diyordu. "Belleği kuvvetlidir: Duaları benden daha iyi biliyor. Yalandan öyle yapıyor... Belleği taş gibidir, kırbaç yiyerek öğrendiği bir şeyi bir daha unutmaz! Kırbaçla sen onu!"

Büyükannem de suçluyordu beni:

"Masalları unutmaz, şarkıları da... Şarkı dediğin de şiir değil mi?"

Bütün bunlar doğruydu, kendimi suçlu hissediyordum; ama ne zaman ki bir şiiri ezberlemeye çalışıyordum, bambaşka sözcükler hamamböcekleri gibi bir yerlerden sökün ediyorlardı, doluyorlardı kafamın içine, ayrı dizeler oluşturuyorlardı.

Bizim kapı önünde olduğu gibi
Yaşlı çok insan, yetim
Dolaşıyor, şarkı söylüyor, ekmek dileniyor,
Petrovna'ya koşuyor,
İnekleri için satıyorlar ona ekmekleri,
Ve gidip vadide votka içiyorlar.

Geceleri büyükannemle tavan arasında yatarken kitaplardan hatırladığım veya kendim uydurduğum her şeyi bıktırasıya anlatıyordum ona. Kimi zaman kahkahalarla gülüyordu büyükannem, ama çoğu zaman azarlıyordu beni:

"Biliyorsundur, hatırlıyorsundur! Dilencilerle alay etmek iyi değildir, Tanrı onların yanındadır! İsa bir dilenciydi, bütün din büyüklerimiz de..."

Mırıldanıyordum:

Sevmiyorum dilencileri
Dedemi de,
Ne yapabilirim?
Affet beni, Tanrım!
Dedem hep fırsat kolluyor,
Kırbaçlamak için beni...

Büyükannem kızıyordu bana:

"Ne diyorsun sen, yaramaz şey? Bu söylediğini deden duyarsa ne olur, biliyor musun?"

"Varsın duysun!"

Büyükannem düşünceli, yumuşak bir tavırla akıl veriyordu bana:

"Boşuna yaramazlık yapıyorsun, anneni üzüyorsun! Senden uzaktayken de çok üzülüyordur..."

"Neden üzülüyordur?"

"Kes sesini! Senin anlayacağın şey değil bu..."

"Biliyorum, onu dedem..."

"Sus, diyorum sana!"

Hiç iyi değildim. Umutsuzluğa yakın bir duygu vardı içimde, ama nedense bunu belli etmek istemiyordum; olaylar çıkarıyor, huysuzluk

ediyordum. Annemin verdiği dersler çoğalıyor, benim için daha da anlaşılmaz oluyordu. Aritmetiği kolayca anlıyordum, ama yazamıyor, gramere hiç aklım ermiyordu. Beni en çok üzen de, dedemin evinde annemin rahat olmadığını görmek, bunu hissetmekti. Annem günden güne daha çok asıyordu yüzünü; herkese yabancıymış gibi bakıyor, bahçeye bakan pencerenin önünde oturup sanki yalnızca orada soluk alabiliyordu. Geldiğinde ilk günler neşesi yerindeydi, dinçti. Ama şimdi gözlerinin altında koyu lekeler oluşmuştu. Günlerce saçını taramadan, buruşuk giysilerle, bluzunun önünü iliklemeden dolaşıyordu. Onun bu durumu üzüyordu beni: Benim annem her zaman güzel, dinç, herkesten güzel, herkesten temiz giyimli olmalıydı!

Derslerde başımın üzerinden dalgın dalgın duvara, pencereden dışarı bakıyor, yorgun bir sesle bana sorular soruyor, sık sık cevabı unutuyor, daha sık da bana kızıyor, bağırıyordu... Bu da gururumu incitiyordu: Benim annem masallarda olduğu gibi herkesten daha adil olmalıydı.

Bazen soruyordum ona:

"Burada bizim yanımızda olmaktan mutlu değil misin?"

Öfkeyle karşılık veriyordu:

"Sen kendi işine bak!"

Dedemin, büyükannemi de, annemi de korkutan bir şey yapmaya hazırlandığını hissediyordum. Sık sık annemin odasına girip kapıyı kapıyor, orada inliyor, yampiri çoban Nikador'un tahta kavalının sesi gibi hiç hoş olmayan keskin birtakım sesler çıkarıyordu. Oraya girip annemle konuşmaya başladığı böyle bir gün odadan annemin, evin her yanından duyulan çığlığı gelmişti:

"Kesinlikle olamaz, hayır, olamaz!"

Ve kapıyı çarparak çıkmıştı odadan annem, arkadan dedemin iniltisi geliyordu. Akşam saatleriydi. Büyükannem mutfakta masanın başında oturuyor, kendi kendine bir şeyler mırıldanarak dedemin gömleğini dikiyordu. Annemin odasından kapıyı çarparak çıkması üzerine bir süre dinledikten sonra, "Kiracıların yanına gitti, Tanrım!" dedi.

O anda dedem daldı mutfağa, büyükannemin yanına koştu, başına vurdu, acıyan elini sallayarak söylenmeye başladı:

"Laf taşımaya bayılıyorsun, cadı karı!"

Büyükannem, kayan başörtüsünü düzeltirken sakin, "İhtiyar bunak," dedi. "Susacağımı mı sanıyorsun! Senin yapmayı düşündüğün her şeyi söyleyeceğim ona..."

Dedem büyükannemin üzerine saldırdı, başını yumruklamaya başladı. Büyükannem kendini korumaya, dedemi uzaklaştırmaya çalışmadan şöyle diyordu:

"Hadi vur, vur, aptal herif! Daha kuvvetli vur, devam et!"

Ben sedirin üzerinden alıp yastıklar battaniyeler ve sobanın üzerinden çizmeler atıyordum onlara, ama dedem kudurmuştu sanki, hiçbir şeyin farkında değildi; büyükannem döşemeye yuvarlanmıştı, dedem başını tekmeliyordu, sonunda ayağı takılıp düştü, su dolu kovayı devirdi. Islanınca söylenerek ayağa fırladı, tavan arasındaki odasına koştu. Büyükannem inleyerek kalktı yerden, sandalyeye oturdu, dağılan saçlarını toplamaya başladı. Sedirden atladım, büyükannem söylendi bana:

"Yastıkları, her şeyi topla, sobanın üzerine kaldır! Sen de aptallaştın galiba, yastıkları atıyorsun! Sana ne? O moruk ne yaptığını bilmiyor!.."

Birden ahlayarak yüzünü buruşturdu büyükannem, başını önüne eğip beni yanına çağırdı.

"Şuraya baksana, çok acıyor, ne var orada?"

Gür saçlarını aralayıp baktım. Bir firkete oldukça derin batmıştı başına, çıkardım onu, bir başkasını daha buldum, parmaklarım uyuşmuştu.

"İyisi mi annemi çağırayım," dedim, "ben korkuyorum!"

Kolunu salladı büyükannem.

"Ne diyorsun sen? Ben çağırırım onu! Neyse ki o duymadı, görmedi... ama sen! Hadi git buradan!"

Büyükannem gür saçlarının arasında esnek parmaklarıyla firkete aramaya başladı. Ben cesaretimi toplayıp eğilip derisine batmış birkaç firkete daha çıkarmasına yardım ettim.

"Çok acıyor mu?"

"Önemli değil, yarın banyoyu yakacağım, yıkanırım, geçer."

Hemen yumuşadı, yalvarmaya başladı bana:

"Bak, canım, dedenin beni dövdüğünü annene söyleme sakın, tamam mı? Duydun mu beni? Zaten birbirine düşmanlar.

Söylemeyeceksin, değil mi?"

"Söylemeyeceğim."

"Tamam, anlaştık! Gel şimdi ortalığı toplayalım. Yüzümde yara falan yok, değil mi? Öyleyse, tamamdır, demek bir şey anlaşılmayacak..."

Yerleri temizlemeye başladı. O anda içimden geldi, şöyle dedim ona:

"Bir azize gibisin sen, büyükanne, acı veriyorlar sana, sesini çıkarmıyorsun!"

"Neler geveliyorsun öyle? Azizeymiş... Tam azizeyi buldun!"

Attığım şeyleri yerlerden dizlerinin üzerinde dolaşarak toplarken mırıldanıyordu; bense sobanın yanında sedirde oturuyor, dedemden ona bu yaptığının intikamını nasıl alabileceğimi düşünüyordum.

Benim yanımda büyükannemi ilk kez böyle acımasızca dövmüştü. Yarı karanlıkta dedemin öfkeyle kıpkırmızı yüzü, uçuşan koyu sarı saçları geliyordu gözümün önüne: Yüreğimden öfke taşıyordu; beni rahatlatacak bir intikam biçimi düşünüp bulamadığım için de canım fena halde sıkılıyordu.

Ama birkaç gün sonra bir şey için tavan arasındaki odasına gittiğimde onu yerde oturmuş, açık sandığının içinde birtakım kâğıtları karıştırırken gördüm. Sandalyenin üzerinde çok sevdiği "Azizlerin" kartları duruyordu. Kalın, gri kâğıtların her biri, ayın kutsal gününü gösteren, azizin resminin olduğu kare biçiminde on iki bölüme ayrılmıştı. Dedem bu azizlere büyük önem verir, üzerlerine titrerdi; onlara bakmama ancak benden hoşnut olduğu ender günlerde izin verirdi. Bu gri, küçük ve hoş resimlere değişik bir duyguyla bakardım. Bazılarının yaşadıklarıyla ilgili bilgim vardı: Kirik ve Ulita'nın, Büyük Şehit Barbara, Panteleymon ve ötekilerin... En çok, Tanrı'nın iyi kulu Aleksey'in hüzün dolu yaşamı ve şiirleri etkilerdi beni: Büyükannem sık sık okurdu bana onun şiirlerini. Bu yüzlerce azizin öykülerini dinlerken, böyle çileler çekmiş insanların da olduğunu düşünürdüm, içime sakin bir huzur dolardı.

Ama şimdi onların resimlerinin olduğu kâğıtları kesmeye karar vermiştim. Dedem kâğıtlardan kartal resimleri olan birini alıp okuyarak pencerenin önüne gittiğinde sandalyenin üzerinden birkaç kâğıt kaptığım gibi alt kata koştum, büyükannemin masasının

gözünden makası aldım, sedire çıkıp kutsal kişilerin başlarını kesmeye koyuldum. Bir sıranın başını kesince acıdım onlara, sonra her kareyi ayırarak kesmeye başladım, ama daha ikinci sırayı kesiyordum ki, odaya dedem girdi, yanıma gelip sordu:

"O kâğıtları almana kim izin verdi?"

Tahtanın üzerine yayılmış kesik kare kâğıt parçalarını görünce onları toplamaya başladı. Her birini alıp yüzüne götürüyor, sonra atıyor, tekrar alıyordu. Dişleri gıcırdıyor, sakalı inip kalkıyordu. Öyle derin soluk alıp veriyordu ki, kâğıt parçaları yerde uçuyorlardı. Sonunda, "Ne yaptın sen?" diye haykırdı.

Ayağımdan tutup çekti beni. Havada şöyle bir döndüm, büyükannem kolumdan yakaladı beni. Dedem bir yumruk indirdi ona, "Geberteceğim onu!" diye bağırdı.

Annem geldi, sobanın yanında köşede durdu, beni arkasına çekti. Hemen yüzünün önünde uçuşan dedemin ellerini yakalamaya, itmeye çalışırken şöyle diyordu:

"Bu ne rezilliktir? Kendinize gelin!.."

Dedem pencerenin önündeki tahta sıraya çöküp ulumaya başladı:

"Öldürdüler beni! Bu evde herkes bana karşı...aah..."

Annemin boğuk sesi duyuluyordu:

"Hiç utanmıyor musunuz siz? Neden sürekli, herkesin size karşı olduğu numarası yapıyorsunuz?"

Dedem bağırıyor, ayaklarını sıraya vuruyordu; sakalı komik bir biçimde dimdik olmuştu, gözlerini sıkı sıkı yummuştu. Bana da, annemden utanıyor, gerçekten numara yapıyor, gözlerini de bunun için kapadı gibi geliyordu.

Annem kesik kâğıt parçalarına bakarak, "Bu parçaları size kalın bir kumaşa yapıştırırım ben," diyordu. "Baksanıza, eskilikten zaten buruşmuşlar, dağılacaklar..."

Dedemle, derslerde bir şeyi anlamadığımda benimle konuştuğu gibi konuşuyordu. Dedem birden ayağa kalktı, gömleğini, ceketini düzeltti, gırtlağını temizledikten sonra şöyle dedi:

"Bugün yapıştır! Hemen şimdi yukarıdaki sayfaları da getireceğim sana..."

Kapıya yürüdü, ama eşikte durup döndü, eğri parmağıyla beni göstererek, "Ama onun kırbaçlanması gerekiyor!" dedi.

Annem bana doğru eğilip "Evet, gerekiyor," diye onayladı. "Peki sen neden kestin o kâğıtları?"

"İnadıma kestim. Bir daha dövmesin büyükannemi, yoksa sakalını da keseceğim..."

Büyükannem yırtılan bluzunu çıkarırken, başını sallayarak söylendi:

"Evet, söz verdiğin gibi, bir şey söylemedin!.."

Ve yere tükürdü.

"Dilerim Tanrı'dan, dilin kurur, oynatamazsın onu da, konuşamazsın!"

Annem büyükanneme baktı, mutfakta şöyle bir dolaştı, sonra yanıma geldi.

"Ne zaman dövdü onu deden?"

Büyükannem öfkeli, söylendi anneme:

"Çocuğa böyle bir soru sormaya utanmıyor musun sen, Varvara? Seni ne ilgilendirir bu?"

Annem sarılıp kucakladı büyükannemi.

"Ah anacığım, sevgili anacığım..."

"Anacığın böyle işte! Sıkma beni, uzak dur..."

Birbirinin yüzüne baktılar, bir süre sustular, hemen ayrıldılar: Holden dedemin ayak sesi gelmişti.

Annem, yeni geldiği ilk günler askerin neşeli karısıyla iyi arkadaş olmuştu; hemen her akşam, Betlenglerden de gelenlerin olduğu – özellikle bir subayın güzel karısı geliyordu– evin ön bölümüne gidiyordu. Annemin oraya gitmesinden dedem hiç hoşlanmıyordu. Birçok kez, mutfakta akşam yemeğimizi yerken masada kaşığını sallayarak annemi tehdit etmiş, homurdanmıştı:

"Melunlar toplandılar gene! Bu gece de sabaha kadar uyku yok bize."

Bir süre sonra da ön bölümde oturanların evi boşaltmalarını rica etmiş, onların evden ayrılmalarından sonra, bir yerlerden iki araba çeşitli mobilya getirtmiş, onları ön odalara koymuş, kapılarına büyük asma kilitler takmıştı.

"Kiracıya ihtiyacımız yok bizim, konuklarımı ağırlayacağım o odalarda!" diyordu.

Böylece, pazar günleri konuklar gelmeye başladı bize: Büyükannemin iri burunlu, gürültücü kız kardeşi Matrona İvanovna geliyordu. Bir çamaşırcı kadındı Matrona İvanovna. Başı küçük, saçları açık sarıydı. Çizgili ipek bir entarisi vardı. Çocuklarıyla birlikte geliyordu: Uzun saçlı, iyi yürekli, neşeli, her zaman gri renk giysiler giyen Vasiliy desinatördü; at kafalı, dar alınlı, yüzü çilli Viktor ise pek süslüydü. Daha holde galoşlarını çıkarırken ince sesiyle, tıpkı Petruşka gibi şarkı söylemeye başlıyordu:

"Andrey baba, Andrey baba..."

Bunu çok yadırgıyordum.

Yakov dayım gitarıyla geliyordu; yanında sessiz, bir gözü görmeyen, siyah uzun cüppesiyle keşişe benzeyen, çıplak kafalı bir saat ustasını da getiriyordu. Saat ustası her geldiğinde bir köşeye oturuyor, başını yana eğip ortadan ikiye ayrık tıraşlı altçenesinden parmaklarının ucuyla tuhaf bir biçimde tutarak gülümsüyordu. Esmerdi, tek gözüyle her şeye aşırı dikkatli bakıyor; çok az konuşuyor, sık sık aynı şeyi tekrarlıyordu:

"Rahatsız olmayınız efendim, her şey çok güzel..."

Bu adamın bize gelmeye başladığı ilk günler birden, çok eskilerde, Novaya Sokağı'nda oturduğumuz zamanlar, bir gün avlu kapısının dışında davulların gümbür gümbür vurduğunu, sokağa çıkınca askerler ve halkla çevrili yüksek, büyük bir arabanın, üzerinde iskemlede oturan çuha, yuvarlak şapkalı, elleri ayakları zincirli, ufak tefek bir adamı cezaevinden kent meydanına doğru götürmekte olduğunu gördüğümü hatırlıyordum. Göğsünün üzerinde iri, beyaz harflerle yazılı siyah bir tahta vardı. Adam, göğsündeki yazıyı okumaya çalışıyor gibi başını önüne eğmiş, zincirlerini şakırdatarak oturduğu yerde sallanıyordu.

Annem saatçiye, "Bu da benim oğlum", dediğinde korkarak geri çekilmiş, ellerimi arkama saklamıştım.

Adam, ağzını sağ kulağına doğru korkunç bir biçimde uzatarak, "Rahatsız olmayınız efendim..." dedi.

Beni belimden tuttu, kendine çekti, çabucak ve kolayca şöyle bir çevirdikten sonra bıraktı, anneme döndü:

"Merak etmeyiniz, sağlam çocuk..."

Köşeye, üzerinde yatılabilecek kadar geniş, deri koltuğa çıktım. Dedem pek övünürdü bu koltukla, onun bir Gürcü prensin koltuğu olduğunu söylerdi. Koltuktan, büyüklerin ne sıkıcı bir biçimde eğlendiklerini; saatçinin yüzünün ne tuhaf, kuşku verici bir biçimde değiştiğini izliyordum. Yağlı, ıslak, eriyor gibi, kaygan bir yüzü vardı. Gülümsediğinde, kalın dudakları sağ yanağına doğru çekiliyor, ufacık burnu tabakta mantı gibi sallanıyordu. Kepçekulakları tuhaf bir biçimde oynuyordu. Gören gözü kalkan kaşıyla birlikte kalkıyordu; elmacıkkemikleri ise, saatçi istediğinde burnunu iki yandan el gibi kapamaya hazır gibi duruyordu. Arada, havan sapını andıran siyah, yuvarlak dilini dışarı çıkarıp ustaca çevirerek onunla yağlı dudaklarını sıvazlıyor, derin bir soluk alıyordu. Bütün bunlar hiç de komik değildi, yalnızca şaşırtıyordu beni, onu sürekli izlemeye itiyordu beni.

Romla çay içiyorlardı. Çaydan yanık soğan kokusu geliyordu burnuma. Büyükannemin yaptığı altın sarısı, zift gibi koyu ve yeşil likörlerinden içiyor, taze yoğurt, tereyağlı, yumurtalı, haşhaşlı, ballı çörek yiyor, terliyor, ellerini sallayarak yüzlerini yelpazeliyor, büyükannemi övüyorlardı. Karınlarını tıka basa doldurduktan sonra yüzleri kıpkırmızı, şişmiş, kibarca sandalyelere dağılıyor, Yakov dayımın bir şeyler çalmasını istiyorlardı.

Dayım gitarının üzerine eğiliyor, tellerini tıngırdatarak iğrenç, berbat bir şarkı söylüyordu:

Eh, pek güzel eğlendik,
Bütün kenti ayağa kaldırdık,
Kazanlı beye anlattık,
Her şeyi tek tek...

Bu şarkı çok hüzünlüymüş gibi geliyordu bana, ama büyükannem şöyle diyordu dayıma:

“Başka, doğru dürüst bir şarkı söylesen olmaz mı, Yakovcuğum?”

Çamaşırcı kadın hışırdayan entarisini düzeltirken ağırbaşlı bir tavırla, “Şimdi başka şarkılar moda, anacığım...” diyordu.

Dayım büyükanneme, çok uzağında oturuyormuş gibi, gözlerini kısarak bakıyor, sözcükleri uzatarak hüzünlü şarkılar söylemeyi sürdürüyordu.

Dedem, saatçiye parmağındaki bir şeyi göstererek, onunla sessizce sohbet ediyor, bu arada saatçi büyükanneme bakıyor, başını "evet" anlamında eğiyor, yüzü anlaşılmaz bir biçimde değişiyordu.

Annem her zaman Sergeyevlerin arasında oturuyor, Vasiliy'le sakin, sessiz konuşuyordu. Vasiliy göğüs geçirerek, "Evet, evet, bu konunun üzerinde durmak gerekir..." diyordu.

Viktor ise karnı tok, pek rahat gülümsüyor, ayaklarını sallıyor, ince sesiyle birden şarkı söylemeye başlıyordu.

"Andrey baba, Andrey baba..."

Herkes şaşırıp susuyor, ona bakıyordu; çamaşırcı kadın ise pek ciddi, "Tiyatroda çalışıyor," diye açıklama yapıyordu, "orada şarkı söylüyor..."

Böyle sıkıcı iki veya üç akşam oldu, sonra saatçi bir pazar gündüz, öğlen ayininden hemen sonra geldi. Annemin odasındaydım, yırtılan boncuklu dantel bir parçanın boncuklarını çıkarmasına yardım ediyordum. Odanın kapısı birden hızla açıldı, büyükannem korkulu yüzünü soktu aradan, "Varvara o geldi!" diye fısıldadı.

Ve hemen kayboldu.

Annem yerinden kıpırdamadı, heyecanlanmadı da. Ama kapı tekrar açıldı. Eşikte dedem vardı, sert bir tavırla, "Giyinip gel, Varvara," dedi.

Annem ayağa kalkmadan, dedeme de bakmadan sordu:

"Nereye geleyim?"

"Gel hadi! Bir şey sorma. İyi bir adam, iş güç sahibi de... Aleksey'e de iyi bir baba olur..." Dedem hiçbir zaman olmadığı kadar ciddi konuşuyordu. Sürekli iki yanını ovuşturuyor, kendini arkaya atıyordu. Sanki kolları ileri uzanmak istiyor da, o buna engel olmaya çalışıyormuş gibi dirsekleri titriyordu.

Annem sakin bir tavırla kesti dedemin sözünü:

"Söyledim size, öyle bir şey olmayacak..."

Dedem anneme doğru bir adım attı, gözleri görmüyormuş gibi öne eğilerek, saçları dimdik, hırıltılı bir sesle, "Yürü! dedi. Yoksa saçlarından tutup sürükleyerek götürürüm seni!.."

Annem ayağa kalktı. Yüzü bembeyazdı, gözleri küçülmüştü, birden bluzunu, etekliğini yırtarak çıkarmaya başladı. Bir fanilayla kaldı, dedemin yanına gitti.

"Sürükleyerek, öyle mi?" diye sordu. "Hadi götür bakalım!"

Dedem dişlerini göstererek yumruğunu kaldırdı.

"Varvara, giyin!"

Annem koluyla yana itti dedemi, kapının kolunu tuttu:

"Hadi, gidelim!"

Dedem homurdanarak, "Lanetleyeceğim seni," dedi.

"Korkmuyorum senin lanetlemenden, tamam mı?"

Kapıyı açtı annem, ama dedem fanilasının eteğinden tuttu onu, önünde yere diz çöktü, fısıldadı:

"Varvara şeytan, mahvolacaksın! Rezil etme kendini!"

Ve alçak sesle, yalvarır gibi inledi:

"Anacığım, anacığım..."

Bu arada büyükannem annemin yolunu kesmişti. Tavuk gibi elini kolunu sallayarak kapıdan içeri almaya çalışıyordu onu, bir yandan da dişlerinin arasından söyleniyordu:

"Varvaracığım, aptal kızım benim, ne yaptığının farkında mısın?"

Büyükannem annemi odaya soktuktan sonra kapının çengelini taktı; dedemin üzerine eğildi, bir eliyle onu ayağa kaldırırken öteki eliyle de tehdit ediyordu:

"Ah, ihtiyar Şeytan, budala!"

Divana oturttu dedemi. Dedem bez bebek gibi pat diye bırakmıştı kendini divana. Ağzını açtı, başını sallamaya başladı. Büyükannem anneme bağırdı:

"Sen de hemen giyin!"

Annem yerden giysilerini alırken, "Onun yanına gitmeyeceğim, duyuyor musunuz beni?" dedi.

Büyükannem divandan aşağı attı beni.

"Koş, bir kova su getir, çabuk!"

Gayet sakin, neredeyse fısıldayarak soğukkanlı, emreder bir tavırla konuşuyordu. Hole koştum. Evin ön bölümünden düzenli, ağır bir ayak sesi geliyordu; annemin odasında ise annem bağırıyordu:

"Yarın gidiyorum buradan!"

Mutfağa girdim, pencerenin önüne oturdum. Rüyada gibiydim.

Dedem inliyor, hıçkırıyor; büyükannem söyleniyordu. Sonra odanın kapısını çarparak kapayıp odadan çıktı büyükannem. Bir sessizlik, korkunç bir sessizlik oldu. Beni ne için yolladıklarını

hatırlayıp kovayı doldurdum, hole çıktım. Tam o anda ön odanın kapısı açıldı; saatçi, başını eğerek kürklü şapkasını düzelterek aksırarak çıktı. Büyükannem elini karnının üzerine bastırarak öne eğilerek selam verdi ona, alçak sesle, "Siz de bilirsiniz, zorla güzellik olmaz..." dedi.

Saatçi birden, dış kapının eşiğinde durdu, oradan avluya atladı. Büyükannem haç çıkardı, titredi. Ne sessizce ağlıyor ne de gülümsüyordu.

"Neyin var senin, büyükanne?" diye sordum.

Büyükannem kovayı çekip aldı elimden, suyu ayaklarıma döküp bağırdı:

"Suyu almaya nereye gittin sen? Kapıyı kilitle!"

Ve doğru annemin odasına girdi. Ben tekrar, bitişik odada onların, çok ağır bir şeyleri bir yerden bir yere taşıyorlarmış gibi, nasıl ahlayıp pufladıklarını, inlediklerini, mırıldandıklarını dinlemek için mutfağa döndüm.

Güneşli bir gündü. Kış güneşinin yatay ışığı iki pencerenin buzlu camlarından içeri doluyordu. Yemek için hazır masanın üzerinde kalaylı tabaklar, sarı *kvas* dolu bir sürahi, dedemin çeşitli otlardan yapılmış koyu yeşil votkası dolu başka bir sürahi daha, pencereden giren ışıkta pek donuk parlıyordu. Pencerelerden, çatılarda göz kamaştıran kar görünüyordu. Avlu çitinin direklerinin tepelerindeki, tahta kuş yuvalarının tepesinde gümüş rengi ışıklar yansıyordu. Kuşlarım güneşte, pencere içlerinde kafeslerinde uçuşuyor, küçük kanaryalar şakıyor, şakrakkuşları cıvıldıyor, sakalar uzun uzun ötüyordu. Ne var ki, gümüş gibi parlak, neşeli sesler dolu bu güzel gün mutlu etmiyordu beni, gereksizdi, her şey gereksizdi. Kuşlarımı salmak geliyordu içimden, tam kafesleri açıyordum ki, büyükannem ellerini iki yanına vurarak telaşla girdi odaya, söylenerek sobaya koştu.

"Ah, kahrolasıcalar, geberesiceler! Ah, aptal kocakarı Akulina..."

Sobadan böreği çıkardı, parmağıyla kabuğunu tıklattı, öfkeyle yere tükürdü.

"Kurumuş işte! Öteki de ısındı! Ah, Şeytanlar ah, Tanrı'dan dilerim, hepiniz geberirsiniz! Gözlerini ne patlatıp bakıyorsun bana öyle, yarasa suratlı? Bıktım usandım sizden!"

Yüzü asık, böreğin kuruyan yüzünü parmağıyla tıklatarak altüst ederken ağlamaya başladı. Yanaklarından iri gözyaşı damlaları

süzülüyordu.

Dedem ile annem girdiler mutfağa. Büyükannem böreği masanın üzerine öyle bir attı ki, tabaklar şıngırdadı.

"Bakın, sizin yüzünüzden ne oldu, nefes aldırmıyorsunuz insana, her gün bir şey..."

Annem neşeli, sakin, kucakladı büyükannemi, üzülmemesini söyledi. Dedem yorgun, bitkin, masaya oturdu, peçeteyi boynuna bağladı, güneşten rahatsız olan gözlerini kısarak, "Tamam, tamam, bir şey yok!" diye mırıldandı. "Börek de çok güzel olmuş... Tanrı her şeyin ölçüsünü, zamanını bilir... Fazlasını istemeyeceksin... Hadi otur, Varvaracığım... Tamam!"

Dedem kendinde değildi sanki, yemek süresince durmadan Tanrı'dan, Tanrılara baş kaldıran Ahav'dan,[9] baba olmanın büyük sorumluluğundan söz ediyordu. Büyükannem öfkeyle susturmaya çalışıyordu onu:

"Konuşmayı kes, yemeğini yesene sen!"

Annem aydınlık gözleriyle şakalar yapıyordu. Beni dürterek, "Demin korktun mu?" dedi.

Hayır, demin korkmamıştım, ama şimdi kendimi tuhaf hissediyor, olanlardan bir şey anlayamıyordum. Pazar günleri masada her zaman usandırıcı derecede uzun, çok kalıyorlardı ve gören biri, onların yarım saat önce birbirlerine bağırıp çağıran, kavgaya hazır, gözlerinde yaşlarla hıçkıra hıçkıra ağlayan insanlar olmadığını sanırdı. Bu davranışları ciddi değilmiş, öyle ağlayamazlarmış gibi geliyordu bana. O gözyaşlarına, haykırışlarına, birden parlayıp çabucak sönüveren o karşılıklı öfkelerine alışmıştım. Bunlardan pek etkilenmiyordum artık, yüreğime giderek daha az dokunuyorlardı.

Uzun zaman sonra fark ettim ki, Rus insanı yoksullukta, yoklukta bu çeşit üzüntüleriyle eğlenmeyi seviyor, onlarla da çocuk gibi oynuyor ve mutsuz olmaktan da nadiren utanıyor.

Bitmek bilmeyen hafta içi günlerde hep keder, üzüntü vardı... sonra pazar oluyordu, ateşler yanıyordu... eğlence... Boş yüzlerin süsü de sıyrıklar...

9. İsrail Kralı. Eski Ahit, “1. Krallar”, 16:29-34.

XI

Bu olaydan sonra annem birden güçlendi, etkinleşti, evin sözü geçen kişisi oldu; dedem ise pek fark edilmiyordu artık, eskiden olduğunun tersine, dalgın, sakindi.

Evden pek çıkmıyordu, sürekli tavan arasında tek başına oturuyor, "Babamın hatıraları" diye tuhaf bir kitabı elinden düşürmüyordu. Bu kitabı sandığında kilit altında tutuyordu. Dedemin ellerini yıkamadan onu sandıktan çıkardığını hiç görmemiştim, her seferinde önce güzelce yıkayıp kuruluyordu ellerini. Kitap koyu kırmızı deri ciltli, küçük, çok kalındı. Açık mavi ilk sayfasında kitabın adının üzerinde rengi solmuş mürekkeple gösterişli bir yazı vardı:

Saygıdeğer Vasiliy Kaşirin'e,
İçten anısı için minnettarlığımla.

Altında tuhaf bir soyadı yazılıydı, imza da uçan bir kuşa benziyordu. Dedem, kitabın ağır kapağını dikkatle açtıktan sonra gümüş çerçeveli gözlüğünü takıyor, bu imzaya bakarak gözlüğünü düzeltirken burnunu uzun süre oynatıyordu. Bunun ne kitabı olduğunu birçok kez sormuştum ona, her seferinde pek anlamlı bir tavırla cevap vermişti:

"Bunu bilmen gerekmez. Bekle, öleyim, o zaman sana bırakacağım onu. Rakun kürkümü de bırakacağım sana."

Şimdi annemle çok yumuşak, çok daha az konuşuyordu; annemin söylediklerini dikkatle, Pyotr Amca gibi gözlerini zaman zaman parlatarak dinliyor, kolunu savurarak mırıldanıyordu:

"Pekâlâ! Nasıl bilirsen, öyle yap..."

Dedemin sandığında tuhaf çok şey vardı: İpek etekler, kolsuz atlas bluzlar, gümüş işlemeli ipek, kolsuz entariler, inci süslemeli, parlak çiçekli atkılar, başörtüleri, eşarplar, renkli taşlardan, ağır Mordov

gerdanlıklar... Bunların hepsini annemin odasına taşımış, değişik sandıklara koymuş, masaların sandalyelerin üzerine yaymıştı. Annem bunları imrenerek seyrederken dedem şöyle diyordu:

"Bizim zamanımızda giysiler şimdikilerden çok daha güzel, çok daha zengindi! Giysiler daha zengin olmasına zengindi, ama hayat daha sade, daha huzurluydu. Geçti o günler, bir daha geri gelmezler! Hadi dene bakalım bunları, süslen biraz..."

Annem bir gün kısa süreliğine bitişik odaya geçti, oradan üzerinde altın işlemeli, kolsuz, mavi bir entariyle, inci işlemeli başörtüyle döndü. Dedemin önünde yerlere kadar eğilerek sordu:

"Tamam mı, babacığım?"

Dedem gırtlaktan bir ses çıkardı, yüzü bembeyaz oldu, uykuda yürüyormuş gibi, kollarını iki yana açıp parmaklarını oynatarak annemin çevresinde şöyle bir döndü:

"Ah, Varvara, daha çok paran, yanında da iyi insanlar olsaydı..."

Şimdi annem evin öndeki iki odasında kalıyordu. Sık sık konukları geliyordu, en sık da Maksimov kardeşler: Pyotr Maksimov açık renk sakallı, mavi gözlü, güçlü kuvvetli, yakışıklı bir subaydı. Yaşlı bey için kötü şeyler söylediğim için dedem onun yanında kırbaçlamıştı beni. Yevgeniy Maksimov ise uzun boylu, ince bacaklı, soluk yüzlü, sivri, siyah sakallıydı. İri gözleri eriğe benziyordu. Düğmeleri altın, omuzlarında altın apoletler olan açık yeşil bir üniforma giyiyordu. Sokulgan tavırlarla konuşmaya başlarken sık sık başını, kıvırcık, uzun saçlarını geniş, dümdüz alnından geriye atarak sallıyor, hoşgörüyle gülümsüyor, boğuk sesiyle şöyle diyordu:

"Bakın ne diyeceğim, bence..."

Annem gözlerini kısarak gülümseyerek dinliyordu onu, çoğu zaman kesiyordu sözünü:

"Kusura bakmayın ama Yevgeniy Vasilyeviç, çocuk gibisiniz..."

Subay, geniş avuç içiyle dizine vurup haykırıyordu:

"Evet, bir çocuk gibi..."

Annemin bölümünde hemen her pazar akşamı gürültülü, neşeli toplantılar oluyordu. Herkes en güzel giysileriyle geliyordu, en güzel de her zaman annem oluyordu.

Annem, renk renk giysiler giymiş gürültücü grupla avlu kapısından çıkıp gittiğinde evin içine bir ölüm sessizliği, endişeli bir

sıkıntı çöküyordu. Büyükannem ortalığı toplarken yaşlı bir kaz gibi dolaşıyordu odalarda; dedem sırtını sobanın sıcak çinilerine dayayıp ayakta dururken kendi kendine konuşuyordu:

"Evet, tamam, çok güzel... Bakalım sonu ne getirecek..."

Pazar toplantıları bittikten sonra annem Mihail dayımın oğlu Saşa ile beni okula götürdü. Saşa'nın babası evlenmişti, üvey annesi daha ilk günler ezmeye başlamıştı çocuğu, dövüyordu onu, büyükannemin ısrarı üzerine dedem onu eve almıştı. Bir ay kadar gittik okula, orada bana öğretilenlerden yalnızca bir şeyi hatırlıyorum: "Soyadın nedir?" sorusuna sadece "Peşkov", diyemezdim, şöyle cevap vermem gerekiyordu: "Soyadım Peşkov". Ayrıca, öğretmene de şöyle diyemezdim: "Öyle bağırma, ahbap, senden korkmuyorum..."

Bir anda hoşlanmamıştım okuldan, ama Saşa ilk günler çok memnundu, hemen arkadaşlar edinmişti kendine. Ama bir gün derste uyudu, uyku arasında çığlık attı:

"Bir daha yapmayacağım..."

Uyanınca hemen sınıftan çıkmak için öğretmenden izin istedi. Bunun için herkes acımasızca alay etti onunla. Ertesi gün Sennaya Meydanı'ndan vadiye doğru iniyorduk, birden durdu, şöyle dedi:

"Sen git, ben gelmeyeceğim! Biraz dolaşacağım."

Yere diz çöktü, kitapların olduğu torbasını karda özenerek açtığı bir çukura gömüp gitti. Aydınlık bir ocak günüydü. Güneş gökyüzünde gümüş gibi parlıyordu, Saşa'yı çok kıskandım, ama istemeye istemeye okula gittim... Annemi üzmek istemiyordum. Saşa'nın kara gömdüğü kitaplar kaybolmuşlardı kuşkusuz. Dolayısıyla, ertesi gün okula gitmemek için haklı bir nedeni vardı. Ama üçüncü gün durumdan dedemin haberi oldu.

Yargıç önüne çıkardılar bizi... Mutfakta masada dedem, büyükannem, annem oturuyor, bizi sorguya çekiyorlardı. Saşa'nın, dedemin sorularına ne komik cevaplar verdiğini hatırlıyorum:

"Neden okula gitmiyorsun?"

Saşa küçük gözleriyle dedemin doğrudan gözlerinin içine bakarak gayet sakin, cevap verdi:

"Okulun nerede olduğunu unuttum."

"Unuttun mu?"

"Evet. Çok aradım, bulamadım..."

"Aleksey'le gitseydin, o biliyor okulun nerede olduğunu!"

"Onu da kaybettim."

"Aleksey'i mi?"

"Evet."

"Nasıl yani?"

Saşa bir an düşündü, derin bir soluk aldıktan sonra ekledi:

"Kar fırtınası vardı, göz gözü görmüyordu."

Herkes gülmeye başladı. Hava sakin, güneşliydi çünkü. Saşa da pek sakıngan, gülümsemişti. Dedem dişlerini göstererek alaylı alaylı güldü:

"Elini bırakmasaydın, kuşağının ucundan tutsaydın."

Saşa açıkladı:

"Tutuyordum, ama rüzgâr attı beni."

Pek durgun, umutsuz cevaplar veriyordu Saşa. Onun bu gereksiz, beceriksiz cevaplarını dinlemek rahatsız ediyordu beni. Onun inadına şaşıyordum.

Kırbaçladılar bizi. Bir kolu kırık eski itfaiyeci bir ihtiyarı bizi okula götürüp getirmek için görevlendirdiler. Görevi, okula giderken Saşa'nın sağa sola kaçmasına engel olmaktı. Ama bunun da bir yararı olmadı: Ertesi gün vadiye vardığımızda Saşa birden eğildi, keçe çizmelerinin birini çıkarıp uzağa fırlattı, ötekini çıkardı, tam tersi yöne attı, çoraplarla meydana doğru koşmaya başladı. Yaşlı adam oflayıp puflayarak çizmeleri topladıktan sonra, korkarak eve getirdi beni.

Dedem, büyükannem, annem bütün gün kentte dolaştılar, kaçak Saşa'yı aradılar. Ancak akşamüzeri manastırın yanında Çirkov'un meyhanesinde buldular onu. Dans ederek meyhanedeki müşterileri eğlendiriyordu. Tutup eve getirdiler onu, dövmediler bile. Çocuğun inatçı suskunluğuyla ne yapacaklarını bilememişlerdi. Sobanın üzerinde benim yanımda yatıyordu. Bacaklarını kaldırmış, ayaklarıyla tavana vuruyor, alçak sesle şöyle diyordu:

"Üvey annem hiç sevmiyor beni, babam da sevmiyor, dedem de sevmiyor... Onların yanında kalıp da ne yapacağım? Büyükanneme haydutların nerede yaşadıklarını soracağım, kaçıp onların yanına gideceğim, orada her şeyi öğrenirim... Gel, beraber kaçalım, ne dersin?"

Onunla birlikte kaçamazdım: O aralar bir sorunum vardı. Açık renk kocaman sakallı bir subay olmaya karar vermiştim. Bunun için de okula gitmem gerekiyordu. Bu planımı Saşa'ya anlattığımda bir an düşündü, bana hak verdi.

"Evet, bu da güzel. Sen subay olduğunda ben de çete başı olacağım, senin beni yakalaman gerekecek, birimiz ötekini öldürecek veya esir alacak. Ama ben seni öldürmem."

"Ben de seni."

Böyle karar verdik.

Büyükannem geldi, sobanın üzerine çıktı, yanımıza uzanıp "Ne oluyoruz, fare yavruları?" dedi. "Ah, benim yetim, zavallı çocuklarım!"

Bizim için üzülüyor; Saşa'nın üvey annesine, meyhanecinin kızı şişko Nadejda Teyze'ye küfürler ediyordu. Sonra bütün üvey anneler, babalıklar için ağzına geleni söyledi. Arkasından, inzivaya çekilmiş bilge İon'un, delikanlılık çağında üvey annesiyle de, Beyaz Göl'de balıkçılık yapan babasıyla da Tanrı'nın huzurunda nasıl hesaplaştığının hikâyesini anlatmaya başladı:

Genç karısı acılar çektirdi kocasına:
Sert içkiler verdi ona,
Sonra uyku otları.
Uyurken, tabut gibi meşe bir sandala yatırdı onu,
Akağaç kürekleri alıp,
Gölün orta yerine,
Karanlık burgacın olduğu yere kadar kürek çekti,
Utanmaz arlanmaz cadı kadın,
Eğildi, kayığı yalpalamaya başladı,
Kolayca devirdi kocasının tabutunu,
Kocası taş gibi gölün dibine indi.
Cadı kadın kıyıya döndü.
Orada kendini yere attı,
Yalandan bağırarak ağlamaya başladı,
Kocasının suya düşüp boğulduğuna ağlıyormuş gibi.
İyi niyetli insanlar inandılar ona,
Üzüntüsüne ortak olup,
Onunla birlikte ağladılar:

“Ah, zavallı, genç yaşta dul kaldı!” diye.
Üzüntün çok büyük,
Ama Tanrı yardım eder sana!
Kimin ne zaman öleceğini Tanrı bilir!
Ama üvey oğlu İon inanmadı analığının yalan gözyaşlarına,
Elini kalbinin üzerine koyup,
Kısaca şöyle dedi üvey anasına:
“Ah, benim analığım, kaderim bu benim,
Ah seni, gece kuşu, kurnaz,
İnanmıyorum ben senin sahte gözyaşlarına:
Yüreğim sevinçli atıyor şu anda!
Hadi gel, Tanrı’ya soralım,
Gökyüzünün bütün kutsallarına:
Varsın, keskin kılıcını alsın biri eline,
Tertemiz gökyüzüne fırlatsın,
Sen doğruysan, kılıç bana saplansın,
Ben doğruysam sana saplansın!”
Üvey anası baktı İon’un yüzüne
Gözlerinde hain bir ışık parladı.
Öfkeyle ayağa kalktı, Sordu İon’a:
“Ey, aptal yaratık,
Dünkü çocuk, aklın ermez senin,
Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu?
Nasıl böyle bir şey söyleyebiliyorsun bana?”
İnsanlar onlara bakıyor, konuştuklarını dinliyorlardı.
Olayın karanlık olduğunu görüyorlardı.
Herkes çok üzülüyordu,
Sonra düşündüler,
Kendi aralarında konuştular.
Sonunda ihtiyar bir balıkçı çıktı ortaya,
Önüne eğilerek dört bir yana selam verdi,
Kararını açıkladı:
“Siz iyi insanlar, verin siz benim,
Sağ elime çelik bir kılıç,
Havaya atacağım onu.
Varsın, kim suçluysa ona saplansın keskin kılıç.”

İhtiyar balıkçı ak saçlı başının üzerinde çevirdi kılıcı
Kılıç kuş gibi yükseldi havaya.
Beklediler, beklediler, kılıç geri gelmedi.
İnsanlar billur gibi gökyüzüne bakıyorlardı.
Bir araya gelmiş, şapkalarını çıkarmışlardı.
Kimseden çıt çıkmıyordu.
Gece oldu...
Kılıç hâlâ düşmüyordu!
Gölün üzerinde şafağın kızıllığı yükselmişti.
Üvey ananın yüzü kızardı, gülümsedi.
O anda kılıç gökyüzünden bir kırlangıç hızıyla indi,
Dosdoğru üvey ananın kalbine saplandı.
İnsanlar yere diz çöküp Tanrı'ya dua etmeye başladılar:
"Sana şükürler olsun, Tanrım, adaletin için!"
İhtiyar balıkçı İon'u elinden tutup,
Bilinmedik Kitej kenti yakınlarında,
Aydınlık Kerjenets Irmağı boyunda
Uzak bir manastıra
Götürüp bıraktı.[10]

Ertesi gün her yerim kırmızı lekelerle uyandım. Çiçek olmuştum. Arka bölümün tavan arasına yerleştirdiler beni. Orada, ellerim ayaklarım geniş bantlarla sıkıca sarılı, gözlerim kapalı, korkunç kâbuslar görerek günlerce yattım. Bantlar yüzünden az kaldı ölüyordum. Yalnızca büyükannem, beni kaşıkla bebek gibi yedirmek bir de, her zaman bitmek bilmeyen, yeni masallar anlatmak için geliyordu yanıma. Ben tamamen iyileşmeye başladığımda, sargılarım çıkarıldıktan sonra bir akşam (kaşıyıp yüzümü yaralamamam için yalnızca ellerimde eldiven vardı) büyükannem gecikti, gelmesi gereken saatte gelmedi. Endişelenmeye başlamıştım. Birden gördüm onu: Yattığım odanın kapısının hemen dışında tavan kirişinin altında tozlu yerde yüzükoyun, kollarını iki yana açmış, yatıyordu. Boynu, Pyotr Amca'nınki gibi kesikti ve yeşil gözleri hırsla parlayan kocaman bir kedi karanlık, tozlu köşeden, ona doğru geliyordu.

Yatağımdan fırladım, pencerenin iki çerçevesini ayaklarımla, omuzlarımla kırıp avluya, bir kar yığınının üzerine attım kendimi. O

akşam annemin konukları vardı. Pencerenin camlarını, çerçevelerini kırdığımı duyan olmadı. Karın içinde uzun süre öyle yattım. Bir yerim kırılmamıştı, yalnızca kolum omzumdan çıkmıştı, bir de camlar oramı buramı kesmişti, ama bacaklarım tutmuyordu; onları oynatamadan üç ay yattım. Yattığım yerden, evin içinde her şeyin çok daha gürültülü olduğunu, alt katta kapıların çarpıldığını, çok insanın ayaklarını yere hızlı vurarak yürüdüğünü işitiyordum.

Çatıda kasvetli fırtınalar ıslık çalıyor, kapının dışında, tavan arasında rüzgâr cenaze töreninde borular gibi ötüyor, soba boruları titriyordu. Gündüzleri kargalar bağırıyor, sakin gecelerde tarlalardan doğru iç karartan kurt ulumaları geliyordu. Bu müzik yüreğimi kabartıyordu.

Daha sonra her gün biraz daha yumuşayan ürkek ilkbahar, mart güneşinin ışıklı gözüyle pencerelerden içeri sakınarak, sessizce bakmaya başladı. Çatılarda, damlarda kediler şarkılar söylüyorlardı, ilkbaharın hışırtıları doluyordu evin içine. Saçaklardan sarkan kristal buzlar kırılıp düşüyor, eriyen kar çatılardan dökülüyordu. Çan sesleri kışın olduğundan daha yoğun duyuluyordu.

Büyükannem geliyordu yanıma, ağzı giderek daha sık, daha çok votka kokuyordu. Bir süre sonra yanında beyaz, büyük bir çaydanlıkla gelmeye başladı. Çaydanlığı yattığım karyolanın altına koyarken göz kırparak şöyle diyordu bana:

“Sakın dedene, evimizin şeytanına bir şey söyleme, yavrum!”

“Neden bu kadar içiyorsun, büyükanne?”

“Bırak soru sormayı! Büyüyünce öğrenirsin...”

Çaydanlığın ağzından birkaç yudum aldıktan sonra dudaklarını entarisinin koluna siliyor, tatlı tatlı gülümseyerek soruyordu:

“Dün ne anlatıyordum sana, yavrucuğum, hatırlıyor musun?”

“Babamı anlatıyordun.”

“Peki, nerede kalmıştık?”

Nerede kaldığını söylüyordum.

Babamı anlatmaya başlıyordu. Bir gün ayık geldi. Üzgün, yorgundu.

“Rüyamda babanı gördüm”, dedi. “Elinde bir erik sopasıyla tarlada ıslık çalarak yürüyordu. Boz bir köpek arkası sıra izliyordu onu.

Köpek, dili dışarıda, koşuyordu. Son zamanlarda Maksim Savvateiç'i rüyamda çok sık görüyorum. Belki de ruhu huzur bulamamıştır..."

Birkaç gün peş peşe babamın hikâyesini anlattı bana. Öteki hikâyeleri gibi, babamın hikâyesi de ilginçti: Babam, subaylığa kadar yükselmiş ve emrindekilere sert davrandığı için Sibirya'ya sürülmüş bir askerin oğluydu. Sibirya'da bir yerlerde doğmuştu babam. Çocukluk yılları kötü geçmişti, daha küçük yaşta evden kaçmaya başlamıştı. Bir keresinde büyükbabam onu tavşan avlar gibi ormanda köpeklerin yardımıyla aramış bulmuş. Başka bir zaman da bulunca öyle bir dövmüş ki, çocuğu komşular elinden alıp saklamışlar.

"Küçükleri her zaman döverler mi, büyükanne?" diye sordum.

Büyükannem çok sakin, cevap verdi:

"Evet, her zaman."

Babam dokuz yaşındayken annesi ölmüş, sonra babası da ölmüş. Babamı bir köylü yanına almış. Marangozmuş köylü, babamı Perm kentinin atölyesine yazdırmış, kendi mesleğini öğretmeye başlamış ona. Ama babam köylünün evinden kaçmış, körleri panayırlarda gezdirmeye başlamış; on altı yaşında Nijni'ye gelmiş, Kolçin adında marangoz bir inşaatçının vapurunda işe girmiş. Yirmi yaşında usta bir mobilyacı, mobilya boyacısı, döşemecisiymiş. Çalıştığı atölye Kovaliha'da dedemin evinin bitişiğindeymiş.

Büyükannem gülümseyerek anlatıyordu:

"Evimizin avlusunun çiti yüksek değildi, gençler de becerikli... Bir gün Varvara ile avluda ahududu topluyorduk, birden o, yani baban çitten atlayıverdi. Çok korktuk: Beyaz gömlekli, piliseli pantolonlu, ama yalınayak, şapkasız, uzun saçlarını deri kemerle toplamış güçlü kuvvetli biri elma ağaçlarının altından bize doğru geliyordu. Varvara'ya evlenme teklifinde bulunmak için atlamıştı çitten! Daha önce de görmüşlüğüm vardı onu. Bizim pencerenin önünden geçerdi. Kendi kendime şöyle derdim içimden: Ne iyi bir delikanlı! Yanımıza gelince sordum ona: 'Neden doğru yoldan gelmiyorsun da, çitten atlıyorsun, delikanlı?' Birden önümde yere diz çöktü. 'Akulina İvanovna,' dedi, 'bütün ruhumla burada, önünüzdeyim, işte, Varvara da burada... Tanrı aşkına yardım et bize, evlenmek istiyoruz biz!' Donup kalmıştım, dilim tutulmuştu. Baktım, senin düzenbaz annen bir elma ağacının arkasına gizlenmiş... Yüzü kıpkırmızı, ona işaretler

ediyordu, gözleri ise dolu doluydu... 'Ah sizi kendini bilmezler, sizi,' dedim. 'Neler çevirmişsiniz aranızda? Aklın başında mı senin, Varvara? Sen de delikanlı, ne yaptığının farkında mısın? Kendini ne sanıyorsun?' O zamanlar zengindi deden, çocukları yanındaydı. Dört evi vardı, parası da çoktu. Kısa bir süre önce de, aralıksız dokuz yıldır atölyenin başında olduğu için sırmalı bir şapkayla üniforma vermişlerdi kendisine. O zamanlar deden çok havalı, mağrurdu! Nasıl anlatabilirdim ona bunu? Korkumdan titriyordum. Acıyorum onlara, ikisinin yüzünde de renk kalmamıştı! Baban şöyle dedi: 'Biliyorum, Vasiliy Vasilyev vermez bana Varvara'mı. Kaçıracağım onu, sen yardım et bana!' Benim kendisine yardım etmemi istiyordu! Vurmak için kolumu bile kaldırmıştım. Ama geri çekilmedi: 'Taşla vursan bile, vur, gene böyle dururum karşında!' O sırada Varvara geldi babanın yanına, elini omzuna koydu, şöyle dedi: 'Biz seninle evleneli çok oluyor zaten, daha mayısta evlendik biz... Yalnızca nikâhımızın kıyılması gerekiyor, o kadar.' Dilim tutuldu... Aman Tanrım!"

Büyükannem katıla katıla gülmeye başladı, sonra enfiyesini çekti, gözyaşlarını sildi, pek mutluymuş gibi derin bir soluk aldı.

"Sen evlenmekle nikâhlanmak arasında ne fark vardır, bilemezsin," dedi. "Ama genç bir kız nikâhlanmadan çocuk doğurursa, bir felakettir bu! Bunu unutma, büyüdüğünde kızları böyle bir duruma düşürme. Büyük günah işlemiş olursun, kız da perişan olur, çocuk da bir piç... Bunu unutayım deme! Kadınlara her zaman acı, yürekten sev onları, eğlence için değil. Bunu senin iyiliğin için söylüyorum!"

Düşüncelere daldı büyükannem, sandalyede sallanıyordu, sonra silkinip tekrar anlatmaya başladı:

"Olacak şey miydi bu? Maksim'in alnına bir şaplak indirdim, Varvara'nın saçına asıldım. Baban akıllı uslu, şöyle dedi: 'Kavgayla bir şeyi düzeltemezsin!'Annen de, 'Önce ne yapacağınızı biraz düşünün, anneciğim, sonra kavga ederiz!' dedi. Babana sordum: 'Paran var mı senin?', 'Vardı, hepsiyle Varvara'ya bir yüzük aldım.' 'Parmağında gördüğüm üç rublelik o yüzüğü mü?', 'Hayır,' dedi annen, 'yaklaşık yüz rublelik olanı.' O zamanlar para çok değerliydi, öteberi, ucuz... Baktım onlara, annen de, baban da iyi çocuklardı, çok saf olduklarını düşünüyordum. Annen, 'O yüzüğü kimse bulmasın diye döşeme tahtasının altına sakladım. İleride satabiliriz onu!' Hayır, pek de saf

sayılmazlardı! Sonunda öyle veya böyle, anlaştık, bir hafta sonra nikâh kıymaya karar verdik, gerisini bir türlü halledecektim. Ne yapacağımı bilemiyordum, kalbim duracak gibi çarpıyordu, dedenden korkuyordum, Varvara'nın durumu da hiç iyi değildi. Neyse, sonunda iş tatlıya bağlandı!

Yalnız, senin babanın bir hasmı vardı. Bir ustaydı o, kötü biriydi ve her şeyden haberi vardı, bizi kolluyordu. Tek kızımı elimden geldiğince en güzel şekilde hazırlamış, avludan çıkarmıştım, köşe başında bir troyka bekliyordu, Varvara arabaya bindi, Maksim ıslık çaldı, araba hareket etti! Ben gözyaşları içinde eve dönüyordum, birden o adam çıktı karşıma, şöyle dedi alçak: 'İyi bir insanım ben, onların mutluluğuna engel olmayacağım; ama Akulina İvanovna, bunun için bana yüz elli ruble vermelisin!' Yanımda hiç para yoktu, parayı hiç sevmezdim, biriktirmezdim de. Aptallığımdan, şöyle dedim ona: 'Para yok bende, veremem!', 'Vereceğine söz ver!', 'Nasıl söz verebilirim, nereden bulacağım o kadar parayı?', 'Bulamazsan, kocan zengin, ondan çal!' Aptallık edip konuşuyordum onunla, oysa yüzüne tükürüp eve yürümeliydim! Benim önümden avluya girdi, rezillik çıkardı!"

Büyükannem gözlerini kapamış, gülümsüyordu.

"O rezilliği hatırlayınca hâlâ tüylerim diken diken olur. Deden küplere bindi, nasıl olduğunu bilirsin, bağırıp çağırmaya başladı... Bazen Varvara'ya bakar, övünürdü: 'Onu soylu bir beye vereceğim!' Gördün işte soylu beyi!.. Kutsal Meryem Anamız kimin kiminle evleneceğini bizden iyi bilir. Deden avluda ateş almış gibi dönüp duruyordu. Yakov ile Mihaylo'yu, çopur yüzlü ustayı, arabacı Klim'i çağırdı. Baktım, deden ucunda topuz olan sopayı aldı, Mihaylo tüfeği kaptı; atlarımız süratliydi, iyi koşarlardı, arabamız da hafifti... 'Kesin nikâh kıyılmadan varırlar kiliseye,' diye düşünüyordum! O anda koruyucu melek bir akıl verdi bana. Gidip bıçağı aldım, arabanın dizginlerini kestim. Böylece yolda dizginler kopunca duracaklardı! Öyle de olmuş. Yolda arabanın oku düşmüş. Az kalmış deden de, Mihaylo da, Klim de öleceklermiş. Arabanın okunu düzeltirlerken oyalanmışlar, böylece kiliseye geç varmışlar. Varvara ile Maksim'in nikâhları kıyılmış, kilisenin sundurmasının altında duruyorlarmış. Tanrıma şükürler olsun!

Bizimkiler Maksim'e saldıracak olmuşlar. Ama Maksim güçlü kuvvetliydi! Mihaylo'yu bir tutuşta sundurmadan atıvermiş, kolunu çıkarmış. Klim'i de sakatlamış; deden ile Yakov Usta da korkmuşlar ondan.

Baban öfkeliymiş, ama mantığını kaybetmemiş, dedene şöyle demiş: 'At o sopayı elinden, bana vurma onunla, iyi niyetli bir insanım ben, Tanrı'nın bana verdiği şeye kavuştum artık, kimse alamaz onu elimden. Ve sizden başka bir şey istemiyorum.' Bizimkiler geri çekilmişler, deden arabaya binmiş, seslenmiş Varvara'ya: 'Hoşça kal, Varvara, kızım değilsin artık, bir daha görmek istemiyorum seni, ister güzel yaşa, ister açlıktan geber.' Eve dönünce başladı beni dövmeye, küfürler etmeye. Ben yalnızca inliyor, mırıldanıyordum: Her şey geçer, ne olacaksa, o olur! Deden daha sonra bana şöyle diyordu: 'Bak, Akulina, kızın yok artık senin, bunu unutma!' Ben hep şöyle geçiriyordum içimden: 'Yeter artık, sarı saçlı şeytan, havalar ısınınca buz bile erir!'"

Büyükannemi büyük bir dikkatle, ilgiyle dinliyordum. Anlattıklarında özellikle bir şey şaşırtıyordu beni. Dedem annemin nikâh öyküsünü bana hiç de böyle anlatmamıştı: Bu nikâha karşı olduğunu, nikâhtan sonra annemi eve sokmadığını, ama annemin ondan gizli nikâh kıymadığını, kendisinin kilisede nikâhta bile olduğunu söylemişti. İkisinden hangisinin doğru söylediğini büyükanneme sormak gelmiyordu içimden. Çünkü onun anlattıkları çok daha güzeldi ve çok daha hoşuma gidiyordu. Anlatırken, bir kayıktaymış gibi sallanıyordu. Kötü, korkunç bir şey anlatıyorsa, havada bir şeyi tutuyormuş gibi kolunu öne uzatarak daha hızlı sallanıyordu. Sık sık gözlerini hafifçe kapıyor, yanaklarının kırışıklıklarında hafif, içten bir gülümseme saklanıyor, gür kaşları belli belirsiz titriyordu. Onun bu saf, her şeyi hoş karşılayan içtenliği kimi zaman yüreğime işliyordu; kimi zaman da büyükannemin sert bir şey söylemesini, bağırmasını istiyordum.

"İlk zamanlar iki hafta Varvara ile Maksim'in nerede olduklarından haberim olmadı. Sonraları cin gibi bir çocuk koşarak geliyor, bana Varvara'dan haber getiriyordu. Cumartesiyi bekliyordum, ayine gidiyor gibi çıkıyordum evden, onları görmeye gidiyordum! Uzakta, Suyetinski köyünde daracık bir ek binada kalıyorlardı. Avlu

atölye artıklarıyla doluydu. Her yer çöplüktü, gürültülüydü... ama onların bir şeyi umursadıkları yoktu, sevimli iki kedi gibi neşeli, mırnav mırnav oynaşıyorlardı. Getirebildiğim kadarıyla, bir şeyler getiriyordum onlara: Çay, şeker, bulgur falan, reçel, un, kuru mantar, ne kadar olduğunu hatırlamadığım biraz para, çünkü dedenden yürütüyordum parayı... Öyle ya, kendim için olmadıktan sonra, çalabilirdim! Baban hiçbirini almıyordu, gururuna dokunuyordu: 'Dilenci miyiz biz?' diyordu. Varvara da onunla birlik oluyordu: 'Aman, anne, ne gereği var?..' Sitem ediyordum onlara: 'Aptal kızım benim, ben neyinim senin? Tanrı'nın izniyle, ananım senin, öz anan! Beni kırabilir misin? Dünyada evlatları annelerini kırarlarsa, yukarıda Meryem Anamız acı acı ağlar!' Bir gün ben böyle söyleyince Maksim kucağına aldı beni, odada dolaştırmaya başladı, bir yandan da dans ediyordu. Ayı gibi kuvvetliydi! Varvaracığım da arkamızdan geliyor, küçük bir kız çocuğunun yeni oyuncak bebeğini övdüğü gibi, kocasını övüyordu. Pek mağrur bakınarak, evinin çok güzel olduğunu söylüyordu! Çayda masaya getirdiği süzme yoğurtlu kurabiye ağzımızda dağılıyordu!

Uzun süre böyle devam etti. Sen doğmak üzereydin artık, deden hâlâ bir şey söylemiyordu, çok inatçıdır, şeytan! Ben gizli gizli gidiyordum annenlere, deden de biliyordu bunu, ama bilmiyormuş gibi yapıyordu. Evde Varvara'dan söz edilmesini yasaklamıştı. Hiç kimse Varvara'nın adını ağzına alamıyordu. Ben de sesimi çıkarmıyordum. Ama biliyordum: Baba kalbi uzun süre dayanamazdı... İşte, sonunda o saat geldi. Fırtınalı bir geceydi, pencerelere ayılar tırmanıyordu sanki, borular ıslık çalıyordu, bütün cinler zincirlerini koparmış gibiydi. Dedenle yatıyorduk. Bir türlü uyuyamıyordum. Şöyle dedim ona: 'Böyle gecelerde fakirlerin işi zor, yüreğinde huzursuzluk olanlar için ise daha da zor!' Birden sordu bana deden: 'Onların durumu nasıl?', 'Kötü değil, yaşayıp gidiyorlar işte.', 'Kimi sorduğumu sandın?' dedi deden. 'Kızın Varvara'yı, damadın Maksim'i sormuşsundur.', 'Onları sorduğumu nereden çıkardın?', 'Direndiğin yeter, babacığım,' dedim. 'Bu oyunu bıraksan artık diyorum. Hoşlanan var mı bundan?' İçini çekti deden. 'Ah, siz şeytanlar,' dedi, 'hepiniz Şeytan'sınız!' Sonra babandan söz etmeye başladı, aptal mı olduğunu sordu. Cevap verdim ona: 'Asıl aptal,

çalışmayan, başkasının sırtından geçinendir, sen önce Yakov'a, Mihaylo'ya bak... Aptal gibi yaşayanlar asıl onlar değil mi? Evde çalışan, bir şeyler yapan kim? Sen! Peki, onlar çok mu yardımcı oluyorlar sana?' Ben böyle deyince küfretti bana deden: Aptal, adi, aşağılık, şimdi hatırlamadığım bir sürü şey daha saydı! Sustum, bir şey demedim. 'Nereden geldiği, kimin nesi olduğu bilinmeyen birini bana övmeye nasıl cesaret edebiliyorsun?' diye bağırdı. Ben susuyordum. Bağırmaktan yorulunca şöyle dedim: 'Oraya gidip, ne kadar güzel yaşadıklarına bir baksan, nasıl olur?', 'Fazla yüz vermem onlara,' dedi, 'kendileri buraya gelsinler...' O anda sevincimden ağlamaya başladım; deden de saçlarımı dağıtıyordu, saçlarımla oynamayı severdi... Mırıldandı: 'Aptal kadın, kalpsiz biri olduğumu söyleyemezsin, değil mi?' Eskiden çok iyiydi deden, ne zaman ki kendisinden daha akıllı birinin olmadığını düşünmeye başladı, öfkeli, aptal biri oldu çıktı.

Evet, sonunda kutsal bir gün, Azizler Günü'nde üstleri başları tertemiz geldiler, annen ile baban. Maksim, dedenin karşısına geçti, (deden onun ancak omzuna geliyordu) şöyle dedi: 'Tanrı aşkına, Vasiliy Vasilyeviç, sana drahoma için geldiğimi düşünme; hayır, buraya yalnızca, karımın babasına saygılarımı sunmak için geldim.' Deden bundan çok hoşlandı. Gülümsedi: 'Ah, insan azmanı seni, haydut! Artık kızmıyorum sana, burada, bizim yanımızda kalabilirsiniz!' Maksim yüzünü buruşturdu: Varvara nasıl isterse, öyle olacağını söyledi. 'Benim için fark etmez!' diye ekledi. Yanımıza taşınmalarından hemen sonra didişmeye başladılar. Araları bir türlü düzelmiyordu! Babana göz kırpıyordum, masanın altından tekmeliyordum onu, bir türlü yola gelmiyordu! Gözleri çok güzeldi: Neşeli, temiz. Kaşları ise siyahtı, bazen çatardı kaşlarını, altlarından gözleri görünmezdi; yüz ifadesi taş gibi, inatçıydı. Benden başka kimsenin sözünü dinlemiyordu. Kendi çocuklarımdan daha çok seviyordum onu, kendisi de biliyordu bunu, o da beni seviyordu! Bazen yanıma sokulurdu, kucaklardı beni, ya da elimden tutar, konuk odasına götürürdü, 'Sen benim gerçek anamsın,' derdi, 'toprak gibi, gerçek anam, ben Varvara'nın sevdiğinden daha çok seviyorum seni!' O zamanlar annen şen şakrak, eli maşalı bir kadındı, babanın böyle dediğini duyunca onun üzerine saldırıyor, bağırmaya başlıyordu: 'Nasıl böyle bir şey söyleyebiliyorsun sen, kendini bilmez kepçekulak?'

Üçümüz bir araya gelip birlikte oyunlar oynuyorduk. Çok güzel geçiniyorduk, içimiz rahattı! Baban da çok güzel dans ediyordu, güzel şarkılar söylüyordu. Kör taklidi yaparak şarkı söylüyordu... Körler kadar güzel kimse şarkı söyleyemez.

Annenle bahçedeki ek binada kalıyorlardı, sen de orada doğdun. Bir gün baban öğlen saatinde yemeğe gelmişti, sen de tam o zaman doğdun. Baban hem seviniyor, hem yataktan kalkmayan annene kızıyordu: Doğumun ne zor bir şey olduğundan haberi yoktu akılsızın! Dedene bir torunu olduğunu haber vermek için beni omzuna alıp öyle bütün avluyu geçirdi, onun yanına götürdü. Deden, 'Ne deli bir adamsın sen, Maksim!' dedi.

Ama dayıların sevmiyorlardı onu, çünkü şarap içmiyordu, dilini tutmasını biliyordu, olmayacak şeyler düşünmüyordu. Öfke kusuyorlardı ona dayıların! Büyük yortuda bir gün hava rüzgârlıydı, birden evin her yanında rüzgâr korkunç bir biçimde uğuldamaya başladı. Herkes donup kalmıştı. Kötü ruhların baskınına uğradık sandık. Deden korkudan titriyordu. 'Evin her yerinde ışıklar yakılsın! Herkes dua etsin!' diye bağırıyordu. Ve bir anda uğultu kesildi, bu kez daha çok korktuk. Yakov dayın bunun kesin Maksim'in işi olduğunu söyledi. Daha sonra baban pencereye boş birkaç şişe, kavanoz koyduğunu, rüzgâr esince onların her birinden değişik sesler çıktığını söyledi. Deden kızdı ona: 'Umarım, bu çeşit işlerin bir gün Sibirya'yı boylatır sana, Maksim!'

Bir kış dondurucu soğuklar vardı, kurtlar dağlardan, ovalardan kente inmeye başlamışlardı. Kâh köpekleri parçalıyor, kâh atları ürkütüyorlardı, sarhoş bir nöbetçiyi yemişlerdi. Kurtların yüzünden kentte huzur kalmamıştı! Baban bir gün tüfeği aldı, kayaklarını ayağına geçirdi, gece vakti tarlalara gitti, baktık, bir-iki kurdu sürüyerek getiriyor... Kürklerini soydu kurtların, kafalarının derisini yüzüp cam gözlerini ortaya çıkardı. Çok da güzel olmuştu! O sırada hole bir şey için Mihaylo dayın geldi, gözlerini dehşet içinde açtı, sesi kısıldı, bir şey söyleyemedi, gerisin geri kaçtı. Kaçarken şalvarı ayaklarına dolandı, düşerken, 'Kurt! Kurt!' diye mırıldanıyordu. Eve kurt geldiğini duyan herkes, eline ne geçtiyse kapmış, ışıkla hole koşmuştu. Kurda bakıyorlardı. Kurt başını sandıktan çıkarmış gibi duruyordu! Ona vurmak, ateş etmek gerekmiyordu! Bakanlar onun

kürkünün olmadığını, yalnızca çıplak başını görmüşlerdi, ön ayakları da sandığa çiviliydi! Deden Maksim'e çok kızdı... Bu şakayı Yakov düşünmüştü. Bir gün de Maksim bir kartona baş, burun, gözler, ağız, saçların yerine de üstüpü yapıştırdıktan sonra Yakov'la birlikte sokağa çıkmıştı, bu korkunç yüzü pencerelerden içeri sokuyorlardı. Elbette, çok korkmuşlardı insanlar, korkudan çığlık atanlar olmuştu. Bir gece de çarşaflara sarınıp kiliseye gitmiş, papazı korkutmuşlardı. Papaz bekçi kulübesine koşmuş, bu kez bekçi de çok korkmuş, 'Can kurtaran yok mu!..' diye bağırmaya başlamış. Böyle çok oyunlar yapıyorlardı: Bir türlü akıllanmıyorlardı! Maksim gülerek şöyle diyordu: 'İnsanların böyle basit bir şeyden korkuya kapılıp çığlıklar atması, kaçışması çok komik oluyor!' Hadi git ne söyleyeceksen söyle onlara bakalım...

Ve az kaldı, bu şakaları onun için bir felaketle sonuçlanacaktı: Mihaylo dayın aynı deden gibi alıngan, kinciydi; babanı yok etmeyi koymuştu kafasına. İşte, kış başında bir gece dördü birlikte komşulardan geliyorlardı: Maksim, dayıların ve yanlarında bir zangoç. Daha sonra bir arabacıyı öldüresiye dövdüğü için bıçakladılar o zangocu. Yamskaya Sokağı'ndan geçerlerken Maksim'i, buz tutmuş Dyukov göletinde çocukların kaydıkları gibi ayakta kaymak bahanesiyle götürmüşler ve orada onu buzda açılmış bir deliğe itmişler. Bunu anlatmıştım sana..."

"Dayılarım neden bu kadar hainler?"

Büyükannem enfiyesini çekerken pek sakin, cevap verdi:

"Hain değil, düpedüz aptallar! Mihaylo hem kurnaz, hem aptaldır, Yakov ise kendi halinde kaçığın teki... Evet, suya itmişler babanı, ama o dalıp başını çıkardıktan sonra buzun kenarına tutunmuş, onlar da ellerine vurmaya başlamışlar, parmaklarını çizmelerinin topuklarıyla ezmişler. Sarhoş olmadığı için şanslıymış baban, ötekiler ise sarhoşmuş. Maksim Tanrı'nın yardımıyla suya dalmış, oradan uzaklaşmış, uzakta yüzünü yukarıda tutarak soluk almaya başlamış. Ötekiler ulaşamıyorlarmış ona, bir süre buz parçaları atmışlar ona, sonra boğulacağını düşünüp onu orada bırakıp gitmişler. Maksim sudan çıkmış, polise koşmuş, biliyorsun, orası polis karakoluna yakındır. Karakol komutanı babanı da, bütün ailemizi de tanıyordu. Olayın nasıl olduğunu sormuş babana."

Büyükannem haç çıkarıp şükrettikten sonra ekledi:

“Maksim Savvateiç’e yattığı yerde huzur versin Tanrım, bunu hak etmiştir! Olayı polisten gizlemiş, şöyle açıklama yapmış: ‘Sarhoştum, göletin üzerinde buzda dolaşıyordum, bir yarığa düştüm.’ Karakol komutanı ‘Doğru değil senin bu dediğin, içki içmezsin sen!’ demiş. Karakolda uzun süre mi, yoksa kısa bir süre mi, bilmiyorum, şarapla ovalamışlar her yerini, kuru bir şeyler giydirmişler. Kürklü bir gocuğa sarıp sarmalayıp eve getirdiler. Karakol komutanının yanında iki kişi daha vardı. Yakov ile Mihaylo eve hâlâ dönmemişlerdi. Meyhane meyhane dolaşıyor, babandan kurtulmalarını kutluyorlardı. Annenle ben Maksim’e bakıyorduk. Hiç kendine benzemiyordu baban. Yüzü mosmordu, parmakları parçalanmış, kanıyordu, şakaklarında kar vardı, ama erimiyordu, şakaklarına sanki ak düşmüştü!

Varvara çığlıklar atıyordu: ‘Ne yaptılar sana böyle?’ Karakol komutanı her şeyden bir şey çıkarmaya çalışıyor, sorular soruyordu, ama benim yüreğim ortada kötü bir şeyler olduğunu hissediyordu. Ne olup bittiğini öğrenmesi için Varvara’yı karakol komutanının üzerine salıyordum, ben de sakin sakin, Maksim’den bir şeyler öğrenmeye çalışıyordum. Maksim, ‘Önce Yakov ve Mihaylo ile konuşun,’ diye fısıldıyordu. ‘Söyleyin onlara, benden Yamskaya Sokağı’nda ayrıldıklarını, Pokrovki’de Pryadilnaya çıkmazına saptıklarını söylesinler! Bunu yapmazsanız polisle başları belaya girecek!’ Dedenin odasına koştum. ‘Sen git karakol komutanını oyala, ben avluda çocukları bekleyeceğim,’ dedim. Başımızın dertte olduğunu söyledim. Deden giyindi, bir yandan titrerken bir yandan da homurdanıyordu: ‘Biliyordum zaten, bir şeylerin olacağını hissediyor, bekliyordum!’ Oysa boş konuşuyordu, bir şey bildiği yoktu! Çocuklar döndüler. İçeride polisin olduğunu söylediğimde telaşlandılar. Mihaylo korkudan hemen ayıldı, canım Yakov ise renk vermedi, ama şöyle mırıldandı: ‘Ben bir şey bilmiyorum, her şeyi Mihaylo yaptı, korkunç biridir Mihaylo!’ Bir biçimde sakinleştirdik karakol komutanını, iyi biriydi! ‘Oh,’ dedi, ‘dikkatli olun, ailenizde kötü bir şey olursa, suçlunun kim olduğunu hemen anlayacağım!’ Böyle dedikten sonra gitti. Sonra Maksim’in yanına geldi deden, şöyle dedi ona: ‘Teşekkür ederim, senin yerinde başka biri olsaydı, böyle yapmazdı, farkındayım! Sana da teşekkürler kızım, babanın evine böyle dürüst, iyi birini getirdiğin için!..’ İstediği zaman, deden çok güzel konuşurdu. Aptallığından,

kalbinin kilidini kilitledikten sonra böyle oldu. Üçümüz baş başa kalmıştık, Maksim Savvateiç ağlıyordu, sanki sayıklıyordu: 'Neden yaptılar bunu bana, ne kötülüğüm dokundu ki onlara? Neden, anneciğim?' Bana anne değil, küçük bir çocuk gibi, anneciğim, derdi. Zaten karakter olarak çocuk gibiydi. 'Neden?..' diye soruyordu. Oysa bu beni daha çok etkiliyordu, ağlıyordum. Çocuklarım için üzülüyordum. Annen bluzunun bütün düğmelerini koparmış, büyük bir kavgadan çıkmış gibi, perişan bir durumda oturuyordu. 'Gidelim buradan, Maksim!' diyordu. 'Kardeşlerim düşman bize, korkuyorum onlardan, gidelim!' Ben söyleniyordum ona: 'Ateşe körükle gitme sen de... Zaten yangın var evimizde!' Dedem sonra bu aptalları babandan özür dilemeleri için yolladı, annen Mihaylo'nun üzerine yürüdü, yüzüne bir tokat yapıştırdı, ama ne tokat!.. Baban ise üzüntüsünü belirtti: 'Nasıl kardeşlersiniz sizler? Sakat bırakabilirdiniz beni, ellerim olmadan nasıl çalışabilirdim?' Ama sonunda öyle veya böyle, barıştılar. Baban hastalandı, yedi hafta yataktan kalkamadı, arada bir şöyle diyordu: 'Ah, anneciğim, seninle başka bir kente gidelim, burası bize göre değil!' Çok geçmeden de Astrahan' da bir iş buldu. Yazın Çar'ın oraya gelmesi bekleniyordu, baban da kentte taklar yapacaktı. İlk vapurla gittiler, ruhumdan ayrılmak gibi geldi bana onlardan ayrılmak. Baban da çok üzgündü, benim de onlarla Astrahan'a gelmem için çok yalvardı. Varvara ise çok seviniyor, sevincini gizlemiyordu da, utanmaz... Öylece gittiler, hepsi bu kadar işte..."

Bir yudum su içti, enfiye çekti, pencereden gri gökyüzüne bakarak düşünceli, "Evet, senin babanla ben kan akrabası değildik, ama aynı ruh akrabasıydık..." dedi.

Büyükannem anlatırken bazen dedem giriyordu araya, yüzünü kokarca gibi yukarı kaldırıyor, sivri burnuyla havayı kokluyor, kuşkulu kuşkulu büyükanneme bakıyor, onun anlattıklarını dinliyor, mırıldanıyordu:

"Atıyorsun, atıyorsun..."

Ve birden soruyordu bana:

"Aleksey, bugün şarap içti mi bu kadın?"

"Hayır, içmedi."

"Yalan söylüyorsun, gözlerinden anlıyorum."

Kalkıp, kararsız adımlarla çıkıyordu odadan. Arkasından bana göz kırpıyordu büyükannem, espri yapıyordu:

"Yavaş ol, Avdey, atları ürkütme..."

Dedem bir gün çıkarken birden odanın orta yerinde durdu, önüne yere bakarak alçak sesle sordu:

"Ne diyorsun, anacığım?"

"Ne için?"

"Durumun farkında değil misin?"

"Farkındayım."

"Ne düşünüyorsun?"

"Kader, babacığım! Hatırlıyor musun, herkes bir asilzadeden söz ediyordu?"

"Evet."

"Şimdi ne durumda peki?"

"Çıplak."

"Bu da Meryem Anamızın işi işte..."

Dedem böyle dedikten sonra çıkıp gitti odadan. Ortada bir tersliğin olduğunu hissettim, sordum büyükanneme:

"Neden söz ediyordunuz?"

Büyükannem ayaklarımı ovalarken söylendi:

"Senin de her şeyi bilmen gerekiyor. Çocukken bilmediğin kalmayacak, bu gidişle büyüyünce soracak bir şeyin olmayacak..."

Başını sallayarak gülmeye başladı.

"Ah dede, dede, Tanrı'nın gözünde bir toz tanesisin sen! Evet, Alekseyciğim, ama kimseye söylemeyeceksin! Deden sermayeyi kediye yükledi! Bir şeyi kalmadı! Asilzadenin birine büyük para, binlerce ruble verdi, adam iflas etti..."

Gülümseyerek düşüncelere daldı büyükannem, bir şey söylemeden uzun süre öylece oturdu, ama ablak yüzü buruşmuş, kararmıştı, kederliydi.

"Ne düşünüyorsun, büyükanne?"

Toparlandı büyükannem.

"Bak, ne anlatmak istiyorum sana," dedi. "Yevstigney'i anlatayım sana, ister misin? Dinle:

Yevstigney adında bir papaz vardı,

Papazların arasında da, soyluların arasında da,
Ondan daha akıllı biri yoktur, diye düşünüyordu,
En yaşlı insanların arasında da!
Bir bey gibi, pek kurularak dolaşıyordu,
Cennetkuşu sanıyordu kendini,
Komşularına, çocuklara akıl veriyordu,
Herkese yukarıdan bakıyor,
Kiliseyi küçümsüyordu!
Sokaklar dar geliyordu ona!
Bir şeyi beğenmiyordu!
Güneşin erken doğduğunu söylüyordu!
Ne gösterirlerse göstersinler Yevstigney'e,
Dudak büküp şöyle diyordu:"

Büyükannem yanaklarını şişirdi, gözlerini iri iri açtı, hoş yüzü aptal, komik bir ifadeyle kaplandı; tembel, tatsız bir sesle devam etti:

"Bunun daha iyisini yaparım ben,
Bundan daha iyisini yapabilirim,
Ama zamanım yok..."

Susup bir süre bekledikten sonra devam etti büyükannem:

"Bir gece cinler geldiler papaza,
'Burada olmaktan hoşlanmıyor musun, papaz efendi?' dediler.
'Gel bizimle, Cehennem'e gidelim,
Orada çok güzel yanıyor kömürler!'
Pek akıllı papaz daha şapkasını almamıştı ki,
Cinler kucakladılar onu,
İkisi omuzlarına binip,
Güle oynaya, bağıra çağıra,
Götürüp Cehennem'in alevleri içine attılar:
'Bizden hoşnut musun, Yevstigneyciğimiz?'
Elleri böğründe,
Ateşin içinde kızarırken bakınıyordu papaz,
Dudaklarını pek kibirli şişirmiş,

Şöyle diyordu:

'Cehenneminiz kömür kokuyor sizin!'"

Masalı bitirdikten sonra büyükannemin yüzündeki ifade değişti, pek sakin gülümsedi, tembel, kalın bir sesle açıkladı bana:

"Hâlâ değişmemişti Yevstigney, dediğinde diretiyordu, senin deden de öyle işte! Neyse, hadi uyu artık, geç oldu..."

Tavan arasındaki odaya çok seyrek uğruyordu annem. Yanımda uzun süre kalmıyor, acelesi varmış gibi bir şeyler söyleyip gidiyordu. Giderek daha güzelleşiyor, daha güzel giyiniyordu. Ama büyükannemin olduğu gibi onun da benden gizlediği bir şeylerin olduğunun farkındaydım.

Büyükannemin masalları gün geçtikçe daha az ilgimi çekmeye başlamıştı. Babamla ilgili anlattıkları bile, içimde her gün daha büyüyen karışık endişeleri yatıştıramıyordu.

Soruyordum büyükanneme:

"Babamın ruhu neden huzursuz?"

Büyükannem gözlerini kısarak cevap veriyordu:

"Nereden bilebiliriz bunu? Tanrı'nın bileceği bir şey bu, biz bilemeyiz..."

Geceleri uyuyamıyor, mavi pencerelerden, gökyüzünde yıldızların ağır ağır süzüldüklerini izliyor, aklımda hüzünlü birtakım şeyler kuruyordum... Düşündüklerimde en büyük yeri babam tutuyordu. Çoğu zaman, elinde bir sopa, arkasında tüylü köpeği, tek başına bir yerlere gidiyordu...

10. Tambovski ili Borisoglebsk Bölgesi'ndeki Kalyupanovka köyünde bu masalın değişik bir versiyonunu dinlemiştim: Orada kılıç, üvey annesine iftira eden bir üvey oğlu öldürüyordu. (Yazarın notu.)

XII

Bir akşam erken uyudum, uyanınca ayaklarımın düzeldiğini hissettim, karyoladan sarkıttım bacaklarımı, o anda gene tutmaz oldular; ama artık sağlam oldukları, yürüyebileceğim bilinci yer etmişti içimde. Bu öylesine güzel bir şeydi ki, sevincimden haykırdım, bedenimin bütün ağırlığını bacaklarıma vererek ayağa kalktım, düştüm, dizlerimin üzerinde sürünerek kapıya gittim, merdivenden indim. Beni karşılarında gördüklerinde nasıl şaşıracaklarını, sevineceklerini hayal ediyordum.

Annemin odasında, dizlerimin üzerinde büyükannemin yanına nasıl geldiğimi hatırlamıyorum. Tanımadığım birkaç kişi büyükannemin karşısında dikilmiş, kara kuru, yeşil suratlı, yaşlı bir kadın herkesin sesini bastırarak sert tavırlarla bağırıyordu:

"Ahududu likörü içirip onu sarhoş etmek, başını döndürmek..."

Baştan aşağı yemyeşildi yaşlı kadın. Giysisi de, şapkası da, bir gözünün altında ben olan yüzü de, benin üzerindeki birkaç tüy de ot yeşiliydi. Altdudağını sarkıtıp, üstdudağını kaldırmış, yeşil dişlerini göstererek parmakları olmayan siyah dantelli eldivenli eliyle gözlerini hafiften kapayarak bana bakıyordu.

Korkmuştum.

"Kim bu?" diye sordum.

Dedem, canı sıkkın, cevap verdi:

"Bu da büyükannen olur..."

Annem gülümseyerek bana doğru itti Yevgeniy Maksimov'u.

"Bu da baban..." dedi.

Annem çabuk çabuk, anlayamadığım bir şeyler söylemeye başladı. Maksimov gözlerini kısarak bana doğru eğildi, "Sana güzel boyalar hediye edeceğim," dedi.

Oda çok aydınlıktı. Ön köşede masada beş mumlu bir şamdan yanıyordu, mumların arasında dedemin pek sevdiği, "Ağlama anam

benim" ikonası vardı, cüppesindeki inciler, altın tacındaki renkli taşlar parlıyordu mumların ışığında. Sokağa bakan pencerelerin kararmış camlarına dışarıdan birtakım yuvarlak yüzler burunlarını yassıltırcasına dayamışlardı, her şey bir yere doğru gidiyor gibiydi, ama yeşil, yaşlı kadın soğuk elleriyle kulağımı tutmuş, şöyle diyordu:

"Muhakkak, muhakkak..."

Büyükannem, "Aptallaştı çocuk," dedi.

Kapıya götürdü beni. Ama ben hiç de aptallaşmamıştım. Yalnızca gözlerimi kapamıştım, beni üst kata taşırken sordum büyükanneme:

"Neden sakladın bunu benden?"

"İyisi mi, sesini kes sen!.."

"Yalancısınız... "

Beni yatağa yatırdıktan sonra uzanıp başını yastığa koydu, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Omuzları sarsılıyor, mırıldanıyordu:

"Sen de ağla...ağla..."

Ağlamak istemiyordum. Tavan arası karanlık ve soğuktu. Titriyordum, karyola sarsılıyor, gıcırdıyordu. Yaşlı, yeşil kadın gözlerimin önünden gitmiyordu. Uyuyor gibi yapıyordum. Sonunda büyükannem çıktı odadan.

Tekdüze, boş birkaç gün geçti. O konuşmadan sonra annem bir yerlere gitti, evin içine hüzünlü bir sessizlik çöktü. Bir sabah dedem elinde keskiyle geldi, pencerenin kışlık çerçevelerini çıkarmaya başladı. Su dolu bir tas ve bez parçalarıyla büyükannem de geldi, dedem alçak sesle sordu ona:

"Ne o, kocakarı, nasıl?"

"Ne, nasıl?"

"Mutlu musun?"

Büyükannem merdivende bana verdiği gibi cevap verdi dedeme:

"İyisi mi, kes sesini sen!"

Şimdi sıradan sözcüklerin özel bir anlamı vardı. Arkalarında kimsenin açmak istemediği, ama herkesin bildiği büyük, hüzünlü bir şey saklıydı.

Dedem çerçeveyi dikkatlice çıkardıktan sonra alıp götürdü. Büyükannem pencerenin kanadını açtı. Bahçede bir sığırcık kuşu ötüyor, serçeler cıvıldıyordu. Buzu çözülen toprağın baş döndürücü

kokusu odaya dolmuş, sobanın mavi çinileri mahcup olmuş gibi beyazlaşmıştı.

Onlara bakınca içim ürperiyordu. Karyoladan aşağı kaydım.

"Çıplak ayaklarınla yere basma," dedi büyükannem.

"Bahçeye çıkacağım."

"Dışarıda yerler kurumadı henüz, biraz beklesen ya!"

Büyükannemin sözünü dinlemek gelmiyordu içimden, büyükleri görmek bile istemiyordum.

Bahçede taze otların açık yeşil filizleri boy atmış, elma ağaçlarında tomurcuklar şişmiş, patlamıştı; Petrovna'nın küçük evinin çatısında yosunlar pek hoş yeşildi, her yanda kuşlar ötüyordu. Neşeli sesler, taze, nefis kokan hava başımı pek hoş döndürüyordu. Pyotr Amca'nın kendini kestiği çukur karın ezdiği yabani, sararmış otlarla kaplıydı. Oraya bakmak hiç hoş değildi, ilkbahara özgü hiçbir şey yoktu orada; öksü otlarının tepelerinin parıltısında bir hüzün vardı. Çukur her şeyiyle can sıkıcı derecede gereksizdi bahçede. Oradaki yabani otları öfkeyle koparıp atmak; kırık tuğla parçalarını, öksü otlarını, gereksiz, pis her şeyi toplamak, bu çukurda kendime temiz bir yer yapmak, bütün yaz orada, büyüklerden uzak, tek başıma kalmak istiyordum. Hemen işe koyuldum, bu uğraşım birden hayli uzun süre her şeyi unutturdu bana; evde olan biten benim için çok gurur kırıcı olsa da, gün geçtikçe etkisini kaybediyordu.

Kâh annem, kâh büyükannem soruyorlardı bana:

"Neden gene şişirdin dudaklarını?"

Onların bu çeşit sorularına kızmıyordum, ama evde her şey düpedüz yabancıydı bana artık. Yeşilli kocakarı, eski bir çitin çürümüş direği gibi, hemen her öğlen yemeğinde, akşam çayında, akşam yemeğinde masadaydı. Gözleri yüzüne sanki görünmez ipliklerle dikiliydi. Kemikli yuvalarından bir anda öne çıkıyorlar, her şeyi görerek, fark ederek, Tanrı'dan bahsediyorsa tavana kalkarak evle ilgili bir şeyden söz ediyorsa yanaklarının üzerine inerek, fıldır fıldır dönüyordu. Kaşları kepekten, sanki yapıştırılmış gibiydiler. Elini komik bir biçimde eğerek küçük parmağıyla ağzına tıkıştırdığı her şeyi iri, beyaz dişleri hiç ses çıkarmadan çiğniyor; kulaklarının çevresinde kemik şişkinlikler hareket ediyor; bu arada kulakları da, yeşil tüyler de, buruşuk, iğrenç temiz cildinin altında siğiller de kıpırdıyordu. Oğlu

gibi o da pek temizdi. Onlara dokunmak tuhaf, tatsız bir duygu veriyordu insana. Yaşlı kadın ilk zamanlar ölü eliyle dudaklarıma dokunuyordu, eli sarı Kazan sabunu, günlük kokuyordu, dönüp hemen kaçıyordum yanından.

Sık sık şöyle diyordu oğluna:

"Bu çocuğu çok iyi eğitmek gerekir... Anlayabiliyor musun beni, Yevgeniyciğim?"

Oğlu uysalca eğiyordu başını, yüzünü buruşturuyor, bir şey söylemiyordu. Aslında bu yeşil kadının yanında herkes buruşturuyordu yüzünü.

Nefret ediyordum ondan, (oğlundan da), bu ağır duygum yüzünden çok dayak yediğim oldu.

Kocakarı bir gün yemekte gözlerini korkunç bir biçimde patlatıp şöyle dedi:

"Ah, Alekseyciğim, yemek yerken çok acele ediyorsun, üstelik büyük lokmalar atıyorsun ağzına! Boğulacaksın, çocuğum!"

Ağzımdaki lokmayı çıkarıp tekrar çatala taktım, ona uzattım.

"Gözünüze battıysa, alın siz yiyin..."

Annem kolumdan tutup masadan kaldırdı beni. Küçük düşürüldüm, tavan arasına gönderildim... Büyükannem geldi yanıma, ağzını kapayarak kahkahalarla gülüyordu.

"Aman oğlum! Çok yaramaz bir şey oldun sen, İsa yardımcın olsun..."

Ağzını kapamasından hoşlanmadım, uzaklaştım yanından, çatıya çıktım, orada bacanın dibinde uzun süre oturdum. Evet, yaramazlık yapmak, herkese kötü şeyler söylemek geliyordu içimden, bu isteğimi yenmem de çok zordu, ama mücadele etmem gerekiyordu... Bir gün, gelecekteki üvey babamla babaannemin sandalyelerine vişne zamkı sürüdüm. İkisi de yapıştı sandalyeye. Çok komikti... Dedemin dayağını yedikten sonra tavan arasına odama çıktım. Annem geldi yanıma, alıp kendi odasına götürdü beni, kucağına aldı, sıkı sıkı sarıldı bana.

"Bak ne diyeceğim sana, yavrum, neden bu kadar öfkelisin? Bunun beni ne çok üzdüğünü bilemezsin!"

Gözleri billur gibi yaşla dolu doluydu, başımı yanağına bastırdı. Bu benim için öylesine ağır bir şeydi ki, beni dövseydi, daha iyiydi!

Maksimovlara bir daha kötü davranmayacağıma söz verdim anneme. Bir daha asla, yeter ki annem ağlamasın!

Sesini alçaltıp ekledi annem:

"Evet, evet... yaramazlık iyi bir şey değil. Yakında nikâhımız kıyılacak, Moskova'ya gideceğiz, sonra döneceğiz, artık benim yanımda kalacaksın. Yevgeniy Vasilyeviç çok iyi, çok zeki bir insan, onunla iyi anlaşacaksın. Okula gideceksin, sonra onun gibi üniversitede okuyacaksın, sonra doktor olacaksın. Ya da ne istersen. Okuyan insan ne isterse onu olur. Neyse, şimdi git, dolaş biraz..."

Annemin peş peşe sıraladığı bu "sonra"lar derin bir yere inen, beni annemden uzaklaştıran, karanlığa, yalnızlığa götüren merdiven basamakları gibi geliyordu bana.

Anneme şöyle demeyi çok istiyordum: "Evlenme, lütfen, ben çalışır bakarım sana!"

Ama söyleyemiyordum bunu. Annem her zaman ona okşayıcı sözcükler söyleme duygusu uyandırıyordu bende, ama hiçbir zaman söyleyemiyordum o sözcükleri.

Bahçede işlerim iyi gidiyordu: Yabani otları ayıklamış, çalıları orakla kesmiş, hepsini çukurun dışına atmış, temizlediğim yere tuğla parçalarıyla kendime geniş bir oturma yeri yapmıştım. Yatılabilirdi de orada. Renkli cam ve kap parçaları toplayıp hepsini çamurla tuğlaların arasına yerleştirmiştim. Öyle ki, güneş vurduğunda kilisede olduğu gibi hepsi pek güzel parlıyordu.

Yaptıklarımı görünce bir gün şöyle dedi dedem:

"Çok güzel düşünmüşsün! Ama yabani otlar gene büyüyecek, köklerini çıkarmamışsın! Hadi, ben kürekle temizleyeyim orayı, git kürek getir bana!"

Gidip küreği getirdim. Dedem avuçlarına tükürdü, ıhlayarak küreğe basıp yumuşak toprağa daldırdı.

"Sen kökleri topla, çukurun dışına at! Daha sonra buraya sana ayçiçeği, ebegümeci dikeceğim... Yerin çok güzel olacak!"

Sonra birden küreğin üzerine eğilip sustu, öylece kaldı. Yüzüne baktım, ufak, köpeklerinki gibi zeki gözlerinden toprağa küçük gözyaşı damlaları dökülüyordu peş peşe.

"Ne oldu, dede?"

Dedem silkindi, avuç içiyle yüzünü sildi, bulanık gözleriyle baktı bana.

"Terledim!" dedi. "Şuraya baksana, ne çok solucan var!"

Sonra tekrar toprağı küreklemeye başladı, birden şöyle dedi:

"Boşuna yaptın burayı! Evet, boşuna, dostum! Yakında satacağım bu evi. Sanırım sonbaharda... Annene drahoma vermemiz için para lazım. Öyle işte... Hiç olmazsa, o doğru dürüst bir hayat yaşasın, Tanrı yardımcısı olsun..."

Küreği elinden atıp kolunu "boş ver" der gibi salladı, bahçenin ucundaki banyonun arkasına, serasının olduğu yere gitti. Ben toprağı küreklemeye başladım, küreklerken ayak parmağımı kırdım.

Bu yüzden annemin nikâhına kiliseye gidemedim; ancak avlu kapısına kadar çıkabildim, ancak, onun Maksimov'la kol kola, başı önünde, tuğla kaldırıma, tuğlaların arasından çıkmış yeşil otlara dikkatle basarak yürüyüşünü görebildim. Sivri çiviler üzerinde yürüyor gibiydi...

Düğün sakin geçti; kilise dönüşü çay pek neşesiz içildi, annem hemen üstünü değiştirdi, eşyalarını toplamak, sandığı hazırlamak için yatak odasına gitti, babalığım gelip yanıma oturdu.

"Sana boyalar hediye edeceğime söz vermiştim," dedi, "ama burada, kentte güzel boya yok, kendiminkileri de veremem, Moskova'dan yollarım sana..."

"Peki, ben ne yapacağım o boyalarla?"

"Resim yapmayı sevmiyor musun?"

"Bilmiyorum ki, nasıl yapıldığını."

"Öyleyse başka bir şey yollarım."

Annem geldi yanımıza.

"Zaten hemen döneceğiz. Baban sınava girecek, okulu bitirir bitirmez geleceğiz..."

Benimle büyük biriyle konuşur gibi konuşmalarından hoşlanıyordum, ama sakallı birinin hâlâ okulda okuyor olması garibime gitmişti. Sordum:

"Okulda ne okuyorsun?"

"Araştırma işi..."

Bunun ne biçim bir iş olduğunu sormaktan çekindim. Evin içinde can sıkıcı bir sessizlik vardı, tuhaf bir yün hışırtısı duyuyor, bir an önce

gece olsun istiyordum. Dedem sırtını sobaya dayamış, ayakta duruyor, gözlerini kısmış, pencereden dışarı bakıyordu. Yeşil kocakarı annemin hazırlanmasına yardım ediyor, bir yandan da oflayıp pufluyordu. Öğleden beri sarhoş büyükannemi ise, kendini bilmediği için tavan arasına götürüp üzerine kapıyı kilitlemişlerdi.

Ertesi gün sabah erkenden gitti annem. Ayrılırken, hafifçe kaldırarak kucakladı beni, sanki yabancı gözlerle baktı gözlerimin içine, yanağımdan öptü.

"Neyse, hadi hoşça kal..."

Dedem, sabahın kızıllığı hâlâ süren gökyüzüne bakarak, kederli, mırıldandı anneme:

"Söyle ona, beni üzmesin, sözümü dinlesin..."

Annem bana doğru haç çıkararak, "Dedenin sözünü dinle," dedi.

O anda başka bir şeyler söylemesini bekliyordum, dedeme kızmıştım: Annemin söyleyeceklerine engel olmuştu.

İşte bindiler arabaya; annem, bir yere takılan eteğini, canı buna sıkılmış gibi, uzun süre toplamaya çalıştı.

Dedem uyardı beni:

"Yardım etsene annene... görmüyor musun?" Çok üzgün olduğum için anneme yardım etmiyordum.

Maksimov, dar pantolonun sardığı uzun bacaklarını arabaya yerleştirmeye çalışıyordu, büyükannem birkaç bohçayı onun eline tutuşturmakla meşguldü. Maksimov, çenesinden destek alarak bohçaları bacaklarının arasına koyuyor, soluk yüzünü buruşturarak mırıldanıyordu:

"Fazla oldu, yeter artık..."

Öteki arabaya yeşil kocakarı, subay olan büyük oğluyla binmişti, resim gibi oturuyordu. Oğlu ise kılıcının sapıyla sakalını düzeltiyor, bir yandan da esniyordu.

Dedem soruyordu ona:

"Demek savaşacaksınız?"

"Kesinlikle!"

"İyi olur. Türkleri yenmelisiniz..."

Yola çıktılar. Annem birkaç kez dönüp mendil salladı. Büyükannem de evin duvarına yaslanmış, ağlayarak el sallıyordu. Dedem bile eliyle gözyaşlarını silerken kesik kesik mırıldanıyordu:

“Kötü bir şey olmayacak... iyi olacak... iyi olacak...”

Kenarda bir taşın üzerinde oturuyordum. Arabaların arkasından, sarsılarak gidişine bakıyordum. İşte sokağın köşesini döndüler, göğsümde bir şey çarparak kapandı, kayboldu sanki.

Çok erkendi, evlerin panjurları hâlâ kapalıydı, sokakta kimsecikler yoktu. Hiç böyle bomboş, ölü görmemiştim sokağı. Uzaklarda bir yerden usandırıcı bir çoban kavalının sesi geliyordu.

Dedem elini omzuma koyup, “Hadi gidip çay içelim,” dedi. “Anlaşılan, senin kaderin benim yanımda olmak: Kibrit tuğlaya sürtününce parladığı gibi, sen de bensiz olamayacaksın!”

Sabahtan akşama kadar, hiç konuşmadan bahçede bir şeyler yapıyorduk. Dedem evlekler açıyor, ahududu çalılarını bağlıyor, elma ağaçlarının diplerini temizliyor, tırtılları öldürüyordu, ben ise yerimi düzenliyor, daha güzel yapmaya çalışıyordum. Dedem yanmış bir ağacın kütüğünün ucunu kesip yere birkaç sopa sokmuştu, ben onlara kuşlarımın kafeslerini asmıştım. Kurumuş yabani çalılardan sık bir çit yapmış, oturacak yerimin üzerine güneş ve çiy için bir çardak örmüştüm. Yerim çok güzel olmuştu.

Dedem, “Senin için bir şeyin daha iyi nasıl olacağını kendin düşünüp yapman çok iyi,” diyordu.

Onun sözlerine büyük değer veriyordum. Bazen geliyor, üzerini yabani otlarla, çalılarla kapadığım oturma yerime uzanıyor, konuşmakta zorlanıyor gibi çok sakin, acele etmeden, bana akıl veriyordu:

“Annenden koptun artık sen, onun başka çocukları olacak, onları senden daha çok sevecek, kendine yakın hissedecek. Görüyorsun işte, büyükannen de içmeye başladı...”

Sonra kulak kabartıyor gibi uzun süre susuyor, ağzından tekrar hüzünlü sözcükler dökülüyordu:

“Bu ikinci oluyor içkiye başlaması. İlk kez, Mihaylo askere çağrıldığında başlamıştı. Aptal kadın, yalvarmış yakarmış, onun için ‘askerden muaf’ kâğıdı satın almak zorunda bırakmıştı beni. Askere gitseydi belki düzelir, adam olurdu... Eh, ne yaparsın... Ben yakında öleceğim. Bu demek oluyor ki, yalnız kalacaksın. Kendi hayatını kendin düzene sokacaksın, anlayabiliyor musun beni?

Öyle, işte! Kendin için çalış, başkalarına bakma! Her zaman sakin, ağırbaşlı ol, dik kafalılık etme! Herkesi dinle, kendin için en iyi olanı yap..."

Bütün yazı (elbette havanın kötü olduğu günlerin dışında) bahçede geçirdim. Sıcak gecelerde bile yerimde, büyükannemin bana verdiği keçenin üzerinde uyuyordum. Bazı geceler, bir kucak saman getiriyor, yattığım yerin hemen yanına seriyor, o da bahçede benim yanımda kalıyordu. Uzun süre bir şeyler anlatıyordu bana, arada bir anlatmayı kesip beklenmedik şeyler söylüyordu:

"Bak, yıldız kaydı! Şu anda birinin temiz ruhu hüzünlendi, toprak ana uyandı! Demek bir yerde iyi bir insan doğdu."

Ya da bana işaret ediyordu:

"Yeni bir yıldız doğdu, bak! Ne parlak bir yıldız! Ah, sevgili gökyüzü, Tanrı'nın ışıl ışıl örtüsü..."

Dedem homurdanıyordu:

"Üşüteceksiniz, aptallar, hasta olacaksınız ya da bir iş gelecek başınıza! Hırsızlar bastıracaklar sizi..."

Kimi zaman güneş öyle bir batıyordu ki, gökyüzünde ışıktan nehirler oluşuyordu; bahçenin yeşil kadifesinin üzerine altın rengi kırmızı kül dökülüyor, sonra çevrede her şey belirgin biçimde koyulaşıyor, çöken koyulukla birlikte büyüyor, kabarıyordu. Güneşe doyan yapraklar kendilerini bırakıyor, otlar toprağa doğru boyunlarını büküyor, her şey yumuşuyor, parlıyor, müzik gibi okşayan çeşitli kokular salarak soluyordu... Uzaklardan, tarlalardan da geliyordu bu müzik: Kışlada akşam borusu çalıyordu. Gece yaklaşıyordu, onunla birlikte göğsüme annemin tatlı okşamaları gibi güçlü, taptaze bir şey doluyordu, sessizlik ılık, yumuşak ellerini dolaştırıyordu yüreğimin üzerinde; belleğimden, unutulması gerekenleri, günün acılı, hafif tozunu siliyordu. Sırtüstü yatıp gökyüzünün derinliklerinde ortaya çıkan yıldızlara bakmak doyumsuz bir haz veriyordu bana. Ortaya yeni yıldızlar çıkararak sürekli daha da derinleşen gökyüzü sanki kolayca beni de yerden kaldırıyordu, (çok tuhaftır) sanki dünya küçülüyordu, ama bu arada ben büyümüyordum, çevremdeki her şeyle iç içe giriyor, kaynaşıyordum. Çevre daha karanlık, daha sessiz oluyordu; ama her yanda görünmeyen hassas keman telleri, değişik sesler... (rüyamda kuşlar mı ötüyordu, yanımdan bir kirpi mi

geçiyordu, bir insan mı soluyordu yakınımda) her şey çok değişik, gündüz olmadığı kadar sesli, duyarlı bir huzurun sevgisiyle dolu oluyordu.

Bir armonika çalmaya başlıyordu, bir kadın kahkahası duyuluyordu, kaldırım taşına çarpan bir kılıç şakırdıyordu, bir köpek havlıyordu; hiçbirinin gereği yoktu: Solmakta olan bir günün son yapraklarıydı bunlar...

Bazı geceler tarladan, sokaktan bir sarhoş narası geliyordu; biri ayaklarını yere vurarak koşuyordu... Son derece olağan bir şeydi bu, dikkatimi bile çekmiyordu.

Büyükannem uzun süre uyuyamıyordu; ellerini başının altına koyup besbelli, benim dinleyip dinlemediğimi hiç dert etmeden, sakin bir duygululukla uzun süre bir şeyler anlatıyordu. Ve her zaman, geceyi daha anlamlı, daha güzel yapacak bir şeyler buluyordu.

Onun tekdüze sesini dinlerken farkına varmadan uykuya dalıyordum, kuşlarla birlikte uyanıyordum. Güneş doğrudan yüzüme geliyordu, ısıtıyordu yüzümü, sabah yeli esiyordu hafiften, elma ağaçlarının yaprakları çiy damlaları döküyordu, otların yeşilliği kristal bir berraklıkla daha çok parlıyor, üzerlerinden ince bir pus yükseliyordu. Güneş ışığının leylak rengi yelpazesi gökyüzünde genişleyerek yayılıyor, onu masmavi yapıyordu. Çok yukarılarda, görünmeyen bir çayırkuşu ötüyor ve bütün sesler, renkler huzurlu bir sevinçle, hemen kalkmak, bir şeyler yapmak, çevremde canlı her şeyle dostça yaşama isteğiyle göğsüme doluyordu.

Hayatımın en sakin, en hoş saatleriydi o anlar. Kendi gücüme güven duygum özellikle o yaz sağlamlaşmış, ruhumda yer etmişti. Yabanileşmiş, insanlardan kaçar olmuştum. Ovsyannikovların haykırışlarını duyuyordum, ama gitmek istemiyordum onların yanına, kuzenlerim geldiğinde de hiç sevinmiyordum, bahçedeki yerimi, benim olan tek şeyimi bozacakları korkusu huzursuz ediyordu beni.

Dedemin, zamanla daha kuru, homurtulu, sitemli olan sözleri de pek çekmiyordu ilgimi. Sık sık büyükannemle tartışmaya başlamıştı, evden kovuyordu onu, büyükannem çıkıp kâh Yakov dayıma, kâh Mihaylo dayıma gidiyordu. Bazen birkaç gün dönmüyordu eve; yemekleri dedem kendi yapıyordu, yaparken ellerini yakıyor, oflayıp

pufluyor, küfürler ediyor, tabakları kırıyordu. Huysuz bir ihtiyar olmuştu.

Bazen bahçeye yanıma geliyor, çimenlerin üzerine rahatça yerleşiyor, sessizce uzun süre beni izliyor, birden soruyordu:

"Neden bir şey söylemiyorsun?"

"İşte... Niçin sordun?"

Öğüt vermeye başlıyordu bana:

"Biz soylu falan değiliz. Kimse bir şey öğretmez bize. Her şeyi kendimiz yapmak zorundayız. Biliyorsun, başkaları için kitaplar yazılmış, okullar yapılmıştır, ama bizler için yapılan bir şey yoktur. Her şeyi kendimiz yapmak zorundayız..."

Sonra düşüncelere dalıyordu; kıpırdamadan, sessiz, neredeyse öfkeli, öylece kalıyordu.

Sonbaharda evi sattı. Ama satıştan hemen önce sabah çayında birden, yüzü asık, kararlı bir tavırla büyükanneme şöyle dedi:

"Evet, anacığım, bunca yıl baktım sana, yedirdim içirdim! Artık kendi ekmeğini kendin bulacaksın."

Büyükannem, dedemin bu söylediklerini, uzun zamandır söyleneceğini biliyormuş, bunu bekliyormuş gibi, çok sakin karşıladı.

"Ne yapalım!" dedi. "Bu durumda, yapacak bir şey yok..."

Dedem Gorkaya çıkmaz sokağında eski bir evin bodrumunda iki oda kiraladı kendine. Taşınırken büyükannem uzun bağcıklı, örme ayakkabısını aldı, sobanın altına attı, yere çömeldi, ev cinini çağırmaya başladı:

"Evimizin cini, al sana ayakkabı, bizimle birlikte yeni evimize, yeni bir mutluluğa gel..."

Dedem avludan, pencereden bakıyordu ona, bağırdı:

"Ben götürüyorum onları, dinsiz kadın! Canımı sıkma..."

Büyükannem pek ciddi, uyardı onu:

"Aman dikkat et, babacığım, sonu kötü olur bunun..."

Ama dedem çok sinirliydi, ev cinini götürmeyi yasakladı ona.

Mobilyaları, bazı eşyaları, öfkeden köpürerek küfürler ederek Tatar eskicilere satmaya çalışıyordu. Büyükannem ise pencereden ona bakıyor, kâh ağlayarak kâh gülerek alçak sesle sesleniyordu:

"Dikkat et! Kıracaksın..."

Ben de ağlamaya hazırdım: Bahçem için, kendime yaptığım yer için üzülüyordum.

İki yük arabasıyla taşındık. Ben pılı pırtının olduğu arabaya binmiştim. Araba beni üzerinden yere atmak istiyormuş gibi, korkunç biçimde sarsılıyordu.

Ve bu sürekli bir yerlere atılma duygusuyla iki yıl, annemin ölümüne kadar yaşadım.

Annem, dedemin bodruma taşınmasından kısa bir süre sonra geldi. Yüzü sapsarıydı, zayıflamıştı. İri gözlerinde alevli, şaşırtıcı bir parlaklık vardı. Babasını, annesini ve beni ilk kez görüyormuş gibi uzun uzun bakmıştı yüzümüze, bir şey söylemeden, öylece bakmıştı... Babalığım ise, alçak sesle ıslık çalarak öksürerek ellerini arkasına bağlayarak parmaklarını oynatarak odanın içinde bir aşağı, bir yukarı dolaşıyordu.

Annem, ateş gibi yanan elleriyle yanaklarımı sıkarak, "Tanrım, ne çok büyümüşsün," dedi.

Hiç güzel giyinmemişti. Üzerinde koyu sarı, karnının üzerinde kabarık, bol bir entari vardı.

Babalığım elini uzattı bana:

"Merhaba, ortak! Nasılsın bakalım?"

Havayı şöyle bir kokladıktan sonra ekledi:

"Bir şey söyleyeyim mi, burası çok rutubetli!"

İkisinin de, uzun süre koşmuşlar, yorulmuşlar gibi ayakta duracak halleri yoktu, yatıp dinlenmekten başka bir şey istemiyorlardı.

Zoraki, çay içtiler. Dedem, yağmurun pencere camlarını yıkayışına bakarak sordu:

"Her şey yandı kül oldu, ha?"

Üvey babam, "Her şey," dedi. "Kendimizi dışarı atıp zor kurtardık..."

"Demek öyle. Ateş şakaya gelmez."

Annem başını dedemin omzuna koyup kulağına bir şeyler fısıldadı. Büyükannem ışıktan kamaşmış gibi, gözlerini kıstı. Ortam her an biraz daha sıkıcı oluyordu.

Dedem birden pek manalı, sakin ve çok yüksek sesle şöyle dedi:

"Benim kulağıma da, Yevgeniy Vasilyeviç Efendi, yangın falan olmadığı, senin her şeyini kumarda verdiğin gibi bir söylenti geldi..."

Odaya bir ölüm sessizliği çöktü. Yalnızca semaverin fokurtusu, yağmurun camları kırbaçladığı duyuluyordu.

Neden sonra annem, "Babacığım..." dedi.

Dedem bağırdı:

"Ne babacığımı?.. Şimdi ne olacak? Otuzunda, bir yirmilikle evlenme demedim mi ben sana? Gördün işte... Kibarmış! Soyluymuş, öyle mi? Şimdi ne olacak, kızım?"

Dördü hep bir ağızdan bağırıyordu, en çok da babalığımın sesi çıkıyordu. Hole çıktım, orada odunların üzerinde oturdum. Şaşkınlık içindeydim: Annem çok değişmişti, hiç de eskiden olduğu gibi değildi. Odada bu kadar belli değildi bu, ama burada, karanlıkta onun eskiden nasıl olduğunu açık seçik hatırlıyordum.

Daha sonra, nasıl olduğunu hatırlayamıyorum, Sormov'daydım. Duvarlarında kâğıt olmayan, kirişleri arasında kendir ipler, iplerin üzerinde hamamböceklerinin kaynaştığı, her şeyiyle yeni bir evdeydim. Annem ile babalığım sokağa pencereleri olan öndeki iki odada kalıyorlardı, büyükannem ile ben ise karşı evin damına bakan bir pencereli mutfakta. Damın ötesinde bir fabrikanın dalga dalga yoğun duman çıkan simsiyah bacaları gökyüzüne doğru yükseliyordu; kış rüzgârı köyün üzerine dağıtıyordu dumanı; bu yüzden, evin her zaman soğuk odalarında yağlı bir kurum kokusu oluyordu. Fabrikanın düdüğü sabahları erken saatte kurt gibi uluyordu:

"Huu... huu..."

Peykenin üzerine çıkarsam, pencerenin üst camından fabrikanın fenerlerle aydınlanan, ihtiyar bir dilencinin dişsiz ağzı gibi açık avlu kapısını görebiliyordum. Ufak tefek bir sürü insan hep birlikte giriyorlardı kapıdan. Öğleyin tekrar ötüyordu düdük; kapının siyah dudakları açılarak derin bir delik oluşturuyordu, fabrika geviş getirdiği insanları çıkarıyordu; simsiyah bir kalabalık dökülüyordu sokağa; beyaz, yünlü bir esinti insanları evlerine dağıtarak geçiyordu sokak boyunca. Köyün üzerinde gökyüzü çok seyrek görünüyordu. Evlerin çatılarının üzerinden, kurumla siyahlaşmış kar yığınlarının ötesinde gri, düz bir başka çatı görünüyordu. Hayal gücümü sınırlıyordu o çatı, hüzünlü, tekdüze bir renkle görüşümü engelliyordu.

Akşamları fabrikanın üzerinde bacaların tepelerini aydınlatan bulanık bir kızıllık dalgalanıyordu. O anda bacalar yerden gökyüzüne

yükselmiyorlar da, kırmızı hava soluyup uluyarak, uğuldayarak yukarıdaki duman bulutundan aşağı iniyorlarmış gibi görünüyorlardı. Bütün bunlar içimi kaldırıyor, yüreğimi öfkeli bir can sıkıntısıyla dolduruyordu. Büyükannem yemek pişiriyor, çamaşırları yıkıyor, yerleri silip süpürüyor, odun kırıyor, su taşıyordu. Sabahtan akşam geç saatlere kadar durmadan çalışıyor, sonra yorgun, inleyip oflayarak yatıyordu. Bazen yemekleri yaptıktan sonra pamuklu kumaş kısa bluzunu giyip eteğini kıvırıp kente gidiyordu:

"Gidip bizim ihtiyar ne yapıyor, bakayım..."

"Beni de götür!"

"Dışarısı nasıl soğuk, görmüyor musun, donarsın..."

Ve gidiyordu. Kar kaplı tarlalarda belli olmayan yolda yedi vers yürüyordu. Annemin yüzü sapsarıydı, gebeydi; gri püsküllü, eski, yırtık bir şala sarınarak soğuktan korunmaya çalışıyordu. Annemin düzgün, zarif bedenini biçimsizleştiren o şaldan nefret ediyordum. Nefret ediyor, püsküllerini koparıyordum; bu evden, fabrikadan, bu köyden nefret ediyordum. Annem eski, keçe çizmeleriyle dolaşıyordu; biçimsiz, şiş karnını hoplatarak öksürüyordu. Gri mavi gözleri soğuk, öfkeli parlıyor, kimi zaman çıplak duvarlara yapışmış gibi takılı kalıyorlardı. Bazen bir saat pencereden sokağa baktığı oluyordu. Sokak, yaşlılıktan dişlerinin bazıları siyahlaşmış, bükülmüş bir çeneyi andırıyordu. Dişlerin bazıları da dökülmüş, yerlerine çeneye büyük gelen dişler konulmuştu sanki.

Soruyordum anneme:

"Neden böyle bir yerde yaşıyoruz biz?"

"Ah, sus..." diyordu annem.

Benimle çok az konuşuyordu, yalnızca birtakım emirler veriyordu, o kadar.

Sokağa çıkmama çok seyrek izin veriyorlardı. Her çıktığımda çocuklardan dayak yemiş olarak dönüyordum eve. Kavga en sevdiğim, tek hoşlandığım şeydi, tutkuyla tutuşuyordum kavgaya. Annem kayışla haşlıyordu beni; gelgelelim, dayak kavga tutkumu daha da azdırıyordu, sokağa bir sonraki çıkışımda çocuklarla daha hırslı dövüşüyordum. Bu kez annem daha kötü cezalandırıyordu beni. Bir keresinde uyardım onu: Beni dövmeyi bırakmazsa kolunu ısıracağımı, tarlalara kaçacağımı, orada soğuktan donup öleceğimi söyledim.

Annem hayretle itti beni, odanın içinde bir süre dolaştıktan sonra, yorgunluktan sık sık soluyarak bağırdı:

"Hayvan!"

Sevgi dedikleri o heyecanlı, insanın yüreğini titreten duygu benim ruhumda solmuştu; içimde sık sık, her şeye sınırsız bir öfke parlaması oluyordu; yüreğimde ağır bir hoşnutsuzluk duygusu ile bu renksiz, ölü ortamda bir yalnızlık bilinci tütüyordu.

Babalığım bana karşı sertti, annemle de pek konuşmuyordu. Sürekli ıslık çalıyor, öksürüyordu. Yemekten sonraları aynanın karşısına geçiyor, çarpık dişlerini bir çöp parçasıyla uzun uzun karıştırıyordu. Gün geçtikçe annemle daha sık tartışıyordu, sert bir biçimde "siz" diye hitap ediyordu anneme, onun bu resmiyeti beni çileden çıkarıyordu. Tartışmaları sırasında, sözde, konuşmasını duymayayım diye mutfağın kapısını sıkı sıkı kapıyordu, ama onun boğuk bas sesiyle söylediği her şeyi gene de duyuyordum.

Bir keresinde ayağını yere vurarak bağırmıştı anneme:

"Senin o aptal karnın yüzünden evime konuk davet edemiyorum, inek gibi oldun!"

Hayretle, çılgın bir öfkeyle (onun bu sözü gururumu çok incitmişti) yattığım yerden öyle bir fırladım ki, başımı tavana çarptım, dudaklarımı kanatırcasına ısırdım.

Cumartesi günleri onlarca işçi, fabrikanın dükkânından erzak alabilecekleri makbuzları babalığıma satmak için geliyordu. Bu makbuzlar dükkânda para yerine geçiyordu. Babalığım onları yarı fiyatına satın alıyordu. Gelen işçilerle mutfakta görüşüyordu. Masada pek mağrur, ciddi oturuyor, işçinin uzattığı makbuzu alıp, "Bir buçuk ruble," diyordu.

"Yevgeniy Vasilyeviç, Tanrı'dan kork..."

"Bir buçuk ruble."

Bu abes, karanlık yaşam uzun sürmedi. Annemin doğum yapmasının hemen öncesinde dedemin yanına götürdüler beni. Dedem o sıralar Kunabine'de, Napolnaya Kilisesi'nin mezar duvarı boyunca aşağı inen Pesçanaya Sokağı'nda, iki katlı bir evin büyük Rus sobalı, iki penceresi sokağa bakan dar odasında kalıyordu.

Beni karşısında görünce gülmeye başladı, sesini inceltip, "Ne o?" dedi. "Öz anadan iyi dost yoktur, derler; anlaşılan biz şöyle diyeceğiz:

Boş ver, öz anayı, yaşlı şeytan dedeye bak sen! Ah, seni...”

Daha yeni yerime alışamamıştım ki, annem, büyükannem, bebekle geldiler. İşçileri soyduğu için babalığımı fabrikadan kovmuşlardı. Ama o bir yerlere gitmişti ve hemen tren istasyonunda bilet gişesine almışlardı onu. Boşa geçen uzun bir zaman sonra beni tekrar annemin yanına, taş bir evin bodrum katına yerleştirdiler. Annem hemen okula yazdırdı beni. Ne var ki, daha ilk günden nefret ettim okuldan.

Annemin potinleriyle, büyükannemin bluzundan sökülüp dikilmiş paltosuyla, sarı gömleğimi pantolonumun içine sokmadan, pantolonumun paçaları ayağımdaki potinlerin dışında, gitmiştim okula. Bunun için daha o gün alay etmişlerdi benimle; sarı gömleğim yüzünden isim takmışlardı bana: “Karo Beyi”. Ama kısa bir süre sonra anlaştım, dost oldum çocuklarla; gelgelelim öğretmen de, papaz da hoşlanmıyorlardı benden.

Öğretmen sarı yüzlü, dazlak kafalı biriydi; burnu sürekli kanıyordu, derse burun deliklerine pamuk tıkalı giriyordu. Masasına oturuyor, öğrencilere sorular soruyor ve ansızın bir sözcüğü yarısında kesip susuyor, burun deliklerinden pamukları çıkarıyor, başını sallayarak pamukları inceliyordu. Bakır rengi, ekşi, buruş buruş, ablak bir yüzü vardı. Tuhaf bir yeşille bu yüzde hiç de gereği olmayan kalay parıltılı, yüzüme öylesine tatsız yapışıp kalan gözler (öyle ki, yanaklarımı her seferinde ellerimle silmek geliyordu içimden) özellikle çirkinleştiriyordu yüzünü.

Birkaç gün ön sırada, öğretmenin masasının neredeyse dibinde oturdum. Dayanılmaz bir şeydi bu. Sınıfta benden başka kimse yoktu sanki. Öğretmen sürekli hımhım, söyleniyordu bana:

“Peşkov, bu gömleğini değiştir! Peşkov, bacaklarını sallayıp durma! Peşkov, potinlerinden yerlere gene çamur dökülmüş!”

Bütün bunları vahşi bir muziplikle ödetiyordum ona: Bir keresinde buz gibi bir yarım karpuz aldım, içini oydum, yarı karanlık koridorda kapının bloğuna bir makarayla bağladım. Kapı açılınca karpuz yükseldi, öğretmen kapıyı kapayınca da doğrudan dazlak kafasına şapka gibi geçiverdi. Bekçi, öğretmenin bir pusulasıyla birlikte eve getirdi beni; bu yaramazlığım sonucu kırbaç yedim.

Bir başka gün masasının gözüne enfiye koydum. Öyle çok aksırdı ki, sınıftan çıkıp gitmek zorunda kaldı, kendi yerine sınıfa eniştesini gönderdi. Eniştesi bir subaydı, bütün sınıfa, "Tanrım bizi koru" ve "Ah, başım benim, ah" şarkılarını söyletti. Doğru söyleyemeyenlerin başına cetvelle pek sesli, komik, ama acıtmadan vuruyordu.

Din dersi öğretmenimiz yakışıklı, gür saçlı, genç bir papazdı. "Eski Ahit ve Yeni Ahit" kitaplarım olmadığı, bir de onun konuşmasını taklit ettiğim için sevmiyordu beni.

Sınıfa girer girmez ilk işi bana sormak oluyordu:

"Peşkov, kitabı getirdin mi, getirmedin mi? Evet. Kitabı, getirdin mi?"

"Hayır, getirmedim?" diyordum. "Evet."

"Evet, ne demek oluyor?"

"Hayır."

"Pekâlâ, evine git! Evet. Evine. Çünkü sana bir şey öğretmek niyetinde değilim. Evet. Öyle bir niyetim yok benim."

Bu pek üzmüyordu beni. Sınıftan çıkıyor köyün gürültülü, çamurlu sokaklarında dolaşıyordum.

Papazın yüzü İsa'nınki gibi güzel, okşayıcıydı. Gözleri kadın gözü gibi ışıltılı; elleri, tuttuğu her şeye karşı okşayıcıydı. Papaz her şeyi –bir kitabı, cetveli, kalemi– her biri canlı, pek kırılganmış, onları çok seviyormuş, dikkatsiz bir tutuşla inciteceğinden pek korkuyormuş gibi inanılmaz derecede zarif bir biçimde alıyordu eline. Ama öğrencilere karşı öyle okşayıcı değildi, buna karşın, çocuklar gene de seviyorlardı onu.

Derslerim iyi olduğu halde, kısa bir süre sonra, bana, davranış bozukluğum yüzünden okuldan atılacağım söylendi. Buna çok üzüldüm. Bu, beni büyük tatsızlıkların beklediği anlamına geliyordu çünkü, annem giderek daha sinirli oluyor beni daha sık haşlıyordu.

Ama bir şey yardımcı oldu bana: O sırada büyücü suratlı, hatırladığım kadarıyla, kambur piskopos Hrisanf[11] geldi okula. Ufak tefek biriydi, üzerinde bol bir cüppe, başında küçük, komik, kova gibi bir şeyle masaya oturup ellerini yenlerinden çıkardı, "Gelin sizlerle biraz sohbet edelim, çocuklar!" dediğinde sınıf birden sıcacık, neşeli oluvermişti. Yabancısı olduğumuz hoş bir hava esmişti derste.

Herkesten sonra masasına beni çağırdı, ciddi bir tavırla sordu:

"Kaç yaşındasın sen? O kadarcık mı? Boyun ne kadar uzun senin, çocuğum, hı? Galiba yağmurlarda çok dolaştın, öyle mi?"

Uzun, iri tırnaklı, sıska elini masaya koydu, elinin seyrek tüylerini parmaklarının arasına alıp sevecen gözlerini yüzüme dikti, şöyle dedi:

"Söyle bakalım, kutsal tarihimizin en çok sevdiğin yeri neresidir, anlat bana..."

Kitabımın olmadığını, kutsal tarih dersi de almadığımı söyleyince başındaki kovaya benzeyen şeyi şöyle bir düzelttikten sonra sordu:

"Nasıl olur? Derslere girmen gerekir! Ama gene de bir şeyler biliyorsundur, duymuşsundur... Zebur'u biliyor musun? Çok güzeldir! Peki, bildiğin dualar var mı? Görüyorsun işte! Sonra azizlerin hayatları? Şiir olarak? Aslında akıllı bir çocuğa benziyorsun..."

O sırada bizim papaz geldi yanımıza. Yüzü kıpkırmızı, soluk soluğaydı. Piskopos takdis etti onu. Ama papaz benden söz etmeye başlayınca piskopos elini havaya kaldırdı, susturdu onu:

"Bir dakika, izin verin... Peki, Aziz Aleksey'le ilgili bildiklerini anlat bakalım."

Ben herhangi bir şiir hatırlayıp okuyamayınca, "Onunla ilgili çok güzel şiirler vardır, değil mi?" dedi. "Hadi, başka bir şiir oku bize... Davud'u anlatan bir şiir? Dinliyorum!"

Beni dinlediğinin, şiiri çok sevdiğinin farkındaydım. Uzun süre sorular sordu bana, sonra birden sözümü kesti, çabucak şöyle dedi:

"Anlaşılan, Zebur'dan bir şeyler biliyorsun? Kim öğretti bunları sana? İyi yürekli deden mi? Yoksa gaddar deden mi? Demek öyle? Çok mu yaramazsın?"

Biraz şaşırdım, ama gene de, "Evet," dedim.

Öğretmenle papaz uzun uzun, gerçekten yaramaz olduğumu anlattılar ona. Piskopos bakışını önüne indirip dinledi onları, sonra derin bir iç geçirip, "Senin için neler söylüyorlar duydun mu?" dedi. "Yanıma gel!.."

Servi ağacı kokan elini başıma koydu.

"Neden yaramazlık yapıyorsun?"

"Okumayı sevmiyorum."

"Sevmiyor musun? Doğru değil bu dostum. Okumayı sevmesen derslerin kötü olurdu... Oysa öğretmenlerinin dediğine göre, derslerin

iyi. Demek başka bir şey var...”

Koynundan küçük bir defter çıkarıp yazdıktan sonra, “Aleksey Peşkov,” dedi, “evet, ama kendini biraz tutmalısın, kardeşim, pek fazla yaramazlık yapmamalısın! Biraz yapabilirsin, ama fazlaya kaçarsan çevrendekileri üzersin! Bu söylediğim doğru değil mi, çocuklar?”

Herkes hep bir ağızdan, neşeyle bağırdı:

“Doğru!”

“Siz çok yaramazlık yapmıyorsunuz, değil mi?”

Çocuklar gülümseyerek karşılık verdiler:

“Hayır, biz de çok yaramazlık yapıyoruz! Çok!”

Piskopos sandalyenin arkalığına yaslandı, beni kendine doğru çekti ve öyle bir şey söyledi ki, herkes, öğretmenle papaz bile gülmeye başladılar.:

“Doğrusunu isterseniz, kardeşlerim benim, sizin yaşınızdayken ben de çok yaramazdım! Çocuklar neden böyle oluyor, kardeşlerim?”

Çocuklar gülüyorlardı; piskopos büyük bir ustalıkla herkesi şaşırtarak, birbirine itiraz etmeye zorlayarak sınıftaki neşeyi daha da derinleştirerek soruyordu:

“Tamam, yaramazlar, ama şimdi gitmeliyim artık!”

Yenini omzuna doğru atıp kolunu yüksekçe kaldırdı, haç çıkararak herkesi kutsadı.

“Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına kutsuyorum sizleri!” dedi. “Hoşça kalın!”

Çocuklar hep bir ağızdan bağırdılar:

“Güle güle, efendimiz! Gene gelin!”

Piskopos başını eğerek, “Geleceğim, gene geleceğim!” dedi. “Kitaplar getireceğim size!”

Sınıftan çıkarken öğretmene döndü.

“Bırakın, evlerine gitsinler!”

Beni elimden tutup koridora çıkardı, üzerime eğilip alçak sesle, “Tamam mı, tutacaksın kendini, değil mi?” dedi. “Senin neden yaramazlık yaptığını biliyorum çünkü! Hadi, canım, hoşça kal!”

Çok heyecanlıydım, göğsümde değişik bir duygunun kabardığını hissediyordum. Hatta öğretmen, çocukları salıverdikten sonra beni kenara çekip bundan böyle artık sakin ve sessiz olmak zorunda olduğumu söylerken onu dikkatle, isteyerek dinliyordum.

Papaz, kürkünü giyerken sevecen bir tavırla mırıldandı bana:

"Bundan sonra derslerime gelmek zorundasın! Evet, zorundasın! Ama uslu uslu oturacaksın! Evet. Uslu uslu..."

Okulda durumum düzelmişti, evde ise iğrenç şeyler oluyordu: Annemin bir rublesini çaldım. Önceden düşünülmüş bir niyetin suçu değildi bu: Bir akşam annem bebeğe bakmak için beni evde bırakıp bir yere gitmişti. Can sıkıntısından, babalığımın kitaplarından birini karıştırıyordum: (Baba) Dumas'nın *Les Mémoires d'un Médecin*.[12] Sayfaların arasında iki banknot gördüm. Bir on rublelik, bir de bir rublelik... Kitaptan bir şey anlamamıştım. Kapayıp yerine koymuştum onu. O anda bu bir rublelikle yalnızca Kutsal Kitab'ı değil, ayrıca Robinson'un kitabını da alabileceğim gelmişti aklıma. Bir süre önce okulda, böyle bir kitabın olduğunu öğrenmiştim: Buz gibi soğuk bir gün, teneffüste çocuklara bir öykü anlatıyordum. İçlerinden biri küçümser bir tavırla, "Saçma..." demişti. "Robinson'un öyküsüne öykü derim ben, harikadır!"

Robinson'u okumuş birkaç çocuk daha çıkmıştı, herkes çok övüyordu Robinson'un kitabını. Benim anlattığım büyükannemin öyküsünü kimsenin beğenmemesi gururuma dokunmuştu; daha o gün, büyükannemin öyküsüne ben de "saçma" diyebilmem için Robinson'un kitabını okumaya karar vermiştim!

Ertesi gün elimde *Kutsal Kitap* ve Andersen'in yırtık pırtık iki cilt masal kitabıyla, ayrıca üç *funt*[13] beyaz ekmek ve bir *funt* sosisle gittim okula. Robinson'u da Vladimir Kilisesi'nin duvarı dibinde karanlık, küçük bir dükkânda bulmuştum. Cildi sararmış, ince bir kitaptı; kapağında kürk şapkalı, omuzlarında hayvan postu olan sakallı bir adam resmi vardı. Bundan hiç hoşlanmamıştım. Masallar ise, yırtık pırtık olmalarına karşın, sanki daha bile hoştu. Uzun teneffüste çocuklarla ekmeği sosisi paylaştım. Çok nefis bir masal okuduk. "Bülbül"dü masalın adı ve bir anda herkesin yüreğini sarmıştı.

"Çin'de herkes Çinlidir... imparator da". Hatırlıyorum, bu tümce sadeliği, gülümseyen müziği ve büyüleyici bir şeyiyle daha çok hoş bir şaşkınlığa salmıştı beni.

Okulda "Bülbül"ü sonuna kadar okuyamamıştım, zaman yetmemişti. Eve geldiğimde, annem, elinde tava, sobanın ateş yanan

bölümünün üzerinde yumurta pişiriyordu. Tuhaf bir sesle sordu bana:

“Bir rubleyi sen mi aldın?”

“Evet. Onunla şu kitapları aldım...”

Tavayla oldukça iyi bir dövdü beni, Andersen’in kitaplarını aldı elimden, bulamadığım bir yere sakladı. Dayaktan çok, kitaplara üzülmüştüm

Birkaç gün okula gitmedim. Bu arada üvey baba yaptığım kahramanlığı iş arkadaşlarına, onlar da çocuklarına anlatmış olacak, bu çocuklardan biri haberi okula taşımış olacak, okula döndüğümde, yeni bir lakapla karşılamışlardı beni: “Hırsız”. Kısa, açık seçik, ama haksız bir şey: Öyle ya, o bir rubleyi aldığımı gizlememiştim. Anlatmaya çalıştım bunu onlara, inanan olmadı, o zaman eve döndüm, anneme bir daha okula gitmeyeceğimi söyledim.

Bir kez daha gebe olan annem, yüzü kül rengi, bakışı anlamsız ve acılı, pencerenin önünde oturmuş, kardeşim Saşa’yı emzirirken, ağzını balık ağzı gibi açıp baktı bana, alçak sesle, “Yalan söylüyorsun,” dedi. “O rubleyi senin aldığını kimse bilmiyor.”

“Git de sor okulda.”

“Kendin gevezelik etmişsindir. Hadi çıkar ağzından baklayı, sen söyledin, değil mi? Bak, yarın okula gidip bu lafı oraya kimin taşıdığını öğreneceğim!”

Bunu yapanın kim olduğunu söyledim. Annemin yüzü birden asıldı, ağlamaya başladı.

Ben mutfağa gittim, sobanın arkasında sandıklardan yapılmış yatağıma uzandım. Yattığım yerden odada annemin sessiz ağladığını duyuyordum.

“Tanrım, Tanrım...”

Yağlı, sıcak bez parçalarının iğrenç kokusunda yatamadım, kalkıp avluya çıktım. Beni avluda görünce bağırdı annem:

“Nereye gidiyorsun? Nereye? Çabuk buraya, yanıma gel!..”

Biraz sonra döşemede oturuyorduk. Şaşa annemin kucağındaydı. Annemin giysisinin düğmeleriyle oynarken öne eğilerek “Duume,” diyordu. Düğme demekti bu.

Anneme yandan yaslanmış, oturuyordum. Annem kucaklamıştı beni, şöyle diyordu:

“Bizler yoksul insanlarız. Bizim için her kapik değerlidir...”

Ve beni ateş gibi yanan kollarının arasında sıkarak hiçbir zaman başladığı bir sözün sonunu getirmiyordu.

Ansızın, bir zamanlar yine ondan duyduğum şeyi söyledi:

"Saçmalık bu... saçmalık!"

Saşa tekrarladı:

"Saalık!

Çok tuhaf bir çocuktu Saşa: Hantaldı, iri gözlüydü. Her şeye pek güzel, masmavi gözleriyle, sakin gülümseyerek ve hep bir şey bekliyormuş gibi bakıyordu. Çok erken konuşmaya başlamıştı, hiç ağlamıyordu, sürekli neşeliydi. Güçsüzdü, ancak emekleyerek yürüyebiliyordu. Beni gördüğünde çok seviniyordu, onu kucağıma almamı istiyordu; küçücük, yumuşacık, nedense hep menekşe kokan elleriyle kulaklarımı mıncıklamaya bayılıyordu. Hasta olmadığı halde, birden ölüverdi. Daha sabahleyin, her zaman olduğu gibi, sakindi, neşesi yerindeydi, ama akşam ayini saatinde masanın üzerinde yatıyordu. İkinci kardeşim Nikolay'ın doğumundan hemen sonra olmuştu bu. Annem sözünü tuttu; okula tekrar gitmeye başladım, rahattım, ama gene dedemin yanına attılar beni.

Bir gün akşam çayı saatinde avludan mutfağa girerken annemin çığlığını işittim:

"Yevgeniy, yalvarıyorum sana, yalvarıyorum..."

Babalığım, "Saç-ma-lık!" diye karşılık verdi.

"Ama biliyorum, sen gene o kadına gidiyorsun!"

"Nereden çıkarıyorsun bunu?"

Birkaç saniye ikisi de sustu. Annem öksürmeye başladı.

"Ne kalpsiz bir insansın sen!"

Babalığımın anneme vurduğunu duydum. Koşup odaya daldım. Annemin, dirseklerini bir sandalyeye dayamış, dizlerinin üzerine çökmüş, başını geri atmış göğsü önde, hırıltılı sesler çıkardığını, gözlerinde korkunç parlak bir ışıkla bakındığını gördüm. Babalığım ise yeni üniformasıyla pek şık giyimli, uzun bacağıyla annemin göğsünü tekmeliyordu. Masadan, babamın ölümünden sonra annemde kalan tek şeyi, kemik sapı gümüş süslemeli ekmek bıçağını kaptığım gibi var gücümle babalığımım böğrüne sapladım.

Şansıma, tam o anda annem Maksimov'u itmiş, bıçak resmi giysisinin genişçe yarıp yalnızca deriyi hafiften sıyırmıştı. Babalığım

böğrünü tutup bağırarak çıktı odadan, annem beni tuttu, havaya kaldırıp yere savurdu. Avludan odaya dönen babalığım aldı beni onun elinden.

Gece gene de çıkıp gitti evden, annem sobanın arkasında yanıma geldi, yavaşça sarıldı bana, öptü, ağlamaya başladı:

"Özür dilerim, suçluyum! Ah, canım benim, nasıl yapabildin böyle bir şeyi? Hem de bıçakla!.."

Ne dediğimin tam anlamıyla bilincinde olarak, babalığımı bıçaklayacağımı, kendimi de bıçaklayıp öldüreceğimi söyledim. Sanırım, bunu yapacaktım, hiç değilse yapmayı deneyecektim. Sırmalı pantolon içinde o iğrenç, uzun bacak hâlâ gözümün önündedir, havada savrulup bir kadının göğsüne inişini görür gibi oluyorum.

Vahşi Rus yaşamının o kurşuni iğrençliklerini hatırladıkça bazen soruyorum kendime: "Günümüzde bunlardan söz etmeye değer mi acaba?" Ve aynı anda daha da güçlü bir inançla cevap veriyorum kendime: "Evet, değer! Çünkü yaşandı bunlar, hepsi aşağılık gerçeklerdir, günümüzde hâlâ da varlar. Belleğimizden, insanların ruhundan, ağır ve yüzkarası yaşamımızdan silinip atılması için de sonuna kadar bilinmesi gereken gerçekler..."

Beni bütün bu iğrençlikleri açıklamaya zorlayan başka, çok daha esaslı bir neden daha var. Gerçi iğrenç olsalar, soylu çoğu ruhu ölümüne eziyor olsalar da, Rus insanı tümünü yenebilecek, yok edebilecek kadar güçlü, sağlıklı bir ruha sahiptir.

Hayatımız yalnızca şununla ilginçtir: İçinde hayvansal birçok katman varsa da, bu katmanlar arasında gene de aydınlık, sağlıklı, yaratıcı bir şeyler; geleceğin iyi, yaşamımızın aydınlık, sarsılmaz olacağı umutlarını yeşerten insancıl bir şeyler yetişmektedir.

11. Ünlü üç ciltlik "Eski Dünyada Din" ve "Mısır'da Reenkarnasyon" kitaplarının, "Kadın Nikâhı Üzerine" makalelerinin yazarı. Gençlik yıllarımda okuduğum bu makaleler etkilemişti beni. İsmini yanlış hatırlıyorum gibi geliyor bana. Makaleleri yetmişli yıllarda bir din dergisinde yayımlanmıştı. (Yazarın notu.)

12. "Bir Doktorun Anıları".

13. 409,5 gr karşılığı eski bir Rus ağırlık ölçü birimi.

XIII

Tekrar dedemin yanındaydım.

Elini masaya vurarak karşıladı beni:

"Ne o, haydut? Ama artık ben doyurmayacağım senin karnını, büyükannen doyursun!"

"Doyururum," dedi büyükannem. "Yapamam mı sanıyorsun?"

Dedem, "Doyur işte!" diye bağırdı.

Ama hemen sakinleşti. Bana döndü.

"Büyükannenle ayrıyız artık, ortak bir şeyimiz yok..."

Büyükannem pencerenin önünde oturuyor, dantel örüyordu. İğler neşeyle çalışıyor, üzeri iğnelerle kaplı koluna bağlı iğne yastığı ilkbahar güneşinin ışığında altın bir kirpi gibi parlıyordu. Büyükannem her zaman olduğu gibi, dökme demirdendi sanki! Dedem daha da zayıflamıştı, çökmüştü, koyu sarı saçları kül rengi olmuştu. Davranışlarındaki sakin ciddiyetin yerini heyecanlı bir telaş almıştı. Yeşil gözleri ikircikli bakıyordu. Büyükannem gülümseyerek aralarında mal paylaşımını anlattı bana: Dedem bütün çanak çömlekleri, testileri, tabakları ona vermiş, şöyle demiş:

"Bunlar senin, başka bir şey isteme benden!"

Sonra büyükannemin her şeyini, eski giysilerini, eşyalarını, tilki kürkü mantosunu almış, hepsini yedi yüz rubleye satmış, parayı vaftiz babası olduğu meyve toptancısı bir Yahudi'ye faize vermiş. İyice cimrileşmişti dedem, bu konuda utanma duygusunu da yitirmişti: Daha önceleri meslek arkadaşları, şimdi ise zengin tüccarlar olmuş eski tanıdıklarını dolaşıyor, çocuklarının onu iflas ettirdiğinden yakınarak onlardan para istiyordu. Kendisine duyulan saygıdan yararlanıyordu; büyük paralar, banknotlar veriyorlardı ona. Banknotları büyükannemin burnunun dibinde sallayarak övünüyordu, çocuk gibi kıskandırmaya çalışıyordu onu.

"Görüyor musun, aptal karı? Sana bunun yüzde birini verecek tek insan çıkmaz!"

Topladığı paraları, çevrede lakabı "kırbaç" olan, uzun boylu, çıplak kafalı, yeni arkadaşı bir kürkçüye veya bu arkadaşının al yanaklı, kahverengi gözlü, nişastalı tatlı gibi iç bayıltan irikıyım bakkal kız kardeşine faize veriyordu.

Evde her şey kesinkes ayrılmıştı: Büyükannem bir gün kendi parasıyla aldığı malzemeyle yemek pişiriyor, ertesi gün malzemeyi de, ekmeği de dedem alıyordu. Malzemenin dedemin parasıyla alındığı günler yemek çok kötü oluyordu: Büyükannem iyi et alıyordu, dedem ise sakatat.

Çay ile şeker herkesin kendi odasında ayrıydı. Ama çayı aynı çaydanlıkta yapıyorlardı, dedem endişeli, şöyle diyordu:

"Dur bir dakika, senin çayından ne kadar koydun?"

Üzerine henüz su konmamış çayı avucuna döküyor, tümünü tek tek saydıktan sonra şöyle diyordu:

"Senin çayın benimkinden ince, dolayısıyla, benim çayımdan daha az sayıda koymak gerekiyor. Benim çayımın taneleri hem daha iri, hem daha iyi dem veriyor."

Büyükannemin çayı kendisine de, ona da aynı koyulukta koymasına ve aynı sayıda fincan çay doldurmasına dikkat ediyordu.

Büyükannem, çaydanlıktaki son çayı fincanlara koyarken, "Bu son galiba," diyordu.

Dedem çaydanlığın içine bakıyor, "Evet, son!" diyordu.

İkonaların önündeki kandillere yağı bile herkes kendi alıyordu. Yarım yüzyıl ortak çalışıp çabalamanın sonu buydu işte!

Dedemin bütün bu yaptıklarını görmek hem komik, hem iğrenç geliyordu bana, büyükanneme ise sadece komik...

Yatıştırmaya çalışıyordu beni:

"Boş ver, üzerinde durma! Ne olmuş ki? Bunadı ihtiyar, ne yaptığının farkında değil! Öyle ya, sekseninde... Daha ne kadar yaşayacak... Bırak, saçmalasın, kime ne zararı var? Korkma, ben kendime de, sana da bakarım!"

Bu arada ben de para kazanmaya başlamıştım: Pazar günleri sabah erken sırtıma bir torba alıyor, avluları, sokakları dolaşıp kemik, eski bez parçaları, kâğıt, çivi topluyordum. Eskiciler paçavra bezin, kâğıdın

bir *pud*'unu yirmi kapiğe; demiri de aynı fiyata alıyordu. Kemiğe on sekiz kapik veriyorlardı. Hafta içinde okuldan sonra da yapıyordum bu işi; toplayıp sattığım öteberiye karşılık her cumartesi elime yetmiş kapik geçiyordu; şanslıysam, bazen daha çok bile kazanıyordum. Büyükannem benden alıyordu parayı, hemen etekliğinin cebine sokuyor, bakışını önüne indirip beni övüyordu:

"Aferin sana, güvercinim benim! Seninle hiç aç kalmayacağız... değil mi? Büyük iş yapıyorsun!"

Bir keresinde baktım, benden aldığı paraları avucunda tutuyor, onlara bakarak sessiz sessiz ağlıyordu. Donuk bir gözyaşı damlası burnunun ucunda delikli sünger gibi asılı duruyordu.

Eskiler toplamaktan daha kârlı bir iş ise, Oka kıyısındaki yığılı orman ürünlerinden odun veya tahta ya da Pesk Adası'nda, panayırdan sonra aceleyle yıkılan barakaların satışa çıkarılan demirlerinden çalmaktı. Panayırdan sonra barakaları söküyor, sırıkları, kalasları istifliyorlardı ve o istifler ilkbaharda nehrin taşmasına kadar orada öylece kalıyordu. Evi olan esnaf iyi her tahtaya on kapik veriyordu. Günde iki-üç tahta çalınabilirdi. Ama başarılı olmak için havanın kötü olması, fırtınanın, yağmurun bekçileri ıslanmamak için evlerine sığınmak zorunda bırakması gerekiyordu.

Bu arada tam bir çete olmuştuk: Sanka Vyahir adında, Mordovyalı bir dilencinin sevimli, kibar oğlu; saçları dimdik, bir deri bir kemik, iri gözleri simsiyah, kimi kimsesi olmayan Kostroma; (daha sonra, on üç yaşındayken bir çift güvercin çaldığı için suçlu çocuklar ıslahevine düştü); on iki yaşında, güçlü kuvvetli, iyi niyetli, saf Tatar Habi; bir mezarlık bekçisi ve mezar kazıcının oğlu, sekiz yaşında, balık gibi sesi soluğu çıkmayan, hastalıklı Yazi; ayrıca, çetenin en yaşlısı, kafası çalışan, dürüst, kavga etmeyi pek seven kişisi Grişka Çurka, dul bir terzi kadının oğluydu. Bütün çete aynı sokağın çocuklarıydık.

Bölgede hırsızlık, yarı aç esnafın yaşayabilmesi için tek yol, tek uğraş olarak düşünülüyor, günah sayılmıyordu. Bir buçuk ay süren panayırın kazancı bir yıl geçinmelerine yetmiyordu; ev bark sahibi, saygın insanın çoğu "nehirde çalışmak" zorunda kalıyordu: Nehrin taşıdığı odunları, keresteleri yakalıyor, yayvan kayıklarıyla kıyıya taşıyorlardı. Ne var ki, daha çok mavnalardan çalıyorlar, en çok da Volga'da, Oka'da bulduklarını "götürüyorlardı". Büyükler pazar

günleri çocuklarının yanında yaptıklarıyla övünüyorlardı, çocuklar dinliyorlardı onları, işi öğreniyorlardı.

İlkbaharda, panayır öncesinin heyecanlı günlerinde akşamları köyün sokakları sarhoş ustalarla, arabacılarla, her çeşidinden işçilerle dolup taşıyordu. Köyün çocuklarının eli sürekli onların ceplerindeydi. Yasal bir meslekti bu, büyüklerin gözleri önünde korkmadan, rahatlıkla yapıyorlardı işlerini, çalıyorlardı. Marangozların aletlerini, faytoncuların somun anahtarlarını, yük arabacılarının ise çemberlerini, dingil uçlarındaki saç levhalarının çalıyorlardı. Ama bizim çete bu işlerle ilgilenmiyordu. Bir gün Çurka kesin kararını açıklamıştı:

"Artık hırsızlık yapmayacağım. Annem hırsızlık yapmayı yasakladı bana."

Habi, "Ben de korkuyorum," demişti.

Kostroma zaten pek hoşlanmıyordu hırsızlık yapmaktan. "Hırsız" sözcüğünü küçümseyerek söylüyordu. Başka çocukların sarhoşların ceplerini karıştırdıklarını görünce kovalıyordu onları, birini yakalarsa da çok kötü dövüyordu. Bu iri gözlü, yüzü pek gülmeyen çocuk kendini büyümüş olarak görüyor, değişik bir biçimde, hamal gibi salına salına yürüyor, kalın, boğuk bir sesle konuşmaya çalışıyordu; sanki pek ağırbaşlı, düşünceli, yaşlı biriydi. Vyahir, hırsızlığın günah olduğuna inanıyordu.

Ama Pesk Adası'ndan kalas, tahta götürmek günah değildi. Hiçbirimiz korkmuyordu bundan.

Bu işimizi çok kolaylaştıran birtakım yollar da geliştirmiştik. Akşamları ortalık karardıktan sonra ya da kötü havalarda Vyahir ile Yazi gemilerin çekildiği koya gidiyor, oradan kabarmış, ıslak buz üzerinde, bekçilerin dikkatini çekmek için adaya doğru göstere göstere yürüyorlardı. Biz dördümüz de görünmeden ayrı ayrı gidiyorduk adaya. Bekçiler Vyahir ve Yazi'yi endişeyle izlerken biz dördümüz daha önceden kararlaştırdığımız yere gidiyor, alacaklarımızı alıyor, ayağına çabuk arkadaşlarımız bekçileri arkalarından kovalamaları için kışkırtırken, rahatça geri dönüyorduk. Hepimizin ucunda eğri, kalın çiviler olan ipleri vardı. Çiviyi tahtaya veya kalasa çakıyor, buzda, karda çekerek götürüyorduk. Bekçiler hemen hiçbir zaman fark etmiyorlardı bizi, fark etseler bile, yakalayamazlardı. Götürdüklerimizi

satıyor, parayı altıya bölüyorduk, her arkadaşa beş veya yedi kapik düşüyordu.

Bu parayla bir gün karnımızı rahat doyurabilirdik. Ama Vyahir'in annesi, votka almak için günde bir tahta veya kalas parası getirmezse dövüyordu onu. Kostroma, güvercin avlamayı hayal ettiği için para biriktiriyordu; Çurka'nın annesi hastaydı, elinden geldiğince fazla para kazanmak istiyordu; Habi, dayısının onu buraya getirdiği (getirdikten kısa bir süre sonra Nijni'de boğulmuştu dayısı), doğduğu kente gitmek için para biriktiriyordu. O kentin adını unutmuştu Habi; yalnızca onun Kamo bölgesinde, Volga'ya yakın bir yerde olduğunu hatırlıyordu.

Nedense, bu kent yüzünden çok eğleniyorduk: Şaşı Tatar'ı şarkı söyleyerek kızdırıyorduk:

Kamo'da bir kent var,
Bilmiyoruz, nerededir!
Ellerimizle ulaşamıyoruz,
Ayaklarımızla gidemiyoruz!

Habi önceleri kızıyordu bize, ama sonra bir gün Vyahir, lakabına yakışır kalın sesiyle ona şöyle dedi:

"Ne o? Arkadaşlarına kızıyor musun yoksa?"

Utandı Tatar, sonra Kamo'da bir kent şarkımıza o da katılmaya başladı.

Ama biz tahta çalmaktan çok bez parçaları, kemik toplamaktan hoşlanıyorduk. Bu iş özellikle ilkbaharda, karlar eriyip boşalmış panayır alanının sokaklarını tertemiz yıkayan yağmurlar başladıktan sonra çok daha ilginç oluyordu. O zaman panayır alanında çukurlarda çok çivi, demir parçaları oluyordu. Sık sık para, bakır, gümüş bulduğumuz da oluyordu. Ama bekçilerin bizi kovalamaması, torbalarımızı almaması için onlara ya iki kapik ödeme yapmamız ya da önlerinde yerlere kadar eğilerek uzun uzun saygılarımızı sunmamız gerekiyordu. Aslında zor para kazanıyorduk, ama aramızda çok iyi geçiniyorduk; kimi zaman biraz tartışsak da, kavga ettiğimizi hiç hatırlamıyorum.

Barışçımız Vyahir'di; tam zamanında gereken, özel birtakım şeyler söylüyordu; söyledikleri son derece sade olmasına karşın,

etkiliyordu bizi, mahcup oluyorduk. Kendisi de şaşıyordu bu söylediklerine. Yazi'nin öfkeli çıkışları incitmiyordu onu, korkutmuyordu da; her söylediğini çirkin, gereksiz buluyor, sakin ve inandırıcı bir tavırla yadsıyordu.

"Ne anlamı vardı şimdi bunun?" diyordu.

Ve hepimiz hak veriyorduk ona!

Annesi için "benim Mordovyalım", diyordu ve biz buna gülmüyorduk.

Altın rengi, iri gözlerini iri iri açıp neşeyle anlatıyordu:

"Dün akşam benim Mordovyalı eve gene sarhoş, yalpalayarak geldi. Omzuyla iterek açtı kapıyı, hemen oracığa, eşiğe çöküverdi, tavuk gibi, evet, tavuk gibi gıdaklayarak şarkı söylemeye başladı!"

Uyanık Çurka soruyordu ona:

"Nasıl bir şarkıydı söylediği?"

Vyahir avuç içiyle dizine vurup ince sesiyle söylüyordu annesinin şarkısını:

Hey saban, saban,
Genç çoban,
Oturuyor pencere önünde,
Koşuyoruz sokağa!
Çoban Borka,
Akşam oldu, hava karardı,
Kaval çalıyor,
Köyde herkes sustu, dinliyor!

Böyle ateşli çok şarkı biliyordu ve hepsini pek ustaca söylüyordu.

"Evet," diye devam ediyordu. "İşte oracıkta, eşikte öylece uykuya daldı, evin içi buz gibi oldu. Soğuktan titriyordum, neredeyse donacaktım; öte yandan, içeri taşıyacak gücüm de yoktu onu. Bu sabah şöyle dedim ona: 'Neden bu kadar çok içiyorsun?' Şöyle cevap verdi: 'Boş ver, biraz daha sabret, nasıl olsa yakında öleceğim!'"

Çurka ciddi olarak onaylıyordu:

"Evet, ölmesi yakındır, iyice şişti çünkü."

Bu kez ben soruyordum:

"Annen ölünce üzülecek misin?"

Vyahir şaşırıyordu benim bu soruma:
“Tabii ki. İyidir benim annem...”
Oysa annesinin Vyahir’i çok sık dövdüğünü hepimiz biliyor, onun gene de iyi bir anne olduğuna inanıyorduk. Öyle ki, işlerimizin kötü gittiği günler Çurka bize şöyle bir öneride bulunuyordu:
“Gelin, Vyahir’in annesinin votkası için hepimiz birer kapik verelim, yoksa gene dövecek çocuğu!”
Grubumuzda okuma yazması olan iki kişi vardı: Çurka ve ben. Vyahir çok özeniyordu bize, fare kulağı gibi sivri kulağına asılarak homurdanıyordu:
“Benim Mordovyalıyı gömdükten sonra ben de gideceğim okula, beni kabul etmesi için öğretmenin ayaklarına kapanacağım. Okulu bitirdikten sonra piskoposa bahçıvanlık yapacağım, hatta Çar’a!..”
İlkbaharda Mordovyalı ile ihtiyar bir çöp toplayıcının üzerine kilise inşaatında birlikte votka içerlerken bir kalas düştü. Kadını hastaneye kaldırdılar. Ağırbaşlı Çurka, Vyahir’e şöyle dedi:
“Benim yanıma gel, annem okuma yazmayı öğretir sana...”
Ve kısa bir süre sonra Vyahir, başı dimdik, tabelaları okuyordu:
“Bakkal dükkânı...”
Çurka, “Güzel, bakkal!” diyordu.
“Harfler birbirinin üzerine sıçrıyorlar sanki.”
“Haklısın!”
“Onları okuyabildiğim için sevinçlerinden olsa gerek!”
Ağaçlara, otlara olan sevgisi yüzünden çok güldürüyor, şaşırtıyordu bizi.
Kumluk bir yerde olan köy bitki yönünden çok fakirdi. Ancak bazı avlularda cılız ağaçlar, mürver çalıları vardı, otlar çitlerin altında ürkekçe toplaşmışlardı. Birimiz bu otların üzerine oturduğumuzda Vyahir öfkeli, homurdanıyordu:
“Otları ne diye eziyorsunuz? Biraz öteye, kuma otursanız olmaz mı?”
Onun yanında bir daldan kırıp küçük bir parça koparmak, çiçek açmış bir mürver ağacından bir çiçek almak ya da Oka kıyısında bir söğüt ağacından ince bir dal kesmek çok zordu. Her zaman şaşırırdı böyle bir şeye, omuzlarını kaldırıp kollarını iki yana açarak söylenirdi:

“Ne diye önünüze gelen her ağaçtan bir şeyler koparıp duruyorsunuz? Ne biçim insanlarsınız!”

Onun bu şaşkınlığı karşısında hepimiz utanıyorduk.

Cumartesi günleri eğlence düzenliyorduk. Bütün hafta eğlencemiz için hazırlıklar yapıyorduk. Sokaklardan eski çarıkları topluyor, gizli bir yerlere saklıyorduk. Cumartesi akşamı Sibirya limanında çalışan Tatar hamallar hep birlikte gelirlerken bir köşe başında pozisyonumuzu alıyor, topladığımız çarıkları Tatarlara savurmaya başlıyorduk. Önceleri kızıyorlardı, kovalıyorlardı bizi, küfürler ediyorlardı, ama bir süre sonra hoşlandılar bu oyundan, onları neyin beklediğini bildikleri için, savaş alanına onlar da hazırlıklı, bir sürü çarık toplayıp gelmeye başladılar; üstelik bizi kollayıp savaş malzememizi nereye sakladığımızı öğrenip birçok kez çarıklarımızı çaldılar, bizi silahsız bıraktılar. İtiraz ediyorduk:

“Böyle oyun olmaz!”

O zaman çarıkları bizimle paylaşıyor, yarısını bize veriyorlardı, savaş başlıyordu. Genellikle onlar açık bir yerde toplanıyorlardı, biz çığlıklar atarak çevrelerinde koşmaya başlıyor, çarıkları üzerlerine fırlatıyorduk; onlar da bağırıyor, ustaca attıkları bir çarık bizden birinin ayağına geldiğinde tökezleyip yüzüstü kumların üzerine kapaklandığında kahkahalarla gülüyorlardı.

Savaş uzun sürüyordu, kimi zaman geceye kadar. İnsanlar toplanıyor, köşe başlarından bizi izliyor, gürültü ettiğimiz için söyleniyorlardı. Kapılardan atılan kül rengi, tozlu çarıklar uçuşuyordu havada, atılan çarıklardan biri bazen bizden birine geliyor, bir yerini acıtıyordu; ama duyduğumuz zevk acıdan da, sitemlerden de büyük oluyordu.

Tatarlar da en az bizler kadar coşuyorlardı. Savaştan sonra onlarla birlikte kaldıkları yere gidiyorduk; orada, tatlandırılmış at etiyle, içinde sebzeler, meyveler olan bir çeşit çorbayla ağırlıyorlardı bizi; yemekten sonra tatlı hamurdan yapılmış ceviz büyüklüğünde lezzetli bir şeylerle koyu çay içiyorduk. Bu iriyarı, pehlivan yapılı insanları seviyorduk. Çocuksu, çok iyi anladığımız bir şey vardı onlarda. Beni en çok şaşırtan uysallıkları, yumuşak başlılıkları, sarsılmaz iyi niyetlilikleri ve birbirlerine karşı özenli, ciddi davranışlarıydı.

Hepsi de çok hoş, katıla katıla gülüyorlardı; ama içlerinde inanılmaz kuvvetli, kırık burunlu, Kasimovlu bir köylü vardı: Bir gün mavnadan yirmi yedi *pud* ağırlığında bir çanı sırtlayıp kıyıya çıkarmıştı... bir yandan da gülerek bağırıyordu:

"Vu, vu! Söz dediğin ot, ot küçük para, ama söz altındır!"

Bir gün de Vyahir'i avucuna oturtup havaya kaldırmış, şöyle demişti:

"Hadi bakalım, yukarıda kal sen!"

Havanın kötü olduğu günler mezarlıkta, Yazi'nin babasının bekçi kulübesinde toplanıyorduk. Babası eğri büğrü, kolları çok uzun, pasaklı biriydi. Küçük başında, siyah yüzünde yağlı saçları öbek öbekti. Başı, kurumuş bir dulavratotunu andırıyordu; uzun, ince boynu da sapını. Tuhaf, sanki sarı gözlerini kısarak çabuk çabuk şöyle mırıldanıyordu:

"Tanrı kimseye uykusuzluk vermesin! Öf!"

Üç *zolotnik*'lik[14] çay, biraz şeker, biraz ekmek, zorunlu olarak, Yazi'nin babası için bir şişe votka alıyorduk. Çurka sert bir tavırla emir veriyordu ona:

"Hadi bakalım, pis köylü, semaveri koy!"

Köylü gülümseyerek koyuyordu teneke semaveri, çayı beklerken biz işlerimizden söz ediyorduk. Köylü iyi tavsiyelerde bulunuyordu bize:

"Uyanık olun, öbür gün Trusovların evinde büyük ziyafet var... Oradan iyi kemik toplarsınız!"

Her şeyden haberi olan Çurka, "Trusovların kemiklerini aşçı kadın alıyor," diyordu.

Vyahir pencereden dışarı, mezarlığa bakarak hayal kuruyordu:

"Yakında ormana gitmeye başlayacağız, ne iyi olacak!"

Yazi, hep susuyor, herkese hüzünlü gözlerle, dikkatle bakıyor, bir şey söylemeden bize oyuncaklarını gösteriyordu: Çöplükten bulduğu tahtadan yapılmış askerler, ayakları olmayan atlar, bakır parçaları, düğmeler.

Babası masaya çeşit çeşit bardaklar, fincanlar koyuyor, semaveri getiriyordu. Kostroma çay servisi yapıyordu, Yazi'nin babası votkasını

alıyor, sobanın üzerine çıkıp oradan uzun boynunu uzatarak domuz gözü gibi gözleriyle bize bakarak söyleniyordu:

“Öf, hırsızlar dilerim Tanrı’dan, hepiniz geberirsiniz... Ne biçim çocuklarsınız, anlamadım gitti!”

Vyahir karşılık veriyordu ona:

“Hiç de hırsız değiliz biz!”

“Hırsız değil de nesiniz?..”

Yazi’nin babası artık canımızı sıkmaya başladığında Çurka öfkeyle bağırıyordu ona:

“Kes artık, pis köylü!”

Bu köylü bize hangi evde hasta olduğunu, köyde kimin yakında öleceğini saymaya başladığında benim de, Vyahir’in de, Çurka’nın da canımız çok sıkılmaya başlıyordu. Bunları haz duyuyormuş, hiç üzülmüyormuş gibi anlatıyordu. Böyle konuşmasından hoşlanmadığımızı görünce inadına, daha fazla üzerine basa basa anlatmaya başlıyor, bize takılıyordu:

“Vay, korktunuz demek, öyle mi, zavallılar? Tamam! Ama çok yakında şişko biri ölecek, çürümesi uzun sürecektir!”

Susturmaya çalışıyorduk onu, ama bir türlü susmuyordu:

“Evet, sizler de gebereceksiniz. Bulaşık çukurlarında uzun yaşamaz insan!”

Vyahir, “Evet, biz öleceğiz, ama melek yapacaklar bizi...” diyordu.

Yazi’nin babası şaşkınlıktan soluyarak soruyordu:

“Hem de sizi ha? Sizi mi? Melek olacaksınız, öyle mi?”

Kahkahalarla gülmeye başlıyor, tekrar kızdırıyordu bizi, ölmüş çoğu kişinin yaptığı alçaklıkları anlatıyordu.

Ama sonra birden sesini alçaltıp garip şeyler homurdanıyordu:

“Durun, çocuklar, beni dinleyin! Üç gün önce burada bir kadını gömdüler, öğrendim ki, çocuklar, kadının bir hikâyesi varmış, ama ne hikâye!”

Çoğunlukla kadınlardan bahsederdi, hem her zaman onların kirli işlerinden... Ne var ki, anlattıkları arasında gerçek, acıklı olanlar da vardı. Onunla birlikte bizim de onun gibi düşünmemizi istiyor gibi anlatıyordu. Dikkatle dinliyorduk onu. Kendi sözünü sık sık sorularla keserek acemice, dağınık konuşuyordu. Anlattıklarından saçma, parça parça bir şeyler kalmış belleğimde:

"Kadına soruyorlarmış: 'Kim yaktı evi?', 'Ben yaktım!', 'Salak mısın sen, be kadın? O gece evde değildin, hastanede yatıyordun!', 'Evi ben yaktım!' Neden böyle söylüyordu? Öf, kimseye uykusuzluk çektirmesin Tanrım..."

Köyde, çıplak mezarlığın kumlu toprağına gömülmüş hemen herkesin geçmişinden haberi vardı. Sanki her evin kapısını açıyordu bize, içeri giriyorduk, orada insanların nasıl yaşadığını görüyor, ciddi, önemli bir şeyler hissediyorduk. Gece sabaha kadar konuşabilecek gibiydi, ama bekçi kulübesinin pencereleri kararmaya başladığında, dışarısı karanlık olduğunda Çurka masadan kalkıyordu.

"Ben eve gidiyorum," diyordu, "annem korkar... Kimler benimle geliyor?"

Hepimiz kalkıyorduk. Yazi, çitin kapısına kadar geçiriyordu bizi, kapıyı kapatıyor, çite esmer, kemikli yüzünü dayayıp boğuk bir sesle, "Güle güle!" diyordu.

"Hoşça kal!" diye haykırıyorduk.

Onu mezarlıkta yalnız bırakmak her zaman üzüyordu bizi. Bir keresinde Kostroma arkaya bakıp şöyle demişti:

"Bir gün gelip onu sorduğumuzda bakıyoruz ölmüş..."

Çurka sık sık, "Yazi'nin durumu hepimizinkinden de kötü," diyordu.

Vyahir her zaman buna itiraz ediyordu:

"Aslında bizim durumumuz hiç de fena değil..."

Bence de, bizim durumumuz kötü sayılmazdı. Bu özgür sokak yaşamımdan da, arkadaşlarımdan da çok hoşnuttum. Büyük heyecan veriyorlardı bana. Her zaman onlar için iyi bir şeyler yapmak istiyordum.

Okulda sıkıntılarım tekrar başlamıştı, çocuklar eskici, dilenci, diyerek alay ediyorlardı benimle. Bir gün kavgadan sonra öğretmene benim bulaşık suyu çukuru gibi koktuğumu, yanımda oturamadıklarını söylediler. Bunun gururumu nasıl derinden incittiğini, o olaydan sonra okula gitmekte nasıl zorluk çektiğimi hatırlıyorum. Yalan söylüyorlardı: Her sabah güzelce yıkanıp temizlendikten sonra gidiyordum okula. Ayrıca, pılı pırtı topladığım giysilerimle de asla gitmiyordum okula.

İşte, sonunda sınavı başarıyla vermiş, üçüncü sınıfa geçmiştim. Armağan olarak da bir İncil, ciltli bir "Krilov Masalları," isminden pek bir şey anlayamadığım *Fata Morgana*[15] diye ciltsiz bir kitap verdiler bana; ayrıca bir de teşekkür belgesi almıştım. Bu armağanlarla eve geldiğimde dedem çok sevindi, duygulandı ve bütün bunların çok iyi saklanması gerektiğini, hepsini kendi dolabına kilitleyeceğini söyledi. Büyükannem birkaç gündür hastaydı, yatıyordu. Hiç parası yoktu. Dedem ah vah ediyor, ince sesiyle yakınıyordu:

"Benim paramla içiyor, karnını doyuruyorsun, ah-ah..."

Kitapları kitapçıya götürdüm, elli beş kapiğe sattım, parayı getirip büyükanneme, teşekkür belgesini de, üzerine bir şeyler karalayıp dedeme verdim. Dedem belgeyi aldı, açıp bakmadan, yaptığım yaramazlığı fark etmeden, özenerek dolabına kilitledi.

Okulum bittikten sonra tekrar sokağa döndüm. Sokak şimdi çok daha iyiydi. İlkbahardı, toplayacağımız daha fazla şey vardı; cumartesi günleri hep birlikte tarlalara, çam korusuna gidiyor, köye gece geç vakit yorgun argın, birbirimize daha yakın, dönüyorduk.

Gelgelelim, bu hayatım uzun sürmedi: Babalığımı işten attılar, gene bir yerlere kaybolmuş, annem küçük kardeşim Nikolay'la birlikte dedemin yanına taşınmıştı, bana da çocuk bakma görevi düşmüştü. Büyükannem kente gitmiş, orada zengin bir tüccarın yanında, kiliselerde kullanılan, üzerinde İsa'nın resmi olan örtüler dikiyordu.

Sesi çıkmayan, bir deri bir kemik kalmış annem her şeye gözlerinde bir dehşet ifadesiyle bakıyor, bacaklarını zor hareket ettirebiliyordu. Kardeşim sıraca hastalığına yakalanmıştı, ayak bileklerinde yaralar vardı ve öylesine güçsüzdü ki, yüksek sesle bile ağlayamıyordu, karnı acıkmışsa yalnızca derin derin inliyor, karnı doyunca uyukluyordu, uyuklarken de tuhaf tuhaf içini çekiyor, sessizce kedi gibi mırlıyordu.

Dedem bir gün onun sağını solunu yoklayarak şöyle dedi:

"Karnını güzelce doyurmak gerekiyor, oysa hepinizi doyuracak durumda değilim..."

Annem köşede oturuyordu, içini hırıltılı çekerek, "Az bir şey yese..." dedi.

"Ona az bir şey, buna az bir şey... hepsi çok oluyor işte..."

Dedem kolunu sallayarak bana döndü:

"Nikolay'ı serbest bırakmamız, güneşe, kuma koymamız gerekiyor..."

Torba torba kuru kum getirdim, iyice kızması için pencerenin önüne yığdım, dedemin dediği gibi, kardeşimi boğazına kadar kuma gömdüm. Kumun içinde oturmayı sevdi çocuk. Keyifli keyifli süzdü gözlerini; akı kalmamış, yalnızca çevresince beyaz bir çember olan mavi gözbebekleriyle olağanüstü tatlı bakmaya başladı bana.

Birden çok bağlanmıştım ona. Pencerenin önünde kumda onun yanında yatarken benim düşündüğüm her şeyi anlıyor gibi geliyordu bana. Pencereden dedemin gıcırtılı sesini duyuyordum:

"Ölmek pek öyle anlaşılamayacak bir şey değil... Yaşamasını biliyorsan eğer!.."

Annem uzun uzun öksürüyordu...

Kardeşim kumdan çıkardığı elini, küçük başını sallayarak uzatıyordu bana. Saçları seyrekti, griye çalıyordu, küçücük yüzü de yaşlanmış, akıllıydı sanki...

Yakınımızdan bir tavuk veya kedi geçtiğinde kardeşim uzun uzun bakıyordu ona, sonra bana dönüyor, belli belirsiz gülümsüyordu. Onun bu gülümsemesi duygulandırıyordu beni. Onun yanında olmaktan sıkıldığımı, onu yalnız bırakıp sokağa koşmak istediğimi hissediyor muydu acaba?

Avlumuz küçük, sıkışıktı, her yanında çöpler vardı. Kapının yanından ahşap ambarlar, odunluklar, mahzenler başlıyor, sonra yana dönüyor, banyolarla bitiyordu. Çatılar, buzlar çözüldüğünde, nehir kabardığında esnafın Oka Nehri'nde yakaladığı kırık kayık parçalarıyla, odunlarla, tahtalarla, ıslak yongalarla doluydu. Avluda da çirkin, gelişigüzel istif edilmiş ıslak, güneşte çürüyen, iğrenç kokular salan çeşitli odun yığınları vardı.

Küçükbaş hayvan kesimi yapılan yerin yanında koyunlar meliyordu. Kan kokusu o kadar yoğundu ki, bazen bu koku, tozlu havada kırmızı bir ağ olarak asılı duruyor gibi geliyordu bana...

Baltanın iki boynuz arasına inmesiyle birlikte koyunların bağırmalarını duyunca kardeşim gözlerini kısıyor, dudaklarını şişirip sanki öyle bağırmak istiyordu, ama sesi çıkmıyor, yalnızca soluğunu dışarı veriyordu:

"Fuu..."

Öğleyin dedem pencereden başını uzatıp sesleniyordu:

"Yemeğe!"

Bebeği kucağına alıp kendi yediriyordu. Bir parça patatesle ekmeği çiğnedikten sonra eğri parmağıyla, Nikolay'ın, ince dudaklarına, sivri çenesine bulaştırarak küçük ağzına sokuyordu. Onu biraz yedirdikten sonra çocuğun gömleğini sıyırıp onun şiş karnını parmağıyla tıklatarak yüksek sesle düşünüyordu.

"Tamam mı? Yoksa daha istiyor musun?"

Kapının yanındaki karanlık köşeden annemin sesi geliyordu:

"Görüyor musunuz, ekmeğe uzanıyor!"

"Aptal bu çocuk! Ne kadar yemesi gerektiğini bilmiyor..."

Dedem ağzında çiğnediği bir lokmayı daha sokuyordu Nikolay'ın ağzına. Bu yemek yedirme biçimini gördükçe içim sızlıyor, utanıyordum, boğazıma bir şey tıkanıyordu, midem bulanıyordu.

Sonunda şöyle diyordu dedem:

"Eh, tamam artık! Hadi şimdi annene götür onu."

Nikolay'ı kucağıma alıyordum. Hâlâ masaya uzanarak inliyordu. Annem hırıltılı bir ses çıkararak ayağa kalkıyordu; bir deri bir kemik, dalları kırık bir köknar gibi upuzun kollarını uzatıyordu; hiç konuşamıyordu artık, ancak arada bir hırıltılı bir sesle bir sözcük söyleyebiliyor, bütün gün köşesinde sessiz yatıyor, ölümü bekliyordu. Onun ölmekte olduğunu elbette hissediyordum, biliyordum. Dedem de ölümden çok sık söz etmeye başlamıştı. Özellikle, akşamları, dışarıda hava karardığında, pencereden içeri koyun postu gibi sıcak, yağlı bir çürük kokusu dolmaya başladığında ölümden söz etmeye başlıyordu.

Dedemin karyolası ön köşede, ikonaların altındaydı. Başı tam ikonaların altına gelecek biçimde ve küçük pencereye doğru yatıyor ve karanlıkta uzun uzun homurdanıyordu:

"Eh, ölme zamanı geldi artık. Ne yüzle çıkacağız Tanrı'nın karşısına? Ne diyeceğiz ona? İşte, bir ömür boyu çalışıp çabaladık, bir şeyler yapmaya uğraştık... Sonu ne oldu?.."

Ben sobayla pencerenin arasında, yerde yatıyordum. Bacaklarımı uzatacak yer yoktu, sobanın altına sokuyordum ayaklarımı, hamamböcekleri dolaşıyordu üzerlerinde. Yattığım bu yer öfke dolu

hazlar duymama neden oluyordu. Dedem, yemek pişirirken sobanın üzerinden tencereyi almak için kullandığı tahta maşanın, ateş kancasının arkasıyla hep pencerenin camına çarpıyordu. Onun, bu kadar akıllıyken, tahta maşanın sapını kesmeyi nasıl akıl edemediğini düşündükçe için için gülüyordum.

Bir keresinde, çömlekte yemek kaynamaya başladığında acele etmek istedi dedem, maşayı öyle bir çekti ki, pencerenin çerçevesini yerinden çıkardı, iki camı birden kırdı, bu arada çömleği düşürdü, çömlek sobanın önüne düşüp kırıldı. Bu yaşlı adamı öyle çok üzdü ki, yere oturup ağlamaya başladı.

"Tanrım, Tanrım..."

Bir gün o bir yere gittiğinde ekmek bıçağını aldım, maşanın sapının dörtte üçünü kestim. Ama bu yaptığımı görünce köpürdü dedem, küfürler savurmaya başladı:

"Kahrolası Şeytan! Testereyle kesmeliydin onu, testereyle! Kestiğin yerden de bir oklava yapar, satabilirdik... İblisin dölü!"

Elini kolunu sallayarak çıktı odadan. Annem, "Karışmasaydın iyi olurdu..." dedi.

Annem ağustosta bir pazar günü öğlen saatlerinde öldü. Babalığım gittiği yerden yeni dönmüştü, gene bir yerde çalışıyordu. Büyükannemle Nikolay onun istasyon yakınlarında tuttuğu temiz dairesine taşınmışlardı, birkaç güne kadar annemi de oraya götüreceklerdi.

Annem öldüğü günün sabahı çok alçak, ama her zamankinden hayli açık seçik, anlaşılır bir sesle bana şöyle dedi:

"Yevgeniy Vasilyeviç'e git, buraya gelmesini rica ettiğimi söyle kendisine!"

Eliyle duvara tutunarak yatağında hafifçe doğrulmuş, oturuyordu.

"Hemen şimdi git!" diye ekledi.

O anda gülümsüyor gibi gelmişti bana, gözlerinde yeni bir ışık vardı sanki.

Babalığım sabah ayinine gitmişti. Büyükannem enfiye almam için bekçinin Yahudi karısına yolladı beni. Kadında hazır enfiye yoktu, rendelemesi, sonra alıp büyükanneme götürmem için beklemem gerekti.

Dedemin evine döndüğümde annem temiz, açık mavi elbisesini giymiş, saçlarını güzelce taramış, eskiden olduğu gibi mağrur, masada oturuyordu.

Nedendir bilmem, korkarak sordum ona:

"Daha iyi misin şimdi?"

Annem sert bir sesle, "Buraya gel!" dedi. "Nerelerde sürttün gene, hı?"

Daha cevap verememiştim ki, saçlarıma yapıştı, öteki eline testereden yapılma uzun, esnek bıçağı aldı ve savurarak yassı tarafıyla birkaç kez tokat gibi vurdu bana. Bıçak elinden düştü.

"Kaldır onu yerden!" dedi. "Bana ver..."

Bıçağı yerden aldım, masanın üzerine attım. Annem itti beni. Sobanın önüne çöktüm, korkarak bakıyordum anneme. Yavaşça kalktı sandalyeden, ağır ağır köşesine yürüdü, yatağına uzandı, terlemiş yüzünü mendiliyle silmeye başladı. Eli titriyordu, iki kez yüzüne kadar kaldıramamıştı elini, yastığa düşmüştü eli, yastığı silmişti mendiliyle.

"Su getir bana..."

Kâseyi kovaya daldırıp getirdim ona. Başını güçlükle kaldırıp birkaç yudum içti, buz gibi eliyle itti elimi, derinden bir göğüs geçirdi. Sonra köşedeki ikonalara baktı, bakışını bana çevirdi, dudakları kıpırdadı, sanki gülümsedi ve uzun kirpiklerini yavaşça gözlerinin üzerine indirdi. Dirseklerini iki yanına bastırdı; parmakları pek güçsüz kıpırdayan elleri, göğsünün üzerine düştü, boğazına doğru kaydı. Yüzündeki bir gölge sarı cildini gererek burnunu sivrilterek yüzünün derinliklerine doğru çekiliyordu. Ağzı şaşırtıcı bir biçimde açıldı, ama soluk aldığı duyulmadı.

Elimde kâse, annemin yatağının yanında, onun yüzünün soğuyuşunu, kül rengini alışını izleyerek ölçülemeyecek kadar uzun süre öyle, dikildim.

Dedem geldi.

"Annem öldü..." dedim.

Annemin yatağına doğru baktı.

"Saçmalıyorsun," dedi.

Gidip maşayla, büyük gürültü çıkararak sobadan böreği almaya koyuldu. Ben dedemi izliyordum, ama bu arada annemin öldüğünü de

biliyor, onun bunu anlamasını bekliyordum. Babalığım geldi. Üzerinde denizci ceketi, başında beyaz bir kasket vardı. Sessizce bir sandalye aldı, annemin yatağının yanına götürdü ve sandalyeyi birden yere vurup madenî boru gibi bir sesle haykırdı:

"Ölmüş, baksanıza..."

Dedem gözlerini iri iri açıp sessizce ayrıldı sobanın yanından, elinde maşa, körmüş gibi duraksayarak annemin yanına yürüdü.

Annemin mezarı kuru kumla kapatılırken büyükannem de gene körmüş gibi, mezarların arasında bir yere doğru yürümüştü. Bir haça çarpmış, yüzünü yaralamıştı. Yazi'nin babası alıp kulübeye götürmüştü onu. Büyükannem elini yüzünü yıkarken Yazi'nin babası sessizce teselli etmeye çalışıyordu beni:

"Ah, ah... Tanrı kimseyi uykusuz bırakmasın. Neden üzülüyorsun ki? Dünya böyledir işte... Doğru söylemiyor muyum, büyükanne? Zenginin de, fakirin de sonunda geleceği yer burası... Öyle değil mi, büyükanne?"

Pencereden dışarı bakınca birden koşarak çıktı kulübeden, ama çok geçmeden, yüzü neşeyle ışıl ışıl Vyahir'le döndü.

Kırık bir mahmuzu bana uzatarak, "Baksana şuna," dedi. "Ne güzel bir şey! Vyahir ile ben bunu sana hediye ediyoruz. Şu küçücük tekerleğe baksana! Çok güzel, değil mi? Kesin, bir Kazak'ın mahmuzundaydı, düşürmüştür... Vyahir'den satın almak istedim onu, yedi kapik vereyim, dedim..."

Vyahir öfkeli, "Yalan söyleme!" dedi.

Yazi'nin babası karşımda zıplayarak bu arada Vyahir'e de göz kırparak şöyle dedi:

"Ah, hayır, Vyahir kendi hediye etmek istiyor onu sana, ben yokum, değil mi? Kızdı! Hayır, ben değil, o hediye ediyor onu sana..."

Büyükannem elini yüzünü yıkadı; şişmiş, renk kalmamış yüzünü örttü, onunla eve gelmemi söyledi. Ölüyü anmak için orada votka içeceklerini, kesin, kavga da edeceklerini bildiğim için, onunla eve gitmedim. Mihaylo dayımın daha kilisedeyken, Yakov dayıma şöyle dediğini duymuştum çünkü:

"Bugün içelim, ne dersin?"

Vyahir beni güldürmeye çalışıyordu: Mahmuzu çenesinin altına sıkıştırmış, küçük tekerleğini diliyle çevirmeye çalışıyordu. Yazi'nin

babası ise kahkahalar atıyor, bağırıyordu:

"Bak, şuna bak, neler yapıyor!" Bütün bunların beni neşelendirmediğini görünce ciddileşip ekliyordu: "Hadi, kendine gel artık! Hepimiz öleceğiz, kuşlar bile ölüyor. Bak ne diyeceğim: İster misin, annenin mezarını çevireyim? Hı? Hemen şimdi çayırlara gidelim... sen, ben, Vyahir... Benim Yazi de gelsin bizimle... Bir ağaç keselim, annenin mezarını herkesinkinden daha güzel çevirelim!"

Hoşuma gitti bu, hep birlikte tarlalara gittik.

Annemin toprağa verilmesinden birkaç gün sonra dedem şöyle dedi bana:

"Hadi, Aleksey, boynumda madalya değilsin sen benim, bu evde yerin yok artık, git, insanların arasına karış..."

Ve insanların arasına karıştım.

1913

14. 4,26 grama eşdeğer eski bir Rus ağırlık birimi.

15. Ukraynalı yazar, Mihaylo Kotsiubinski'nin en iyi bilinen eseri.